

Najpovoljnija numizmatička ponuda na području
Državne zajednice Srbije i Crne Gore

STANISAVLJEVIĆ

+381 063 /200-887

numdragan@ikomline.net

eksluzivno vam nudi

NOVAC CELOG SVETA

a posebno vrlo atraktivne primerke novca iz tzv.

EGZOTIČNIH ZEMALJA

Afrike, Azije, Okeanije, Južne Amerike, Karipskih država...

Nudimo vam POVOLJNIJE nego ikada sledeće komplete jubilarnog novca SFRJ u originalnim de lux prezentacionim kutijama NBJ:

- ❖ Prigodni novac ŠAHOVSKA OLIMPIJADA, 1990. Zlatnik i 2 srebrna apoena. Cena: 7600 din. (95 €)
- ❖ Isto, ali samo srebrni primerci (2). 1600 din. (20 €)
- ❖ Prigodni 1981- SPENS, stolni tenis, Ag 3 kom. 1800 din. (22 €)
- ❖ Prigodni 1982, kajak i kanu (PESK) Ag 2 kom. RR (Iskovano samo oko 1000 primeraka od 36.000 planiranih. 2800 din. (35 €)
- ❖ Samit nesvrstanih u Beogradu 1989, Ag 2 kom. Din. 1500 (18 €)
- ❖ Tito, 200 din. 1977, srebro (bez kutije). 160 din. (2 €)
- ❖ SARAJEVSKA OLIMPIJADA. Komplet od 15 Ag primeraka Din. 12.000 (150 €)
- ❖ PLANICA. Komplet od 3 Ag primeraka. Din. 2.000 (25 €)
- ❖ AVNOJ u srebru: 20 i 50 dinara 1968. Din. 1500 (18 €)
- ❖ AVNOJ 50 dinara 1968. Din. 800 (10 €)
- ❖ Prigodni novac izdat povodom 200 GODINA SRPSKE DRŽAVNOSTI:
5.000 dinara 2004 – Karađorđe. Din. 5.150 (64 €)
10.000 dinara 2004 – Karađorđe. Din. 10.300 (128 €)

NUDIMO TAKOĐE METALNI I PAPIRNI NOVAC SRBIJE, CRNE GORE, JUGOSLAVIJE I SVIH ZEMALJA NASLEDNICA, TAKOĐE KOVANI I PAPIRNI NOVAC AUSTROUGARSKE, NEMAČKE, BUGARSKE, RUSIJE I DRUGIH ZEMALJA EVROPE I SVETA.

Takođe OTKUPLJUJEMO sitni (metalni) optičajni novac Evrope, Amerike i Australije!

KUPUJEMO metalni i papirni novac, medalje, plakete i ordenje, vojne oznake i dr. predmete miličarije, dinastijske i vojne fotografije, ukaze, pribor i stručnu literaturu
NUDIMO najpovoljnije cene i otpak u gotovom.

Ako vam treba numizmatička AMBALAŽA, javite se - nudimo listove za metalni novac sa kartonskim lošicima 5x5 cm, svaki list sadrži po 20 novčića.

Official MINT SETS of the Republic of Yugoslavia

MS 1953/1955
€ 2⁴⁹

MS 1984
€ 2⁴⁹

MS 1986
€ 2⁴⁹

MS 1991
€ 2⁴⁹

SRBIJA 2003
€ 3⁸⁹

Po istoj ceni od € 2⁴⁹ nudimo i kovničke setove NBJ za sledeće godine izdanja: 1963, 1965, 1983, 1985, 1987 i 1992.

Za izdavača

Miladin MARKOVIĆ, predsednik
Srpskog numizmatičkog društva
e-mail: marmi@eunet.yu

Glavni i odgovorni urednik

Ranko MANDIĆ
e-mail: r_mandic@yahoo.com

Članovi redakcije

Nenad BJELOŠ
Dušan KOVACHEV
Ranko MANDIĆ
Rista MILETIĆ
Ljubomir STEVOVIĆ

Lektor i korektor

Darinka NIKOLIĆ

Engleski rezime tekstovi

Ranko MANDIĆ
English summaries by the editor

Adresa Redakcije

Makedonska 21
11000 Beograd, Srbija
Tel. +381 (011) 3034-595
e-mail: numiserb@yubc.net

Žiro račun: 205-69617-78

Srpsko numizmatičko društvo Beograd

Štampa

GTP „PANGRAF“ d.o.o.
Beograd, Stanka Paunovića 49
Tel. 3329-166

Tiraž: 1000 primeraka

Stavovi i mišljenja autora teksta i priloga ne moraju predstavljati stavove i mišljenja redakcije „dinara“.

Redakcija zadržava pravo manjih intervencija u tekstu, podrazumevajući da se integritet celine i detalja mora poštovati. U slučaju potrebe za većim intervencijama, redakcija će obavezno konsultovati autora teksta pre objavljinjanja.

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-00-649/2001-04 numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 11 stav 1 tačka 8 Zakona o porezu na koji se ne plaća porez na promet.

Primerak broj:

Izdata prva knjiga iz serije sabranih numizmatičkih radova
SERGIJA DIMITRIJEVIĆA,

što je istovremeno i prva publikacija u izdanju
Srpskog numizmatičkog društva
povodom predstojeće proslave 50. godišnjice svog postojanja:

NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA

LES NOVEAUX ESPECES DES MONNAIES MEDIAVALES SERBES

par

SERGIJE DIMITRIJEVIĆ

Priredili: Milan S. Dimitrijević i Ranko Mandić

Izdanje: Srpsko numizmatičko društvo, Beograd, 2005.

Tvrde ilustrovane korice, 28 cm. 367 str, ilus.

ISBN 86-902071-2-0

Uvodni osvrt akademika prof. dr Sime Ćirkovića objavljujemo sada u članku *Na putu ka sintezi*, na str. 33, a detaljniji prikaz knjige objavićemo u sledećem broju našeg časopisa.

PRISTUPNICA

za upis u Srpsko numizmatičko društvo

Ovim podnosim zahtev za prijem za:

- REDOVNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva
 DOŽIVOTNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva

O sebi dajem sledeće podatke:

Ime i prezime _____

Ulica i broj _____ Pošt. broj _____

Mesto _____ Zemlja _____

Datum rođenja _____ Zanimanje _____

Posedujem numizmatičku zbirku iz sledećih oblasti:

☐ Antička numizmatika	☐ Srednjovekovna numizmatika
☐ Moderni metalni novac	☐ Medalje i plakete
☐ Žetoni	☐ Notafilija (papirni novac)
☐ Akcije i druge hartije od vrednosti	☐ Faleristika (odlikovanja)
☐ Militarija i značkarstvo	
☐ Ne posedujem zbirku - numizmatikom se bavim radi izučavanja	

Označiti znakom X jednu ili više oblasti koje se odnose na vaš numizmatički interes - aktivnost.

Datum _____ Potpis ** _____

* Redovna članarina za 2004. godinu iznosi 800 dinara (10 evra). Za decu i omladinu do 17 godina starosti, članarina iznosi 50% tog iznosa. Doživotna članarina iznosi 12000 dinara (150 evra).

** Za maloletne osobe pristupnicu potpisuje jedan od roditelja ili staratelja.

Antički novac

- 6 Kontornijati (2)
Slobodanka Stojaković
- 12 Novac cara iz Lanuviuma (137-161)
Rista Miletić
- 15 EGO IOVI TV HERCVLES
Rista Miletić
- 17 IVDAEA CAPTA
Slavoljub Petrović

Srednjovekovna numizmatika

- 20 Đurđ - vladar sa najdužim stažom kovanja
Miroslav Jovanović
- 26 O srpskim dinarima sa grbom Nemanjića
Ljubomir Stevović
- 31 Kovali su novac i gradili manastire (5)
Ranko Mandić
- 33 Na putu ka sintezi
Sima Ćirković

Orijentalna numizmatika

- 35 Numizmatička rasprava o tugri (1)
Kenneth M. Mackenzie

Moderna numizmatika

- 38 Nekoliko važnih rariteta moderne srpske, crnogorske i jugoslovenske numizmatike (2)
Aleksandar Brzić i Roswitha Denk
- 41 Tipična greška na kovanici od 5 dinara iz 1971. godine
Vjekoslav Trbojević
- 42 Svetske države i teritorije koje danas izdaju novac (3)
Ranko Mandić

Notafilija

- 46 Nova novčanica od 500 dinara
Narodna banka Srbije
- 48 Novčanice FNRJ 1949/51. - probe ili nešto drugo?
Ivan Škrabo
- 51 Numizmatika versus notafilija
Zbyněk Šustek
- 52 Katalog ulaznica Srpskog numizmatičkog društva (1)
- 57 Novac "Republike Vevčani"
Zoran Strezoski

- 60 Vevčani, najmanja zemlja u Evropi
Arnout Bruins
- 61 "Tačkice" i drugi robni bonovi od 1944. godine (2)
Duro Vojnović
- 63 Interni novac "Rembasa"
Jugoslav Miletić
- 67 Cene papirnog novca Jugoslavije koji nije bio u opticaju
Zoran Ilić

Medaljerstvo

- 69 Medalja Ivana Novinca
Ranko Mandić
- 70 Vojne plakete u SFRJ
Nenad Bjeloš
- 73 Spomen medalja proglaša obnovljene srpske nezavisnosti
Ljubomir Stevović

Faleristika

- 75 Priznanja Društva za negovanje oslobođilačkih ratova Srbije do 1918. godine (3)
Stevan Radan, Ranko Mandić i Nenad Bjeloš
- 81 Odlikovanje dvorskog majstora
Radomir Stolica
- 82 Medalja časti
Radomir Stolica
- 84 Spomen znak "Partizan Jugoslavije - građanin SSSR-a"
Aleksandar Mihailović Veličko i Lazar Gerić
- 86 Prikaz studije o vojnoj eliti Kraljevine Jugoslavije
Marijan F. Kranjc

Vojne oznake

- 87 Oznake artiljerije jugoslovenskih partizana
Nenad Bjeloš
- 88 Oznake na kapama vojske Kraljevine Jugoslavije 1939. godine
Nebojša Milanović
- 92 Prikazi knjiga
- 95 Naš novac na svetskim aukcijama
Aleksandar Brzić
- 98 Informacije SND
- 102 Nove prostorije SND

KONTORNIJATI (II)

PROPAGANDNA PSEUDOMONETA RIMSKE PAGANSKE ARISTOKRATIJE
U BORBI PROTIV HRIŠĆANSTVA

Slobodanka STOJAKOVIĆ, Srpsko numizmatičko društvo Beograd
numiserb@yubc.net

UIV veku u Rimu je postojao popularan novogodišnji običaj međusobnog darivanja starim novcem sa naglašenim obodom. U doba Konstancija II kovnica, je u cilju naglašavanja okvira medaljona, pored naglašavanja ivice dodala i obodni žleb. Ovaj postupak se uskoro, umesto na aktuelnim novogodišnjim kovanjima, počeo primenjivati na pseudomenetama – kontornijatima. A kod ovih kovanica predstave su bile drugačije: pretežno su prikazivani običaji grada Rima.

SIMBOLI NA KONTORNIJATIMA

Većina kontornijata na aversu ima naknadno urezane raznovrsne oznake-simbole, a na nekim su vidljivi tragovi srebra, kojim su popunjavani ovi urezi. U ranoj fazi kovanja kontornijata, oko 360. godine, ovi simboli nisu naknadno urezivani, već su se prethodno nalazili na samim kovačkim kalupima sa ostalim predstavama (Sl. 53).

Najčešći simboli na ovim pseudomenetama jesu monogram P-E (1,2,3) – raščlanjeno P F E L (feliciter = srećno); zatim palmina grana, srcoliki list, sunčev disk – ponekad sa zracima i slovom S; romboidni list, trolist, lоворова grana, cvet, grožđe, tri trešnje, razne geometrijske oznake, lav, panter, jarac, zec, protoma jelena, konj, Amor sa vencem, Viktorija, dvosekla sekira, strela, Merkurov štap, trozubac, kantaros, falus.

Pored ovih simbola tu su na aversima imena vlasnika u punom obliku ili monogramu. Najčešće korišćeni monogram P-E, palma, list i sunčev disk nalaže se često i na predmetima primenjene umetnosti, mozaicima, diptisima od slobnovače, tablama, epitafima i dr.

Monogram 3 ili 2 ili 4 (P-E) može se očitavati u više kombinacija, ali u osnovi mu stoji P FEL /feliciter!/. Po Alföldiju, i nekim njegovim prethodnicima, pravilno rešenje početnog slova P bilo bi PRAEMIA (nagrada). Na osnovu nekih primera u kojima slovo P ima kosu

crtu, pa se time dobije i slovo R (4), može se protumačiti i kao P F R – (P)raemiis(F)eliciter(R)emu-nerabimur=nagraden srećnom nagradom.

Kontornijati kazuju da su srcoliki listići deljeni kao nagrada, recimo orguljašu (Laurentius-Sl. 54), bestijariju itd. Listići su u stvarnosti bili od zlata i srebra. Ovo dokazuju i neki veliki zlatni medaljoni, koji su nekom prigodom deljeni oficirima i velikašima. Na njima se u odsečku, pored venca, šnala, ogrlica i posuda sa novcem, nalazi i nekoliko listića. Na jednom dvostrukom solidu Konstanta ispred znaka kovnice u odsečku nalazi se i srcoliki listić. Prilikom godišnjih konzularnih igara, između ostalog, deljene su i nagrade u obliku lista.

Dva opštekorisćena simbola na kontornijatima, monogram (nagrada) i palma (pobeda), kao i srcoliki ili romboidni listić, preuzeti su, dakle, iz agonistič-

ke simbolike, ali to ne znači da su kontornijati imali neku ulogu kod održavanja igara. Takmičarski simboli u kasnom carstvu koristili su se u velikoj meri; sem na kontornijatima oni su se nalažili na bezbroj objekata starog Rima. Njima se tražila zaštita od zla i izražavala želja za uspehom i srećom.

Pored gornjih simbola jedan od najčešćih je bio i sunčev disk. On se u velikoj meri nalazi na signaturama kovnica novca Siscije u kasnom periodu владавine drugih Flavijevaca, zatim na žigovima amfora i sl. predmeta.

Naknadno urezani simboli P-E i palma javili su se najpre na starom bronzanom novcu sa naglašenim obodom, koji je deljen kao novogodišnji pokloni. Običaj se preneo na medaljone sa naglašenim obodom Konstantina i sinova urađenim u samoj kovnici, da bi se takođe koristili kao novogodišnji pokloni. Simboli su zatim preneti na specijalne, fiktivne nove emisije starog novca, koje nazivamo kontornijatima.

Rimska kovnica je preuzeila ne samo starinski karakter i naglašavanje oboda ovog novogodišnjeg novca, već je i oba simbola za sreću postavljala u samoj kovnici da bi se izbeglo, često veoma nespretno, naknadno urezivanje (Sl. 55). Ali to nije potrajalo. Naknadna urezivanja za sreću i dalje su vršena, a to su radila lica u čije ruke su dospevale ove pseudomonete za poklon. Sa urezanim

lepm novogodišnjim željama za sreću u vidu monograma P-E i palme, kontornijati su postajali neka vrsta talismana.

Proučavajući uslove pod kojima su nastali kontornijati, Alföldi je došao do zaključka da su isti, o čemu je već bilo reči, kovani povodom novogodišnjih praznika, analogija koja potvrđuje ovu tezu; u Rimu su pod Teodosijem I kovani novčići VOTA PVBLICA povodom 3. januara, a ova novogodišnja svečanost se poklapa sa egipatskom proslavom nove godine. Na njima je predstava Izide i Serapisa, koja je istovetna sa kontornijatima tog perioda (Sl. 56). Drugi primer bi bio Izida Faroska na brodu sa punim jedrom (Sl. 57). Njima se najavljuje takođe carska svečanost povodom 3. januara, koja se poklapa sa svečanstvima Izide PLOIAPHESIAE. Treći primer kontornijata sa likom Trajana VOTA BUBLICA (Sl. 58) odnosi se isključivo na tu svečanost. Prikaz nagih igračica karakterističan je za opušteno veselje prilikom novogodišnjih svečanosti.

Pored velikog broja materijalnih dokaza postoje i literarni izvori koji dokazuju da je ova pseudomoneta kovana povodom novogodišnjih svečanosti u cilju darivanja za sreću, i da je to bio standardni običaj.

Od Ovidija, pesnika Avgustove epohe ("FASTI"), saznajemo da je već postojao novogodišnji običaj darivanja novčića kao "PORTA FORTUNA". Pored Izide, aleksandrijskog božanstva, veliku ulogu na kontornijatima imaju igre. Da bi se shvatilo zašto je to tako, treba uzeti u obzir zaludenost sveta kasnog Rima ovim igravama i želju da se prisustvuje spektaklima kakva su pružala igre (trke, razna druga takmičenja, borbe sa životinjama i dr.). One su imale skoro najveći značaj, ne samo za rimsku aristokratiju već i za plebs urbana. Kakvo mesto su zauzimale igre u životu ljudi ove epohe najbolje daje primer Simaha (Quintus Aurelius Symmachus), besednika, pisca i senatora Rima iz poslednje trećine IV veka. Bio je veoma učen i veliki orator u Senatu. Simahova ličnost je poznata iz nekoliko stotina pisama koje je napisao njegov sin, a postoji i niz oficijelnih dokumenata. Značajno je to što se u znatnom delu ove korespondencije govorio o igravama i svim mogućim pojedinostima oko njihove organizacije i priprema. Zato se i može razumeti da su igre u kasnorimskoj simbolici novogodišnjih svečanosti imale tako veliku ulogu. One su predstavljale ideal sreće, a predstavljanjem ideala sreće na novogodišnjem poklonu želela se sreća za narednu godinu. Sa starorimskim pojmom sreće išla je uporedo i ideja o pobedi, koja je na kontornijatima predstavljena u liku cara-pobednika nad neprijateljem. Imajući u vidu ovakvu filozofiju onog vremena razumljivo je da, upravo zbog toga što se slike kontornijata najčešće bave igravama, oni ne mogu biti neke ulaznice, žetoni, sportske medalje i sl., kako su tvrdili govoromenu stari autori.

Dolazi se do pitanja šta je još u sebi skrivala ova novogodišnja simbolika kontornijata i kakva joj je bila svrha. U vreme njihovog nastanka svet je već zvanično prihvatio hrišćanstvo kao novu monoteističku religiju, a protiv religije predaka već su postojali strogi zakoni. Na novcu državne kovnica već su odavno isčezla paganska božanstva. Ako sada uzmemo u obzir činjenicu, da je, nasuprot svim strogim zakonima, otpočelo javno kovanje serija kontornijata-pseudomoneta sa likovima paganskih bo-

žanstava i vladara, bez ikakvih hrišćanskih obeležja, može se zaključiti da je to moglo biti urađeno samo upornošću nekih paganskih aristokratskih slojeva, koji se nisu mirili sa novom, ali već ukorenjenom religijom. Ako je upravnik gradske rimske kovnica – Procurator monetae – bio neposredno podređen carskom ministru finansijskih poslova – Comes sacrarvm largitionvm – kako je bilo moguće sprovesti u delo ovakva kovanja? Tu se vraćamo na pomenuti novogodišnji običaj kovanja malih mesinganih i bakarnih novčića sa predstavom aleksandrijskih božanstava Serapisa i Izide, koji su deljeni 3. januara povodom carskih vota. Iza ove manifestacije stajala je još veoma moćna paganska aristokratija Rima, koja je imala moć da zloupotrebi carsku kovnicu. Jasno da su kovanje pseudomoneta naručivali oni ljudi, koji su davali nalog za kovanje prigodnog novca tipa VOTA PVBLICA. Pošto je kovanje ovog novca nastavljeno pod Konstantinom, poputljivošću vlasti, a pod plaštovom novogodišnjih običaja, to je istovremeno pod istim izgovorom mogla da uspeva i ova paganska manifestacija sa predstavama starih božanstava. Tako su, pored zvaničnog prigodnog novogodišnjeg novca, kovane i novogodišnje pseudomonete-kontornijati pod maskom starog novca koji donosi sreću.

Kovanje kontornijata je vršeno kako na bazi posebnih dozvola vlasti paganskih povodom nove godine, tako i na bazi privilegija moćnog prefekta Rima. Na osnovu ovih dozvola se povodom nove godine mogu kovati prigodna kovanja u bronzi, a takođe omogućava i «noovo izdavanje» emisija starog novca, kao nova fiktivna kovanja (pseudomonete). Preovladavajući uticaj paganskih senatara u Rimu mogao je da ova fiktivna kovanja pretvoriti u stalnu instituciju, koja je trajala više od jednog veka. Paganska reakcija u drugoj polovini IV veka upravo je izazvana Konstantinovim preobrazanjem u hrišćanstvo, a to pokazuje prigodan novac VOTA PUBLICA sa Izidom i Serapisom, Anubisom i dr. U momentu kada predstave kontornijata, posle prvih Aleksandar-tipova, počinju da dobijaju pagansko-nacionalni karakter, Konstantinovi sinovi donose zakon protiv

paganske vere, vere otaca, koji izaziva revolt kod starih rimskih aristokratskih porodica.

Između preovladavajućeg uticaja Senata i cara Konstancija II, koji je posle 350.godine ostao jedini od braće, dolazi do izvesnog pomirenja, naročito posle Konstancijeve pobede nad usurpatorom Magnencijem kod Murse, koji se po odluci Senata morao povući u Galiju. Konstancije otada postaje popustljiv prema starorimskoj aristokratiji, što se vidi po nizu imenovanih guvernera Rima – pagana. Konstancije je bio revnstan hrišćanin, ali je dao mesta i idejama grčke državničke filozofije i veoma je cenio nosioca tih ideja paganina Temistiosa. On nastupa u Rimu kao realpolitičar da bi nosioce rimske tradicije pridobio za sebe, kako se i videlo, jer odmah po njegovoj poseti Rimu 357.godine ukida se niz starih antipaganskih zakona. Ova prva poseta Konstancija Rimu rezultirala je izglađenim odnosima između hrišćanskog cara i paganske aristokratije. Ovakva popustljiva atmosfera održala se i posle Julijana Apostate još skoro dve decenije.

Kovanje prvih kontornijata inicirao je gradski prefekt – paganin ORFITUS. On je bio u službi od 354-359.godine, te njemu treba zahvaliti za početak i oblikovanje kontornijata. Njegovi naslednici, koji su do kraja 394.godine bili takođe pagani, obezbedili su nastavak kovanja ovih novogodišnjih poklona.

Od vremena Valentinijana III paganske slike nestaju sa kontornijata, a za vreme Antemija, za koga jedan vizantijski izvor kaže da je želeo da obnovi politeizam i da je jednog obrazovanog pagana imenovao gradskim prefektom, javlja se poslednji put paganski bog na prigodnom novogodišnjem kovanju (Sl. 51) između 468-472.godine.

Posmatrajući idejni svet predstava na kontornijatima vidimo da su pagani odabrali najpre lik legendarnog vladara Aleksandra Makedonskog, koji je kasnije potisnut izdavanjem pseudomoneta starih rimskih careva, da bi pred kraj prvog perioda kovanja njegovi portreti opet zauzeli značajno mesto. Aleksandrov lik se nalazi i kod livenih emisija kontornijata između 395-410.godi-

ne. Lik Aleksandra nalazimo i na početku drugog perioda kovanja posle najezde Gota, 410.godine. Pred kraj vladavine Honorija crkva više nije trpela paganske likove.

Na prvim kontornijatima Aleksandar je prikazan legendom o svom rođenju (Omfala sa zmijom), zatim kao pobjednik varvarstva (Sl. 59), ubica amazонки (Sl. 60), heroj iz bajke (Sl. 61), donosilac kulture orijenta, pri čemu je glavnu ulogu na pseudomonetama imala njegova čudotvorna snaga.

Nakon početnih kovanja kontornijata sa likom Aleksandra, počelo se sa imitiranjem starog carskog novca, bronzi Nerona i Trajana, ali je i to prekinuto,

da bi se prešlo na kovanje carskih fiktivnih pseudomoneta. Pored starih careva na aversima nalazimo portrete Rome, klasičnih pisaca, vozače kvadriga, pozorišne maske, scene amfiteatra, takmičenja, mitološke scene i sve drugo što je odgovaralo ukusu Rimljana, i predstavljalo simboliku novogodišnje sreće vezane za igre. Carevi, koje ovde vidimo u vezi sa igrama, predstavljali su, izgleda, u sećanju rimskog naroda neko srećno, idealno vreme, o čemu svedoči stari novac sa naglašenim obodom poklanjan za novu godinu, a zatim zamjenjeni kontornijatima. To su bili prvenstveno Neron, Trajan i A.Pije. Trajan i A.Pije su u očima obrazovanih slojeva bili uzorni carevi. Njima se pridružuje Julije Cezar, Avgust i Vespazijan. Samo u momentima ugroženosti rimske aristokratije, a u cilju pomirenja, stavljani su lik živog cara na novogodišnje medaljone, kojima se na reversu veličaju njegova pobjeda i slava (Teodosije I, Sl. 62). Tek posle 410.godine, kada je otpor paganstva već bio sformiran i izmirenje sa dvorom bilo neizbežno, likovi živih, aktualnih vladara stupaju u prednji plan, čime se počev od Valentinijana III (425-455) potiskuje sećanje na slavne paganske pretke.

Istorisko pamćenje rimskih grada na je izgleda bilo kratko, što pokazuje činjenica da u svojoj težnji za starim srećnim vremenima podjednako tretiraju Kaligulu, Julija Cezara, Karakalu i A.Pije.

Pored starih careva javlja se i DEA ROMA, kao nekada na denarima Republike. Ona je na kontornijatima simbol suvereniteta i želi da vlada svetom. Ni reversi ne hvale dela aktualnih vladara, kao što to čini novac državne kovnice. Tu vidimo Eneju sa vladarima Republike ili ranog carstva (Sl. 63), vučicu na Tibrnu sa blizancima. Tu su Mars, Fortuna, Divus Avgustus, DEA Roma u svom hramu; simboli paganskog Rima. Ovo vraćanje starim vrednostima karakteristično je za kasni rimski period. Jednom nastala veličina Rima treba da ostane večna i nepromenljiva.

Povodom Neronovog učestalog lika na kontornijatima treba se upitati kako je došlo do toga da je on svrstan u red sa popularnim, dobrim carevima pro-

šlih vremena i da on postane glavna figura kontornijata, uprkos tome što celokupna literatura kasnorimskih pagana sadrži samo reči odvratnosti za ovaj «prototip svih tirana». Njegova popularnost i te kako se može dovesti u vezu sa nosiocima rimske tradicije i protumačiti na drugi način. Predpostavka je, da se pri izboru bronzanog novca naglašenog oboda, sa Neronovim likom, kao novogodišnjim poklonom, pošlo od činjenice, da je uspomena na Neronu bila omiljena kod poklonika igara. U kojoj meri je kod njih bilo omiljeno sećanje na Neronu odlično je zaključio Fr.Lenormant (Dict.des Ant.I,2,1487): »On je bio carsportista par excellence, koji je najviše bio zainteresovan za opremu igara i prvi među vladarima koji je lično uzeo učešća u takmičenjima. Ova čudna popularnost je rasla tokom vremena sve više. Za to postoji jedno svedočanstvo koje se vremenski i stilski poklapa sa nastankom kontornijata. Radi se o izrezbarenom kamenu u "Cabinet de France", na kojem se vidi Neron sa zrakastom krunom na glavi kako stoji u kvadrigi, sa skiptrom i mappa circensis u ruci, kojom on kao prvi daje znak za početak trke. Oko njega se čita natpis: NERON AGOUSTE... Ubica majke je na kraju postao agonistički heroj».

Ako se zna da ove pseudomonete potiču od paganske reakcije, nije ni čudo što su lik i ime Neronu uzeti kao simbol borbe protiv hrišćanstva. Neron je u očima svojim neprijatelja – hrišćana bio njihov krvavi progonitelj, pojам svih grehova. Za Tertulijana, hrišćanskog pisca (oko 160-220 g. n.e.), koji pripada krugu «patres ecclessiae», progonstvo hrišćana je Neronova institucija – Institvtvm Neronianvm. Mržnja pagana je mogla sama po sebi izazvati glorifikaciju prvog progonitelja hrišćanstva. Zato je razumljiva učestala pojava Neronu na ovim kovanicima. U okviru kompleksa kontornijata pod nazivom NERON REDIVIVUS (oživelji Neron) slavi se pobeda i povratak Neronu sa simbolima Viktorije i Amora sa vencem (Sl. 64), kao i kontornijati sa Agripinom – kovani između 360-410.godine.

Preovladavajući broj Neronovih portreta na kontornijatima, između 395 i

410.godine, odslikava želje za osvetom pagana. Oni kazuju da dolazi Neron, i da će jednom za svagda nestati hrišćanstvo. Portret Neronu je opremljen božanskim simbolima; ponekad Merkurovim (Sl. 65), većinom atributima Herkula (Sl. 66 i Sl. 67). Tu se vidi da on nije heroj igara, već dolazeći kralj sa Herkulovim moćima.

Ništa bolje nije moglo da izrazi želje pagana nego pojava lika Julijana Apostole na kontornijatima. Nije slučaj da se to događa tek posle 395.godine, kada je paganski pokret morao da bude u senaci. Za ovaj period je karakteristično da portret Julijana nije smeо da se pojavi sa obodnim natpisom. Kopira se njegov

lik sa bradom (Sl. 68) sa njegovog novca, ali bez legende. Istomišljenici su znali o kome se radi. Čak i za vreme Valentinijana III, ili kasnije, prošvercovan je lik Julijana i to sa obodnom legendom (Sl. 69). Ovaj loše urađen kontornijat je važan dokument paganskog pokreta toga vremena, koji se krio iza maske starih vremena. Julijan je kod pagana slavljen i hvaljen kao simbol borbe protiv hrišćanstva.

Antihrišćansko raspoloženje na kontornijatima odražava se i na druge načine. To su predstave raznih igara, nagi igrăčica, nagrađenih vozača kvadriga i konja, careva i carica sa naglaskom na Divi i Divae (sve ono što je iritiralo hrišćansku crkvu. Pored Neronu kao najpopularnijeg cara kontornijata i Trajan je bio smatrani progoniteljem hrišćanstva).

Opštu aluziju na buduće uništenje hrišćanstva od strane paganskog pokreta pruža kontornijat sa predstavom kvadrige i nepobedivog sunca (Sol Invictus – Sl. 70) sa krokodilom ispod konjskih kopita (bog svetlosti gazi boga tame). Pagansku propagandu predstavlja i niz božanstava: Minerva, Merkur, Fortuna, Izida, Efeska Dijana, Herkul, Asklepije, Higija i dr.

Na emisijama livenih kontornijata prikazan je takođe čitav niz božanstava; najčešće je to Herkul, Sol, Mars, Bahus, Atis, Merkur, Minerva i Ceres, kao i kultna zmija pred oltarom. Iako nakon upada Gota kontornijati postaju sve više novogodišnji medaljoni aktuelnih, živih careva, za vreme Honorija je prisutna i stara pseudomoneta sa Herkulom, Apolonom, Vulkanom. Pod Valentinijanom III likovi dobrih starih careva, simbola nacionalne religije, više nisu smeli biti prikazivani, a kontornijati su isključivo bili kovani kao carski medaljoni.

Za vreme Antemija(467-472), sa kojim se završava period kovanja kontornijata u istoriji rimskog novčarstva, javlja se još jednom Herkul kao želja za oživljavanjem paganstva.

Oživljavanje paganskih prizora na kontornijatima u okviru tako popularnih igara samo je jedan segment borbe senatorske aristokratije u borbi protiv hrišćanstva. Mnogo skupoceniji i sadr-

žajno izražajniji bili su razni drugi prigodni pokloni u zlatu, srebru i slonovači, a za siromašnije predmeti od terakote i stakla. Paganska propaganda se uočava i na raznim predmetima, posudama tablama, stubovima i arhitekturi.

Na kontornijatima su i apologeti paganstva kao što je Julijan, neoplatonisti – duhovne vođe u borbi protiv hrišćanstva – i niz paganskih literata i filozofa. Njih ima u malom broju (Homer, Horacije, Salustije, Diogen, Vergilije, Ovidije, Seneka, Demosten). Stari zakonodavci, pesnici i mislioci, kulturne veličine svetle i srećne prošlosti, imaju svoje место на kontornijatima ne kao umetnici ili naučnici, već kao primjeri antičkog paganskog pogleda na svet.

Na nizu portreta kontornijata Solon je predstavnik stare paganske mudrosti. U okviru programa paganske propagande na kontornijatima nalazimo i Eneju kao osnivača Rima (Sl. 71). Na trojansku temu nadovezuje se i Helena sa dioskurima ili, pak, likovi iz grčke mitologije, koji su se takođe mogli uklapati u opšti kulturni program pagana (npr. ljubav Here i Leandra).

AVERSNE PREDSTAVE

Na aversima kontornijata zastavljen je veliki broj likova: Aleksandar, Olimpija, Euripid, Demosten, Homer, Solon, Nikokreon, Anarhos, Horacije, Terencije, Salustije, Apulej, Apolonije, Julije Cezar, Cezar-Kaligula, Avgust, Neron, Trajan, Galba, Vespazijan, Hadrijan, A.Pije, Pije-Karakala, Teodosije I, Arkadije, Honorijs, Teodosije II, Valentiniyan III, Majorijan, Antemije, Agripina, Faustina starija, Lucila, Antinoj, Serapis, Roma, vozači kvadriga kao i pozorišne maske.

REVERSNE PREDSTAVE

Na reversnim predstavama nalazimo slike mita o Aleksandru (sa Olimpijom i zmijom), ciklus predstava iz paganske religije: Jupiter sa orlom na Olimpu, Diokuri, Atina i Herkul, Herkul u raznim varijantama, Sol Invictus sa kvadrigom, Bahus, Apolon, Mars, Vulkan, Anona Avgusta, Ceres, vožnja Kibele i Atisa u nebo, Fortuna, Faustina, Vota Pvblica,

Okean sa delfinom, luka Ostija; scene iz klasične mitologije i legendi, kao što su Hero i Leander, Kirka i Odisej, Laokonova tragedija, ukrotitelj bikova (na kontornijatima Pije-Karakala), borba sa kentaurom, Ahil, Odisej, Scila napada posudu Trojanaca, Belerofon ubija Himeru.

Tu je, zatim, simbolika Rima iz pradavnih vremena, simbolika rimske moći i slave, raspodela novca i žita gradskom plebsu; vučica na Tibrnu sa bliznacima,

Herkul kao pastir; likovi koji simbolišu blažena pradavna vremena: Eneja, otmica Sabinjanki, svečana žrtvovanja pred hramom boginje Rome, Roma u svom hramu sa globom i skiptrom – simbolima vladavine svetom, Viktorija na štitu, Libertas publica, podela žita – revers Neronovog novca u vezi podele žita pozajmljen je za revers kontornijata ANNONA AVGVSTA CERES SC i obe boginje - (Sl. 72), vozač kvadriga (ETER-NIT PR).

Na reversima je zastupljena i pobednička moć carstva: car na konju, car sa uzdignutom desnicom jaši preko lava, car na konju probada kopljem varvarina, portret aktuelnog vladara Teodosija.

Što se tiče igara tu je predstavljen čitav niz: trke su pretstavljene vozačima kvadriga sa vencem, korbačem u desnici i palmom u levici; navedene su i stranke kojima oni pripadaju (plavi, zeleni). Vozači pobednici su predstavljeni svojim imenima (Olimpi niha, Pannoni niha), a ima i kontornijata sa vozačima pobednicima bez natpisa.

Posebne grupe igara pretstavljaju gladijatorske igre. (Sl. 73), atletske igre i borbe u ringu (Sl. 74), zatim izgled Cirkusa Maximusa (Sl. 18).

U posebnu grupu spadaju i kontornijati sa slikama muzičkih izvođenja, igračica, izgledom pozorišta (Sl. 75, Sl. 76, Sl. 27). Interesantan je kontornijat sa igračicom-pobednicom i njenim punim imenom Margarita vincas (Sl. 77).

Više od deset vekova nakon prestanka kovanja kontornijata isti ponovo oživljavaju početkom XVI veka u radionica ma renesansnih majstora-falsifikatora antičkog novca i medalja. Ove renesansne kopije su bile vrhunskog kvaliteta i teško su se razlikovale od originala. Među ovim medaljerima-falsifikatorima istakao se najviše Giovanni Cavino rodom iz Padove, po čemu su ovi komadi nazvani «padovaneri». Sjajno urađene kopije novca i medaljona-kontornijata mogle su se održati kao originali u XVII i XVIII veku, ali već kasnije svaki dobro upućen numizmatičar mogao ih je prepoznati. Danas se ovi falsifikati na numizmatičkom tržištu vrednuju kao kovanе italijanske medalje.

SUMMARY

CONTORNIATES - propaganda pseudo-money of Roman pagan aristocracy in fight against Christianity (Part II)

Symbols on contorniates: Many contorniates have on obverse the additionally engraved signs and symbols, the most common ones being the monograms P-E and P F E L (feliciter - for luck), palm branch, laurel branch, heart-shaped leaf, sun disk, flower, grapes, cherries, lion, panther, horse, rabbit and many others. There are different explanations for the meaning of these symbols, the two most common being the monogram PFR (which stands for prize), and palm leaf (which stands for victory). As said before, contorniates had been struck on the occasion of the New Year's celebrations, usually on January 3rd, which corresponded to the Egyptian New Year, and they had been given away as presents for good luck, so called PORTA FORTUNA. As the popular games had been depicted on these medals too, we may suppose that

they had also been used as some kind of tokens or pass tickets for the public games and celebrations. None of them had any Christian symbols, which is another proof that the contorniates had been issued under the patronage of the still powerful and influential Roman pagan aristocracy. They had been struck in parallel with the official New Year's coins of the VOTA PVBLICA type.

Among the most popular images on contorniates was the portrait of Alexander the Great, followed by portraits of early Roman Emperors, especially Nero, Trajan and A. Pius; also Julius Caesar, Augustus and Vespasian. The most interesting is the frequent appearance of Nero and Julian Apostate on these medals, obviously because they were known as the biggest enemies of Christianity.

Anti-christian feeling was also manifested by such scenes as naked female players, victorius riders of horses and quadrigas, and especially of Roman emperors and empresses with attribute DIVI and DIVAE, which mostly irritated the official Christian Church.

Obverse images on Roman contorniates: Alexander, Olympia, Euripides,

Demosthenes, Homer, Solon, Nikokre-on, Anarchos, Horatius, Terentius, Salustius, Apuleus and a great number of other old Greek and Roman historic and mythological personalities, especially Roman Emperors and Empresses who observed and protected the old (pagan) religion.

Reverse images: pictures of Alexander the Great and images from the old Greek and Roman mythology, symbols of Rome from ancient times, various games, especially gladiator's fights (Fig. 73), ring fighting (Fig. 74), Circus Maximus (Fig 18), theatres (Fig. 75, 76 and 27) etc.

More than nine centuries after contorniates ceased to be issued, they appeared again by the beginning of the 16th century in the Renaissance workshops of Italian medallists and engravers, who produced copies of ancient Roman coins and contorniates. They had been made so well that it was very difficult to distinguish them from originals. Most famous among them were the ones made by Giovanni Cavino from Padova. These forgeries are treated today as early Italian medals.

Povodom dana zaljubljenih MOTIV SRCA NA ANTIČKOM NOVCU

Michael E. Marotta

American Numismatic Association, Colorado Springs (SAD)

Na Dan sv. Valentina srca su posvuda. Čak i u numizmatici, najčešće na žetonima, a na novcu još od davnih antičkih vremena.

Prvi antički novac sa simbolom srca pojavio se pre 2500 godina u Severnoj Africi, u gradu Cireni (Cyrene) koji su osnovali Grci u VII veku stare ere. Taj grad je kasnije razoren, a nalazio se blizu današnjeg grada Bengazija, na obali Libije. Grad je bio skromno imućan, sve dok tu nije pronađena biljka silfium (silphium), koja sada više ne postoji, a najsrodnija joj je sadašnja biljka koja je glavni sastojak Vorčester sosa. Najviše se koristio koren silfijuma, dok je i njegovo stablo bilo jestivo. Sok isceden od korena ove biljke, koristio se kao sirup protiv kašla, a takođe kao dodatak jelima, jer je imao interesantan ukus. Međutim, najvažnija primena silfiuma bila je za – kontracepciju.

Moderna istraživanja su dokazala da su navedena dejstva silfiuma mogu potvrditi i dokazati, pa zato nije čudo što je on bio veoma tražen na tržištima antičkog sveta. Pokušaji da se ta biljka uzgaja u Siriji i Grčkoj nisu uspeli, ona je jedino mogla da raste u Cireni, gde je od 500. godine pre naše ere ona postala stalni izvor velikih prihoda za stanovnike ovog grada.

U vreme Rimljena silfium se brao u prevelikim količinama, sve dok nije potpuno iskorenjen.

Vekovima je biljka silfiuma bila simbol Cirene. Ona se prikazivala na gradskom zlatnom, srebrnom i bronzanom novcu, počev od oko 500. god. p.n.e. Ponekad je prikazana cela biljka, ali je često bila naslikana samo semenka ove biljke. Ona je imala oblik srca, pa su te sroclike semenke, koje su bile prikazane na novcu Cirene, s vremenom počele da simbolizuju ljubav. Taj simbol ljubavi zadržao se do dana današnjeg.

ANA - Transcript No. 1400: "Money Talks" - a production of the American Numismatic Association in Colorado Springs, America's coin club for over a century. Take a tour of ANA's virtual Money Museum on the Web at www.MONEY.ORG.

NOVAC CARA IZ LANUVIJMA (137-161)

TITVS AVRELIVS FVLVVS BOIONIVS ANTONINVS

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

Teško da bi neko pod gore navedenim imenom prepoznao rimskog cara Antoninusa Pijusa. Rođen je na oktobarske kalende 86. godine (HISTORIA AVGUSTA), po drugim izvorima 19. septembra 86. godine, u gradiću Lanuvijum, dvadesetak kilometara severozapadno od Rima. Njegova porodica potiče iz Galije iz grada NIMA (NIMES). Deda mu je bio konzul 85. godine, a otac isto to 89. godine za vlade imp. Domicijana. Mati ARRIA FADILLA po ocu pripada rodu Antonina i takođe vuče galsko poreklo iz Nima.

Smrću Lucija Elijusa Starijeg, te 137. godine, imp. Hadrijan se sigurno našao u vremenskom škripcu. Um velikog državnika, čiji je život protekao u putovanjima, bio je dovoljno pronicljiv i vidovit da istog trenutka reaguje te da usvoji i Senatu preporuči za naslednika uglednog, ali već vremešnog senatora Antoninusa. Njegove sugestije, ali i nalozi išli su i dalje. Antoninus je usvojio Marka Aurelija i Lucija Elijusa Verusa Mlađeg.

Kada se veliki putnik «pridružio bogovima» na tron je stupio Antoninus. Imao je već 51 godinu, bio oženjen Faustinom I (Starija), i iz tog braka čerke Faustinu II (Mlađu), kasnije udatu za Marka Aurelija, Aureliju Fadilu (AVRELIA FADILLA, umrla 135 godine) i dva sina: FVLVVS ANTONINVS i MARCVS GALERIUS ANTONIVS ANTONINVS.

Prvog sina prekriva anonimnost i tama istorije, dok se lik drugog pojavljuje na novcu, i prava je retkost u zbirkama kolezionara. U pitanju je provincijsko

kovanje (sl. 1) AE težine oko 11,0 grama, sa grčkim natpisom AYTOKPATOPOS ANTWNINOV YIOS.

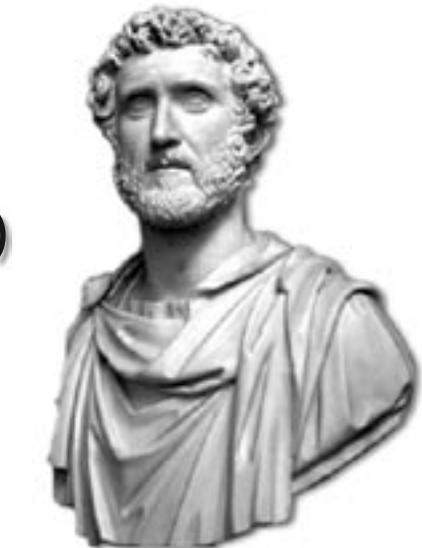
Sl.1

Av. QEA PHAYSTEINA;
Rv. MA GALEPIOS ANTWNINOS

Po ko zna koji put se moramo diviti veštini gravera. Iz drapirane biste carice sa dijademom i velom na glavi da se našluti da je u pitanju konsekracionalno kovanje, a prelepi portret mladog Galerija Antoninusa govori o mladosti i neiskustvu carevog sina, kome sudsina, ali pre svega odsustvo sujetne i nepotizma kod oca, nije dalo mogućnost da bude naslednik na tronu imperije. (Moguća je i prerana smrt i drugog sina Antoninusa Pijusa obzirom da se nigde u dokumentima, a ni rodoslovima više ne pominje)

Veličina Hadrijanovog izabranika rečito se ogleda u ovom političkom potезу.

Titus Aurelius Antoninus, ili jednostavnije Antoninus Pijus (Pobožni), je vladao, na sreću podanika, dvadeset i tri godine, a za to vreme je iz carskih i provincijskih kovnica emitovano blizu 200 različitih novčića od kojih bar polovina pripada kovanjima vezanim za carvu suprugu Faustinu. Mora se priznati da je to govorilo o emocijama retko pri-

sutnim među velikanima imperije. Car je jednostavno voleo svoju izabranicu, a manifestacija te ljubavi su bile novčane emisije njoj u čast, i pre i posle smrti, obzirom da je imperator nadživeo svoju suprugu (sl.2).

Sl.2. AE sesterc
Av.FAVSTINA AVGSTA;
Rv. AETERNITAS

I u bigi koju vuku slonovi se nalazi predstava carice Faustine I.

Uostalom sva kovanja Antoninusa Pijusa mogu se nezvanično, a praktično podeliti na:

- Kovanja za Pijusa kao cezara od 25. februara do 10. jula 138. godine
  - Kovanja za Pijusa kao avgusta od 138. do 161. godine
  - Kovanja za Faustinu I (suprugu)
  - Kovanja za Faustinu II (ćerku)
  - Kovanja za Marka Aurelija i Luciju Verusu
  - Kovanja za Galerija Antoninusa
  - Provincijska kovanja
  - Konsekracionala kovanja:
    - za vlade Marka Aurelija (161-180)
    - za vlade Trajana Decija (249-251)
  - Rudnička kovanja
- Ono što nije potrebno posebno, ali je neophodno napomenuti, obzirom da

se to kod antičkog rimskog novčarstva retko pojavljuje, to su novčani moduli sa dva portreta.I na aversu i na reversu. Kod Antoninusa su to:

- Antoninus Pijus i Marko Aurelije (aureus, denar, sesterc)
- Marko Aurelije i Faustina II (as)
- Antoninus Pijus i Sabina (as)
- Faustina I i Faustina II

Ma kako to čudno zvučalo,za razliku od svog prethodnika, Antoninus nije kročio dalje od predgrađa Rima tokom cele svoje vladavine.To međutim nije sprečavalo kovnica da na reversima nov-

Sl.3. AR denar
Av.ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III
Rv.AVRELIVS CAESAR AVG PII F COS

ca ,uglavnom velikim bronzama, daju predstave personifikacija:

ITALIA	AFRICA
ALEXANDRIA	ASIA
CAPADOCIA	DACIA
HISPANIA	MAVRITANIA
PARTHIA	THRACIA
SYRIA	PHOENICIA
SCYTIA	SICILIA
TIBERIS	

Što se tiče nominala kovani su: aureus i kvinar u zlatu; denar u srebru; sestercijus, dupondijus, as i kvadrans u bronzi. Sama vladavina Antoninusa kao da nije zabeležena u istoriji. Nema osvajačkih ratova, carskih putovanja, ali ni carskih porodičnih skandala tako svoj-

Sl.4. AE as
Av.ANTONINVS AVG PIVS PP;
Rv.TR POT COS III u odsečku TIBERIS

stvenih prvom veku.

Taj period blagostanja i mira, koji je imperator podelio sa Markom Aurelijem (sl.5), nije bio pomućen ni ponovnim ustankom u Judeji 152. godine, o ko-

me se skoro ništa ne zna, niti lokalnim nemirima u Grčkoj.

Kratkotrajna pobuna u Egiptu 153. godine samo je na kratko ugrozila Rim snabdevanjem žitom, jer je car iz sopstvenih sredstava podmirio potrebe najsiromašnijih slojeva prestonice sa uljem, žitom i vinom.

Sl.5. AE sesterc
Av.AVRELIVS CAESAR AVG PII F COS;
Rv.PIETAS AVG

Jedinstvo vlasti dva čoveka, koji su se međusobno izuzetno poštivali, može se evidentirati i na aureusu (sl.7).

Natpisa na reversu nema, ali na kraljskim stolicama, na uzdignutoj platformi, sede Antoninus pijus i Marko, Aurelije dok pored platforma stoje liktor sa jedne i oficir sa druge strane.

Sl.6. Aleksandrijska kovnica,
bilontetradrahma
Av. AVT KTAILADP ANTWNINOC EVC CEV;
Rv. AIWN (sa predstavom feniska)

Sličnih predstava na reversu ima i kod aureusa gde se u kvadrigi voze Antoninus, Marko Aurelije i Lucije Verus.

Kao ni Hadrijan pre njega ni Antoninus nije bio militantan vladar. Njegovi savremenici i biografi kažu da je često ponavljao Scipionovu izreku:»Bolje je sačuvati život jednog građanina nego ubiti hiljadu neprijatelja.»

Sl. 7
Av. ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III

Princip njegove vladavine:AEQVI-TAS, FELICITAS, FIDES,odražava se i na monetarnoj politici gde se ova personifikacija veoma često pojavljuje uz već uobičajene: ANNONA, CLEMENTIA, PAX, SALVS, CONCORDIA, itd....

Dobrobit imperije za koju se Antoninus zalagao vidimo i na sestercijusu (sl.8).

Sl.8.
Av.ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS III,
Rv.ROMAEAETERNAE

Ovaj natpis na reversu sa predstavom hrama nikada kao u njegovo vreme nije bio adekvatnije upotrebljen.

Već oko 140 godine njegov budući naslednik Marko Aurelije zaključuje brak sa Antoninovom čerkom Faustom (Mlađom), učvršćujući tako jedinstvo vlasti i sigurnost države za još nekoliko decenija.

Neredi u Britaniji nisu ugrozili imperiju, jer ta provincija i nije predstavljala strateško, ni ekonomsko područje koje bi moglo dovesti do ozbiljnog angažovanja vojnog potencijala. Što radi sigurnosti rimskih građana, koji su se naselili južno od Hadrijanovog zida, što radi upošljavanja legija, Antoninus je podigao još jedan zid četrdesetak kilometara severnije od Hadrijanovog. Njegova konstrukcija nije izdžala vekove koji su sledili, što svedoči o tome da i nije bio toliko neophodan. Materijal od koga je građen (drvo) i zemljani bedem danas je sačuvano kao zemljano uzvišenje koje se proteže od Sevrnog do Irskog mora.

Sa godinom 141. počinju i konsekpciona kovanja novca za carevu suprugu

Sl.9
Av.DIVA FAUSTINA; Rv.AETERNITAS

što znači da je te godine careva supruga i preminula. Iz obilja materijala sa natpisom DIVA izdvojilićemo denar (sl.9)

Zbog prelepog portreta sa velom na glavi, u naredne dve decenije Antoninus će nastaviti sa kovanjima za svoju počivšu suprugu, gde u najlepše primerke svaka kao spada i tip CONSECRATIO sa predstavom pauna preko celog reversa.

Takozvana rudnička kovanja zastupljena su sa samo jednim tipom kvadransa kod koga je na aversu bista imperatora sa natpisom: ANTONINVS AVGVSTVS, a na reversu natpis DAR-DANICI. Ipak zahvaljujući pre svega svom prečniku, velike bronce su pružile mogućnost umetničkog nadahnuća graverima (sl.10 i 11).

Zanimljivo je da se natpis MVNIFICENTIA, koji inače znači:darežljivost, velikodušnost, veoma retko pojavljuje na novcu rimskih careva, a u ovoj varijanti slon kao najveći suvozemni sisar, to simbolično manifestuje.

Uočićemo i još jednu specifičnost ovoga puta na aversu svih kovanja Antoninusa Pijusa. Kratku bradu filozofa kod imp. Hadrijana smenila je duga brada njegovog naslednika, i za sledećih nekoliko decenija ovaj «simbol» muškosti će se zadržati i na licima i na novcu rimskih careva.

Godine 161 je prirodnom smrću (što je inače retkost za rimske careve) umro Antoninus Pijus, i do smene vlasti je došlo bez potresa i nemira, kako u prestoniči tako i u državi.

Konsekracionakovanja za imperatore su emitovali njegovi naslednici Marko Aurelije i Lucije Verus. Na reversu su uobičajene prigodne predstave za taj tip novca: orao, oltar sa gorućim plame-

Sl.10. AE sestercijus
Av. ANTONINVS PIVS PR;
Rv. TR POT COS III

Sl.11. AE as
Av. ANTONINVS AVG PIVS; PP TRP XII
Rv. MVNIFICENTIA AVG COS III

Sl.12
Av. DIVO PIO;
Rv. CONSECRATIO

nom, četvorospratna piramida i natpis CONSECRATIO.

Poštovan za života, ostao je u sećanju kao vladar dostojan toga i skoro vek kasnije, za vreme imp. Trajana Decija (249-251) emitovan je «antoninjan» (sl.12), sa likom Antoninusa Pijusa sa zrakastom krunom na glavi i varijantama na reversu: orao i oltar sa gorućim plamenom.

Njegovom smrću i dolaskom na vlast naslednika ispunjava se Platonov san o vladaru-filozofu na čelu države-imperije.

SUMMARY

TITVS AVRELIVS FVLVIVS BOIONIVS ANTONINVS

Money of the emperor from Lanuum 137-161

The emperor mentioned in the title of this article is more known under the name of Antoninus Pius, born in 86 AD, ruled 137-161. In that quite long period of time he had issued the great number of different types of coins, discussed and described in this article. Here on Fig. 1 a rare provincial issue is presented, having Greek inscriptions: QEA ΦAYSTEINA on obverse, and MA ΓALEPIOS ANTWNINOS AYTOK-PATOPOS ANTWNINOY YIOS on reverse. The second coin illustrated here (Fig. 2) had been issued in honor of his late wife FAVSTINA AVGSTA, with attribution AETERNITAS and DIVA FAVSTINA (Fig. 9)

There exist numerous coins of Antoninus Pius with two portraits. They are illustrated here by a coin of Antoninus and Aurelius (Fig. 3) and Marcus Aurelius (Fig. 5, 7 and 8), while the numerous mints which had struck coins during the reign of this emperor are illustrated by an aes struck in the mint of Tiberis (Fig. 4) and in Alexandria (Fig. 6). Large bronze coins (Fig. 10 and 11) gave possibility to engravers to show their artistic inspirations.

Finally, the CONSECRATIO coins with obverse legend DIVI PIO (Fig. 12) had been struck by Antonius' heirs, Marcus Aurelius and Lucius Verus.

SND vam preporučuje

MONETOŠEĆENITO NA GORNA MIZIJA VIMINACIUM

Autori: GOSPODIN ŽEKOV i NINA HRISTOVA

Izdavač: Universitetsko izdателство "Neofit Rilski", Blagoevgrad 2004

Format A-4; 64 str., ilus.

Sa listom stepena retkosti i cenama u evrima.

Tiraž 300 primeraka.

Porudžbine u SCG: tel. 063 / 200-887

EGO IOVI TV HERCVLES

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

Kada je 17. novembra 284. godine na nekom polju, blizu Nikomedije, vojskovođa DIOCLES izabran za imperatora pod imenom DIOCLETIANVS izgovorio je kažu rečenicu iz naslova: »JA JUPITER, TI HERKUL».

Ista je bila upućena saborcu iz mnogih okršaja Maksimijanu, od tog trenutka je MAXIMIANVS HERCVLIVS svladar novog impepratora.

Um Dioklecijana i sirova snaga Maksimijana skoro dve i po decenije će određivati i usmeravati sudbinu ogromne imperije.U svim delovima carstva carske kovnica su emitovale obilje novca, a iz tog danas obimnog numizmatičkog materijala izdvojimo samo jednu emisiju, samo jedne kovnice. Ta emisija sama po sebi može predstavljati posebnu kolekciju, veoma interesantnu, možda čak i vrednu, jer neke moguće varijante, koje bi po logici trebale da postoje, još nisu evidentirane, pa ni publikovane.

Kovnica je SISCIA (današnji Sisak u Republici Hrvatskoj), a nominal takozvani «antoninijan», sa natpisom na reversu, u svim slučajevima samo:CONSERVATOR AVGG. U okviru kovnice samo u periodu od 288. do 290. godine radile su tri oficine (radionice), koje u odsečku na reversu nose početne slovne oznake: A, B i Γ, a koje su kovale novac za ova dva vladara.

Za početak malo špekulativnog načadanja. U toku te dve-tri godine kroz te tri oficine u «stalnom radnom odnosu» je moglo biti više gravera i rezača kalupa, što je dovelo do različitog izgleda predstave cara naaversu, bilo Dioklecijana ili pak Maksimijana.

Aversni natpsi su: IMP C DIOCLETIANVS AVG i IMP C C VAL DIOCLETIANVS PF AVG za jednog, odnosno IMP C VAL MAXIMIANVS PF AVG i IMP C MAXIMIANVS AVG za drugog vladara.

Praviti poređenje portreta po oficinama, ili pak po kalupima, pa čak i po natpisima na aversu je jalov posao, a uopšte nije bitno da li je na jednom novčiću-antoninjanu caru brada kraća ili duža za neki mikron, a lik mršaviji ili puniji za koji kilogram. Optimisti mogu i tako praviti zbirku posebno što je daleko ozbiljnije, da li je bista vladara okrenuta u levo ili u desno, ili ima varijanti u natpisu na aversu «P» umesto «PF» itd. Još tokom prikupljanja materijala za ovaj članak isto opredeljeni priatelji i kolezionari su se javljavali sa informacijom da u svojim numizmatičkim zbirkama poseduju antonijane koji nose određene specifičnosti da ne kažemo anomalije, koje ih izdvajaju od ubičajenog šablona oficina (kod antoninijana iz iste kovnice - SISCIA sa istim natpisom CONSERVATOR AVGG ali bez oznake oficine, drapirana bista cara Dioklecijana i Maksimijana Herkulija sa zrakastom krunom na glavi je okrenuta u levo).

Tako recimo na «varijanti» 4 Maksimijana Herkulija, sa natpisom o odsečku XXI KOY i oznakom oficine B u polju desno, imamo predstavu Herkula sa batinom u ruci, a lavlja koža visi, dok recimo kod iste «varijante», sa natpisom u odsečku ·XXI·HR· i oznakom oficine A u polju levo, ta batina Herkula je dole. Kod antoninijana imp. Dioklecijana, takođe za oficinu B i natpisom u odsečku XXI B. O, tačka je pri vrhu. Međutim, izvesno je da je ovo izuzetak a ne pravilo u kovanjima oficina.

Ali, već smo napomenuli da je enigma u reversu, pa krenimo od njega. Ono što je zajedničko to je raspored figura na njemu.I kod jednog i kod drugog cara imperator stoji na reversu levo licem u lice prema Jupiteru (kod Dioklecijana), odnosno prema Herkulu (kod Maksimijana), i zajednički prinose na oltar žrtvu livenicu. Mada su u odsečku

slova jedno do drugog mi čemo ih razdvojiti radi lakšeg razumevanja.

VARIJANTA 1, imp.DIOKLECIJAN

Oficina A A XXI	Oficina B B XXI O	Oficina Γ Γ XXI BI
--------------------	----------------------	-----------------------

Prva slova u odsečku (A, B i Γ) su oznake oficine.Sledeća oznaka (XXI) je oznaka kovnice (SISCIA), a ukoliko spojimo poslednja slova iz odsečka svake oficine dobićemo IOBI, odnosno Jupiter, odnosno» Dioklecijan», ispisano na grčkom jeziku.

VARIJANTA 2, imp DIOKLECIJAN

Oficina A XXI A I	Oficina B XXI B O	Oficina Γ XXI Γ BI
----------------------	----------------------	-----------------------

Kod ove varijante oznaka oficine (A, B i Γ) se nalazi u sredini teksta odsečka.

VARIJANTA 3, imp.DIOKLECIJAN

A XXI • I	B XXI • O	Γ XXI • BI
--------------	--------------	---------------

Oznaka oficine je u polju desno, dok je između oznake kovnice i prvog slova tačka.Kao i kod prve dve varijante poslednja slova iz svake oficine daju natpis IOBI (JUPITER).

VARIJANTA 4, imp. DIOKLECIJAN

A XXI • I	B XXI • O	Γ XXI • BI
--------------	--------------	---------------

Isto kao kod varijante 3, ali sa oznakom oficine u polju levo.I ponovo IOBI odnosno JUPITER.

Ukupno dvanaest novčića-antoniniana, uz napomenu da su u RIC katalogu evidentirani za kovnicu SISCIA od broja 263 do broja 265 (što ne znači mnogo obzirom da se veoma često na svetskim aukcijama pojavljuje novac iz perioda Rimskog imperija sa oznakom «nije publikovan»), nema ni jedan od kata-

loga koji predstavljaju autoritete za ovu oblast (RIC, Cohen, BMC).

Ako bi hteli da spekuliramo moguće je iskombinovati još nekoliko varijanti:

- Varijanta sa tačkom posle I, odnosno posle O, odnosno posle BI
- Varijanta bez tačke ispred I, bez tačke ispred O, odnosno bez tačke ispred BI (sve ovo u slučajevima da je oznaka oficine u polju leve ili desno itd.)

Moguće je da će veoma brzo neko doći do takvog otkrića koje neće biti epohalno, ali za sve kolezionare izuzetno korisno, a još više za nauku.

MAKSIMIJAN HERKULIJE je još intrigantniji, a samim tim i interesantniji jer se kod njega na novcu istog tipa, iste kovnice i istih oficina pojavljuju «praznine», za koje je očigledno da se trebaju popuniti. Pitanje je samo kada i ko će to učiniti.

VARIJANTA 1, imp. MAKSIMIJAN HERKULIJE

Oficina A A XXI HP	Oficina B B XXI KOY	Oficina Γ Γ XXI LI
-----------------------	------------------------	-----------------------

VARIJANTA 2. imp. MAKSIMIJAN HERKULIJE

Oficina A XXI A • HR	Oficina B XXI B • KOY	Oficina Γ XXI Γ • LI
-------------------------	--------------------------	-------------------------

Ako učinimo isto kao kod imp. Dioklecijana dobijemo: **HPKOYLI**, odnosno **HERCVLES** ispisanao na grčkom jeziku kao i kod prethodnog vladara.

VARIJANTA 3, imp. MAKSIMIJAN HERKULIJE

Već kod ove varijante se pojavljuju praznine i nedoslednosti.

A • XXI • HP	B • XXI • KOY	Γ • XXI • LI
-----------------	------------------	-----------------

Antoninijan sa oznakom oficine **Γ** u polju desno ne postoji kod RIC-a, ali se pojavio na aukciji COMPAGNE GENERALE DE BOURSE, Michael Prier-Laurant Schmitt, ROMA XI Paris 2001 lot 308 (sl. 1).

Bez obzira što antoninijana imp. Maksimijana Herkulija formalno nema

Sl.1.
Av. IMP CC VAL MAXIMIANVS PF AVG
Rv. CONSERVATOR AVGG

Sl.2.
Av.IMP CM VAL MAXIMIANVS PF AVG;
Rv.CONSERVATOR AVGG, u odsečku
XXIBKOY.

veoma retko pojavljuju zato što su sa svim «obični», sa zanemarljivim cennama. Da li su zaista obični?

Na slici 1 je prikazan antoninijan sa aukcije u Parizu, 26 juna 1998. godine (katalog MONNAIES IV, lot br.369, Maksimijana Herkulija.

SUMMARY

EGO IOVI TV HERCVLES

When Diocletian was proclaimed Roman Emperor on November 1st, 284 AD, on the battle field near Nicomedia, he had pronounced the phrase quoted in our title, meaning “I am Jupiter, and you are Hercules”. That sentence had been directed to Maximin Herculus with whom Diocletian jointly ruled the Empire in the first period of his reign. Among numerous issues from that period, here a special attention is given to the coins minted in Siscia (today Sisak in Croatia), which had three mint workshops, called officina, having in exergue initials: A, B and Γ, respectively. On obverse of these coins, portraits of both Diocletian and Maximian are depicted, with inscriptions IMP C DIOCLETIANVS AVG or IMP C C VAL DIOCLETIANVS PF AVG and IMP C VAL MAXIMIANVS PF AVG or IMP C MAXIMIANVS AVG.

There exist a great number of the exergue inscriptions on coins struck in the mentioned officinae, but the most enigmatic are the symbolics on the reverses of coins of two emperors: On coins of Diocletian, emperor is facing left while Jupiter is facing right, and in the case of Maximian, emperor is turned towards the figure of Hercules. There are 12 different types of joint issues of the mentioned emperors struck in Siscia, and over and above that, several varieties more. They are discussed here with a detailed analysis of the issues of all three Siscia mint workshops.

A • XXI • HP	B XXI KOY	Γ • XXI • LI
-----------------	--------------	-----------------

Sve ove varijante (izuzev oficine **Γ** kod varijante 3) natpisa u odsečku navedene su u RIC katalogu, od broja 577 do broja 582, za kovnicu SISClA.

I to je sve. Nedostaci i praznine su očigledni: Nema novca sa oznakom oficine **B** u polju levo, dok, recimo egzistira oficina **B** u polju desno bez tačaka u odsečku, a drugih oficina tog tipa za sada nema.

Ako tome dodamo i špekulativne varijante koje mogu, ali ne moraju da egzistiraju, kao i kod imp. Dioklecijana, polje istraživanja samo za ovu kovnicu i samo za ova dva vladara i ove tri oficine je tako ogromno, bilo za kolezionare, ili naučne radnike, da je potrebno zaista mnogo vremena da se nešto novo otkrije. Uostalom u životu postoji ono što se zove proizvod slučajnosti. Zbirka za sada broji dvadeset i četiri novčića osnovnih varijanti. Ko zna, možda će baš neko od nas otkriti još jednu kariku u ovom zanimljivom numizmatičkom lancu? Sasvim slučajno.

Na kraju moramo napomenuti da se na svetskim aukcijama ovi antoninijani

IVDAEA CAPTA

Slavoljub PETROVIĆ, Narodni muzej Šabac
spmp@ptt.yu

Sl. 1.

Crtanje čuvenog Vespazijanovog novca "Iudea capta" – osvojena Judeja

Posle iznenadne smrti Heroda I Agripe (10 pre n.e.- 44), Judeja je postala rimska provincija drugog reda, pod prokuratorom odgovornim namesniku Sirijela. I pored izvrsne autonomije koju su uživali, stanovnici Judeje su bezobzirno eksplorisani, tako da je stalno dolazilo do sukoba između njih i rimske vlasti. Plaćanje Judeje kulminiralo je u vreme prokuratora Gesije Flor koji se ponašao, kako je napisao Josif Flavije, "više kao dželat nego kao namesnik". Kada je 66. godine uzeo sedamnaest talenata srebra iz kase Hreama (oko 442 kilograma), došlo je do nemira koji su kulminirali ustankom i ubrzo je Jerusalim bio oslobođen, a prokurator je morao da se povuče u Kesariju.

Rimljani su ovako brzim razvojem situacije bili iznenadjeni. Rimski namesnik u Siriji, Gaj Cestije Gal, pokušao je da uguši ustakanak i ponovo zauzme Jerusalim. Kako je doživeo neuspeh, ustakanak se proširio na celu Judeju i ubrzo su Rimljani bili proterani iz pokrajine.

Sitacija je postala opasna i car Neron je svog najrevnosnijeg generala, Vespazijana, uputio u Judeju da uguši ustakanak. On je iz Antiohije krenuo sa XV Apollinaris legijom, dok je njegov sin Tit nastupao iz Egipta sa V Macedonica i X Fretensis legijom. Već tokom 67. godine cela Galileja je bila ponovo pod vlašću Rimljana. Ostali su nezauzeti samo Jerusalim i nekoliko tvrđava. Da bi se pojačala odbrana grada, vode ustanka su robovima dali slobodu, dok je hram pretvoren u tvrđavu.

U međuvremenu u Rimu su se desavali krupni politički događaji, dok se sa nestavljenjem isčekivao dalji razvoj situacije oko Jerusalima. Protiv cara Neron, 68. god., pobunili su se pretorijanci i on je morao da pobegne iz Rima. U vili jednog svog oslobođenika izvršio je

samoubistvo. Sa istorijske scene nestala je dinastija Julijevaca - Klaudijevaca. U zemlji je nastao građanski rat. Najzad je 69. godine vojska izvikala Vespazijana za cara i on je oputovao u Rim. Vođenje rata u Judeji je prepustio svome sinu Titu.

Na praznik Pashe 70. godine, Tit je udario svim snagama na grad i putpuno ga blokirao sa svim njegovim stanovnicima i poklonicima. Jerusalim je tada imao oko 90.000 stanovnika. U gradu je nastala bezizlazna situacija, o kojoj govorile i stihovi u jevanđelju Lukinom "A kada vidite da je vojska opkolila Jerusalim, onda znajte da se približilo opustošenje njegovo" (Lk. 21,20).

I pored ogorčenog otpora branioca, Rimljani su probili sva tri reda zidova i prodirali sve dublje u grad. Solomonov hram je i dalje ostao neosvojiva tvrđava, Rimljani su tada spalili njegove galerije, a potom i sam hram. Od ruševina sačuvao se samo zapadni zid hrama, danas poznat kao "zid plača". Sedmokraki svećnjak i sto za osvećenje hlebova uzeti su kao ratni trofeji, da bi se kasnije nosili u triumfalnoj povorci, o čemu još i danas svedoče reljefi na Titovom slavoluku u Rimu. Borbe po ulicama su posle ovoga trajale još mesec dana, završene su tek u septembru 70. godine. Pojedine vođe ustanka su takođe pohvatane i odvedene u Rim radi triumfalne parade. Uništenje Hrama i grada Jerusalima označilo je kraj pobune i jevrejske države. Ponegdje je još pružan otpor; male grupe ustanika povukle su se u nepristupačna utvr-

đenja. Poslednji otpor je slomljen u tvrđavi Mosada 73. ili tek 74. godine.

Posle pobeđe Vespazijan je reorganizovao upravu u Palestini. Judeja je odvojena od Sirije i postala je posebna carska provincija, čiji je guverner rezidirao u Kesariji.

Pobeda Rimljana nad Judejom i njeni osvajanje sigurno je bio najznačajniji događaj u istoriji Flavijske dinastije, a ona je veličanstveno proslavljenja 71. godine u Rimu. O ovoj proslavi Josif Flavije detaljno piše u knjizi "Judejski rat".

Pored priređivanja igara i podizanja slavoluka u Rimu je bio običaj da se vest o pripajanju nove provincije, ili o pobedi nad neprijateljem oglašava i putem kovanja novca, koji slikom ili tekstom ovekovečuju taj događaj. Tako je još Avgust, 28. godine pre n.e., kada je osvojio Egipt, kovao novac na kojem je prikazan krokodil sa natpisom AEGYPTO CAPTA (sl. 2). Poznati su i novčići kovani u čast pobeđe nad Germanima, Dačanima i španskim plemenima.

Vespazijan i njegov sin Tit nastavili su sa ovom tradicijom i iskovali su veliki broj različitih tipova novca kojim su obeležili svoju pobjedu nad Judejom.

Nazvani po natpisu na latinskom Judea Capta, koji se pojavljuje na nekim od njih, ovi novčići kovani su tokom 25 godina od zlata, srebra i bronze, u različitim nominalama širom carstva.

Sl. 2. Novac Oktavijana (Avgusta)

izdat u čast pobeđe nad

Markom Antonijem i Kleopatrom..

Na reversu lik krokodila, simbol Egipta, i natpis AEGYPTO CAPTA – Egipt (je) osvojen!

Osnovna scena, koja se javlja na novcu iskovanim povodom osvajanja Judeje prikazuje ženu u žalosti kako sedi ispod palminog drveta. Ženska figura je alegorija Judeje.

Na prednjoj strani novca je uobičajen prikaz carevog poprsja, okrenutog na levu ili desnu stranu, sa lovoriom vencem na glavi i uobičajenim tekstom koji se javlja u nekoliko varijanti. Pojedini tipovi novca kovani su sa više različitih tekstova

Kovano je nekoliko vrsta novčića sa različitim reversnim scenama i natpisima.

Aureus:

- Ratni trofeji
- Viktorija stoji okrenuta na desnou stranu, na štitu koji visi na palmi, ispisuje IMP. T. CAES
- Jude (jevrejka) u žalosti sedi na zemlji i nariče

Denar:

- Ratni trofeji
- Judeja sedi ispod palme (Sl. 3)
- Judeja koja tuguje sedi na zemlji, iza nje ratni trofeji (sl. 4)

Sestercij

- Viktorija stoji i na štitu, koji visi na palmi, ispisuje S.P.Q.R. U podnožju palme sedi zarobljenik.
- Judeja sedi ispod palme na zemlji i tuguje. Iza nje zarobljenik vezanih ruku, okolo ratna oprema.

Sl. 3. Denar cara Vespazijana sa reversnom predstavom Jevrejke (personifikacija Judeje) koja sedi ispod palme zavezanih ruku i tuguje.

Sl. 4. Vespazijanov denar sa reversnom predstavom Jevrejke koja sedi ispred trofeja i tuguje

- Judeja sedi na zemlji ispod palme. Iza nje stoji Vespazijan koji drži kopljje i parazonijum.
- Judeja sedi na zemlji ispod palme. Iza nje stoji Titus koji drži kopljje i parazonijum.

As

- Judeja stoji ispod palme, okolo ratni trofeji.
- Judeja sedi ispod palme, okolo ratni trofeji.
- Judeja sedi ispod palme.

Sl. 5. Vespazijanov novac sa natpisom IVDEA CAPTA

Sl. 6 - Denar cara Vespazijana sa reversnim natpisom IVDEA DEVICTA, pobedena Judeja

Najčešći tip je srebrni denar cara Vespazijana na kome je reversni natpis IVDAEA. Na novcu je prikazana Judeja koja sedi na zemlji i plaće ispod ratnih trofeja koji čine šlem, oklop, štitovi, nazuvice. Kovani su i denari na kojima je Judeja prikazana kako sedi ispod palme. Osim denara kovani su i zlatni aureusi. Emitovani su i denari koji nemaju natpisa na reversu, a na kojima Judeja sedi na zemlji, ispod palme, dok iza nje stoji vojnik (Vespazijan) sa nogom na šlemu.

Druga brojna grupa komemorativnog novca je ona na kojoj je tekst IVDAEA CAPTA (Sl. 5). Na ovom novcu prikazane su različite scene: Judeja sedi ispod palme obučena u tuniku sa kratkim rukavima, car Vespazijan, u ratnoj opremi, stoji iza nje drži kopljje u jednoj ruci, a u drugoj parazonijum; Judeja sedi ispod palme sa malim detetom, Judeja sedi ispod palme, iza nje ratni trofeji. Sa ovakvim scenama kovani su denar, as i sestercij.

Vespazijan je kovao još jedan tip asa na kojem je reversni natpis IVD.CAP. S.C, kao i denar sa natpisom IVDAEA DEVICTA (sl. 6). Na oba ova tipa prikazana je uobičajena scena Judeje kako sedi ispod palme. Na jednoj vrsti sestercija

ja, na reversu je prikazana Viktorija kako na štitu, koji visi na palmi, ispisuje tekst OB CIV SER. U podnožju palme sedi Jevrejin.

Car Vespazijan je u Rimu i Lugdini mu kovao aureuse i denare na kojima su prikazani ratni trofeji sa tekstrom DE IVDAEIS.

Još tokom vladavine cara Vespazijana njegov sin Tit je kovao novac. I on je takođe emitovao novac kojim je ovekovečio svoju pobjedu u Judeji. Kovao je aureus na kojem je natpis IVDAEA DEVICTA sa prikazom Viktorije. Kao i njegov otac kovao je as i sestercij na kojem je natpis IVDAEA CAPTA i ista scena kao i na očevom novcu. I on je takođe kovao sestercije na kojima je tekst IVD.CAP.

Pregled reversnih natpisa po vladarima i nominalama:

Reversni natpis	Nominala			
	AUREUS	DENAR	SESTERCIJ	AS
DE IVDAEIS		V	V	
DEVICTA IVDAEA S C				V
IVD. CAP. S C			T	V
IVDAEA	V	V		
IVDAEA CAPTA S C			V,T,D	V,T
IVDAEA DERVICTA	T	V		
IVDEA CAPTA S C				V

V- Vespazijan; T- Titus; D- Domicijan

S.C. Na aversu je prikazano njegovo po-
rsje sa tekstom okolo: T CAES IMP
AVG F TR P COS VI CENSOR

Za cara Domicijana kovan je 85. go-
dine samo jedan tip sestercija na kojem
je prikazana Judeja koja sedi na zemlji i
vojnik koji stoji i pričvršćuje ratne trofe-
je. Natpis je IVDAEA CAPTA S.C. Ovaj
tip novca, neuobičajen za njega, sasvim
je uobičajen za njegovog oca Vespazijan-
ja i brata Tita, pa je on verovatno hibrid.

U poraženoj provinciji Judeji, samo
u Kesariji (Cezareji), kovani su novčići
sa natpisom IVDAEA CAPTA. Samo za
razliku od ostalih kovnica kod kojih je
tekst IVDAEA CAPTA isписан на latinskom,
u Kesariji je ovaj natpis na grčkom IOΥΔΑΙΑΣ ΕΑΛΩ ΚΥΙΑΣ.

Na aversu je, kao što je uobičajeno,
glava cara sa lоворовим vencem ili kru-
nom. Na reversu je prikazana boginja
pobede Nika koja piše na štitu koji visi
sa palminog drveta simbola Judeje; Mi-
nerva sa kopljem, štitom i ratnim trofe-
jima.

Mali broj primeraka ovog novca je
iskovan sa imenom i likom cara Tita, ali
zato u velikom broju za cara Domitijana
(81-96).

Prema nekim tumačenjima i srebr-
ni denar cara Tita, kovan 79. godine u
spomen svoga oca Vespazijana, može se
svrstati u grupu "Judea Capta" novca.
Na aversu je poprsje Vespazijana okre-
nuto na desnu stranu. Okolo je tekst
DIVVS AVGSTVS VESPASIANVS. Na
reversu je Viktorija sa podignutim rat-
nim trofejima. Do njenih nogu sedi za-
robljenik. Sa strane trofeja piše EX SC.
Dok avers jasno označava uzdizanje u
status boga cara Vespazijana, značenje
reversa je problematično. Većina autora
smatra da je zarobljenik koji sedi na ze-
mlji Jevrejin, što ga svrstava u pomenu-
tu grupu novca. Pošto je pokoravanje Ju-
deje bila najvažnija pobeda tokom njego-
ve vladavine, to je prihvatljivo objašnje-
nje, mada ne postoji ništa po čemu bi se
rob identifikovao kao Jevrejin.

Broj različitih tipova, kao i količina
iskovanih prigodnih komada u svakom
izdanju, ukazuje na to da novčići "Judea
Capta" daleko nadmašuju svojom broj-
nošću ostali novac kojim su obeležene
pobede i osvajanja drugih careva. Ovo

je svakako posledica težnje nove dinasti-
je, neizvesnog porekla i bez slavne pro-
šlosti, da što impresivnije obeleži poko-
ravanje Judeje i na taj način poveća svoj
ugled.

SUMMARY

IVDAEA CAPTA

After unexpected death of Herod I Agrippa (10-14 AD), Judea became a Roman province of the second category. In year 66 AD an uprising took place, resulting in the liberation of Jerusalem. Emperor Nero had to send his best general, Vespasianus and his son Titus, to suppress the rebellion. In year 70 AD Titus had nearly completely destroyed the city of Jerusalem, the only part remaining being the wall, called "Wall of Tears" ever since. That victory had been greatly celebrated in Rome, and since the times of August (famous for his AEGIPTO CAPTA coins) it was a custom to denote victories over the conquered lands by putting the adequate pictures and inscriptions on coins. Vespasianus and Titus continued that tradition and both had issued the IVDAEA CAPTA coins, having on them image of the personification of Judea sitting under the palm tree.

The most common is the silver Denarius of Vespasianus which has inscription IVDAEA on reverse, with personification of Judea, either sitting on the ground and crying, or sitting below the palm tree, symbolizing sorrow. In the second group belong the commemorative coins with inscription IVDAEA CAPTA showing mostly the emperor Vespasianus behind Judea, but coins with other images also exist. Vespasianus also issued a type of the Aes having the reverse inscription IVD.CAP.S.C and Denarius with inscription IVDAEA DEVICTA or DE IVDAEIS.

There also exist numerous coins of Titus with similar inscriptions, and at the time of Domicianus only one type of commemorative coin regarding Ju-

dea was struck, having the inscription
IVDAEA CAPTA S.C.

Among the numerous IVDAEA
CAPTA coins there also exist coins with
the same inscription in Greek language
- ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΑΛΩ ΚΥΙΑΣ.

KUPUJEM

kataloški jeftin i
dobro očuvan
rimski srebrni novac

011/3444-627

064/148-02-62

e-mail: inner@sezampro.yu

PORUDŽBINE
NA TELEFON

011/3245-472

NOVČARSTVO ĐURĐA BRANKOVIĆA

ĐURĐ – VLADAR SA NAJDUŽIM STAŽOM KOVANJA

JEDNA DO SAD NEPOZNATA VRSTA

Miroslav JOVANOVIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
dunjajov@eunet.yu

Sl.1

Tekst (Λ) ЕСЋИ ОТЫГ i porodični grb Brankovića upućuje da se ovaj novac pripše Đurđu, jer se identičan tekst sa grbom na naličju javlja na više njegovih vrsta. Prečnik je 9 mm, težina 0,17 g. Nađen je u okolini Smedereva zajedno sa većom količinom turskih akci. Težina Đurđevog novca varira od 0,17 do 1,21 g. Ovako veliki raspon težine zahteva analizu, šta je i kada kovano, kako bi se moglo sagledati da li su u pitanju različiti apoeni. Za celu srpsku srednjovekovnu numizmatiku ne postoji nijedan pisani podatak o vremenu i uslovima kovanja. Jedini „izvori“ podataka su tekst na novcu, nalazi (šta, gde i kako je pohranjeno) kao i, kada je to moguće, logično uklapanje u poznate istorijske događaje.

Đurđ ističe svoje visoko poreklo rođoslovom pisanim između 1433. i 1446. godine (Nemanja, Vukan, Zavida?, Gjurgić ?, Mladen, Branko, Vuk, Đurđ). Vojvoda Mladen, a i njegov brat Nikola, pomiju se u više dokumenata iz vremena kraljeva Milutina i Stefana Dečanskog. Branko Mladenović, namesnik Ohrida, dobija od Dušana carsku titulu sevastokratora. Njegova sestra, Ratoslava, udatu za sina vojvode Vojina, majka je Vukovog vršnjaka i rivala, oblasnog gospodara Nikole Altomanovića. Njegov najstariji sin Nikola (Radonja), po smrti dece i žene (Jelena, sestra Vukašina i Uglješa Mrnjavčevića), odlazi u manastir. Kao monah učinio je mnogo za bratstvo na Svetoj Gori, kako za manastir Hilandar, tako i za manastir sv. Pavla, koga obnavlja 1380. godine i koji je potom nekoliko stotina godina bio srpski, a koga su Brakovići sa pravom smatrali „svojim“.

Najmlađi Brankov sin, Vuk ženi se najstarijom čerkom kneza Lazara, Marom, i uz tasta obrazuje svoju oblast, ali tek posle Maričke bitke.

Detinjstvo Đurđa Vukovića (Brankovića), (rođen oko 1374.), proteklo je u blagostanju koje je pratilo uspon država dede Lazara i oca Vuka, a pored braće, nešto starijeg Grgura i pet-šest godina mlađeg Lazara, a i ujaka, vršnjaka Stefana i nešto mlađeg Vuka. O odnosu kneza Lazara i njegovog zeta gospodina Vuka Brankovića više se nagađa nego što se zna na osnovu pisanih dokumenata. Kosovska bitka daje svoj pečat. Lazarevići priznaju 1390. Bajazitu I (1389-1402) vrhovnu vlast, dok je Vuk s njim u stalnom sukobu. Od 1392. pri nuđen je da mu plaća danak, ali izbegava ratne obaveze pokušavajući da nađe saveznika protiv njega. To mu ne uspeva i umire u Bajazitovom zatvoru 6. X 1397. godine. Bajazit Kosovo daje Stefanu Lazareviću na upravu, ali ga je s proleća 1402. vratio Vukovoj porodici. Pretpostavlja se da su tu privilegiju platili iz depozita koji je Vuk ostavio u Dubrovniku (oko 15.000 dukata).

U vreme Đurđevog stupanja na političku scenu njegov otac se borio za opstanak. Zrelo ratničko doba dočekuje porodičnom kupovinom bivše očeve oblasti. Sa vojskom vazala iz oblasti Vukovića (Brankovića), na čelu sa bratom Grgurom, otišao je na Angorsko ratište u dalekoj Anadoliji (okolina Anake-re). Krilom Bajazitove vojske, odnosno svim srpskim trupama od najmanje desetak hiljada teških oklopnika, komandovao je njegov ujak Stefan. Po porazu Bajazita srpska vojska se vraća preko

Carigrada. (Grgur je zarobljen i otkupljen 1403.) U razgovorima sa vizantijskim carem o planovima za oslobođenje od turskog tutorstva Đurđ je došao u sukob sa Stefanom, iz čega nastaje desetogodišnji rat. Razlog sukoba je Stefanova težnja da centralistički upravlja srpskim zemljama. Đurđ je pobegao iz Carigrada najkraćim putem (kopnom), dok su se braća Lazarević vratili zaobilazno (morem), pa preko Zete. Kod Tripolja blizu Gračanice dočekao ih je Đurđ zajedno sa turskim trupama. Vojske su bile izdeljene u dva dela. Đurđ je potukao deo koji je predvodio Vuk, dok je Stefan odneo pobedu nad turskim trupama. Stefanovoj pobedi je svakako doprineo prelazak vojske turskog vazala kesara Uglješe Vlatkovića, gospodara oblasti oko Vranja, na njegovu stranu.

Jedina Đurđeva vrsta na kojoj je ime i prezime (sl.2) najverovatnije je kovana u tom vremenu. (Prezime je pravljeno po imenu oca - ГУРЂИ ВАКОВИЋИ. Ta kav način pravljenja prezimena u Srbiji se izgubio tek sredinom XIX veka.) Prezime je na novcu da bi se naglasilo njegovo nasledno pravo na kovanje, a i da bi se razlikovalo od novca njegovog teče, oblasnog gospodara Zete, Đurđa II Stracimirovića - Balšića (1386-1403). Pored njih u raškom novčarstvu na novac su prezime stavljali još Balša III Đurđević - Balšić i Andreja Gropa. Dolaskom Grgura problemi sa Lazarevićima su se smirili. Novac na sl.3, sa imenom ГРЂИ ВАК је pripisuje se Grguru Vukoviću - Brankoviću. Taj redak novac likovno i težinski bliži je novcu nedefinisanih feudala Vlatka (J37-1,2) i Jakova (J37-3,4), nego vrstama za koje se pretpostavlja da

SI.2 J(42-2)

SI.3 J(38-1)

SI.4 J(42-1)

su kovane neposredno pre i posle. Novac sa imenom Đurđa i Lazara (sl.4) pokazuje da su braća zajednički ravnopravno upravljala Kosovom posle povlačenja Grgura u manastir 1406. godine. Sukob Stefana sa Vukovićima - Brankovićima, kojima se priključuje i Vuk Lazarević, pomešan je sa borbom Bajazitovih sinova oko turorskog prestola. Emir Musa 1410. godine zarobio je i ubio Vuka i Lazara. Đurđ se spasao bekstvom 1411. od svog trenutnog saveznika emira Sulejmana. Uvideo je da mu je jedina šansa za opstanak iskrena saradnja sa Stefanom. Iako je vazalstvo sultanu za Kosovo išlo posebnim ugovorom, priznao je ujaku vazalni status, tačnije jedinstvo Raške pod vođstvom Stefana Lazarevića. Petnestak godina kasnije Stefan ga je zvanično usinio i na saboru vlastele odredio za naslednika.

Iznenadna smrt despota Stefana zatekla je Đurđa u Zeti. Plemstvo nije pravilo problema Đurđu prilikom preuzimanja vlasti. Sultan Murat II (1425-51) je napao Rašku. Osvojio je Niš, Stalać i Kruševac, a opsedao Novo Brdo. Đurđ je bio prinuđen da traži pomoć od Madara. Posle višemesečnog natezanja došlo je do sporazuma. Đurđ je morao da ustupi gradove Beograd i Golubac. (Tek je Stefan Lazarević od Beograda, razrušene pogranične tvrđave, napravio jedno od većih evropskih utvrđenja.) Po mađarskim istorijskim izvorima ceremonija priznavanja vazalstva odigrala se u Beogradu kojom prilikom je kralj Sigismund (1387-1437) preneo sve Stefanove titule na Đurđa, pa i despotsku. (Vazalstvo se moglo odnositi samo na Đurđeve posede u okviru mađarske države, rasturenne u manje jedinice po celoj teritoriji, čija ukupna površina premaša današnji Banat, a koje je nasledio od Stefana. Raška nije jednovremeno mogla da bude vazal i Turske i Ugarske.) To je u suprotnosti sa podatkom da Đurđ vizantijsku titulu „despot“ počinje da koristi tek od 1429. god. kada ga je krunisao izaslanik vizantijskog cara. Po ugovoru u Tati 1426. godine, sačuvanom u latinskom prepisu, između Stefana i Sigimunda o uslovima prelaska uprave nad Raškom na Đurđa,

spominje se vraćanje tih gradova, kao i Mačve. Po dužini pregovaranja sa Sigismundom, čija mu je podrška bila hitna i neophodna u trenutku dok mu je Murat pustio zemlju, a i po rezultatima pregovora, vidi se da original ugovora, ako je takav ugovor i postojao, nije obuhvatao nikakve teritorijalne ustupke.

Kefalija (upravnik) grada Golupca, vojvoda Jeremija, tražio je od Sigismunda 12.000 dukata koliko je navodno platilo despotu Stefanu taj položaj. Kako je Sigismund odbio da da novac (od Đurđa se nije tražilo), Jeremija je Golubac pod istim uslovima ustupio Muratu. Murat se zadovoljio time i prekinuo bezuspešnu opsadu Novog Brda.

Turski centralistički sistem vladanja nije dozvoljavao nasleđivanje upravnih funkcija. Kako su Turci Rašku smatrali svojom osvojenom zemljom pod upravom Stefana, hteli su da postave svoga čoveka na njeno čelo kao što su uradili posle smrti kralja Marka ili Konstantina Dejanovića. Iskusni Đurđ, dobar poznavalac turskog mentaliteta, uspeo je pregovorima da zadrži upravu nad Raškom uz godišnji danak od 50.000 dukata (Stefanov danak iznosio je 40.000 dukata) i obavezu vojne pomoći od 1.500 konjanika. Ono što je Murat osvojio (Golubac, Niš, Stalać i Kruševac) ostalo je izvan Raške.

Đurđ je napustio Beograd u jesen 1427. godine, a vazalni ugovor sa Muratom zaključio je s proleća 1428, kada je i počeo da gradi Smederevsку tvrđavu (nedaleko od civilnog naselja koje se prvi put pominje pod tim imenom 1381.) Deo gde je dvorac završen je 1430. (po zapisu na kuli), dok je cela tvrđava završena pre 1439. godine. Smederevska trvđava sa svojim impozantim dimenzijama 550 x 502 x 400 metara, debljine zidova i do 4,5 m, visine desetak metara i sa 25 kula, bila je snabdevena svim potrebnim građevinama unutar zidina da bude vojni, verski, kulturni i ekonomski centar zemlje, odnosno da u potpunosti zameni Stefanov Beograd. (Turci su kasnije dozidali četiri topovske kule.)

Turci su se odnosili prema Đurđu kao čoveku zapada – neverniku (hrišća-

ninu), a Mađari kao verskom protivniku – „šizmatiku“. Njegov ugled bazirao se ne samo na visokom poreklu, vojnoj snazi i bogatstvu koje su hteli i jedni i drugi, već i na ličnom ugledu koji je stečao kao vešt ratnik, sposoban vojskovođa i spretan diplomata. O prvom Đurđevom braku nema podataka. Drugi put se oženio 1414. godine znatno mlađom carskom rođakom Jerinom (Irinom) Kantakuzen. Imao je šestoro dece (troje iz prvog braka): Todora (umro sa desetak godina), Grgura, Maru, Stefana, Kantakuzinu i Lazara. Kantakuzinu je udao 1434. god. za grofa Ulriha II Celjskog, bratanca Sigismundove žene Barbare, a Maru po ranijem dogovoru 1435. za Murata II. Po Maru je došao rumelijski begrelbeg Sardži-paša. Njegov zadatak je bio i zaključenje novog vazalnog ugovora sa daleko većim obavezama za Đurđa. Taj zahtev realizovan je kroz miraz, jer se spominje astronomska suma od 400.000 dukata u novcu i 200.000 u darovima kao i teritorije Toplica i Dubočica. Sestruru su otpratili Grgur i Stefan. Posle svadbenih svečanosti Stefan je ostao kao talac na turskom dvoru.

Turska je napadala pljačkaškim odredima Mađarsku tokom 1437. godine. Mađari su uzvratili stigavši duboko u unutrašnjost do Kruševca. Vratili su se najkraćim putem preko Đurđeve zemlje dolinom Velike Morave. Na Godominskom polju, ispred Smedereva sustigao ih je Ali-beg iz Vidina i pretrpeo poraz. Pored sveg Đurđevog pravdanja, Murat to nije htio da mu oprosti. Zahtevao je od Đurđa predaju zemlje. Đurđ to odbija i Murat lično polazi na Rašku 1439. godine. Đurđ je sa porodicom i blagom prešao na svoje posede u Mađarskoj sa namerom da pribavi pomoć, a ostavlja Grguru da brani Smederevo. Tri meseca kasnije, zbog oskudice u hrani, Grgur je bio prinuđen da pregovara i preda grad Muratu. Za uzvrat dobio je na upravu bivšu oblast svoga dede Vuka – Kosova, da bi ga nešto kasnije povukli u Anadoliju. Smrću mađarskog kralja Alberta II (1437-39) nastale su borbe za upražnjeni presto. Radi okončanja sukoba, sabor mađarskog

Sl.5 J(42-41)

Sl.6 J(42-39)

Sl.7 J(42-40)

plemstva zahteva da se njegova udovica Jelisaveta, čerka pokojnog kralja Sigismunda, koja je u tom trenutku u drugom stanju, hitno uda. Đurđ je pokušao da nametne svog sina Lazara za kandidata. Jelisaveta je odbila „šizmatika“ i prihvatile poljskog kralja Vladislava. Rodivši sina Ladislava, pokušala je da sačuva krunu za njega što izaziva novi rascep vlastele i dalji sukob. Turci su šest meseci bezuspešno opsedali Beograd. Kako je u Mađarskoj prevladala stranka kralja Vladislava, Đurđ je 1440. godine prešao u Zetu koja je bila van turskih vojnih operacija. Pokušao je da stupi u vezu sa sinovima Grgurom i Stefanom. Murat je uhvatio njihova pisma i naredio da im se izvade oči što je i učinjeno 8. V 1441. Đurđ je uvideo da se boravkom u Zeti guši u lokalnim beznačajnim sukobima, a i da odatle neće moći da povrati svoju zemlju, pa se vraća na posede u Mađarskoj. U Dubrovniku je ostavio depozit u vrednosti od oko 160.000 dukata, što ukazuje koliko se osećao nesigurnim i u Mađarskoj.

Mađari su spremali krstaški pohod na Tursku. Organizatori su bili kralj Vladislav i Jan Hunjadi (Sibinjanin Janko), ratna zvezda u usponu. Glavni finansijer je bio Đurđ koji je i samostalno okupio trećinu vojske. Finansijski problemi doveli su do toga da pohod počne u poznu jesen 1443. godine. Nizale su se pobeđe. Vojska je duž Morave, preko Stalaća, Niša, i Sofije stigla bližu Plovdiva. Mraz, strah od gladi i jak turski otpor naveli su kralja da se povuče i pored sveg protivljenja Đurđa. Murat je ipak spreman na mir. Đurđ, najveći pobornik zaključenja mira, ustupio je Hunjadiju deo svojih poseda u Mađarskoj, da bi ga privukao na svoju stranu. Pregovorima Đurđ je dobio svoju državu pod starim uslovima, kao i gradove Golubac, Niš, Stalać i Kruševac. Đurđ je stupio u posed onoga što su osvojili Turci krajem avgusta 1444. god. Kako je Venecija iskoristila priliku da zaposeđene zetsko primorje vođeni su dugi pregovori, a i ratne operacije. Oko rudnika Srebrnice ratovao je i pregovarao sa bosanskim kraljem Tomašem (1443-61).

Jedno vreme zajedno su eksplorativali rudnik 1446. godine, a neprijateljstva su okončana mirom 1451. god. Njihov zajednički novac (sl.5) se vezuje za jedan od ova dva događaja. Za 1446. godinu ekonomski logika, a za 1451. analogija sa zajedničkim novcem Đurđa i Hunjadija. Đurđ je oženio najmlađeg sina Lazara 1446. god. čerkom morejskog despota Tome Paleologa, mlađeg brata bizantijskog cara. Velike svečanosti pratile su mладу od Dubrovnika do Smedereva gde je izvršen čin venčanja. Lazar uz miraz dobija i despotski venac.

I pored ugovorenog desetogodišnjeg mira, Mađari su pripremali novi pohod na Tursku. Đurđ ga je smatrao loše pripremljenim i nedovoljno snažnim, a kako je bio turski vazal, odbio je da im se priključi. Hunjadiju je kralj Vladislav obećao Bugarsku tako da je postao glavni podstrelkač na rat, a to je značilo razlaz sa Đurđem, što se vremenom pretvara u uzajamnu netrpeljivost. Kod Varne ih je sačekao Murat sa komletnom vojskom i do nogu potukao. U borbi gine kralj Vladislav, dok se Hunjadi spasao bekstvom. Ugled Hunjadija kao borca protiv Turaka stalno je rastao, da bi na saboru vlastele 1446. godine bio izabran za namesnika – „gubernatora“ maloletnog kralja Ladislava V. Vlastela je bila podeljena na pristalice tada počojne kraljice Jelisavete, na čelu sa Urlihom Celjskim, i pristalice njenog protivnika, nametnutog muža, pokojnog kralja Vladislava na čelu sa Janom Hunjadijem. S ciljem izmirenja moćnih porodica, radi se na veridbi maloletne Jelisavete, čerke Ulriha, a unuke Đurđa i Ladislava, starijeg sina Jana Hunjadija. Po jednoj od prepostavki tom prilikom je kovan zajednički novac (sl.6).

Tokom 1448. god. Hunjadi organizuje nov pohod na Tursku. Obećanja razjedinjenih i međusobno sukobljenih zapadnih saveznika brzo su se istopila. Đurđ je bio izrazito protiv pohoda. Kako je ostao u svojoj akciji sam, Hunjadi je htio po svaku cenu da prinudi Đurđa na saradnju. Sa vojskom je prešao Dunav na ušću Morave i dugo pregovarao sa Đurđem. Kako to nije pomo-

glo, pošao je ka Kosovu uništavajući sve pred sobom. Murat, obavešten na vreme od Đurđa, dočekao ga je blizu Prištine i strašno porazio. Hunjadi se spašao bekstvom, dok je skoro cela vojska uništena. Đurđ je uhvatio Hunjadiju i tražio oštetu od 100.000 dukata za načinjenu štetu. Na zahtev mađarskog sabora izglađeni su odnosi tek 1451. godine, a to je potvrđeno novom veridbom maloletne Jelisavete sada sa mlađim imenom Hunjadija, Matijom. Opet se u čast toga kuje zajednički novac (sl.7). Podaci nisu precizni da li je bolesljiva Jelisaveta dočekala 1453. godinu kada je bilo predviđeno venčanje, odnosno 1455. kada je po nekim dokumentima i obavljeni. Meni je bliža pretpostavka Ž. Vidaka koja vezuje obe vrste novca za drugu veridbu i predviđeno venčanje, a kao i on, imam utisak da je novac kovan u mađarskim kovnicama. Na to me upućuje titula „despot“ bez slova „t“, a i da su to jedine vrste na kojima je Đurđevi ime na latinici, tj. na latinskom jeziku. Da su kovanja vremenski pomerena, upućuje razlika na grbu Hunjadija. Kako se zna da je grbu dodat lav I. II 1453, zna se i redosled kovanja. Pada u oči da su na vrsti (sl.5) desopt Đurđ i kralj Tomaš dati na istom nivou – grbom, a da je pismo onako kako su i pisali na svom novcu Đurđ – cirilicom, Tomaš – latincicom. Na vrstama (sl.6-7) despot je dat likom, a gubernator grbom, i na taj način data je prednost Đurđu.

Mehmed II (1451-81), kad je stupio na presto, pripremao se za rat mada je potvrdio sve mirovne ugovore. Da bi osvojio Carigrad podigao je preko puta njega na azijskoj strani moreuza tvrđavu Rumeli-hisar. Đurđ je po vazalnoj obavezi poslao 1.500 konjanika, mada je pozamašnim prilogom nekoliko godina ranije pomogao obnovu carigradske zidina (zapis o tome još stoji na ostacima zidina). Po padu 29. V 1453. god. grad je bio opljačkan, a preživelo stanovništvo prodato u roblje. Mehmed se odmah okrenuo sledećem cilju: zahtevaо je od Đurđa predaju zemlje nudeći mu u zamenu namesništvo za Kosovo. Kako je Đurđ to odbio, Mehmed je po-

šao 1454. god. na Rašku paleći i pleneći sve pred sobom. Neuspela opsada Smedereva trajala je samo oko mesec dana. Đurđ, Hunjadi i Ulrih pratili su tursko povlačenje. Tursku zaštitnicu iznenadili su i potukli kod Kruševca. Na jugu despotovine Đurđeve trupe su se bezuspešno suprotstavljale Mehmedu. Posledice ratnih operacija su pustošenja i nestaćica hrane koja je zahvatila sve balkanske zemlje. Uz glad zavladaла је i kuga. Mehmed 1455. godine osvaja južnu polovicu despотовine.

Bežeći od kuge, Đurđ je prešao na svoj posed u trvđavicu Kupinovo u Sremu. To je primetio komandant Beograda Mihajlo Siladi, šurak i saveznik Hunjadija, i napao ga. Tom prilikom u okrušaju Đurđ je izgubio dva prsta na desnoj ruci i bio zarobljen (tada je imao oko 81 godinu) pa nešto kasnije otkupljen.

Mehmed je 1456. godine opsedao Smederevo, a kako je naišao na jak otpor prešao je na glavni cilj - Beograd. Dovukao je i flotu da bi sprečio snabdevanje opsadenih. Hunjadi je opremio svoju flotu u Đurđevom Slankamenu. Koristeći snagu maticice, napadajući niz reku, uspeo je da uništi tursku flotu. Posle tri nedelje opsade Mehmed se povukao, verovatno zbog pojave kuge. Ni Hunjadi, ni Đurđ, ni Ulrih nisu imali snage da ga gone. Hunjadi je umro od kuge 11. VIII 1455. godine, a dva meseca kasnije njegov sin Ladislav je na prevaru ubio Ulriha Celjskog. Međusobna neprijateljstva zapadnih feudalnih gospodara prinudila su Đurđa da traži mir od Mehmeda. Nije dočekao kraj pregovora, umro je 24. XII 1456. god. U Mađarskoj je buktao građanski rat. Starijeg Hunjadijevog sina, Ladislava, javno je pogubio u Budimu kralj Ladislav V, da bi nešto kasnije i sam umro u 18 godini. Ugarski sabor je za kralja izabrao mlađeg sina Hunjadija, Matiju Korvina. I Đurđevi naslednici su u međusobnom sukobu. Sklonivši se iz Smedereva na Rudnik 3. V 1457. god. umrla je Jerina, a Grgur i Mara pobegli su Mehmedu. Despot Lazar je umro 20. I

1458. god. Upravu nad ostacima despотовine preuzeли su: turkofil vojvoda Mihajlo Andđelović, Lazareva udovica Jelena i slepi Stefan, da bi ubrzo vladao samo Stefan. On je ustupio turcima Golubac, nadajući se opstanku. Jelena je radila na braku dvanestogodišnje čerke Mare (Jeleni) i Stefana, sina kralja Tomaša. Matija Korvin, nadajući se da će ujedinjena Raška i Bosna dati veći otpor Turskoj, podržao je taj brak proglašavajući Stefana za despota Raške. Do venčanja je došlo 1. IV 1459. godine, kada je Stefan Tomašević-Kotromanić preuzeo upravu nad Smederevom, a slepi Stefan Đurđević-Branković, izneveren od saradnika, napustio zemlju. Mehmeda te kombinacije nisu interesovale. Pred turskim trupama, bez bosanske i mađarske pomoći, Stefan Tomašević je predao grad 20. VI 1459. god. Srednjovekovna Raška prestala je da postoji.

Na unikatnoj vrsti (sl.8) tekst nije potpuno čitljiv. Ono što se da pročitati asocira na titulu gospodara svih srpskih zemalja. Na novcu je s jedne strane grb Lazarevića, a s druge grb Brankovića, što treba da znači da Đurđ pripada i jednoj i drugoj dinastiji. Potrebu za takvim kovanjima vladari imaju samo pri preuzimanju vlasti, odnosno Đurđe je to kovao 1427. godine.

SL.8 J42-23

Đurđeve vrste (sl.9-13) nađene su samo kao grobni nalaz prilikom arheoloških iskopavanja na Novom Brdu. Kako se grad odupirao turcima tokom 1439-41. godine, može se s pravom pretpostaviti da su te vrste tada kovane. Đurđ, odsečen ratnim dejstvima, nije mogao da ima uticaja na rad kovnica. Na to ukazuju njihove težine: 0,31, 0,31, 0,32, 0,29 i 0,27 grama, koje drastično odudaraju od ostalog Đurđevog nov-

ca. Za unikatne vrste (sl.14-15) ne zna se mesto nalaza, a njihove male težine 0,52 i 0,36 g. bliske su ovoj grupi novca. Toj logici se suprostavlja veliki broj vrsta za dve godine kovanja. Ne treba zaboraviti da je taj rudnik davao više srebra nego svi ostali zajedno, a da je Novo Brdo bilo i najveći privredni centar Raške. Tu je i ratno stanje koje bitno povećava potrebe grada za novcem, a povećava i broj onih koji bi da se koriste otsustvom centralne vlasti i opštom teškom situacijom.

Ovoj pretpostavci ide u prilog i pretpostavka da je sav novac sa tekstom CONTE LAZARO i CONTE STEFANO, po nekom sporazumu sa knjeginom Milicom, kovan od strane uprave grada Novog Brda u periodu 1389-1402. (gde su značajnu ulogu imali dubrovački trgovci – katolici). Neke od tih vrsta Stefana Lazarevića (J41-3,4,5,6,7,15,16 i 17) imaju za motiv predstavu Hrista “nerukotvoreni lik na ubrusu”, isto kao i neke Đurđeve vrste iz ove grupe. Taj pačenički motiv Hrista zastupljen je isključivo na tim vrstama. Na vrstama za koje se može tvrditi da su naručivali vladari, motiv Hrista odaje njegovu snagu i veličinu (na prestolu ili blagosilja). Ovoj Đurđevoj grupi novca, mada odudara težinom (1,21g), predstavom naličja pripada i vrsta na sl.16.

Vrste na sl.17-21 imaju istu predstavu vladara kao zajednički novac sa Hunjadijem, što nameće pretpostavku da je vreme kovanja blisko. Ako je tačna pretpostavka da je taj novac kovao Jan Hunjadi 1451. god., odnosno 1453. god., za motiv Đurđeve strane novca mogao je da uzme samo motiv kakav je tada kovan. Na novcu na sl.17,19,20 i 21 je ime grada gde je kovan. Na novcu sl.22-25 takođe se nalazi ime kovnice. Iz toga se nameće zaključak da su u obnovljenoj despотовini kovnica bile obavezne da stave svoje ime na novac. Rudnik Rudište kupio je Hunjadi, pa je proizvodnja srebra išla u mađarske kovnice. Novo Brdo je bilo zauzeto 1441. godine. Turci su ka-

SL.9 J(42-4)

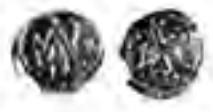
SL.10 J(42-18)

SL.11 J(42-19)

SL.12 J(42-31)

SL.13 J(42-32)

SL.14 J(42-26)

SL.15 J(42-17)

SL.16 J(42-25)

žnjavili gradove koji su im se odupirali. Iz Novog Brda odveli su u roblje svo stanovištvo pune radne sposobnosti, tako da grad nije imao dovoljno stručne i fizičke radne snage da bi istim intenzitetom nastavio privredne aktivnosti posle 1444. godine. To ilustruje smanjena proizvodnja kovnica.

Danas se zna za dvanaest vrsta Đurđevog novca na kojima ne стоји titula despot. Sedam su već navedene (sl.2, 4, 8, 9, 11, 13 i 14), a četiri od nespomenutih pet (sl.26-29) težinski i naličjem se nadovezuju kako na njegov novac sa bratom Lazarom, tako i na zadnja kovanja despota Stefana Lazarevića. Orginalnih su rešenja i danas jako retke. Vrlo je teško pripisati njihovo kovanje pre 1412. godine, a još teže u periodu 1412-27. god. (Đurđ je tokom 1410-12. god. skoro neprekidno na ratištu daleko od kuće, ali to ne isključuje mogućnost da je neka od ovih vrsta kovana u tom intervalu.) Kako je za 27 godina nošenja titule despot ona zastupljena na trideset Đurđevih vrsta, moguće je smestiti te četiri u period 1427-29. god. dok je još nije dobio. Da je kovao od 1412. do 1427, danas bi bilo daleko više Đurđevih vrsta bez titule despot, a i one danas nikako ne bi mogle da budu retke, bar ne u masi. Jedno od bitnih prava vladara, čak i ako priznaje vazalni odnos nekom jačem susedu, je pravo na kovanje novca. To je značajan

izvor prihoda, pogotovu ako se poseduju rudnici srebra i kovnica, odnosno "ceke" kako su ih onda nazivali. Nepostojanje novca sa Đurđevim imenom iz perioda 1412-1427. god., najjasniji je pokazatelj da je Đurđ shvatao Rašku kao jedinstvenu državu na čelu sa Stefanom. Đurđev pismo Dubrovniku pisano 1414. godine može da dovede u sumnju ovakavo shvatnje. Iz pisma se vidi da je on dao kovnicu u Trepči u zakup, ali se ne vidi kakav je novac kovan. Feudalni sistem poznaće razne stepene vazalstva, od absolutne potčinjenosti do formalnog priznavanja starešinstva ili pak savladarstva. Ne može se smatrati da je Stefanov i Đurđev odnos bio definitivno utvrđen u trenutku izmirenja, već da je vremenom dobio svoj konačan oblik. Može se samo tvrditi da je izmirenje bilo obostrano iskreno, a u cilju zajedničkog interesa – očuvanja jedinstvene srpske države. (Đurđ komanduje, u za vršnim operacijama, svim srpskim trupama koje su zajedno sa trupama sultana Mehmeda I porazile emira Musu 1413.)

Zadnjih godina u Sremu nađeno je desetak primeraka doskora vrlo retke vrste (sl.30). Većina ih je izlizana upotrebljom, kao i primerci česte vrste (sl.31), takođe najčešće nalaženih u Sremu, a koja ima najveći broj bakarnih falsifikata. To više govori o mestu nego o vremenu kovanja. Njihove težine su za oko 30%

manje od standardnih Đurđevih vrsta. Vrlo verovatno je Đurđ, da bi finansijski pomogao i na taj način ubrzao početak ratnih operacija 1443. godine, pribegao oprobanom vladarskom metodu - kovanje novca smanjene težine. Vrsta (sl.32) ide sa vrstom na sl.31, jer je to samo slovna varijacija sa punim tekstrom, teža za rezanje kalupa pa i daleko manje otkovana. Novac na sl.33, iako nije redak, meni je nepoznat u odličnom stanju. Svojom težinom i kvalitetom izrade ide uz tri predhodne vrste, iako na novcu ne ma titule despot, ali svojim izgledom i tekstrom ide uz grupu kovanu u intervalu 1427-29, gde bih ga pre svrstao.

Poznate su dve vrste novca sa imenom Đurđevog naslednika despota Lazara (sl.34-35). Ni jedna poznata vrsta po tekstu na novcu ne može se pripisati slepom Stefanu, niti Lazarevoj udovici Jeleni. Verovatno u njihovo vreme kuje istoriji nepoznati vojvoda Ivaniš (sl.36), rudnik Rudište (sl.37), i grad Smederevo (sl.38).

Novac sa Đurđevim imenom na sl. 39 (0,26 g), grada Smedereva na sl. 38 (0,25 g), rudnika Rudište na sl. 37 (0,23 g), unikatna vrsta sa imenom despota Lazara (sl.35), kao i ova nova vrsta sa Đurđevim imenom sl. 1 (0,17 g) težinski i likovno su bliski. Materijalna situacija slepog Stefana ni u kom slučaju nije mogla da bude dobra, te sve to zaje-

dno navodi na vreme kovanja. To ne bi bio jedini slučaj u našoj istoriji da se u kovnicama stavlja ime pokojnog vladara na novac manje težine nego što je taj vladar kovao radi lakšeg prihvatanja u prometu (na početku vladavine cara Uroša i posle Kosovske bitke). Samo postojanje novca despota Lazara, kao i novca koji se može pripisati vremenu slepog Stefana, negira da su Đurđevi naslednici kovali bakarne falsifikate.

Postojanje velikog broja bakarnih falsifikata Đurđevog novca nije teško razumeti. Ono što zбуjuje je da su kalupi izrađeni rukama veštih majstora, praktično da su kovani u zvaničnim kovnicama. To mami na zaključak da ih je sam Đurđ kovao. Postojanje tragova srebra na njima, kao i da su identični srebrnim vrstama, isključuje mogućnost da je u pitanju zvanični bakarni sitan novac. Falsifikati se prave u nestabilnim vremenima, a to važi za ceo period Đuđe-

vog vladanja despotovinom. Zakupci, ili neki drugi lokalni moćnici, imali su puno prilika da nekažnjeno kuju falsifikate i u samim kovnicama. Najbolji primer je kovnica u Srebrnici koja je petnestak puta menjala gospodara. Mogućnost finansiranja ratnog pohoda 1443. god, i pored depozita ostavljenog u Dubrovniku, je najbolji dokaz da Đurđ nije imao potreba za falsifikatima.

Za vrste na sl.40-48 ne znam iole uverljiv argument za određivanje vremena kovanja. Kako u periodu 1429-39. god. nije obuhvaćena ni jedna vrsta ispadaju da je ovaj novac tada i kovan.

Novac koji je kovan pod Đurđevom kontrolom težak je blizu 1,1 g. osim vrsta koje je kovao u Sremu radi isplate najamnika za vojne operacije tokom 1443-44. godine, a čija prosečna težina je oko 0,80 g. Ako su sve ove pretpostavke tačne, Đurđ je kovao samo jedan apoen – dinar.

Literatura

- Ž.Vikak: *Zajednički novac despota Đ.Brankovića i J.Hunjadija*, Rad Vojvođanskih muzeja, br. 10, Novi Sad 1961.
- Lj.Nedeljković: *Pre-despotsko novčarstvo porodice Vuković-Branković*. Zbornik Muzeja primenjene umetnosti, br. 21-23, Beograd 1977-1979.
- Svetozar St.Dušanić: *Pre-despotske emisije novca Đurđa Brankovića*. Nuzmatičar br. 12, Beograd 1989.
- M.Spremić: *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd 1999.
- S.Stojaković: *Zajednički dinar despota Đurđa i kralja Tomaša*, dinar br.14, Beograd 2000.
- M.Jovanović: *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001.
- P.Rokai, Z.Đere, T.Pal, i A.Kasaš: *Istorija Mađara*, Bor 2002.

SUMMARY

Coinage of Đurđ Branković RULER WITH THE LONGEST EXPERIENCE IN MINTING COINS

Here, an unknown type of the coin of despot Đurđ Branković is described (Fig. 1). Discussing the various historical events, author is trying to determine periods in which that coin could have been minted. He gives evidence that Đurđ minted only one denomination - a Dinar having the weight of 1.1 g. For the financing of his warfare in 1443, he had however minted in Srem three types of coins having the average weight of about 0.80 g. Furthermore he argues that the

great number of the forgeries of Đurđ's coins is the consequence of the unstable situation during the whole period of his reign.

The approximate periods of minting of his coins are thought to be:

- 1402-03 - Fig. 2.
- 1403-06 - Coins with name Đurđ had not been minted. At that time his elder brother Grgur minted coins for the regions ruled by the Brankovićs - Fig. 3.
- 1406-10 - Together with his younger brother Lazar, Fig. 4.
- 1412-27 - Coins with name Đurđ had not been minted.
- 1427 - Fig. 8
- 1427-2 - Fig. 21-24. In this period

probably coins illustrated on Fig. 33 had been minted. It is possible though, that some of these types were minted in the period 1410-12.

- 1429-39 - Fig. 40-48.
- 1439-41 - Fig. 9-16 minted in the town of Novo Brdo.
- 1442-43 - Fig. 30-32 minted by Đurđ at his estates in Srem.
- 1446 - Fig. 5 minted in Srebrenica together with king Tomaš.
- 1451 - Fig. 6 minted by Janos Hunyadi in Hungarian mints.
- 1453 - Fig. 7 minted by Janos Hunyadi in Hungarian mints.
- 1444-56 - Fig. 17-25.
- 1458-59 - Fig. 1 and 39 minted at the time of Stefan the Blind.

O SRPSKIM DINARIMA SA GRBOM NEMANJIĆA

Ljubomir S. STEVOVIĆ, heraldičar i falerista, Beograd
stevovic@eunet.yu

UXIV veku Nemanjići su kovali srebrne dinare sa porodičnim grbom koji se sastojao od kacige, jastučića sa po tri kuglice na svakom uglu, i čelenkom koja najčešće liči na paunovo pero. Iz perioda Kraljevstva ima šest vrsta dinara sa grbom (sl. 1).¹

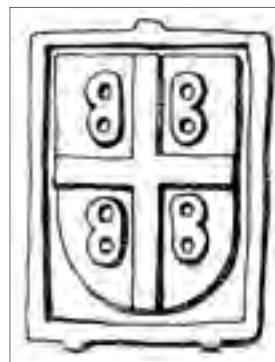
Slika 1. Kraljevski dinari sa grbom dinastije Nemanjića

Kralju Stefanu Dečanskom se pripisuje dinar sa titулом STEFAN KRALJ (STEFAN VROSIVS, 4), a ostali kralju Dušanu. Međutim, dinari koji se pripisuju kralju Dušanu se dele na dve grupe; sa titулом STEFAN BOŽIJOM MILOŠČU KRALJ (STEFANVS DEI GRA REX, 1-3) i titулом KRALJ STEFAN (REX STEFAN, 5 i MONITA REX STEFAN, 6). Za dinar 4 nije sporno da pripada kralju Stefanu Dečanskom,² ali otkud razlika među dinarima koji se pripisuju kralju Dušanu? Odgovor na to pitanje može da pruži samo heraldička analiza.

*****

Nakon krstaške okupacije Carigrada 1204, Vizantija se raspara na Nikejsko carstvo, Trapezuntsko carstvo i nekoliko manjih despotata. Komnini, osnivači Trapezuntskog carstva, su za grb uzeli zlatnog dvoglavog orla u poletu na crvenom polju.³ Godine 1261. nikejski car Mihajlo VIII Paleolog je oslobođio Carigrad od krstaša i postao vizantijski car. Za grb ob-

novljene Vizantije Mihajlo VIII je uzeo crveni štit sa zlatnim krstom i četiri zlatna slova «V»,⁴ vizantijskim «vita», početnim slovom Vizantije (sl. 2). Ovaj grb se u heraldici skraćeno zove «Vizantijski štit».

Slika 2. Vizantijski štit

Slika 3. Vizantijski dvoglavi orao

Dvadesetak godina kasnije, 1282, car Mihajlo VIII je udao svoju čerku Evdokiju za trapezuntskog cara Jovana II Velikog Komnina. Prema bračnom ugovoru Jovan II je priznao primat Vizantije, odrekao se titule "Vasileus i autokrator Roma" i zadovoljio se titulom "Vasileus sveg Istoka, Iberije i Peratije". Shodno tome, napravljena je i heraldička koncesija, Vizantija je preuzeila grb sa zlatnim dvoglavim orlom u poletu na crvenom štitu, a Trapezunt je za novi grb dobio jednoglavo zlatnog orla u poletu na crvenom polju.⁵ Dvoglavi orao je krasio zastave, carske palate i jastuke, kolaste azdije i šatore despota, sevastokratora i kesara.

*****

Stefan Nemanjić se krunisao za Prvovenčanog Kralja Srpskog na Spasovdan, 20. maja 1221. u Žiči, krunom koju je dobio od nikejskog cara Teodora Laskarisa.⁶ Najstariji prikaz prve srpske kraljevske krune je sačuvan na ulazu u crkvu manastira Žiče, ispod kule, desno i levo od vrata, na portretima Stefana Prvovenčanog i kralja Radoslava (sl. 3 i 4),⁷ koji su naslikani odmah posle krunisanja 1221. Radoslav je prikazan kao prestolonaslednik i savladar, sa identičnom krunom kao Stefan Prvovenčani. Freska je bez promene likovne konfiguracije obnovljena u doba arhiepiskopa Save III (1309-1316).⁸

¹ Miroslav Jovanović; *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001, 31-34

² Miroslav Jovanović; *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001, 31, Br. 9

³ G. Gerola: *L'elemento araldico nel portolano di Angelino dall'Orto*, Atti del R. Ist. Veneto XCIII, 1934, 427

⁴ I. N. Σβόρωνος: *Bυζαντιακά νομισματικά όγηγματα*, Journal international d'archéologie numismatique II, Ath. 1899, p. 341-401

⁵ Οδυσσέας Λαμπίδης; «Ο Βυζαντινός Πόντος», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 19. μαΐ 1996, 8

⁶ Ljubomir S. Stevović; *Okraljevskom krunisanju Stefana Prvovenčanog*, Dinár, br 21, 2003, 64

⁷ Mihailo Valtrović; Žiča, akvarel 1873, Istoriski muzej Srbije, Inv. Br. 4629

⁸ Milan Kašanin, Đurđe Bošković, Pavle Mijović; Žiča, Beograd 1969, 36

Kralj Dragutin je 1282. god. pao sa konja, teško povredio nogu i više nije mogao da vlada. Pošto je prestolonaslednik Vladislav još bio maloletan (imao je 10-12 godina) Dragutin je, prema senioratskom principu, ustupio presto mlađem bratu Milutinu. Prenos vlasti je izvršen na državnom saboru u Deževu, uz svečanu predaju krune i drugih insignija. Arhiepiskop Danilo navodi da je Dragutin tada rekao Milutinu, «*A ti dragi moj i ljubimi brate, uzmi moju carsku krunu, i sedi na prestolu roditelja svoga.*»⁹

Kraljevi Dragutin i Milutin su sa krunom Stefana Prvovenčanog prikazani u crkvi Svetog Ahilija u Arilju (sl. 6 i 7). Bratovi nose istu krunu, koja na vrhu ima veliki dragi kamen (orfanos) i jednostrukе niske bisera (oboke) sa krstolikim završecima. Kada se kruna iz Arilja uporedi sa krunom iz Žiče (sl. 4 i 5), sa Valtrovićevog akvarela iz 1873. god, vidi se da obe krune imaju orfanosa i jednostrukе oboke sa krstolikim završecima. Sličnost je velika. Ustvari, to je jedina kruna naših srednjevekovnih kraljeva sa orfanosom i jednostrukim obocima, kruna Stefana Prvovenčanog. Zato arhiepiskop Danilo ističe «*uzmi moju krunu carsku*», da podvuče da se radi o staroj kruni koja je dobijena od cara Teodora Laskarisa. Kruna u Žiči je preciznije predstavljena, sa više detalja. Kruna iz Arilja jednostavnije stilizovana (sporadično postavljeni biseri u obocima, kamen u luku ne može da bude savijen, obruč krune je uprošćen, biseri su predimenzionisani, itd.), ali je očigledno da se radi o istoj kruni. Glavna razlika je u obliku dva velika draga kamena u polukalotama krune. U Žiči imaju trouglast, a u Arilju ovalan oblik, što je verovatno *licencia artistica* ariljskih slikara.

Po senioratu, posle Milutina, presto je trebalo da nasledi Dragutinov sin Vladislav. Međutim, Milutin je želeo da zadrži presto za svoje potomke. To je naravno moglo silom, ali Dragutin nije dobro prošao kad je zbacio oca sa prestola. Jedini «*pravni lek*» je bio Milutinova ženidba sa nekom vizantijском princezom, jer bi kao carski zet imao veći rang u svetskoj hierarhiji, i shodno tome i veće pravo na presto nego Dragutin, zet ugarskog kralja. A ako bi dobio sina u braku sa vizantijском princezom, onda bi on postao prestolonaslednik, a ne Stefan, budući Dečanski, koji je rođen u braku sa bugarskom princezom Teodorom.

U to doba Vizantijom je vladao Andronik II Paleolog (car 1282-1328) uz puno problema sa Srbima, Bugarima i Turcima. Da bi obezbedio granicu prema Srbiji, Andronik je Milutinu dao za ženu svoju čerku Simonidu, koja je tada imala pet godina, tačno onoliko koliko je Milutin bio stariji od Andronika. Brak je postajao punovažan kad Simonida odraste i završi školovanje na srpskom dvoru.¹⁰ Državni ugovor i brak su sklopljeni u proleće 1299. god. u Solunu. Kao miraz i znak carske supremacije, Andronik je Milutinu poklonio novu krunu. Sa ovom, drugom po redu, «*svadbenom*» krunom Milutin je prikazan (sl. 8) u crkvi Bogorodice Ljeviške u Prizrenu.¹¹ Kruna ima dvostrukе oboke od dragog kamenja i bisera, i na vrhu trolisni ukras od bisera, umesto orfanosa.

Slika 4. Stefan Prvovenčani,
Žiča 1221

Slika 5. Kralj Radoslav,
Žiča 1221

Slika 6. Kralj Dragutin,
Arilje 1296

Slika 7. Kralj Milutin,
Arilje, 1296

Slika 8. Kralj Milutin,
Ljeviška 1310-1313

Slika 9. Kralj Milutin,
Studenica 1314

⁹ Arhiepiskop Danilo II; Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih, Beograd 1935, 23-24

¹⁰ Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije VI, Beograd 1986, 169-170, Nićifor Grigora

¹¹ Draga Panić i Gordana Babić; Bogorodica Ljeviška, Beograd 1975, 47

Vizantijski hroničar Nićifor Grigora je zapisao da se carica Irina «nadala da će videti decu što će njena čerka roditi kralju» i da je «Želela da ukrasi svoju kćer znacima dostojaštva da joj ništa ne bi nedostajalo od ukrasa koji su pripadali jednoj romejskoj carici po zakonima od starine. Ne mogavši drukčije ostvariti svoju želju stavila je na glavu svoga zeta (Milutina) kapu (6Δ8↔B9Δ7<, kaliptru) ukrašenu dragim kamenjem i biserima, skoro kao one koje je nosio njen muž Andronik. Od tada je svake godine slala uvek skupoceniju od prethodne.»¹² Grigora je bio neprijatelj carice Irine, želeo je da je omalovaži, ali je sa kaliptrom, opštim izrazom za kapu, ipak preterao; i car Andonik i kralj Milutin su nosili steme.

Simonida je 1306. god. napunila 12 godina, do 1308. se viđelo da je nerotkinja., i Milutin je 1309. svoga starijeg sina Stefana, budućeg Dečanskog, postavio za mладог kralja i namesnika u Zeti. Kad je ostala bez unuka, koji bi bio kralj Srbije, carica Irina je na sve načine pokušavala da Milutinu za naslednika nametne svoga mlađeg sina Dimitrija. U jesen 1313. god. carević Dimitrije je stigao u Srbiju: «Prvo je kralju (Milutinu) poslala Dimitrija sa mnogo stvari potrebnih za raskošan i lagodan život, da bi ga on, kako smo rekli, postavio za naslednika. Kralj ga je s radošću primio, ali surovost i neprijatnost zemlje su ga svom silinom sprečavali da tamu ostane i živi duže vreme»¹³

Grigora ovde ne daje neke bitne podatke, među tim «stvarima potrebnim za raskošan i lagodan život» bila je još jedna nova kruna za kralja Milutina, a u «surovost i neprijatnost zemlje» spada pobuna koju je Stefan Dečanski u proleće 1314. god. podigao da mu carević Dimitrije ne bi preoteo presto. Pobuna nije uspela, kralj Milutin ga je zarobio, oslepeo i sa suprugom Teodorom, i sinovima Dušanom i Dušicom poslao kod cara Andronika II u «dvorski pritvor». Međutim, vizantijski izvori nigde ne govore da je kralj Milutin oslepeo svoga sina...

Godina 1314. je donela još puno važnih događaja: 8. februara je umrla kraljica Jelena, Milutinova i Dragutinova majka, i sahranjena u manastiru Gradac. U proleće, verovatno posle proterivanja Stefana Dečanskog u Carigrad, Dragutin je došao iz Srema na majčin grob i produžio do kralja Milutina koji ga je čekao u svom dvoru u Paunima, na Kosovu: «I tu se saštadoše sa velikom slavom i neiskazanom radošću, i na mnoge dane naslađivahu se u Gospodu Bogu svome slatke, najsrdačnije i divne ljubavi, i ostadoše mnoge dane u neiskazanom veselju, tako da su se posramili svi koji su zlo mislili i njima slični, videći njihovu preizobilnu ljubav, a svi oni koji su ih voleli, radovali su se u Gospodu neizrečenom radošću».¹⁴

Na izmirenje braće je verovatno uticala Milutinova treća kruna, kao znak aktuelnog carskog poverenja. Posle pobo-

žnog i svečanog izmirenja sa Dragutinom, prestali su međusobni ratovi i zađevice, i kralj Milutin je u svoju titulu doda da vlada «po milosti Božjoj». Do jeseni, pre septembra 1314. godine završena je i oslikana Kraljeva crkva u Studenici,¹⁵ u kojoj se Milutin prvi put pojavljuje sa novom krunom (sl. 9) i novom titulom «STEFAN UROŠ PO MILOSTI BOŽIJOJ KRALJ I SAMODRŽAC SVIH SRPSKIH ZEMALJA I POMORSKIH».¹⁶ Sa novom krunom i titulom Milutin je prikazan u Starom Nagoričinu 1317¹⁷ i Gračanici 1319.¹⁸

Freske demantuju Grigoru da je carica Irina svake godine kralju Milutinu slala novu krunu «uvek skupoceniju od prethodne». Dakle, kralj Milutin je dobio «samo» dve krune od cara Andronika II i carice Irine. Treća Milutinova kruna (sl. 9), ima fasetirani krst od okruglog rubina i četiri bisera, karakterističan duguljast crveni dragi kamen sa oblim gornjim delom u luku iznad čela, i dvostrukim obocima. Ova kruna je postala nasledna kruna dinastije Nemanjića i uz manje izmene, koje je napravio car Dušan, je ostala do kraja Carstva.

* * * * *

Nakon ženidbe sa Simonidom 1299. god. kralj Milutin je počeo da koristi dvoglavog orla kao dekorativni element. U crkvama Svetog Petra i Pavla u Bijelom Polju, Svetе Bogorodice Ljeviške u Prizrenu, i Svetog Spasa u Žiči (1300-1309), koje su obnovljene i ponovo oslikane u doba kralja Milutina, pojavljuju se dvoglavi orlovi u ornamentalnoj funkciji. U crkvi Svetog Petra i Pavla sačuvan je u donjoj zoni priprate jedan oštećen crveni dvoglavi orao, za koga se smatra da je slikan pre 1305.,¹⁹ a u crkvi Svetе Bogorodice Ljeviške (1310-1313), svetitelji u oltaru i Nemanjići u priprati, kako stoje na podijumu koji je prekriven belom draperijom sa crvenim dvoglavim orlovima.²⁰ Dvoglavi orao iz Bijelog Polja i dvoglavi orlovi sa draperija iz crkve Bogorodice Ljeviške imaju isti oblik, kao da ih je radio isti slikar. U Bogorodici Ljeviškoj je u priprati na istočnom zidu sačuvan i jedan vertikalni ornament od dvoglavnih orlova,²¹ a u Žiči se u svodu portika ispod kule nalazi tračka u kojoj se naizmenično smenjuju dvoglavi orlovi i krstovi u krugovima.²²

Posle posete vizantijskog carevića Dimitrija 1313. god, kralj Milutin je uz novu krunu morao da uvede državni i porodični grb. Pri izboru državnog grba kralj Milutin je pošao od nemanjičke tradicije iz predheraldičkih vremena i dvoglavnog orla u poletu sa kolaste azdije svoga dede Stefana Prvovenčanog koji je takođe bio vizantijski carski zet.²³ Kolasta azdija Stefana Prvovenčanog je bila od crvenog brokata sa zlatom izvezenim dvoglavim orlovima u poletu (sl. 10). Međutim, ta-

¹² Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije VI, Beograd 1986, 176, 178, Nićifor Grigora

¹³ Ibid, 178

¹⁴ Arhiepiskop Danilo II; Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih, Beograd 1935, 71-72

¹⁵ Gordana Babić; Kraljeva crkva u Studenici, Beograd 1987, 22

¹⁶ Svetozar Radojičić; Portreti srpskih vladara u srednjem veku, Beograd 1996, 36

¹⁷ Branislav Todić; Staro Nagoričino, Beograd 1993, 121
S. Radojičić; Portreti srpskih vladara u srednjem veku, Beograd 1996, 180

¹⁸ Branislav Živković; Gračanica, crteži fresaka, Beograd 1989, H, 2

¹⁹ Radivoje Ljubinković; Humsko eparhijsko vlastelinstvo i crkva Svetog Petra u Bijelom Polju, Starinar, Nova serija IX-X, 1958-1957, 114, slika 20

²⁰ Branislav Živković; Bogorodica Ljeviška, crteži fresaka, Beograd 1991, 25, 51, 52

²¹ Branislav Živković; Bogorodica Ljeviška, crteži fresaka, Beograd 1991, 51

²² Zagorka Janc; Ornamenti na zidnom slikarstvu, Istorija prim. um. kod Srba I, Beograd 1977, 273

²³ Vladislav Titelbah; Dvoglavi orao sa odore Stefana Prvovenčanog, Žiča 1902, akvarel, Arhiv Srbije, biblioteka

Slika 10. Dvoglavi orao sa kolaste azdije Stefana Prvovenčanog, Žiča 1221

Slika 11. Najstariji srpski grb, Dvoglavi orao, horos, Žiča 1314

kav grb je od 1282. god. pripadao Vizantiji. Da bi se grb Kraljevine Srbije razlikovao od grba Vizantije, kralj Milutin je na purpurno (crveno) polje postavio srebrnog (belog) dvoglavog orla u poletu. Tako su crveno i belo postali srpske heraldičke boje i ostali sve do danas. Nažalost naše srednjovekovne zastave sa grbovima u boji nisu sačuvane, ali su se boje tradicionalno prenosile preko brojnih rukom slikanih grbovnika.

Dvoglavi orlovi u poletu se, posle izgradnje Kraljeve crkve u Studenici, više ne pojavljuju kao dekorativni nego samo kao heraldički element. Na osnovu toga može da se precizira da je Srbija dobila državni grb posle izmirenja kralja Milutina sa Dragutinom, a pre izgradnje Kraljeve crkve u Studenici, da-kle između proleća i septembra 1314. god.

Najstariji grb Kraljevine Srbije se čuva u depou Narodnog muzeja u Beogradu.²⁴ To je jedan oštećeni medaljon, deo polijeleja iz manastira Žiče. U medaljonu se nalazi dvoglavi orao u poletu, sa krstom između glava (sl. 6).²⁵ Nažalost, od Žičkog polijeleja nije ostao nijedan medaljon sa imenom vladara-ktitora, tako da nema direktnih dokaza da ga je postavio kralj Milutin, ali ima posrednih podataka. Obnovu manastira Žiče je počeo arhiepiskop Evstatije II (1292-1309), a freske su dovršene u doba arhiepiskopa Save III (1309-1316).²⁶ Polijelej je bio centralno heraldičko mesto u crkvi. Postavljanje polijeleja je važan i svečan čin, i izvodio se tek kad se freske završe, tako da može da se predpostavi da je to bilo negde 1314-1316. god.

* * * * *

Nemanjići su ispred svog krštenog imena stavljali titularno ime STEFAN, «venac, venconosni, vencoimeniti»: STEFAN NEMANJÀ, STEFAN RADOSLAV, STEFAN VLADISLAV. Jедini izuzetak je bio Stefan Prvovenčani, koji je kršten titularnim imenom Stefan, pa nije duplirao ime. Titula kralja Uroša, čije ime na grčkom znači čuvar, branitelj, stražar, vođa,²⁷ STEFAN UROŠ je u prevodu glasila «venconosni vođa». Kralj Dragutin je u svojoj kapeli u Đurđevim stupovima istakao samo svoju titulu STEFAN KRALJ, bez krštenog imena. Kralj Milu-

tin je, u borbi za presto koji mu je osporavao Dragutin, da bi istakao svoje nasledno pravo, koristio titularno ime STEFAN UROŠ, a ponekad je dodavao i redni broj STEFAN UROŠ DRUGI MILUTIN. Kralj Stefan Dečanski takođe koristio titularno ime STEFAN UROŠ, a ponekad je dodavao i redni broj STEFAN UROŠ TREĆI. Dušan je kao kralj najčešće koristio titulu STEFAN KRALJ.²⁸

* * * * *

Logično je da je kralj Milutin istovremeno sa državnim grbom Kraljevine Srbije uveo i porodični grb dinastije Nemanjića. Prema heraldičkim pravilima, porodični grbovi su se sa-stojali od: štita sa heraldičkim znacima, iznad koga je postavljen šlem sa čelenkom, koja ponavlja heraldički sadržaj štita, i sve to se zakriljuje plaštom koji ponavlja boje sa štita. U Zapadnoj Evropi glavni i jedini obavezni deo grba je bio štit, dok su šlem i plašt mogli da se izostave. Međutim, u Srbiji, Bosni i Mađarskoj u XIV veku se smatralo da je najvažniji deo grba šlem sa čelenkom, ono što vitez nosi na glavi.²⁹

Izmirenje sa Dragutinom, u dvoru u Paunima (danasa Pa-un-polje kod Uroševca) u proleće 1314. god, kralj Milutin je simbolički izrazio na prvom novčiću sa porodičnim grbom. Paunovo pero na čelenci simbolizuje uspomenu na dvor u Paunima, a natpis STEFANVS DEI GRA REX (STEFAN MILOŠČU BOŽIJOM KRALJ) podseća na «u Gospodu neizrečenu radost» sa kojom su se braća pomirila.

Kao što su za kralja Milutina freske radili najbolji slikari, tako su i grbove napravili najbolji heraldičari tog vremena. Kod izrade porodičnog grba dinastije Nemanjića heraldičar je po pravilima prvo napravio kompletan grb sa štitom. Heraldički znak na štitu, zbog nepreciznog kovanja, liči na zvezdu šestokraku, mada bi trebalo da se radi o šestolisnoj šari iz paunovog pera. To znači da je prvi dinar kralja Milutina (1) kovan 1314. god, paralelno sa zidanjem Kraljeve crkve u Studenici. Ovaj dinar (1) kralja Milutina ima počasno mesto u srpskoj istoriji kao prvi, potpuni i najstariji sačuvani grb dinastije Ne-

²⁴ Narodni Muzej, Beograd, inv. br. 2193. manastir Žiča, Bronza, livenje. Prečnik 20,5 cm., HIV vek.

²⁵ Desanka Milošević; *Srednjovekovna umetnost u Srbiji*, Narodni Muzej, Katalog izložbe br. 252, Beograd 1969, str. 80, izložbeni broj 116.

²⁶ Milan Kašanin, Đurđe Bošković, Pavle Mijović; Žiča, Beograd 1969, 36

²⁷ Stjepan Senc; *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 1910, 684

Niko Majnarić, Oton Gorski; *Grčko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb 1983, 305

²⁸ S. Radojičić; *Portreti srpski vladara u srednjem veku*, Beograd 1996, 122-124

²⁹ Alaksadra Solovjev; *Istorijski srpski grba*, Melburn 1958, 135-136

manjića. Štit je, verovatno radi preglednosti, izostavljen tek na kasnijim kovanjima dinara kralja Milutina (2 i 3).

Kralj Milutin je završio sve glavne heraldičke poslove. Potomcima je ostalo da nasleđuju krunu, državni grb, porodični grb, i da brane njihovu čast. Prema tome, kralju Stefanu Dečanskom pripada samo dinar (4) sa natpisom STEFAN VROSIVS (STEFAN KRALJ),³⁰ a kralju Dušanu dve vrste heraldičkih dinara: sa natpisima STEFAN REX (STEFAN KRALJ, 5) i REX STEFAN MONITA (KRALJ STEFANA NOVAC, 6).³¹

SUMMARY

ABOUT SERBIAN DINARS WITH THE NEMANIĆ COAT OF ARMS

In the 14th century rulers from the Nemanjić dynasty minted silver dinars with their family coat of arms, which was in a form of small pillow having three balls on each corner and the head decoration ("čelenka") which resembled the peacock feather. From the period of their Kingdom there exist six types of dinars with that coat of arms (Fig. 1, coins 1-6).

After the Crusader's occupation of Constantinople in 1204, Empires of Nikea and Trapezunt had been founded and the emperors of Trapezunt had taken for their coat of arms a golden double-headed eagle (Fig. 3). When Byzantines recaptured Constantinople, Emperor Michael VIII had introduced the heraldic Byzantine shield with four letters "B" between the arms of the cross (Fig. 2).

Stefan Nemanjić, the first crowned Serbian king, was crowned with the Byzantine crown, which he got from the emperor of Nikea. The appearance of that oldest Serbian crown is preserved at the portal of the Žiča monastery, as is the appearance of crown of Radoslav, heir of the throne (Figs. 4-5). Crowns of kings Dragutin and Milutin, of the same form, are illustrated on Figs. 6-7; on Fig. 8 is the second crown of Milutin, presented to him by emperor Andronicus, while in the Studenica monastery we can see the new Milutin's crown illustrated on Fig. 9. At that time king Milutin had adopted his royal title "Stefan Uroš by the Grace of God King and the sole ruler of all the Serbian and Littoral Lands."

After his marriage with Byzantine princess Simonida, king Milutin started to use the double-headed eagle as the decorative element, and after the visit of his brother-in-law Dimitry in 1313, king Milutin had taken the new crown and introduced the new family coat of arms, depicting double-headed eagle (Fig. 10). As the Byzantines used the same coat of arms since 1282, king Milutin had placed silver (white) eagle on the red (purple) base. From that time until now, red and white have been used as the Serbian heraldic colors. The oldest preserved Serbian coat of arms (from 1314) comes from the Žiča monastery and it is kept today in the National Museum in Belgrade (Fig. 11).

³⁰ Miroslav Jovanović; *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001, 31, br. 9

³¹ Miroslav Jovanović; *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001, 33, br 4; 34, br 5

Predstavljamo vam

SRPSKO HERALDIČKO DRUŠTVO "BELI ORAO"

Srpski društvo za heraldiku, veksilologiju i faleristiku, poznati je kao Srpsko heraldičko društvo "Beli orao", osnovano je 1991. godine, i jedino je stručno i profesionalno udruženje te vrste u nas koje se sistematski bavi proučavanjem i radom u oblasti nauke o grbovima, rodoslovima, zastavama i odlikovanjima, uključivo i uža specijalistička područja kao što su insigniologija, arhontologija i nobiličarno pravo.

Zadatak i cilj Društva je istraživanje i registrovanje srpskog heraldičkog nasleđa, stvaranje nacionalnog heraldičkog standarda i terminološkog rečnika i stvaranje i negovanje novog i savremenog heraldičkog izraza zasnovanog na najboljoj tradiciji i iskustvu domaće i evropske heraldike.

Društvo okuplja 68 ljudi iz zemlje i inostranstva, koji deluju u četiri kategorije članstva: počasno, redovno, vanredno i dopisno.

Redovni članovi se biraju po posebnoj proceduri, među licima koja imaju reference u nekoj od oblasti kojima se Društvo bavi, a Vanredni članovi među međunarodno priznatim autoritetima iz posmenih oblasti rada, nerezidentima Srbije i Crne Gore. U dopisno članstvo se primaju lica koja imaju aktivnosti ili izraženo interesovanje za oblasti kojima se Društvo bavi.

Društvo upravlja predsednik Društva sa upravnim odborom od pet članova, dok stručnim aspektom rukovodi kolegijum od pet herolda.

Rad Društva se odvija na sednicama i kroz specijalističke komisije: komisija za teritorijalnu i korporativnu heraldiku, komisija za projekat nacionalnog heraldičkog autoriteta, komisija za registar grbova plemića, armigera, građana i korporativnih vlasnika, komisija za srpski terminološki rečnik, komisija za srpsku i crnogorskiju faleristiku, komisija za inostranu faleristiku, komisija za genealogiju, komisija za veksilologiju, komisija za insigniologiju, komisija za arhontologiju i nobilitiku.

Društvo izdaje niz internih publikacija namenjenih informisanju sopstvenog članstva i razmeni sa srodnim inostranim organizacijama.

Društvo vodi Registr grbova plemića, inkorporisanih titula i drugih armingera na čitavom nacionalnom području.

KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE (5)

BRANKOVIĆI

Ranko MANDIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd

r_mandic@yahoo.com

Cuvena srpska srednjovekovna feudalna i vladalačka porodica Brankovića na jedan se pomalo neobičan, način može uključiti u ovu našu rubriku: oni koji su kovali novac, nisi gradili manastire, a oni koji su gradili manastire, novac uglavnom nisu kovali.

Ime ove porodice, koja je bila rodbinski povezana i sa Nemanjićima i sa vladalačkom kućom kneza Lazara, potiče od sebastokratora Branka Mladenovića, sina vojvode Mladena koji se pominje u trećoj deceniji XIV veka. Branko je imao tri sina: Radonju (Romana), Grgura i Vuka. Ovaj prvi, poznat i po imenu Nikola¹, bio je hilendarski monah, kasnije čak i "starac" tog srpskog manastirskog kompleksa. On je obnovio, praktično izgradio od temelja, **manastir Sv. Pavla**. On se nekoliko stotina godina smatrao srpskim manastirom Brankovića na Svetoj Gori.

Vuk i Đurad, kao što je rečeno, zbog konstantnih ratova koje su vodili "nisu imali kada" da grade manastire. Od ovog poslednjeg je u baštini naše srednjovekovne arhitekture ostao veliki grad Smederevo, a slično drugim srpskim srednjovekovnim vladarima i Đurađ je bio aktivran u obnavljanju, dogradnji i novom "živopisanju" već postojećih manastira. Tako je, već na početku svoje vladavine, 1428. godine, obnovio Milutinovu zadužbinu Gračanicu, prilikom njenog proglašenja za sedište Kosovske mitopolije. Iz tog perioda potiče i freska sa likom njegovog sina Tadora (sl. 1) živopisana u ovom manastiru.

Sinovi Đurđa Brankovića, Grgur (r. 1416, u. 1459) i Lazar (1421-1458, vladao 1456-58) za kratkotrajne svoje vladavine kovali su novac, premda je poznata samo po jedna vrsta retkog novca ovih vladara. Smatralo se da je manastir Zaum na Ohridskom jezeru podigao Grgur Vuković-Branković, dok nije dokazano da je to zadužbina izvesnog česara Grgura Golubovića. Što se despota Lazara tiče, sasvim je izvesno da je njegova zadužbina **crkva u Srpskom Kovinu** koja, obnovljena u kasnijim vekovima, i danas postoji. Isti vladar takođe je podigao **crkvu Sv. Trojice u Gornjoj Kamenici** kod Knjaževca. (U obližnjoj Donjoj Kamenici nalazi se crkva Sv. Bogorodice, zadužbina bugarskog despota Mihajla iz prve polovine XIV veka).

Zadužbinarsku tradiciju srpskih vladara nastavili su i Đurđevi unuci - Grgurov sin Vuk i sin despota Stefana Vukovića, Maksim. Ovaj prvi, poznat u našoj narodnoj poeziji kao **Zmaj Ognjeni Vuk**, titуларни despot srpski (oko 1438-16. IV 1585), izgradio je na Fruškoj Gori, nedaleko Iriga, **manastir Grgeteg** (sl. 2), a takođe **Nikolačevsku crkvu u starom Slankamenu**, koju su Turci spalili 1577. godine. I ona je kasnije obnovljena (1718. godine), pa i danas postoji u pomenutom selu.

Despot Đorđe-Maksim, titуларni despot srpski i mitropolit beogradski (1461-1516), sin despota Stefana i despotice Angeline, rođen je u Albaniji, a detinjstvo proveo u Italiji, sve dok nije, 1486. godine, postao despot srpski. Tom prilikom je dobio posede u Sremu i tako uvršten među ugarske velikaše. Svoje zadužbinarstvo započeo je osnivanjem manastira **Hopovo na Fruškoj Gori**, a koji su nakon njegovog potpunog razaranja 1608. godine iz temelja podigli Lacko i Marko Jakšić iz Gornjeg Kovina.

Despot i mitropolit Đorđe Branković, sa svojom majkom Angelinom, i uz pomoć imućnog vlaškog vojvode Besarabe (čija je žena bila rođaka Brankovića), izgradio je čuveni manastir Krušedol na Fruškoj Gori, o kojem smo opširnije pisali u prošlom broju "dinara", povodom njegovog prikaza na najnovijem srpskom novcu od 5 dinara 2003.

¹ Po nekim autorima Radonjino monaško ime ("velikoshimničko") bilo je Gerasim, a ime Roman smatralo se "maloshimničko", dok mu je ime Radonja - Nikola, kako kaže Jovanović, bilo tzv. sve-tovno ime. Inače, shimpnici su monasi kojih ima dve kategorije: maloshimnici i velikoshimnici. Prvi su "obični", a drugi strogi isposnici koji su dali zavet da će, pored ostalog, stalno živeti usamljeno, bez opštenja sa ljudima.

Sl. 1. Freska sa likom Todora, sina despota Đurđa Brankovića na zapadnom zidu đakonionske manastira Gračanica.

Sl. 2. Manastir Grgeteg nedaleko Iriga na fruškoj Gori

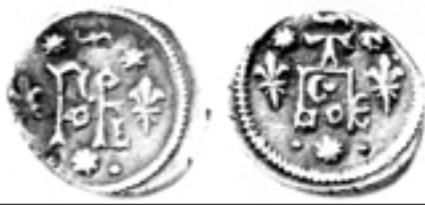
Sl. 3. Jevandelje Maksima (Đorda) Brankovića u manastiru Krušedol, 1514.

Relativno skromni po svojim zadužbinama, Brankovići su izuzetno značajni po svom novčarstvu, što se prvenstveno odnosi na kovanja Vuka Brankovića, oblasnog gospodara Kosova (1351-1395) i njegovog sina Đurđa, gospodara Kosova (1402-1412) i srpskog despota (1427-1456). Po Jovanoviću,² novac ovog velikaša svrstan je u 28 osnovnih vrsta, po Ivaniševiću³ u 33, a po Dimitrijeviću⁴ čak u 120 (vrste 189-208), ne računajući varijante. Zainteresovane za proučavanje novčarstva ovog srpskog feudalca upućujemo na gore pomeuta kapitalna dela naše numografije.

Novčarstvo Đurđa Brankovića naslovna je tema ovog izdaja našeg časopisa, pa stoga nema potrebe da o tome opširnije raspravljamo u ovom kratkom članku. Sem da, kao i u prethodnom slučaju, navedemo tipološki pregled po navedenim katalogima izdatim 2001. godine: Jovanović Đurđev novac svrstava u 38 vrsta, Ivanišević u 37, a Dimitrijević u 28 osnovnih vrsta (293-320), svi bez zajedničkih kovanja sa Stefanom Tomašem i Jankom Hunjadijem.

Sl. 4. Jedina srpska srednjovekovna moneta na kojoj je ispisan naziv novca, čuveni VLKOV DINAR (J33.3; I31.14; D207/59; Lj5XII-27)

Sl. 5. Dinar Đurđa Brankovića sa natpisom u ligaturi: na aversu ГЈОРГ, a na reversu ДЕСПОТ

Sl. 6. Jedina vrsta novca Grgura, najstarijeg sina Vuka Brankovića

Ostali vladari ove srpske dinastije zastupljeni su veoma skromno u srpskoj numizmatici; Vukovi sinovi Grgur i Lazar kovali su samo po jednu vrstu novca (sl. 6 i 7).

Od ostalih Brankovića, zabeležene su još samo dve vrste novca, a koje je kovao Đurđev sin Lazar, srpski despot (1456-1458). Na prvoj od njih (sl. 8) na aversu je lik vladara sa natpisom ДЕСП - ЛАЗАР, a na reversu lav Brankovića uz natpis СМЕДЕРЕВО.

Na drugoj vrsti (J43.2) na aversu je samo natpis ЛАЗ.АР, a na revesru samo lav, bez ikakvog natpisa.

2 Mitroslav Jovanović, *Srpski srednjovekovni novac*, Beograd 2001, str. 105-109.

3 Vujadin Ivanišević, *Novčarstvo srednjovekovne Srbije*, Beograd 2001, str. 278-280.

Sl. 7. Novac Lazara Vukovića - Brankovića, kovan zajedno sa bratom Đurđem

Sl. 8. Dinara despota Lazara Đurđevića-Brankovića

SUMMARY

COINAGE AND PIOS ENDOWMENTS OF THE BRANKOVIĆ FAMILY

The Brankovićs were a well-known Serbian medieval feudal family of the late middle age (14th to 16th century). The most important members of that family were Vuk Branković, master of Kosovo (1371-1395), and his son Đurđ, master of Kosovo, later despot of Serbia (1402-1456). They are quite famous for their coinage, but not as far as the pious endowments are concerned, though Đurđ had reconstructed the Gračanica Monastery – a painting with a portrait of his son Todor in that monastery is shown on Fig. 1. The most important monastery of the Branković family was the monastery of St. Paul at the Athos mountains in Greece, completely rebuilt by monarch Roman (Radonja), the eldest son of Branko, founder of the Branković dynasty.

Several monasteries and churches had been founded by the later Brankovićs, mostly in the Vojvodina region of Fruška Gora, like the monastery Grgeteg (Fig. 2), endowment of Vuk Grgurović-Branković known in the Serbian folk poetry as Zmaj Ognjeni Vuk (Vuk - Wolf, the Igneous Dragon). Other churches had also been built by later Brankovićs (in Slankamen, Kovin and Gornja Kamenica near Knjaževac), as well as the famous Krušedol monastery built by despot and Serbian orthodox metropolitan Đorđe Branković (1461-1516) and his mother Angelina. His Gospel, which is still in that monastery, is illustrated on Fig. 3.

Other illustrations include some well known coins of the Brankovićs, like the "Vlkov dinar" (Dinar of Vuk, Fig. 4), a coin with inscription GJURG DESPOT (Fig. 5), the only known types of coins issued by Grgur Branković (Fig. 6) and Lazar Vuković-Branković (Fig 7), and finally an extremely rare coin of Lazar Đurđević-Branković (Fig- 8).

4 Sergije Dimitrijević, *Katalog srpskog srednjovekovnog novca*, Beograd 2001, str. 316-335.

5 Sime Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb 1875.

NA PUTU KA SINTEZI

Sergije Dimitrijević: Nove vrste srpskog srednjovekovnog novca

Sima ĆIRKOVIĆ, Srpska akademija nauka i umetnosti

Numizmatički deo plodnog i bogatog stvaralaštva Sergija Dimitrijevića¹ zaokružen je celovitim pregledima tek dugo posle njegove smrti. Prvo se pojavila kljiga *Srednjovekovni srpski novac* (Beograd 1997), a zatim i *Katalog zbirke srpskog srednjovekovnog novca Sergija Dimitrijevića* (Beograd 2002). U prvoj je ukazana prilika čitaocima da upoznaju autorove poglede na bogatstvo i lepotu srednjovekovnog srpskog novca. Katalog predstavlja po svojoj prirodi dokumentaciju, veoma formalizovanu, tako da pruža sve podatke koji istraživačima ili numizmatičarima mogu biti potrebni (natpisi, likovne predstave, dimenzija, težina, snimak lica i naličja predstavnika svake varijante svih vrsta poznatog novca).

U nastojanju da zadovolji radoznalost zajednu neosporno značajnu dimenziju starije srpske prošlosti, ono što baca nešto svetlosti na raznovrstan i bogat život o kome je ostalo tako malo tragova koje je poštedeo neumitni Zub vremena, savremenim čitalac teško može zamisliti koliki su i kakvi naporci potrebni da se upozna ono što je ostalo od srednjovekovnog novca.

Primerci novca su zahvaljujući svojemu sastavu trajniji od drugih tvorevina ljudskih ruku i već zahvaljujući tome imali su bolje uslove da se očuvaju, nego, recimo, knjige i povelje od veoma trošne materije. Kako ranije epohe nisu poznavale monopol države na kovanje novca i teritorijalno ograničavanje njegove cirkulacije, primerci novca, naročito oni od plemenitih metala, zadržavali su vrednost dugo posle nestanka onih za koje su bili kovani. Privlačni zbog vrednosti metala od koga su bili sazdani, po-

godni su da posluže kao nakit, primerci novca su se lako udaljavali od mesta gde su kovani, tek ponegde obeleženi ostaci mačevskih zidina ili hramova koji su pratili naselja. Od svih srednjovekovnih ostataka, novac je rasejan na daleko najvećem prostoru. Već u doba kad su kovani pratili su trgovce i tovare robe u susedne zemlje. Iz jednog rada Sergija Dimitrijevića² saznamo da su ostave srpskog novca, ne pojedinačni primerci, nalaženi na teritorijama Italije, Grčke, Bugarske, Mađarske, Rumunije, čak na maloazijskim obalama. U stoljećima turske vlasti stari srpski novac je pratio naše ljude u njihovim brojnim seobama, kao deo imetka, kao dragocenost, najviše kao nakit žena.

Kad je stari novac prestao da bude vrednost po metalu iz koga je sazdan, kad je počeo privlačiti kolezionare kao retkost, razvila se numizmatika i ostala kao jedna od masovnijih disciplina među ljubiteljima starina. Preseljavanje i rasejavanje novca dobilo je novi zamah. Različito od skulptura i umetničkih dela, veoma skupih, koje su prilično rano dospevale na dvorove i državne institucije, različito od inkunabula, rukopisnih knjiga i povelja, kojima je pripisivana najveća vrednost za rekonstrukciju narodne prošlosti, novac je dugo ostajao u sferi privatnog kolecionarstva, štpp ga dovodi do koncentracije u privatnim rukama, a u naučne i kulturne institucije bi dolazio tek u drugoj ili nekoj kasnijoj generaciji. I danas je mnogo privatnih zbirki koje su po pravilu manje pristupačne od javnih.

Sve je ovo spomenuto radi toga da bi se čitaocu ove knjige donekle dočaralo koliko je trebalo imati smelosti, istrajnosti i spremnosti na žrtve da bi se po-

jedinac latio zadatka da prikupi na jedno mesto ono što je tokom stoljeća bilo po celom svetu. Taj zadatak je pred sebe postavio Sergije Dimitrijević, koji je sakupljanje novca započeo još u detinjmu uzrastu i nije prestao da se bavi njime dok je bio živ, a ni u jednom periodu života nije tome poslu mogao posvetiti svoje vreme.

Otkrivanjem i sakupljanjem u toku celog radnog života nastala je zbirka Sergija Dimitrijevića, koja je mogla pretendovati da zastupa sav srpski srednjovekovni novac. Za nju je s razlogom rečeno da je po celovitosti jedinstvena u svetu. Ipak, ni upornost i požrtvovanje Sergija Dimitrijevića nije mogla u njegovu zbirku dovesti sve ono što je ostalo od bogatog i raznovrsnog kovanja novca u srpskoj državi u toku dva i po stoljeća, u kome su učestvovali vladaoci, oblasni gospodari različitog ranga, crkveni velikodostojnici, gradovi.

Bilo je potrebno saznati gde sve ima preimera srpskog novca, opisati ga, dokumentovati, utvrditi odnos prema onome što je već poznato. Rečeno je da je Sergije Dimitrijević pregledao i obradio sadržinu oko tri stotine kolekcija novca kod nas i u inostranstvu, da je kroz ruke propustio preko 40.000 primera novca. Bilo je potrebno da se obavi veoma veliki sakupljački posao, da se u značajnoj meri obogati dokumentacija da bi se prepoznavalo ono što je novo i da bi se uočili novi problemi. Naučno saznanje se nikad ne razvija samo prirastom, dodavanjem novog, već i neizbežnim reorganizovanjem i preradom onoga što je ranije bilo poznato, a dospelo je u novo osvetljenje i poljuljano je novim otkrićima.

1 Up. Život i delo dr Sergija Dimitrijevića, Biblioteka Narodnog muzeja u Leskovcu 41, Leskovac 1989, 5-208; Dimitrijević Sergije, Enciklopedija srpske istoriografije, Beograd 1997, 350-351 (S. Ćirković); S. Novaković, Naučni rad Sergija Dimitrijevića na području numizmatike, Numizmatičar 2 (1979) 233-240.

2 S. Dimitrijević, Ostave koje sadrže srpski srednjovekovni novac iz perioda do 1371, Spomenik SANU, Odelenje istorijskih nauka 1 (1981) 1 - 59.

Kako se može videti iz bibliografije radova Sergija Dimitrijevića iz oblasti numizmatike, on je pre 1957. god. u skupljačkom i dokumentarnom poslu došao do tog stepena da je mogao, oslanjući se na sopstvena otkrića i na ono što je od ranije poznato, podvrgavati reviziji zaključke do kojih se došlo na osnovu daleko oskudnije građe. Njegov studijski rad na numizmatici započeo je problematizovanjem teza iz jednog preuranjenog pokušaja celovitog sagledavanja istorije srpskog kovanja novca³, a zatim se na jednoj strani produžio obrađivanjem pojedinih tema (srpski bakarni novac, kontramarke, hronologija Dušanovih carskih emisija, ostave, falsifikati), a na drugoj je saopštavao svoja otkrića u prilozima za koje se posle malo kolebanja⁴ ustalio naslov *Nova serija novih vrsta srednjovekovnog srpskog novca*. Prilozi su bili namenjeni našem najuglednijem arheološkom časopisu *Starinar* i izlazili su od 1958. do 1974. godine. To nisu bili jedini studijski prilozi u kojima su saopštavane novine iz numizmatike. Naučni skupovi, obeležavanja godišnjica znamenitih ličnosti ili događaja davali su povoda da se nekim temama da prednost. Tako je Sergije Dimitrijević posebno obradio novac kneza Lazara, u posebnoj knjižici (Kruševac 1971), novac Smedereva, u publikaciji povodom stogodišnjice predaje gradova (1971), novac Lazarevih savremenika u velikom zborniku nastalom iz naučnog skupa o knezu Lazaru (Beograd 1975).

Saopštenja novih vrsta i novih serija imaju ujednačenu strukturu. Donose sve one podatke koji bi ušli u katalog novca, redovno fotografiju pomoću koje se mogu kontrolisati opis i razrešenja natpisa. Ono što razlikuje i odlikuje ova studijska saopštenja Sergija Dimitrijevića jesu njegovi istorijski komentari kojima bi temu nametao konkretni primerak novca koji se obrađuje. U nekim slučajevima to je diskusija o atribuciji, u drugim o hronologiji, o osobenosti natpisa ili predstave na novcu, odnosu prema drugim vrstama ili serijama srpskog

novca itd. Sergije Dimitrijević je više od drugih numizmatičara studirao i pratilo istorijsku literaturu da bi svoja otkrića stavio što preciznije i što tačnije u istorijski kontekst u kome su nastala. Svoja rešenja je proveravao u diskusijama sa istoričarima, ne bežeći od toga da se sporiti sa njima i zastupa teze koje su odudare od onoga što je bilo opšte prihvaćeno u nauci.

Najčešće je takvih diskusija blo u slučajevima kad bi novac, koji je Sergije Dimitrijević saopštavao, predstavljao svedočanstvo o dotle nepoznatim ličnostima ili pojavama i nametao potrebu da se pruži objašnjenje, uključi među poznate činjenice. Spomenuću samo dva slučaja iz prve i p oslednje studije uključene u ovu knjigu. U prvoj je pod brojem 5 saopšten novac koji likovnom predstavom odudara od svega što je poznato u srpskoj numizmatici sa natpisom "Despot Jovan" iznad horizontalnih krakova krsta i "Vlkašin" ispod njih. Jedna ličnost ili dve; imaju li veze s despotom Jovanom Uglješom i kraljem Vukašinom; da li je Vukašin bio u nekom periodu života despot? Sve su to pitanja koja se nameću a nema elemenata na osnovu kojih bi se mogao dati pouzdan odgovor.

U poslednjoj studiji, objavljenoj van *Novih serija*⁵, Sergije Dimitrijević je objavio novac sa natpisom u više redova (u slobodnoj transkripciji): "V Hrista Boga blagoverni car Kostadin". Autor je već u naslovu *Dinar cara Konstantina Dejanovića*, najavio svoje rešenje i dao opširnu argumentaciju. Ovde nije mesto da se ona pretresa i da se rešavaju krupne i opšte zagonetke koje novac kao izvorni materijal ume da nametne. Primerci su navedeni da pokažu koliko su naučno aktuelne i sada studije Sergija Dimitrijevića sabrane u ovoj knjizi kao poglavљa jedne celine. One su prvenstveno namenjene stručnoj čitalačkoj publici koja je raznovrsna i ne ograničava se samo na današnje kolecionare.

Skupljene među korice jedne knjige, studije su postale pristupačne i stručnjacima iz nekoliko naučnih disciplina

u kojima je shvaćena važnost novca kao izvornog materijala. Inicijativa da se ove studije saberu i objave u jednoj knjizi služuje svaku pohvalu, a može se izraziti nada i želja da i one preostale dobiju mesta u publikaciji koja će ih približiti današnjim čitaocima.

SUMMARY

Dr Sergije Dimitrijević, NEW TYPES OF SERBIAN MEDIEVAL COINS

An Introduction by Dr. Sima Ćirković,
Serbian Academy of Sciences and Arts

This is a short review of scientific activities of Dr. Sergije Dimitrijević, written especially on the occasion of publication of the first book of his complete numismatic works. This book is also first in the series of books published by the Serbian Numismatic Society on the occasion of its 50th Anniversary.

The book compiles articles published originally in „Starinar“ of the Serbian Archaeological Society, and it is important to note that this publication of new types and a new series of Serbian medieval coins have similar structure. It brings all the data which would have been included in the catalogue of coins, including all the photographs necessary for controlling the descriptions and deciphering the inscriptions. This study is especially important because of the historic comments for each newly discovered type of coin. In many cases that is a discussion about the attribution of a coin, in other about the chronology, then about the coin iconography, about its relation to other types of Serbian coins etc. In order to do that, a great amount of historical sources and other literature had been used, which resulted in putting every newly discovered species of coins into the most precise and exact historical context.

³ S. Dimitrijević, Problemi srpske srednjovekovne numizmatike I-II, Istoriski glasnik 1-2 (1957) 69-99; 3-4 (1957) 104-130.

⁴ Prvi nastavak nosi naslov Nove vrste srednjovekovnog srpskog novca, Starinar 9-10 (1958-1959), 137-168.

⁵ S. Dimitrijević, Dinar cara Konstantina Dejanovića, Numizmatičar 2 (1979) 131-148.

NUMIZMATIČKA RASPRAVA O TUGRI - I

Kenneth M. MacKENZIE, Tennefly, N. J. (SAD)

Reč tugra je poznat termin, koji mnogi od nas smatraju dekorativnim motivom ispisanim arapskim pismom, a javlja se na turskom novcu i dokumentima.

U ilustrovanim članku Houlard Vida (Howland Wood) objavljenom u časopisu "The Numismatist", na prelasku iz 19. u 20. vek, izvanredno je data istorija upotrebe tugre na otomanskom i drugom novcu. Taj članak je napisan u vreme kada je u Carrigradu (Konstantinopolju) vladao sultan Abdul Hamid II i kada je njegova tugra posvuda bila u upotrebi. Razumljivo da su sa za ovaj Vudov pionirski rad primarni izvori bile tugre na novcu.

Reč "tugra" je čistog turskog porekla, potiče od oghuskog "tughragh", što je označavalo pečat ili šifru Oghuz vladara (kasnije nazvanih Seldžuci). Znak tog imena koristio se uglavno za žigosanje konja koji su privremeno bili pozajmljivani vojsci i bili obeležavani kraljevskim simbolom. Kasnije taj kaligrafiski amblem kod Seldžuka, a potom i Osmanlija postaje neka vrsta državnog grba, koji se obično koristio na vatrenom oružju, za overe ugovora o vlasništvu, na svim službenim dokumentima, na novcu, pasošima, a u moderno

vreme takođe na poštanskim markama, papirnom novcu zvanom kaime i za žigosanje zlatnih i srebrnih predmeta.

Izrazom "tugra" označavao se izvestan stil arapskog krasnopisa upotrebljavanog u vreme Timurida, kasnije i u Indiji. O istorijatu tugre naučno se raspravljalo u mnogim zemljama, a pisci kao što su Deny, Babinger, Wittek, Unzuncarsili, Fekete i Cahen, znatno su doprineli u rasvjetljavanju ovog predmeta.

Znamo je da model tugre, koja je korištena od strane Oghuza (ili Seldžuka, koji su bili isto pleme), najverovatnije nastala po uzoru na tamgku (znak) koja je imala oblik luka i strele, i upotrebljavana se na dokumentima i kovanom novcu na isti način kao tugra u kasnjem periodu. Iz njihove istorije saznamjemo da je ime službenika, koji je bio zadužen za crtanje tugre, bio "tugra'i" i da se naziv te titule sačuvao zbog slave jednog od njih, zvanog Al-Tugra'i (punim imenom Mu'ajid al-Din Fakir al-Kutab abu Ismail al-Husein), arapskog pesnika koji je sastavio poemu, čiji je naslov bio "Lamijat al Ajam", a koja je bila jako popularna na zapadu, nakon što je objavljena u Lejdenu 1629. godine. On je bio rođen u Isfahanu, i stupio je u kancelariju seldžučkog sul-

Sl. 1. Tugra Murata III iz 1577. god.

tana za vladavine Malk Šaha i njegovog sina Muhameda. Bio je omiljen kao i njegova kaligrafija, a ubijen je 515. godine zbog ljubomore vladarevog brata Mahmuda na neobičnu lepotu njegovog ispisivanja natpisa u tugri.

U XIV veku tugre počinju da upotrebljavaju i mame lučki sultani u Egiptu, ali prema nekim izvorima, one su korištene samo do vladavine Šaban ibn Huseina. Te tugre su ispisivane na četverougaonim komadima papira i ubacivane u gornje delove dokumenata, iznad "bismale".¹ Sva vertikalno ispisana slova bila su prilično produžena. Ova osobina bila je jedina sličnost između tugri Mamelu ka i Osmanlija.

Tek nakon raspada prve turske imperije - Seldžuka, koji je doveo do formiranja manjih kneževina u Maloj Aziji, javlja se interesantan oblik tugre na novcu, tačnije na malom srebrnjaku emira Surakana, Isakovog sina Ilijana, koji nosi datum 776. Sličan novčić objavljen je u Katalogu Britanskog muzeja (knj.

¹ Milosrdni izraz "U ime Boga" koji stoji na početku svih pisanih dokumenata.

VIII 1883), ali je to primerak sa tugrom kojeg je 825. godine izdao Džaneid, sin Ibrahima, koji je vladao u Smirni i Efesu. Ovo su prva dva novčića sa svojevrsnim prototipom tugre.

Sl. 2. Tugra Džaneida, 825.

Otomanska tugra koja potiče od istog "modela", pojavljuje se prvi put na novčiću emira Sulejmana (1403-1416 / AH 806-816), sina Bajazitovog, kojeg je kasnije zarobio Tamerlen, pa je umro u zaro bljeništvu. Ovaj novčić ima osnovne elemente simbola: vertikale (tri) koje označavaju ime vladara i njegovog oca i elipsaste krivulje (dve). Izgleda da su ove krive linije prvo bitno bile produžeci slova "nun", koje se javlja u reči (i)bn (sin).

Sl. 3. Tugra emira Sulejmana

U početku su imena i patronimi bili uokvireni dvema dekorativnim krivuljama, a kasnije je tu ostalo samo ime sultana, dok je ime njegovog oca, a kasnije i oba imena, stavljeni na dno vertikala, gde su sačinjavali grupu ispresečanih linija koje su formirale oblik nazvan "sere". Između tih znakova ubaćena je reč "el-muzafir" (koji pobedjuje), uz dodatno "daima" (uvek, večito), a što je postavljeno u obliku pečata u centru tugre, a potom je produžen alef (početno slovo) reči koji je usečen levo kroz krivulje. Tome su dodate dve krajnje linije krivulje, da bi se dobila izdužnija i elegantnija forma.

Ovo su postale karakteristične osobine moderne tugre. Od vrhova tri vertikale spuštaju se tri prelomljene linije koje imaju izgled plamena.

Sl. 4. Sultanska titula "el gazi" na desnoj strani tugre

U desnom polju tugre često se stavljao cvet. Kasnije su sultani na tom mestu takođe stavljadi svoju titulu "el gazi", ako su je bili zaslužili (kao osobite zasluge u ratu protiv nevernika). Mahmud II tu je stavljao svoj nadimak "adli" - pravedni. Kasnije Mehmed V tu stavljao svoje drugo ime "Rešad", a njegov naslednik Mehmed V ime "Vahidedin".

Upotreba tugre u Turskoj ukinuta je zakonom donetim u Ankari u novembru 1922. godine.

Sl. 7. Kan Selim ibn Mustafa (sin Mustafin)

Sl. 8. Kan Mehmed Vahidedin ibn Abdul Medžid el muzafir daima

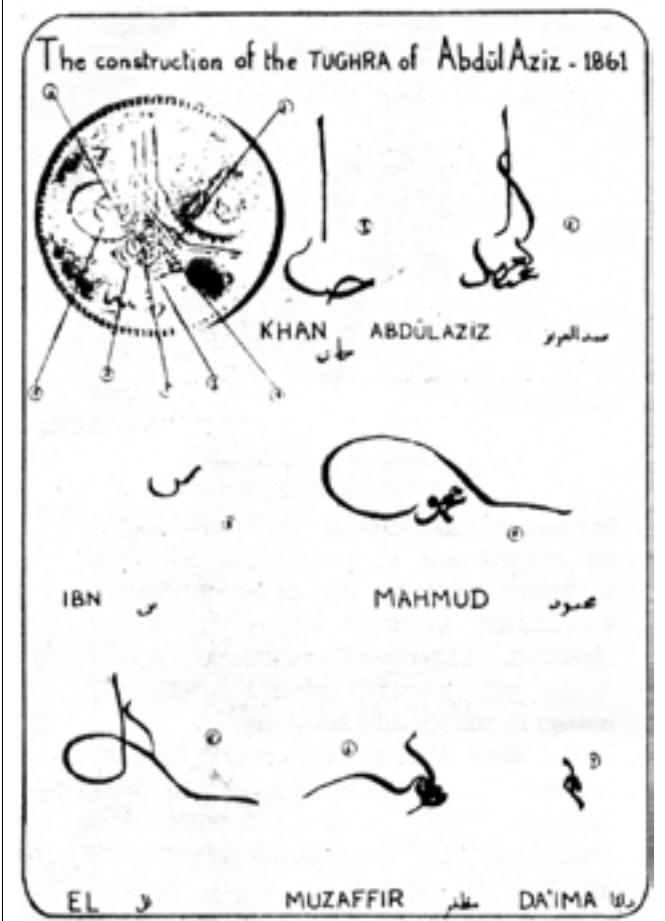
Svi natpisi su počinjali od donjeg desnog ugla i protezali se nagore prema levoj strani. Zbog činjenice da su određene forme bile zastupljene u svim natpisima tugre, one su sve veoma slične po izgledu.

Sl. 9. Tugra Murata I na osnovu njegovog otiska ruke na Sporazumu sa Dubrovnikom

Sl. 6. "Adli" - Pravedni (sudija)

Sl. 10. Konstrukcija tugre sultana Abdul Aziza 1861.

Prvi sultani su upotrebljavali formu "x" sin od "x", a onda je 10 sultana od Murata III do Mehmeda IV upotrebljavalo formulu "x" sin od "x" kana. Nakon toga su se poslednjih 12 sultana držali formule: kan "x" sin od "x" (ili "x" kan, sin od "x") večiti pogebnik.

Simbolika tugre često je analiziran u literaturi, a neki pisci upoređuju njen izgled sa izgledom ptice. Činjenica je da je tugra, ili penca (koja je njena imitacija), ponekad izrađivana u obliku ptice u turskoj dekorativnoj umetnosti. Drugi je video kao predstavu konjanika u galopu. Najpopularnije viđenje, međutim, je ono koje se odnosi na sultana Murata I koji je vladao od 1359. do 1389.² Kada je ovaj sultan zaključivao

ugovor sa Dubrovčanima 1365. godine, doneli su mu na potpis taj dokument, pa kako je bio nepismen, umolio je otvorenu šaku u stilu i pritisnuo je na taj papir. Srednja tri prsta bili su zajedo, dok su palac i mali prst bili odvojeni. Unutar tako formiranog oblika, pisari su ispisali Muratovo ime, ime njegovog oca, titulu kan i atribut večiti pobednik.

Što se tiče plamenastog dodatka vertikalama, smatra

Sl. 11. Turski standard sa tri konjska repa

² Ubijen u Kosovskoj bitci.

SUMMARY

A TUGHRA REVIEW FOR COIN COLLECTORS - Part I

The word tughra is of purely Turkish origin, from the Oghuz “tughragh” which means seal and cipher, and it was used to denote the cipher or calligraphic emblem of the Oghuz, later Seljuk and then Ottoman ruler, which in course of time became the coat of arms of the state. The history of the tughra device has been treated in a scholarly fashion in many centuries, and we learn that the first interesting form of a tughra appeared on a small silver coin of the Emir of Sarukhan, Ishak son of Ilyus, dated 776 AH. It was similar to the tughra of Juneyd (Fig. 2). The Ottoman tughra is seen for the first time on a coin of the Emir Suleiman 806-816 AH (AD 1403-16) a son of Bayezid (Fig. 3). That coin contains the principal elements of the cipher: Verticals (three) taken from the alifs in the name of the prince and his father, and elliptical curves (two). These curves seem originally to have been prolongations of the letter “nun”, which occur in the word (i)bn - son of.

The symbolism of the tughra has often been discussed in literature, and the most popular version being the one concerning Sultan Murad I. When he entered a treaty with Dubrovnik (Ragusa) in 1365, the document was brought to him for signature. Being unable to write, he wet his open hand with ink and pressed it on the paper at the top of the document. The first, second and third fingers were together, but the thumb and fourth finger were apart. Within thus mark thus formed, the scribes wrote the name Murad and his father, the title Khan and the phrase “Ever victorious” (Fig. 9).

Several types and partial inscriptions of tughras have been illustrated, including the construction of the tughra of Abdul Aziz (Fig. 10). Also a flame-like attachment to the verticals of tughra is explained: it is thought that they represent a “tugh”, a word applied by the Turks to the horse or yak tails floating at the end of poles, or earlier to flags in general (Fig. 11). Finally, let us mention that the artist or draftsman concerned with the placement of the tughra on document was an official called “nisandji”.

(To be continued)

se da oni potiču od reči “tug”, koju su Turci koristili za repove konja, koji su vijorili na vrhu kopinja zastave, a prvo bitno generalno za zastavu. Ovu teoriju potvrđuje praksa da je “penca” crtana za pašu od “dva repa”, sa dve vertikale, a u slučaju paše sa “tri repa”, sa tri vertikale.

Umetnost vezana za crtanje tugre na dokumentima službeno se zvala “nisandži”. U Haklujetovim putopisima u poglavljima Turski vrhovni službenici, navodi se: "... Gospodarev kancelar naziva se nisandži baša, koji pečata slovima posebne vrste razne punomoći, pravilnike, posao, specijalne dozvole itd." Taj je položaj ukinut u toku kasnijih reformi administracije, pa su službenici po imenu "tugrakeš" bili isključivo zaduženi za crtanje tugri. Ta se titula pominje u Godišnjaku Otomanskog carstva za godinu 1334 (1918. naše ere).

Arapsko pismo koristi jedna sedmina ljudske rase, a lepoti i lakoći kojom se ono piše i dan danas se odaže priznanje. Pre više vekova Islam je zabranio crtanje ljudi i stvarnih predmeta, pa su arapski umetnici svoj talent iskazivali na stilizovanoj i zamršenoj kaligrafiji koja se smatrala najvećom "sve-

tinjom i čarobnom lepotom" islamske umetnosti. Umetnost pisanja pominje se posvuda u Kurantu. Na primer, u najranijoj suri, 96:3-4, Bog se opisuje kao Svevišnji koji "obučava ljude pomoću pisaljke".

Umetnost pisanja bila je dominantna u turskoj kaligrafiji od druge polovine 15. veka pa nadalje, a dostigla je svoj zenit baš kroz svoju inventivnu snagu u razvoju tugre. Danas možemo sa uživanjem proučavati široku raznolikost tugri i diviti se njihovoj nadahnutoj umetnosti kroz promatranje raznih tipova novca kovanog u raznim osmanlijskim kovnicama novca, u razdobljima od Ertugrula, oca Osmanovog, pa do progonanog Abdul Mežida 1924. god., perioda u kojem je kuća Osmanova neprekidno vladala Ottomanskim carstvom, u neprekinitom nasledstvu po muškoj liniji, bez potrebe nalaženja naslednika u daljim rodbinskim vezama nego što su brat, bratanac ili prvi rođak.

Preuzeto iz časopisa "Word Coins" (1972), prevod sa engleskog:

R. Mandić

(Nastavak u sledećem broju)

INTERNET DISKUSIONA GRUPA O TEMAMA ISLAMSKE NUMIZMATIKE:

http://groups.yahoo.com/group/islamic_coins/

Group Info

Members: 624

Founded: Oct 16, 1998

Language: English

Islamic Coins Group® is a place for the collectors and students of Islamic Numismatics to share knowledge and information about Medieval Islamic coins. The group is for the novice and the experienced alike. A place to meet, exchange the latest news, and address the latest concerns.

NEKOLIKO VAŽNIH RARITETA MODERNE SRPSKE, CRNOGORSKE I JUGOSLOVENSKE NUMIZMATIKE (II)

IZ KOLEKCIJE NUMIZMATIČKOG KABINETA UMETNIČKO-ISTORIJSKOG MUZEJA (KUNSTHISTORISCHES MUSEUM) U BEČU

Prenosimo u prevodu članak koji je objavljen u American Journal of Numismatics (©2003 The American Numismatic Society¹). Redakcija „dinara“ se toplo zahvaljuje Američkom numizmatičkom društvu na dozvoli za objavljivanje integralnog teksta, a i Numizmatičkom kabinetu bečkog Umetničko-istorijskog muzeja za izvanredne slike iz njihove kolekcije, objavljene u pomenutom izdanju JNS.

Aleksandar N. BRZIĆ, Amsterdam i Roswitha Denk, Beč
aleks@brzic.com i roswitha.denk@khm.at

Slika 13.

Slika 14.

BD-13. 1 Para 1913, AE, 1.65 g, 17 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić --, KM --, REP --. Očuvanost: kovnički sjaj.

ILUSTRACIJA 13.

Za poređenje, sledi slika normalnog izdanja:

Slika 13a.

ILUSTRACIJA 13a.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Vidi primedbu iza BD 16.

BD-14. 2 Pare 1913, AE, 3.35g, 19 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić --, KM--, REP --. Očuvanost: kovnički sjaj.

ILUSTRACIJA 14.

Za poređenje, sledi slika normalnog izdanja:

ILUSTRACIJA 14a.

Slika 14a.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Vidi primedbu iza BD 16.

BD-15. 10 Para 1913, Cu-Ni, 3.11 g, 19 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić --, KM --, REP --. Očuvanost: kovnički sjaj-polirana ploča.

ILUSTRACIJA 15.

Za poređenje, sledi slika normalnog izdanja:

ILUSTRACIJA 15a.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Vidi primedbu iza BD 16.

Slika 15.

nih primeraka iz 1913. god. je da je umesto "КРАЉЕВИНА", na novčićima reč "КЊАЖЕВИНА". Nije teško zamisliti šta se ovde desilo. Prvi put posle 1908 godine, Crna Gora je dala nalog da se ponovo kuju pare. Perpera je od 1909-1912 bilo dovoljno, ali sitnog novca je nedostajalo. Bečka kovnica je odmah počela to da kuje ali nekome je promaklo da je Crna Gora u međuvremenu postala kraljevina. Čim se to primetilo, kovanje je prekinuto i, osim ove jedne serije, svi primerci pretopljeni i ponovo kovani kao što je trebalo.

Slika 15a.

Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija

Slika 17.

BD-17. 1 Dukat 1931, zlato .986, 3.49g, 20.01 mm, obod nazupčan, ↑↑, Beč. Mandić R44, KM 13.1, REP 23.12.2.-6.2/11. *Očuvanost:* kovnički sjaj.

ILUSTRACIJA 17.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Vidi primedbu iza BD 18.

Slika 16.

Slika 18.

BD-18. 4 Dukata 1931, zlato .986, 13.97 g, 39.50 mm, obod nazupčan, ↑↑, Beč. Mandić 53, KM A15.1, REP 23.12.2.-6.2/11. *Očuvanost:* lako brisana polirana ploča.

ILUSTRACIJA 18.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Ova dva novčića su preživela komplikovanu istoriju dukata Kraljevine Jugoslavije. Oba novčića imaju prvi, neusvojeni dizajn („mali grb mala glava“). Primerak od 4 duka-ta je unikat, nigde se više ni jedan drugi nije sačuvao, ako je ikad više i bilo napravljen!

ILUSTRACIJA 16a.

Poreklo: kovnički referentni primerak.

Komentar: Ova serija, 1, 2, 10 i 20 Para 1913, je do sada bila potpuno nepoznata. Jedina razlika između ovih i normal-

Literatura

- Bruce II, Colin R.. 1992. *Unusual World Coins*. Third Edition. Iola, WI: Krause Publications.
- Hadži-Pešić, Jovan. 1995. *Novac Srbije 1868-1918*. Beograd: Narodna Banka Jugoslavije.
- Krause, C. L. and C. Mishler. 2000. *2001 edition standard catalog of world coins*, 28th ed. Iola, WI: Krause Publications.
- Ludwig, Eduard. 1954. *Österreichs Sendung im Donauraum*. Wien: Verlag der Österr. Staatsdruckerei.
- Mandić, Ranko. 1995. *Katalog Metalnog Novca 1700–1994, III izdanje*. Beograd: Ranko Mandić.
- Prokisch, B. et al. 1999. *Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägung Europas, Band XVIII: Südosteuropa*. Veröffentlichungen des Institutes für Numismatik Wien, Band 5. Wien: Institut für Numismatik Wien.

- Wiener Bund für Medaillenkunst (Ed.). 1938. *Die Medaille der Ostmark*. Wien & Leipzig: Gerlach & Wiedling.

SUMMARY

SOME IMPORTANT RARITIES OF THE MODERN SERBIAN, MONTENEGRIN AND YUGOSLAV NUMISMATICS IN THE COIN CABINET OF THE KUNSTHISTORISCHES MUSEUM IN VIENNA (Continued)

Second part of the presentation of the coins relevant to Yugoslavia from the coin collection of the Viennese Museum of Art History (KHM) is discussed. Detailed summary had been given in the previous issue of our magazine.

1 DINAR 2004

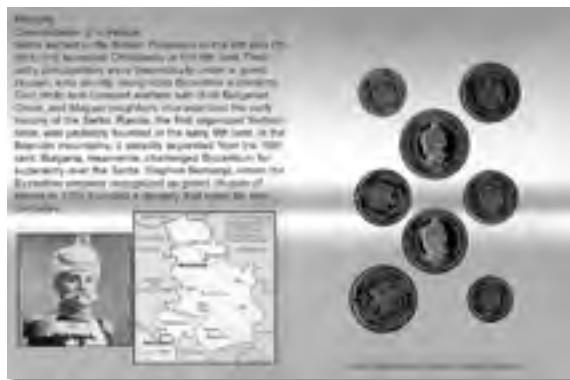
U prošlom broju našeg časopisa objavili smo informaciju da Narodna banka Srbije nije izdala metalni novac sa godinom "2004", iz nove serije, čije je kovanje započelo 2003. godine. Međutim, u drugoj polovini prošle godine, a nakon što je "dinar" br. 23 već izšao iz štampe, pojavio se samo jedan apoen iz pomenute serije – 1 DINARA 2004. Ostalim apoeni nisu kovani, a neće se ni naknadno kovati.

Do zaključenja ovog broja "dinara" (početak aprila 2005.) novac sa godinom izdanja "2005" nije se pojavio u opticaju, a nemamo ni informaciju da li će i kada njegovo kovanje biti realizovano. Takođe nam je još uvek nedostupna informacija da li će se naš kovani novac i dalje kovati sa ambлемom NBS, ili će, nakon donošenje Zakona o grbu Srbije, na aversu kovanica biti prikazan srpski državni grb, a što bi bilo veoma logično.

SRPSKI EVRI II

Prvo fantazijsko izdanje srpskih evra, sa predstavom Belog andela iz Mileševe, o kojima smo javili u prošlom broju našeg časopisa, najverovatnije predstavlja planiranu a nerealizovanu emisiju, jer pored svih napora nismo mogli da nabavimo tu seriju. U međuvremenu pojавila se nova serija srpskih evra, sa likom kralja Petra I na ključnim apoenima od bimetalika, a koja je, za razliku od prethodne dostupna kolecionarima. Nadamo se da ćemo opširnije informacije obezbediti do našeg sledećeg izdanja.

TIPIČNA GREŠKA NA KOVANICI OD 5 DINARA IZ 1971. GODINE

Vjekoslav TRBOJEVIĆ, Pula
vjeko52pula@yahoo.com

Već je Simon Ješe u svom "Katalogu novca SFR Jugoslavije 1945 - 1985" načeo vrlo zanimljivu temu: Novac sa greškama, i detaljno ih prikazao u drugom delu pomenutog kataloga, na str. 49 do 78. Autor je podelio karakteristične greške na slučajne i tipične. On u uvodnom tekstu pomenute knjige navodi: "Za karakteristične greške je bitno, da su na matricama, koje uzrokuju promenu pojedinih elemenata reljefa na novcima. Do tih grešaka dolazi već kod gravure, a mogu biti i mehanička oštećenja kod kovanja na matrici..... Najbitnije greške su na matricama, koje na reljefu ostavljaju dodatan elemenat - obično nepravilnih oblika. Tim greškama data je posebna pažnja"¹

Na 75. stranici ovog kataloga nalazi se prikaz slike, zanimljive greške, kovanice od 5 dinara 1971. godine - kataloški broj 28A-1.

Radi se o dodatnom elementu - materijalu na novčiću, tj. greški koja se pojavljuje na aversu kovanice u obliku "suze" na desnoj strani grba, u području zastavice koja obavija klasje.

Nekoliko godina kasnije, 1988, grupa autora na čelu ponovno sa Simonom Ješem, objavila je "Katalog kovanog novca Jugoslavije 1920 - 1988", te u završnom delu kataloga, od str. 107 do 112, pod naslovom "Novčići sa greškom" ponovno dala, ovoga puta nešto kraći, osvrt na sistematizaciju i podelu grešaka.

Iako se u uvodnom delu teksta ovog kataloga spominje ideja o izradi jednog zasebnog kataloga samo za novac sa greškama, o realizaciji tog projekta autor ovog članka do danas nije upoznat.² Iz ovog kataloga prenosimo deo koji ponovno govori o tzv. greškama dodatnog elementa na novcu:

"Kod novčića sa tipskom greškom se uvek radi o nekom dodatnom elementu na novcu, što znači da je greška nastala već na matrici kod gravure, ili je nastala kod kovanja zbog oštećenja matrice. Greške se pojavljuju na novčićima pojedinačne emisije uvek u jednakom obliku i na istom mestu, može se desiti, da se greška uveća. Bitno kod tipskih grešaka jest, da se promer i debljina novca ne menjaju. Sam izgled novca sa tipskom greškom se

zbog dodatnog elementa više ne slaže sa opisom, koji je dat u Sl. l. propisan od zakonodavca."³ Na istoj strani ponovno je data prikaz slika zanimljive greške kovanice od 5 dinara 1971. godine - Sl. 45.012-1.

Da je to zaista tako može potvrditi autor ovog članka koji u svojoj zbirci ima čak dva primerka predmetne kovanice sa identičnom, prethodno opisanom, greškom.

Obe kovanice su u prvoklasnom kvalitetu i po prvi put se mogu videti u svom izvornom obliku, a ceo ovaj tekst ukazuje na "stabilnost" greške, jer je ona na svim prikazima identična.

Ostaje nerešeno pitanje koliko je primeraka ove greške ostalo sačuvano do današnjeg dana?

Činjenica je da ovakve greške imaju svoje mesto u proučavanju numizmatike, i da bi kao kolezionari trebali posvetiti više pažnje barem onim greškama za koje možemo dokazati da postoji u više sačuvanih primeraka.

SUMMARY

TYPICAL ERROR ON 5 DINARA COIN DATED 1971

In catalogs of Yugoslav coins by Simon Ješe (published in Kranj in 1985) and by S. Ješe et al. (Kranj - Ljubljana, 1988) illustrations of a 5 Dinara 1971 coin had been given, which has the following typical error: On the right side of the coat of arms on obverse, there is an additional image in shape of a tear. Author is quoting Mr. Ješe's explanations about possible reasons for such and other errors on coins. He also gives photographs of a coin from his own collection, which has exactly the same error as described above.

1 Simon Ješe, *Katalog novca SFR Jugoslavije 1945-1985*, Kranj 1985, str. 51.

2 Primedba redakcije: Pok. gosp. Ješe izdao je u ograničenom tiražu (samo desetak primeraka) knjigu *Napake na kovancih Jugoslavije 1945-1990*, a postoji dva izdanja. Prvo je umnoženo tehnikom fotokopiranja u Kranju 1988, a drugo, znatno opširnije (na 398 stranica), 1990. godine.

3 Simon Ješe, Vitomir Čop, Tone Podržaj, Alojz Zavrl, *Katalog kovanog novca Jugoslavije 1920-1988*, Kranj - Ljubljana 1988, str.109.

SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC - III

Countries and territories of the world which are now issuing money, with EURO exchange rates in July, 2004

KURSNA LISTA ZA SVETSKE VALUTE 1. MARTA 2005. GODINE

Vrednost nacionalnih valuta pojedinih zemalja izražena je prema evru, na pr. 1 EUR = CSD (srpskih dinara) 80,47.

Zemlje EMU i druge koje koriste EUR¹ (vrednost 1,00) nisu navedene u ovoj listi.

ALBANIJA – ALL. 134,08	FILIPINI – PHP. 54,93	KINA – CNY. 10,97
ALŽIR – DZD. 97,98	FOKLANDSKA OSTRVA – FKP. 0,78	KIPAR – CYP. 0,59
ANGILJA – XCD. 3,60	FRANCUSKA POLINEZIJA – XPF. 119,33	KIRGISTAN – KGS. 51,33
ANGOLA – AOA. 77,04	GABON – XAF. 686,97	KOLUMBIJA – COP. 3072,61
ARGENTINA – ARS. 3,89	GAMBIJA – GMD. 40,53	KOMORI – KMF. 499,96
ARUBA – AWG. 2,34	GANA – GHC. 11887,20	KONGO, D.R. (Zair) – CDF. 594,00
AUSTRALIJA – AUD. 1,68	GIBRALTAR – GIP. 0,69	KONGO (Brazzaville) – XAF. 686,97
AVGANISTAN – AFN. 56,66	GRENADA – XCD. 3,60	KOREJA, JUŽNA – KRW. 1336,58
AZERBEJDŽAN – AZM. 6485,12	GRUZIJA – GEL. 2,43	KOREJA, SEVERNA – KPW. 2,91
BAHAMI – BSD. 1,33	GVAJANA – GYD. 237,73	KOSTARIKA – CRC. 641,67
BAHREIN – BHD. 0,50	GVATEMALA – GTQ. 10,61	KUBA – CUP. 1,33
BANGLADEŠ – BDT. 86,70	GVINEJA – GNF. 3774,54	KUVAJT – KWD. 0,39
BARBADOS – BBD. 2,69	GVINEJA BISAU – XOF. 655,96	LAOS – LAK. 10900,50
BELIZE – BZD. 2,62	HAITI – HTG. 50,06	LESOTO – LSL. 7,72
BELORUŠIJA – BYR. 2864,60	HOLANDSKI ANTILI – ANG. 2,34	LETONIJA – LVL. 0,70
BERMUDA – BMD. 1,33	HONDURAS – HNL. 25,85	LIBAN – LBP. 2006,47
BOCVANA – BWP. 5,81	HONG KONG – HKD. 10,33	LIBERIJA – LRD. 1,32
BOLIVIJA – BOB. 11,10	HRVATSKA – HRK. 7,71	LIBIJA – LYD. 1,79
BOSNA I HERCEGOVINA – BAM. 1,96	INDIJA – INR. 57,94	LITVANIJA – LTL. 3,45
BRAZIL – BRL. 3,49	INDONEZIJA – IDR. 12282,40	MADAGASKAR – MGF. 8185,32
BRUNEJ – BND. 2,17	IRAK – (IQD) IQN3. 2019,31	MAĐARSKA – HUF. 243,00
BUGARSKA – BGN. 1,97	IRAN – IRR. 10462,80	MAKAO – MOP. 11,02
BURUNDI – BIF. 1490,35	ISLAND – ISK. 80,43	MAKEDONIJA – MKD. 61,77
BUTAN – BTN . 59,93	ISTOČNO-KARIPSKE DRŽAVE ⁴ – XCD. 3,60	MALAVI – MWK. 139,40
CENTRALNOAFRIČKE DRŽAVE ² – XAF. 686,97	IZRAEL – ILS. 5,80	MALDIVI – MVR. 17,02
ČEŠKA – CZK. 29,77	JAMAJKA – JMD. 106,08	MALEZIJA – MYR. 5,03
ČILE – CLP. 766,43	JAPAN – JPY. 139,06	MALGAŠKA REPUBLIKA – MGF. 11652,20
DANSKA – DKK. 7,45	JEMEN – YER. 240,27	MALTA – MTL. 0,43
DOMINKA – XCD. 3,60	JERMENIJA – AMD. 620,36	MAROKO – MAD. 11,21
DOMINKANSKA REPUBLIKA – DOP. 38,51	JORDAN – JOD. 0,94	MAURICIJUS – MUR. 39,20
DŽIBUTI – DJP. 239,78	JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA – ZAR. 7,72	MAURITANIJA – MRO. 360,98
EGIPAT – EGP. 7,71	KAJMANSKA OSTRVA – KYD. 1,09	MEKSIKO – MXN. 14,68
EKVADOR – ECS. 33110,00	KAMBODŽA – KHR. 5298,39	MIJANMAR – MMK. 8,29
EL SALVADOR – SVC. 11,60	KANADA – CAD. 1,64	MIKRONEZIJA – USD 1,32
ERITREJA – ERN. 17,89	KATAR – QAR. 4,82	MOLDAVIJA – MDL. 16,70
ESTONIJA – EEK. 15,65	KAZAHSTAN – KZT. 179,61	MONGOLIJA – MNT. 1483,82
ETIOPIJA – ETB. 11,89	KENIJA – KES. 101,18	MOZAMBIK – MZM. 24468,30
FIDŽI – FJD. 2,18	KILING KOKOSOVA OSTRVA – Rupee 1,68	NAGORNO KARABAH. – AMD 620,36

¹ Evro (EUR) se koristi u sledećim zemljama: Andora, Austrija, Azori, Belgija, Finska, Francuska, Francuska Gijana, Grčka, Gvadelup, Holandija, Irska, Italija, Luksemburg, Madera, Martinik, Monako, Nemačka, Portugal, Reunion, San Marino, San Pjer i Mikelon, Španija i Vatikan.

² Centralno-Afričke države koje izdaju monetne iste vrednosti (CFA) su: Centralno-Afrička Republika, Čad, Ekvatorijalna Gvineja, Gabon, Kamerun i Kongo (Brazavil).

³ Raniji irački dinar (IQD) vrednosti 0,37 za 1 EUR, zamjenjen je novim iračkim dinarom (IQN) vrednosti 1803,80 za 1 EUR.

NAMIBIJA – NAD. 7,93
 NEPAL – NPR. 99,47
 NIGERIJA – NGN. 171,52
 NIKARAGVA – NIO. 21,57
 NORVEŠKA – NOR. 8,25
 NOVA KALEDONIJA – XPF. 119,33
 NOVI ZELAND – NZD. 1,84
 OMAN – OMR. 0,51
 PAKISTAN – PKR. 78,60
 PANAMA – PAB. 1,32
 PAPUA NOVA GVINIJA. 4,13
 PARAGVAJ – PYG. 8612,39
 PERU – PEN. 4,31
 POLJSKA – PLN. 3,90
 PRIDNJESTROVLIJE – (RUBLJA) 10,70
 RUANDA – RWF. 728,02
 RUMUNIJA – ROL. 37922,90
 RUSIJA – RUB. 36,75
 SAO TOME I PRINSIPE – STD.12061,30
 SAUDIJSKA ARABIJA – SAR. 4,97
 SEJŠELI – SCR. 7,24
 SEVERNA MARIJANA OSTRVA – USD 1,32
 SIJERA LEONE – SLL 3251,40

SINGAPUR – SGD. 2,16
 SIRIJA – SYP. 72,23
 SJEDINJENE AMER. DRŽ. – USD. 1,32
 SLOVAČKA – SKK. 37,99
 SLOVENIJA – SIT. 244,48
 SOLOMONSKA OSTRVA – SBD. 10,14
 SOMALIJA – SOS. 4207,62
 SRBIJA – CSD. 80,47
 SUDAN – SDD. 342,36
 SURINAM – SRG. 33314,18
 SVAZILEND – SZL. 7,79
 ŠRI LANKA – LKR. 131,84
 ŠVAJCARSKA – CHF. 1,54
 ŠVEDSKA – SEK. 9,07
 TADŽIKISTAN – TJS. 3,67
 TAJLAND – THB. 50,84
 TAJVAN – TWD. 41,29
 TANZANIJA – TZS. 1504,52
 TIMOR – TPP. 14,68
 TONGA – TOP. 2,50
 TRINIDAD I TOBAGO – TTD. 8,31
 TUNIS – TND. 1,66
 TURKMENISTAN – TMM. 6360,40

TURSKA – TRY⁴ 1,72
 UGANDA – UGX. 2730,87
 UJED. ARAP. EMIRATI – AED. 4,87
 UKRAJINA – UAH. 7,30
 URUGVAJ – UYU. 33,57
 UZBEKISTAN – UZS. 1396,16
 VANUATU – VUV. 144,10
 VELIKA BRITANIJA – GBP. 0,69
 VENECUELA – VEB. 2542,85
 VIJETNAM – VND. 20925,50
 ZAMBIJA – ZMK. 6227,33
 ZAPADNA SAMOA – WST. 3,47
 ZAPADNO AFRR. DRŽ. – XOF. 656,96
 ZELENORTSKA OSTRVA – CVE. 110,25
 ZIMBABVE – ZWD. 7284,73

Cene plemenitih metala u €

	1 oz	1 g
Srebro	5,50	0,18
Zlato	328,20	10,55
Platina	647,50	20,80

Osnovni podaci o zemljima (nastavak)

KANADA (Canada). Članica Britanskog komonvelta na čelu sa generalnim guvernerom u ime britanske kraljice koja je priznata kao vladar ove zemlje. Zauzima severnu polovinu kontinenta Severna Amerika, ima 9.974.355 km² i 29 miliona stanovnika. Glavni grad: Otava. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

KATAR (Qatar). Država u Persijskom zalivu, nezavisna od 31.IX 1971, a od 2.XII iste godine u sastavu Ujedinjenih Arapskih Emirata, ali izdaje sopstveni novac. Ima 11.000 km² i 469.000 stanovnika. Glavni grad: Doha. Monet. sistem: 1 RIYAL = 100 dirhem.

KAZAHSTAN (Kazakhstan). Bivša Sovjetska republika, nalazi se istočno od Kaspijskog mora. Nezavisna od 16. XII 1991. godine. Ima 2.713.300 km² i 16,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Alma Ata. Monet. sistem: 1 TENGE = 100 tyin.

KENIJA (Kenya). Država na istočnoj obali Afrike, nezavisna od 12. XI 1963. Ima 582 km² i 20 miliona stanovnika. Glavni grad: Nairobi. Monet. sistem: 1 SHILLING = 100 cents.

KILING KOKOSOVA OSTRVA (Keeling Cocos Islands). Teritorija Australije, grupa od 27 koralnih ostrva u Indijskom oceanu, na pola puta između Šri Lanke i Australije. Ima 14 km² i 629 stanovnika. Glavno mesto: West Island. Izdaje sopstveni novac: 1 Rupee = 100 cents.

KINA (China). Najmnogoljudnija država na svetu, ima 9.596.960 km² i 1,2 milijarde stanovnika. Glavni grad: Peking (Beidžing). Monet. sistem: 1 YU-

AN = 100 fen. U XX veku postoje sledeća kineska izdanja: a) Carevina – opšta izdanja; b) Republika (pre II svet. rata); c) Dražava pod japanskom okupacijom 1932-1943: East Hopei, Manchoukui Meng Chiang; d) Privremena vlada Kine (1941-1943); e) Reformska vlada Kine (1940); f) Narodna Republika (od 1955); g) Provincijalna izdanja: Anhweu, Chekiang, Chihli, Fengtien, Fukien, Heilungkiang, Honan, Hunan, Hupeh, Kansu, Kiangnan, Kiangsi, Kiangsu, Kirin, Kwang-Sekceng, Sinkiang, Suiyuan, Szechuan, Yunan, Yunan-Szechuan; h) Razni sovjeti (1931-1934).

KIPAR (Cyprus). Ostrvska republika u istočnom delu Sredozemnog mora, nezavisna od 16. VIII 1960, a od 1974. podeleljena na grčki i turski deo. Ima 9.251 km² i 737.000 stanovnika. Glavni grad: Nikozija. Monet. sistem: 1 POUND (funta) = 1000 mils.

KIRGISTAN (Kyrgyzstan). Bivša sovjetska republika u centralnoj Aziji, nezavisna država od 31. VIII 1991. Ima 143.100 km² i 7 miliona stanovnika. Glavni grad: Dušanbe. Monet. sistem: 1 SOM, nema sifronog novca.

KIRIBATI (Kiribati). Ostrvska država u Tihom oceanu, severoistočno od Australije, nezavisna od 12. VII 1979. Ima 712 km² i 64.200 stanovnika. Glavni grad: Bairiki. U opticaju je australijski dollar, a za kolecionare se kuje vlastiti novac. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

KOLUMBIJA (Colombia). Država u severozapadnom uglu Južne Amerike, nezavisna od 1813. godine. Ima 1.138.910 km² i 29 miliona stanovnika. Glavni grad: Bogota. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

KOMORI (Comoros). Ostrvska država - vulkanski arhipelag u Indijskom oceanu, 483 km severozapa-

dno od Madagaskara, pripada Africi. Nezavisna država od 31. XII 1975. Ima 2.174 km² i 440.000 stanovnika. Glavni grad: Moroni. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

KONGO, Republika (Congo Brazzaville). Bivša Francuska Ekvatorijalna Afrika, nezavisna država od 15. VIII 1960. Ima 342.000 km² i 3 miliona stanovnika. Glavni grad: Brazavil. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

KONGO, Demokratska Republika (Congo Kinshasa; Zair). Bivši Belgijski Kongo, nezavisna država od 31. VI 1960. U periodu 1971-1977 bila poznata po imenu ZAIR, sada ponovo D. R. Congo. Ima 2.345.410 km² i 34,3 miliona stanovnika. Glavni grad: Kinšasa. Monet. sistem: 1 LIKUTA = 100 sensgis; 100 MAKUTA (pl. od likuta) = 1 ZAIRE. U julu 1998. ime osnovne valute promenjeno u FRANC.

KOREJA, JUŽNA (South Korea). Država nastala podelem Koreje duž 38. paralele na Potsdamskoj konferenciji 1945. godine. Ima 98.480 km² i 42,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Seul. Monet. sistem: 1 WON = 100 nwan.

KOREJA, SEVERNA (North Korea). Demokratska Narodna Republika, nastala podelem Koreje na Potsdamskoj konferenciji 1945. Ima 120.540 km² i 20 miliona stanovnika. Glavni grad: Pjongjang. Monet. sistem: 1 WON = 100 chon.

KOSTARIKA (Costa Rica). Država u Srednjoj Americi, nezavisna od 1848. godine. Ima 51.100 km² i 2,8 miliona stanovnika. Glavni grad: San Hoze (San Jose). Monet. sistem: 1 COLON = 100 centimos.

KUBA (Cuba). Ostrvska država u Karibskom moru, 145 km južno od Floride. Nezavisna država od 20. V 1902. Ima 110.800 km² i 10,2 miliona stanovnika.

⁴ Vrednost nove turske lire (skraćenica TRY), dok je vrednost stare (TRL) 1717085,00 za 1 evro.

⁵ Zapadno-Afričke države koje izdaju monetne iste vrednosti (CFA) su: Benin, Burkina Faso, Mali, Niger, Obala Slonovače, Saharav, Senegal i Togo.

vnika. Glavni grad: Havana. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

KUKOVA OSTRVA (Cook Islands). Politička dependensa Novog Zelanda, sastoji se od 15 ostrva u Južnom Pacifiku, 3218 km severozapadno od Novog Zelanda. Imaju 234 km² i 17.185 stanovnika. Glavni grad: Avarua. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

KUVAJT (Kuwait). Ustavna monarhija u severozapadnom delu Persijskog zaliva, nezavisna od 19. VI 1901. Ima 17.820 km² i 1,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Kuwait. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 fils.

LAOS (Laos; Lao). Država u Indokini, između Vijetnama i Tajlanda. Nezavisna od 1945. godine. Ima 236.800 km² i 3,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Vientian. Monet. sistem: 1 KIP = 100 att.

LESOTO (Lesotho). Kraljevina unutar Južnoafričke Republike, u istočnom centralnom delu, nezavisna država od 4. X 1966. Ima 30.350 km² i 1,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Maseru. Monet. sistem: 1 LOTI (pl. maloti) = 100 lisente.

LETONIJA (Latvia). Baltička država, bivša članica SSSR; samostalna od 1917. do 1940. godine, i ponovo od 22. VIII 1991. Ima 43.601 km² i 2,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Riga. Monet. sistem: 1 LAT = 100 santimu.

LIBAN (Lebanon). Država na istočnoj obali Sredozemnog mora, nezavisna od 26. XI 1941. Ima 10.400 km² i 3,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Beirut. Monet. sistem: 1 LIVRE (pound) = 100 piastres.

LIBERIJA (Liberia). Prva nezavisna afrička država, osnovana uz pomoć SAD 1822. godine. Ima 111.370 km² i 2,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Monrovia. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

LIBIJA (Libya). Socijalistička Narodna Libijska Arapska Džamahirija, nezavisna od 23. I 1943. Ima 1.759.540 km² i 4 miliona stanovnika. Glavni grad: Tripoli. Monet. sistem: 1 DINAR = 100 dirhams.

LIHTENŠTAJN (Liechtenstein). Kneževina smještena između Švajcarske i Austrije. Ima 160 km² i 27.200 stanovnika. Glavni grad: Vaduz. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 rappen. U opticaju je švajcarski franak, a za kolekcionare se povremeno kuje sopstveni novac istog imena.

LITVANIJA (Lithuania). Bivša sovjetska republika, samostalna 1919-1940, i ponovo od 11. III 1990. godine. Ima 65.201 km² i 3,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Vilnius. Monet. sistem: 1 LITAS = 100 centu.

LUKSEMBURG (Luxembourg). Veliko vojvodstvo Luksemburg nalazi se na tromedi Belgije, Nemačke i Francuske, kao država postoji skoro 1000 godina. Ima 2586 km² i 377.100 stanovnika. Glavni grad: Luxembourg. Raniji monet. sistem bio: 1 FRANC = 100 centimes; od 2001. u upotrebi evro.

MADAGASKAR (Madagascar). Ostrvo u Indijskom oceanu, 402 km istočno od afričke obale. Bivša francuska kolonija, od 27. VI 1960. nezavisna država. Ima 587.040 km² i 10 miliona stanovnika. Glavni grad: Antananarivo. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

MADEIRA (Madeira). Portugalski posed u afričkom delu Atlanskog oceana, 492 km zapadno od Maroka. Sastoji se od dva naseljena ostrva (Madeira i Porto Santo) i dva nenaseljena (Desertas i Selvagens), ukupne površine 795 km² sa 270.000 stanovnika. Glavni grad: Funchal. Monet. sistem: 1 ESCUDO = 100 centavos, sada evro.

MAĐARSKA (Hungary). Bivša članica Austro-Ugarske, do 1919; od 1926-1945 nominalna kraljevina pod vladavinom regenta Hortija, zatim republika. Ima 93.030 km² i 10,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Budimpešta. Monet. sistem: 1 FORINT = 100 filler.

MAKAO (Macao). Bivša portugalska prekomorska provincija, 40 milja jugozapadno od Hong Konga. Od 1999. godine ponovo u sastavu Kine. Ima 16 km² i 500.000 stanovnika. Glavni grad: Macao. Monet. sistem: 1 PATACA = 100 avos.

MAKEDONIJA (Macedonia). Nezavisna Republika Makedonija proglašena je 20. XI 1992. Ima 25.713 km² i 2.071.210 stanovnika. Glavni grad: Skopje. Monet. sistem: 1 DENAR = 100 deni.

MALAVI (Malawi). Država u južnom kontinentalnom delu Afrike, bivša Njasa, nezavisna od 6. VII 1964. Ima 118.480 km² i 7 miliona stanovnika. Glavni grad: Lilongwe. Monet. sistem: 1 KWACHA = 100 tambala.

MALDIVI (Maldives). Arhipelag od 2000 koralnih ostrva u Indijskom oceanu, 671 km zapadno od Šri Lanke. Nezavisna država od 26. VII 1965. Ima 298 km² i 198.000 stanovnika. Glavni grad: Male. Monet. sistem: 1 RUFFIYA = 100 lari.

MALEZIJA (Malaysia). Azijatska monarhija u jugoistočnoj Aziji i severnom delu ostrva Borneo, nezavisna od 9. VIII 1963. Ima 329.750 km² i 15,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Kuala Lumpur. Monet. sistem: 1 RUNGIT DOLLAR = 100 sen.

MALI (Mali). Bivša francuska kolonija, jugozapadno od Alžира. Nezavisna država od 22. IX 1960. Ima 1.240.000 km² i 8 miliona stanovnika. Glavni grad: Bamako. Monet. sistem: 1 FRANC, nema sitnog novca.

MALTA (Malta). Država u Sredozemnom moru, južno od Sicilije. Nezavisna država od 1964, Republika od 13. XII 1974. Ima 320 km² i 360.000 stanovnika. Glavni grad: Valleta. Monet. sistem: 1 LIRA = 100 cents.

MALTEŠKI RED (Order of Malta). Teritorija koja pripada Malteškom redu Ordena Sv. Jovana jerusalimskog ne nalazi se na Malti, nego u Italiji, u gradu Rimu, u nekoliko zgrada oko trga Malte. Oni od 1961. godine izdaju novac medaljskog tipa, u apoenima po imenu GRANI, TARI i SCUDO.

MARIJANA OSTRVA – v. Severna Marijana ostrva (Commonwealth of Northern Mariana Islands)

MAROKO (Morocco). Hašemitska kraljevina u severozapadnom delu Afrike, nezavisna od 2. III 1956. Ima 446.550 km² i 22,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Rabat. Monet. sistem: 1 DIRHEM = 100 santimat.

MARŠALSKA OSTRVA (Marshall Islands). Republika koja se sastoji od preko 1150 ostrva u Tihom oceanu, na pola puta između Havaja i Australije. Ima 118 km² i 25.000 stanovnika, a nezavisna je država od 1. X 1986. Glavno mesto je Majuro Atoll. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

MARTINIK (Martinique). Francuska kolonija u Malim Antilima, između Dominikanske Republike i Sv. Lucije. Ima 1.100 km² i 290.000 stanovnika.

Glavni grad: Fort-de-France. Izdata su samo dva apena: 50 centimes 1922 i 1 FRANC 1857 i 1922.

MAURICIJUS (Mauritius). Ostrvska država u Indijskom oceanu, 800 km istočno od Madagaskara, članica Britanskog komonvelta. Nezavisna država od 9. VIII 1968. Ima 1860 km² i 1 milion stanovnika. Glavni grad: Port Louis. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 cents.

MAURITANIA (Mauritania). Islamska republika u severozapadnoj Africi, nezavisna od 28. XI 1966. Ima 1.030.700 km² i 2 miliona stanovnika. Glavni grad: Nouakchott. Monet. sistem: 1 OUGUIYA = 5 khoum.

MEKSIKO (Mexico). Sjedinjene Države Meksika imaju 1.972.550 km² i 7,3 miliona stanovnika. Nezavisnost od Španije proglašena je 16. IX 1810. godine. Glavni grad: Mexico City. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

MIJANMAR (Myanmar; Burma). Unija Mijanmar u jugoistočnoj Aziji (ranija država Burma, ime promjenjeno 1989. godine), nezavisna od 4. I 1948. Ima 678.500 km² i 39 miliona stanovnika. Glavni grad: Rangun. Monet. sistem: 1 KYAT = 100 pyas.

MIKRONEZIJA (Micronesia). Federativna država u zapadnom Pacifiku, nezavisna od 10. V 1979. Sastoji se od država Kosrae, Pohnpei, Chuuk i Yap. Ima 702 km² i 132.000 stanovnika. Glavni grad: Palikir. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents

MOLDAVIJA (Moldova). Bivša sovjetska republika čije je stanovništvo rumunskog porekla. Nezavisna država od 1991. godine. Ima 33.200 km² i 4,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Kišnjev. Monet. sistem: 1 LEU = 100 bani.

MONAKO (Monaco). Kneževina na francuskoj obali Sredozemnog mora, 9 km od Nice, kojom vlađa dinastija Grimaldi od 1297. godine. Ima 1,9 km² i 26.000 stanovnika. Glavni grad: Monaco-Ville. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

MONGOLIJA (Mongolia). Centralnoazijska država, između Rusije i Kine, nezavisna od 11. VII 1921. Ima 1.565.000 km² i 2 miliona stanovnika. Glavni grad: Ulan Bator. Monet. sistem: 1 TUGRIK = 100 mongo.

MOZAMBIK (Mozambique). Bivša portugalska kolonija na jugoistočnoj obali Afrike, nezavisna od 25. VI 1975. Ima 801.590 km² i 14 miliona stanovnika. Glavni grad: Maputo. Monet. sistem: 1 METICAL = 100 centavos.

NAGORNO KARABAH (Nagorno Karabagh). Bivša autonomna oblast u sastavu Azerbejdžanske sovjetske republike, po raspodu SSSR proglašena republikom, koja se odvojila se od Azerbejdžana 2. IX 1991. godine. Ima 4.400 km² i 185.000 stanovnika, od čega su 75% jermenski hrišćani, a 25% mazerbejdžanski muslimani. Glavni grad: Stepanakert. Monet. sistem: 1 DRAM = 100 lume.

NAMIBIJA (Namibia). Nekadašnja Nemačka Jugozapadna Afrika, potom međunarodna teritorija. Nalazi se na zapadnoj obali južnog dela Afrike. Nezavisna je od 21. III 1990. godine. Ima 824.290 km² i 1,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Wihdhoek. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

NAURU (Nauru). Ostrvska republika u zapadnom Pacifiku, nezavisna od 1968. godine. Ima 21 km² i 12.809 stanovnika, nema glavnog grada, a vlada se nalazi u Yaren distriktu. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

NEMAČKA (Germany). Nastala ujedinjenjem većeg broja nemačkih državica 1871. godine. Carevina do 1919., potom Republika. Od 1949-1990. bila podjeljena na istočnu i zapadnu Nemačku – DDR i BRD. Ima 356.910 km^2 i 78 miliona stanovnika. Glavni grad: Berlin. Monet. sistem do 2001: 1 MARK = 100 pfennig, a sada u upotrebi evro. Po red novca jedinstvene i podjeljene Nemačke, sopstveni novac izdavale su u XX veku sledeće nemačke države: Anhalt-Dessau; Baden; Bavarska (Bavaria); Bremen; Braunschweig-Wülenbutel; Hamburg; Hesse-Darmstadt; Lippe-Detmold; Lübeck; Mecklenburg-Schwerin; Mecklenburg-Sterlitz; Oldenburg; Pruska (Prussia); Reuss-Obergreiz; Saxe-Altenburg; Saxe-Coburg-Gotha; Saxe-Meiningen; Saxe-Weimar-Eisenach; Saksonija (Saxony); Schamburg-Lippe; Schwartzburg-Sondershausen; Waldeck-Pyrmont i Wirttnerberg.

NEPAL (Nepal). Hinduistička kraljevina na južnim padinama Himalaja, ima 140.800 km^2 i 118 miliona stanovnika. Glavni grad: Kathmandu. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 paisa.

NIGER (Niger). Afrička država u regionu zapadne Sahare, nezavisna od 3. VIII 1960. Ima $1.257.000 \text{ km}^2$ i 7,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Niamey. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

NIGERIJA (Nigeria). Afrička država na zapadnoj obali Atlanskog okeana, ranije u sastavu Britanske Zapadne Afrike. Nezavisna država od 1. X 1963. Ima 923.770 km^2 i 115,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Lagos. Monet. sistem: 1 NAIRA = 100 kobo.

NIKARAGVA (Nicaragua). Republika u Centralnoj Americi, nezavisna od 30. IV 1838. Ima 129.494 km^2 i 3,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Managua. Monet. sistem: 1 CORDOBA = 100 centavos.

NIUE (Niue). Divle ostrvo u Tihom okeanu, istočno od Tonge, pod kontrolom Novog Zelanda. Ima 260 km^2 i 2000 stanovnika. Glavno mesto: selo Alofi. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

NORVEŠKA (Norway). Kraljevina na zapadu Skandinavskog poluostrva, odvojila se od Danske 1905. godine. Ima 324.220 km^2 i 4,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Oslo. Monet. sistem: 1 KRONE = 100 ore.

NOVA KALEDONIJA (New Caledonia). Francuska prekomorska teritorija, sastoji se od 25 ostrva u južnom Pacifiku, 1207 km istočno od Australije. Ima 19.060 km^2 i 156.000 stanovnika. Glavni grad: Noumea. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

NOVI ZELAND (New Zealand). Članica Britanskog komonvelta, nezavisna država od 1947. Nalazi se 2011 km jugoistočno od Australije. Ima 268.680 km^2 i 3,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Wellington.

OBALA SLONOVAČE (Ivory Coast; Cote d'Ivoire). Bičva francuska prekomorska teritorija, nezavisna država od 7. VIII 1960. Nalazi se na jugozapadnoj obali Afrike, između Liberije i Gane. Ima 322.463 km^2 i 11,8 miliona stanovnika. Glavni grad: Yamousoukro. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

OLDERNI (Alderney). Najsevernije britansko kanalsko ostrvo (u La Manšu), 8 km. od francuske obale. Ima 8 km^2 i 1686 stanovnika. Glavno mesto: St. Anne. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

OMAN (Oman). Sultanat u jugozapadnom delu Arapskog poluostrva, do 1970. zvao se Muskat i Oman. Ima 212.460 km^2 i 1,3 miliona stanovnika.

Glavni grad: Muscat. Monet. sistem: 1 RIYAL = 100 baisa.

OSTRVO ČOVEKA (Isle of Man). Dependansa Britanske krune u Irskom moru, podjednako udaljena od Irske, Škotske i Engleske. Ima jedan od najstarijih parlamenta u svetu. Teritorija: 588 km^2 sa 68.000 stanovnika. Glavni grad: Douglas. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

PAKISTAN (Pakistan). Islamska republika formirana 14. VIII 1947. godine, nakon britanskog povlačenja iz Indije. Ima 803.940 km^2 i 130 miliona stanovnika. Glavni grad: Islamabad. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 paisa.

PALAU (Palau). Grupa od preko 100 ostrva u Filipinskom moru (Tihim okean), nezavisna republika od 1995. godine. Ima 179 km^2 i 12.116 stanovnika. Glavni grad: Koror. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

PANAMA (Panama). Srednjoamerička država, nezavisna od 1903. godine. Ima 78.200 km^2 i 2,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Panama City. Monet. sistem: 1 BALBAO = 100 centimos.

PAPUA NOVA GVINEJA (Papua New Guinea). Nezavisna država od 16. IX 1975. u sastavu Britanskog komonvelta. Nalazi se na južnom delu ostrva Nova Gvineja, severno od Australije, blizu ekvatora i južno od Indonezije. Graniči se sa Zapadnim Irjanom na istom ostrvu. Ima 461.690 km^2 i 3,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Port Moresby. Monet. sistem: 1 KINA = 100 toae.

PARAGVAJ (Paraguay). Država u centru ("srcu") Južne Amerike, nezavisna od 1811. godine. Ima 406.750 km^2 i 4,5 miliona stanovnika, od kojih su 95% mešavina Španaca i Indijanaca. Glavni grad: Asuncion. Monet. sistem: 1 GUARANI = 100 centimos.

PERU (Peru). Država na zapadnoj obali Južne Amerike, nezavisna od 1879. godine. Ima $1.285.220 \text{ km}^2$ i 21,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Lima. Monet. sistem: 1 SOL = 100 centimes.

PITKERN (Pitcairn Islands). Britanska oštolska kolonija zapadno od južnoameričke obale, oko 240 km severozapadno od Tahitija. Glavno (i jedino naseljeno) ostrvo ima površinu od 5 km^2 i 68 stano-

vnika, pa ipak izdaje sopstveni novac, po britanskom monet. sistemu: 1 POUND = 100 pence.

POLJSKA (Poland). Najveća država centralne Evrope, Republika Poljska, ima 312.680 km^2 i 38,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Varšava. Monet. sistem: 1 ZLOTY = 100 groszy.

PORTUGALIJA (Portugal). Pirinejska država, na obali Atlanskog okeana. Ima 92.080 km^2 i 10,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Lisabon. Monet. sistem: 1 ESCUDO = 100 centavo, a od 2001. godine evro.

PRIDNJESTROVLJE (Transdniestria). Pridnjestrovska Moldavska Republika formirana je 1990. godine duž istočne moldavske granice sa Ukrajinom. Ima 29.900 km^2 i 700.000 stanovnika. Glavni grad: Tiraspol. Monet. sistem: 1 RUBLJA = 100 kopejki.

RUANDA (Rwanda). Država u centralnoj Africi, između Konga i Tanzanije, nezavisna od 1962. godine. Ima 26.340 km^2 i 7,3 miliona stanovnika. Glavni grad: Kigali. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

RUMUNIJA (Romania). Balkanska država, nezavisna od 1877. godine, Republika od 1947. Ima 237.500 km^2 i 23,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Bukurešt. Monet. sistem: 1 LEU = 100 bani.

RUSIJA (Russia). Nekadašnja carevina na ogromnom prostoru Evrope i Azije. Državu je osnovao Rurik 862. godine, a ukinuo Lenjin 1917. i proglašio je za SSSR, koji je imao $22.402.200 \text{ km}^2$ i 289 miliona stanovnika. Ruska Federacija formirana je 8. XII 1991. i stupila u Savez nezavisnih država sa Ukrajinom i Belorusijom, kojima se 21. XII 1991. priključuju i sve ostale bivše republike SSSR, sem Gruzije. Glavni grad: Moskva. Monet. sistem: 1 RUBLJA = 100 kopejki.

SAHARA, Arapska Demokratska Republika (Saharawi, A.D.R.) Bivša španska Sahara, nalazi se na severozapadu Afrike, između Maroka i Mauritanije. Ima 266.000 km^2 i samo 76.000 stanovnika. Glavni grad: El Aaium. Monet. sistem: 1 PESETA = 100 centavos.

SAN MARINO (San Marino). Republika u centralnoj Italiji, jedna od najmanjih i najstarijih država sveta, osnovana 350. godine. Ima 60 km^2 i 23.000 stanovnika. Glavni grad: San Marino. Monet. sistem: 1 LIRA = 100 centisimi, a od 2002. godine koristi se evro.

Monetarna reforma u Turskoj

Turska se napokon rešila novčanica i kovanog novca u milionskim apoenima, i od 1. januara ove godine uvela novu tursku liru (YTL) čija je vrednost milion starih lira (TRL). Dosadašnja najveća novčanica od 20 miliona lira sada ima nominalnu vrednost od 20 lira, nešto više od 10 evra.

Serijs novog opticajnog turskog novca sastoji se od 6 nominala, od 1, 5, 10, 25 i 50 kuruša i 1 lire.

NOVA NOVČANICA OD 500 DINARA

Narodna banka Srbije, Beograd
<http://www.nbs.yu-serbian/index.htm>

godina izdanja:	2004.
opis lica:	portret Jovana Cvijića, geografa
opis naličja:	figura Jovana Cvijića, stilizovani prikaz etno motiva
dimenzije:	70 × 147 mm.
boja:	plavozelena, crvenobraon, zelena i žuta boja
u opticaju:	od 17.septembra 2004. godine

“Službeni glasnik RS”, br. 104/2004

Na osnovu člana 55. stav 1. Zakona o Narodnoj banci Srbije (“Službeni glasnik RS”, br. 72/2003 i 55/2004), guverner Narodne banke Srbije donosi

ODLUKU O IZDAVANJU I OSNOVNIM OBELEŽJIMA NOVČANICE OD 500 DINARA

1. Narodna banka Srbije izdaće novčanicu od 500 dinara.
2. Novčanica od 500 dinara štampaće se na toniranoj zaštićenoj hartijs s multitonskim vodenim znakom u vidu portreta Jovana Cvijića i OVD elementom na licu novčanice (u dajjem tekstu: kinogram), koji je plasiran u donjem delu, između portreta i oznake vrednosti apoena “500”.

Kinogram kao elemente sadrži oznaku vrednosti apoena “500” i stilizovani prikaz globusa čija je gornja polovina upisana u kupu, mikrotekst “500 dinara” isписан cirilicom i latinicom u koncentričnom krugu oko tog motiva, kao i samu oznaku apoena “500” izvedenu kao mikrotekst. Na centralnom motivu kinograma . globusu, u mikrotekstu izvedeni su stepeni geografske širine i dužine, a u demetalizovanom delu kinograma je tekst “500 dinara 500”, izведен cirilicom i latinicom. Pозадина centralnog motiva na kinogramu sadrži gijoš linije koje pomeranjem novčanice daju utisak rotacije.

Kontinuirano izvedene nominalne vrednosti apoena “500”, koje se smanjuju idući ka krajevima, upotpunjaju ukupan izgled kinegrama. Zavisno od ugla gledanja i upadnog ugla svetlosti, kinogram formira nekoliko različitih slika koje se prelivaju jedna u drugu, menjajući pri tom boju.

Na naličju novčanice ugrađena je isprekidana zaštitna nit koja sadrži mikrotekst u negativu “ДИНАР ~ DINAR”, koji se kontinuirano ponavlja i čita i s lica i s naličja novčanice (zaštitna nit i mikrotekst su s naličja jasno vidljivi, a s lica pod svetlošću koja novčanicu čini transparentnom).

U papir su ugrađena i vidljiva zaštitna vlakanca u žutoj, plavoj i crvenoj boji, od kojih žuta i crvena pod svetlošću lamppe sa ultraljubičastim zracima fluorescira žuto i crveno.

Novčanica će se štampati u kombinovanoj tehnici . lice u dubokoj i višebojnoj offset štampi, a naličje u višebojnoj offset štampi i tehnici visoke štampe za numeraciju.

Numeracija sadrži dve slovne oznake i sedam numeričkih i štampana je dva puta na naličju novčanice, jednom u crnoj i jednom u crvenoj fluorescentnoj boji. Numeracija štampana u crvenoj boji smeštena je u gornjem delu između znaka Narodne banke Srbije i oznake vrednosti apoena “500” date u pozitivu, i pod ultraljubičastim zracima fluorescira narandžastocrveno. Numeracija štampana u crnoj boji smeštena je u donjem delu, levo od oznake apoena “500” date u negativu, i pod ultraljubičastim zracima fluorescira žutozeleno.

3. Novčanica od 500 dinara imaće dimenzije 70×147 mm.

Lice novčanice

4. Dispozicija je horizontalna. Na levoj strani je portret Jovana Cvijića, izведен tehnikom duboke štampe. Levo od portreta, u nizu, u pozitivu, cirilicom i latinicom ispisane su reči “Jovan Cvijić” i godine njegovog rođenja i smrti “1865.1927”. Desno od portreta dominira stilizovani prikaz

Cvijićeve karte “tipovi sela”, izведен tehnikom offset štampe. Ispod karte je u zelenim tonovima više puta isписан mi-

krotekst "500". Preko karte, tehnikom duboke štampe izveden je stilizovani prikaz globusa s razvijenom tzv. kartografskom mrežom meridijana i paralela. Oznaka vrednosti apoeni "500" data u negativu smeštena je u gornjem desnom uglu punog štampanog dela, a ona data u pozitivu, u donjem delu bele površine. Tekst "Narodna banka Srbije", izveden u tehniči duboke štampe i ispisani latinicom u dva reda, smešten je na beloj površini u desnom delu, a isti tekst, takođe u tehniči duboke štampe i ispisani cirilicom u dva reda, smešten je u blizini leve marge novčanice i to reči "Narodna banka" u pozitivu, a reč "Srbije" u negativu.

Iznad reči "Srbije" ispisane cirilicom u negativu, tehnikom duboke štampe izvedena je oznaka za slepe (četiri manja kvadrata izvedena linijama, smeštena u kvadratni okvir). Levo od te reči, istom tehnikom, cirilicom i latinicom izveden je mikrotekst "NBS", u šest redova. U gornjem delu bele površine novčanice, tehnikom duboke štampe izveden je tzv. kip efekat elipsoidnog oblika, koji prikazuje znak "NBS". Taj znak se uočava samo pri posmatranju novčanice pod određenim uglovima (pravac gledanja mora biti što bliži ravni novčanice okrenut za 45 stepeni u oba smera rotacije), dajući pri tom njegovu sliku i u negativu i u pozitivu. Uz gornju i donju ivicu tog elementa nalazi se mikrotekst "NBS", koji se ponavlja, gore dat u cirilici, a dole u latinici.

U donjem desnom delu bele površine novčanice, iznad oznake vrednosti apoeni "500", tehnikom duboke štampe izveden je još jedan kip efekat pravougaonog oblika, koji sadrži iste elemente kao i prethodni i sagledava se na isti način. U donjem delu novčanice, levo od oznake vrednosti apoeni "500", na granici punog štampanog dela i bele površine, izveden je prozirni registar koji predstavlja polovicu ukupne slike čija se celina može sagledati tek zajedno sa odgovarajućim delom slike na naličju novčanice (ukupnu sliku čini etnomotiv, šara pirotskog čilima).

Desno od cifre u negativu "500" ispisani je latinicom tekst "petsto dinara" u pozitivu, dok je isti cirilični tekst u negativu smešten u donjem delu novčanice, desno od portreta. Uz desnu ivicu novčanice, na svetlozelenoj podlozi, ispisani je, najpre cirilicom, a zatim latinicom, tekst "falsifikovanje se kažnjava po zakonu" i u produžetku diskretno naznačena vrednost apoeni "500".

Naličje novčanice

5. Dispozicija je vertikalna.

U centralnom delu punog štampanog dela nalazi se figura Jovana Cvijića u sedećem položaju i globus s razvijenom kartografskom mrežom, kao i stilizovani prikaz etnomotiva, preslice i pirotskog čilima. Rozeta s mikrotekstom "500 dinara", koja se nalazi u donjem levom uglu punog štampanog dela, upotpunjuje ukupan izgled naličja novčanice.

Oznaka vrednosti apoeni "500" data u pozitivu smeštena je u gornjem desnom uglu površine koja je diskretne braon boje, a ona data u negativu, u donjem levom uglu punog štampanog dela. U gornjem desnom uglu punog štampanog dela ispisani je tekst "petsto dinara", i to u pozitivu cirilicom, a, ispod

toga, u negativu latinicom. U donjem desnom delu bele površine cirilicom i latinicom ispisane su u tri reda, odozgo nadele, reči "Beograd", "godina" i "guverner", sa oznakom godine "2004" u negativu. Ispod njih je faksimil potpisa guvernera Radovana Jelašića. Uz gornju i donju ivicu punog štampanog dela ispisani je tekst "Narodna banka Srbije, Zavod za izradu novčanica i kovanog novca, Topčider" (gore cirilicom, dole latinicom). U donjem desnom uglu punog štampanog dela ispisani je u pozitivu, naizmenično cirilicom i latinicom, u osam redova, mikrotekst "500 dinara". Iznad mikroteksta je označka vrednosti apoeni "500".

U gornjem levom uglu novčanice grafički je prikazan znak Narodne banke Srbije, a polje ispod znaka sadrži multiplikovanu cifru "500" sa senkom, kao i istu cifru u mikrotekstu. U gornjem levom delu novčanice, na granici bele površine i punog štampanog dela, nalazi se drugi deo prozirnog registra iz tačke 4. stav 8. ove odluke.

6. Na licu novčanice preovlađuju tonovi plavozelene, zelene, narandžaste i crvene boje. Narandžasta i zelena boja pod svetlošću lampe sa ultraljubičastim zracima isijavaju žuto i zeleno. Na naličju novčanice su ravnomerno zastupljene plavozelena, crvenobraon, zelena i žuta boja. Žuta boja pod svetlošću lampe sa ultraljubičastim zracima isijava žuto.

7. Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom glasniku RS".

O. br. 54 Guverner Narodne banke Srbije
Radovan Jelašić
15. septembra 2004. godine
Beograd

KUPUJEM, PRODAJEM I MENJAM

akcije • deonice • obveznice

tel 011/4888 366

tel 064/131 63 70

NOVČANICE FNRJ 1949/51. - PROBE ILI NEŠTO DRUGO?

Ivan ŠKRABO, Dubrovnik
banknotes@net.hr

Neemitirane novčanice FNRJ vjerojatno su, kao niti jedne druge u povijesti jugoslavenskog papirnog novca, obavijene nedostatkom ikakvih službenih podataka. Stoga i ne čudi da je prostor za špekulacije o svrsi i vremenu njihovog nastanka vrlo velik. Proučavajući kroz dulje vrijeme te "misteriozne" novčanice koje nose datume tj. godine izdajanja između 1949. i 1951. (dakle iz politički vrlo osjetljivih godina za jugoslavensku državu), nameće se nekoliko logičnih zaključaka koji, na žalost, bar za sada službeno ne mogu biti potvrđeni, tj. ne mogu imati pravni temelj.

Najprije, smatram da je pogrešno sve novčanice iz toga razdoblja gledati kao istu cjelinu. Riječ je zapravo o dvije u svemu različite serije: prvoj od 10 apoena (1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 i 5000 dinara s godinom 1950), i drugoj od 6 apoena (10, 20, 50, 100, 1000 i 5000 dinara s datumima 1.V 1949, 1.V 1950, 1.XI 1950. i godinom 1951.)

I - Serija od 10 novčanica 1950.

Serija 1950. po svemu jest tzv. "rezervna" serija novčanica. Pažljivo promatrajući papir na kojem su izrađene, vidljivo je da je cijeli prožet geometrijskim vodoznakom, vrlo sličnim kao na papiru tada optjecajnih novčanica FNRJ koje nose datum 1.V 1946. i nemaju sigurnosnu nit. Dakle, "rezervne" novčanice 1950. podudaraju se "prvom" emisijom novčanica 1.V 1946. (čije je emitiranje započelo 10. I 1947. apoenom od 1000 dinara ("druga" emisija 1.V 1946. je na boljem papiru s končićima i ugrađenom vodoravnim niti, izrađena oko 1952.) Ovo znači da je "rezervna" serija 1950. logično nastala u doba dvije značajne državno-političke krize: Rezolucije Informbiroa (1948/53.) i Tršćanske krize (1952/54.). U tome vremenu Jugoslavija je bila na rubu međunarodnog sukoba i posve je logično (iz istaknute Kraljevine Jugoslavije) da je jedna "paralelna" serija novčanica premljena za moguće izvanredne potrebe.

Ni to što se ona sastojala i od vrlo sitnih apoena (čak od 1 dinar) nije nelogično, jer ne zaboravimo da je u to vrijeme SSSR imao mogućnost izrade tada još uvijek optjecajnih apoena DFJ serije 1944. od 1, 5, 10 i 20 dinara (Slika 1).

Povijest je pokazala da se sukobi, srećom, nisu dogodili, pa su novčanice, "poništene" tj. spaljene (nepotvrđeno sredinom 1970-ih), dakle nakon prestanka kriznih vremena, ali tada već i zbog tehnološke zastarjelosti te "rezervne" serije.

Teško je utvrditi o kolikom se broju izrađenih novčanica radilo, jer primjerici koji se danas pojavljuju uglavnom nisu numerirani. Ako isključimo apoene od 1 do 50 dinara, na ko-

Slika 1

jima i nije predviđen serijski broj, među primjercima od 100 do 5000 dinara serijski broj zapazio sam jedino na novčanici od 500 dinara, i to serijskog prefiksa "AT". Ako prepostavimo da je izrada započela od serije "AA" (cirilična slova), to znači da je apoena od 500 dinara izrađeno najmanje 22 serije po milijun komada, dakle 22.000.000 komada.

Ostale apoene, od 100, 1000 i 5000 dinara, do sada sam video samo nenumerirane, ali među numizmatičarskim krovovima, pogotovo u Bosni i Hercegovini, govori se o postojanju i numeriranim primjeraka u privatnim kolekcijama (Slika 2).

Što se tiče nenumeriranih primjeraka koji se pojavljuju, logični razlog tome je da su izrađeni numerirani primjeri uništeni pod solidnim sigurnosnim mjerama ("iznjeti"), da ne kažem "ukrasti" nešto od primjeraka predviđenih za spalj

Slika 2

vanje 70-ih je bilo značajno teže nego danas...), a nenumerirani primjerci najvjeratnije su zaostali u ZIN-u nakon obustave izrade, i to u nesjećenim arcima. U prilog tome ide i to, što su novčanice često nepravilo isječene, dakle naknadno i ručno, a onda su već nekako lakše "našle put ka vratima"...

Dakle, logičan zaključak bio bi da serija 1950. jest 1949. ili 1950. u potpunosti izrađena "rezervna" serija novčanica socijalističke Jugoslavije, koja (za razliku od novčanica Kraljevine Jugoslavije) nije dočekala upotrebu i završila je uništena.

II - Serija 6 novčanica 1. V 1949, 1. V 1950, 1. XI 1950. i 1951.

Serija ovih 6 novčanica ne može se smatrati "rezervnom" serijom, niti je treba uopće vezivati za tzv. Informbiro razdoblje. U analizi nastanka novčanica "rezervne" serije 1950. kazao sam da je u to doba u optjecaju bila "prva" serija novčanica 1.V 1946. (bez sigurnosne niti i na papiru cijelom prožetom geometrijskim vodoznakom), kao i novčanice 1, 5, 10 i 20 dinara 1944. tzv. državnog "DFJ" izdanja. I dizajn i sigurnosni elementi tih optjecajnih novčanica nisu mogli biti zadovoljavajući i logično je da je bilo potrebno izraditi kompletno novu, sigurniju i moderniju seriju novčanica. Međutim, za razliku od "rezervne" serije 1950, ovdje ne možemo govoriti o jedinstvenoj tehnologiji i vremenu izrade.

Početkom 1950-ih dinar je vrijedio 5 do 6 puta manje nego u ljeto 1945. kada je prvi put emitiran. Stoga je logično da je najvažnije bilo najprije izraditi najveći apoen, sada već od 5000 dinara. I tako je logično nastala novčanica 5000 dinara 1.XI 1950, prva u novoj seriji i to istovremeno s izradom "rezervne" serije. Tome u prilog ide činjenica da je izrađena istom tehnologijom kao i "rezervna" serija 1950, dakle na papiru cijelom prožetom geometrijskim vodoznakom i bez si-

gurnosne niti. Prema primjercima koji se pojavljuju na tržištu, najveća serija koju sam vidio jest "SA" (cirilična slova), a najmanja "AA", zbog čega pretpostavljam da serijski prefiksi nisu upotrebljavani redom (od "AA" do "SA" bilo bi previše kombinacija po milijun primjeraka), nego neredovito.

Nakon 5000 dinara, mišljenja sam da su nastali apoeni od 100 dinara 1.V 1949. i 50 dinara 1.V 1950, i to nešto kasnije, 1951. ili 1952, jer su izrađeni na boljem papiru, a apoen od 100 dinara ima i vodoravnu sigurnosnu nit. U prilog tome i činjenica da se oko 1952. u optjecaju pojavila i "druga" emisija 1.5.1946. s istim tehničkim karakteristikama (bolji papir s končićima i s vodoravnom sigurnosnom niti). Apoen od 50 dinara nema sigurnosnu nit, jer 50 dinara u to doba već nije bila neka bitnija vrijednost.

Prema primjercima koji se pojavljuju, najveća serija koju sam zabilježio na novčanici od 100 dinara je "VS" (cirilična slova), a najniža "AA". Na novčanici od 50 dinara numeracija nije tipa 2 slova + 999.999 mogućih primjeraka nego francuskog tipa slovo + broj serije + broj novčanice (od čega je za broj izrađenih primjeraka najbitniji broj serije). Na 50 dinara najveća serija koju sam vidio jest 0182, što znači 4,550.000 izrađenih primjeraka (od prve serije 0001!).

Najsitniji apoeni ove "nove" serije bili su 10 i 20 dinara 1951., logično, jer je trebalo najprije riješiti pitanje većih apoen. Ovim novčanicama posve sigurno trebalo je iz optjecaja povući novčanice 10 i 20 dinara DFJ serije 1944. (novčanice od 1, 2 i 5 dinara povlačene su zamjenom za kovanice). Vrijeme izrade ove dvije novčanice svakako je poslije 1953., najvjeroatnije 1954. ili čak 1955., jer je papir potpuno novog tipa, identičan onome na kojemu su izrađeni primjerci nove serije 1.5.1955. (bijeli, kvalitetan, s končićima). U prilog tome činjenica da je 1953. Jugoslavija (u Sloveniji) započela proizvodnju vlastitog papira za izradu novčanica, a i ZIN je 1953. nabavio novu opremu za "intaglio" tj. "duboku" tehnologiju izrade novčanica. Na novčanici od 10 dinara numeracija nije bila predviđena, a na 20 dinara jest. Primjerci koji se pojavljuju numerirani su s 2 slova + 999.999 mogućih komada, najveća serija koju sam vidio jest "VN" (cirilična slova), a najniža "AD".

Za kraj – nelogično, ali ipak logično – novčanica 1000 dinara 1.5.1949 – jedini apoen izrađen vrhunskom tehnologijom koju ZIN tada nije imao, te na vrhunskom papiru kojeg u Jugoslaviji nije bilo. Ova novčanica izrađena je na visoko-kvalitetnom bijelom papiru, s vodoravnom sigurnosnom ni-

Slika 3

Slika 4

SUMMARY

BANKNOTES OF FNRJ 1949/51 - TRIAL ISSUES OR SOMETHING ELSE?

Unissued banknotes of the FNRJ - Federal People's Republic of Yugoslavia - belong to the category of Yugoslav notes for which we do not have any official data. They should not be seen as one, but as two different series. The first one has 10 denominations, all dated 1950, while the second one consists of 6 banknotes, dated May 1, 1945, May 1, 1950, November 1, 1950 and 1951.

The first series (consisting of 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 and 5000 Dinara) is undoubtedly the so-called reserve series, planned to be put into circulation in case of war. It had been issued at the time of difficult political situation, after Tito's break up with Stalin and the formation of Informbiro, pact of communist countries; at the same time the Trieste crisis at western borders of the New Yugoslavia also provided very tense moments. Specimens that we find on the numismatic market today mostly do not have serial numbers, so it is difficult to calculate the exact quantity issued. After being officially destroyed in the Banknote Printing Establishment in Belgrade (ZIN), it is believed that only some uncut sheets had been retained and later smuggled to the numismatic market, for the banknotes we observe on the market are improperly cut in most cases.

The second series, which includes various dates of issue, we could not treat as the "reserve notes", nor should they be connected with the "Informbiro" issues. It seems that the first note issued in this series was the highest denomination: 5000 Dinara dated November 1, 1950. It had been produced by the same technology as the "reserve notes" from the previous series. The 100 Dinara note dated May 1, 1949 and 50 Dinara dated May 1, 1950 followed, and after them the banknotes dated 1951 and 1952, for they had been produced on paper of higher quality. There also exist two different types of numerations.

Finally, the most illogical "case" is the banknote of 1000 Dinara dated May 1, 1949. It had been produced in the most advanced "intaglio" printing system on machines that Yugoslavia did not have at that time. The only possible conclusion is the hypothesis that it was printed in the Bundesdruckerei Munich, for the quality of paper, security devices and general appearance is similar to the German 5 DM notes dated 1948. This is quite logical having in mind that at the same period of time negotiations with Germany had been carried out for the war reparations, including the question of returning the equipment taken from the Belgrade Mint by Wehrmacht in 1944. It is therefore likely that a kind of compensation was printing of this note in the well-equipped Banknote printing establishment in Munich.

ti i u "intaglio" tj. "dubokoj" tehnicu. Usuđujem se reći da ova novčanica uopće nije izrađena u Jugoslaviji, a prema općem izgledu, najbliže je njemačkoj izradi (i vrsta sigurnosne niti i papir i "intaglio" identični su s primjercima novčanica njemačke marke 5 DM serije 1948. izrađenim u Bundesdruckerei, München). Tome u prilog se sve vremenski podudara s jugoslavensko-njemačkim razgovorima o povratu opreme ZIN-a koju je Wehrmacht u jesen 1944. odnio iz Beograda u Njemačku, a kao jedna od mogućnosti restitucije bila je i varijanta izrade jugoslavenskog novca u Njemačkoj. Je li ova teorija točna ili ne, možda ćemo jednog dana i doznati, ali neoboriva činjenica jest da se novčanica od 1000 dinara 1.V 1949. u Jugoslaviji nije mogla tako kvalitetno izraditi. Inače, zanimljivo da je ovo jedini apoén koji se pojavljuje numeriran (francuski tip numeracije), a najveća serija koju sam video je 0153 što odgovara broju od 3,825.000 izrađenih komada.

Slika 5

U svakom slučaju, niti jedan od ovih apoena nije ugledao optjecaj. ZIN je u međuvremenu 1953. nabavio modernu opremu čiji je rezultat bio likovno lijepa, moderna i sigurna serija od 100, 500, 1000 i 5000 dinara 1. V 1955. emitirana 1957.

Izrađene novčanice od 10 i 20 dinara 1951. i 50 dinara 1.V 1950. nisu emitirane, jer je već 1956. u optjecaj ušao kovani novac istih nominala s godinom 1953, a najveća zanimljivost krupnijih neemitiranih novčanica jest ona od 100 dinara, popularno nazvana "lokometiva". Jedino je ona emitirana, u svojevrsnom "test-optjecaju" u samo nešto više od 18.000.000 primjeraka, s novim datumom 1.V 1953, i izrađena u novousvojenoj "intaglio" tehniči, očito kao prva koju je ZIN izradio na novoj opremi. Razlog tome je, vjerojatno, činjenica da je "lokometiva" kao likovno rješenje bila i najljepša novčanica neemitirane serije. Doduše, izvjesnu ljepotu imao je i apoén od 50 dinara s motivom partizana na aversu, ali možda i još nešto što već ulazi u političko pitanje: naime, naziv republike Bosne i Hercegovine na "lokometivi" je isписан latinicom (kao i Hrvatska i Slovenija, a cirilicom Crna Gora, Srbija i Makedonija, a na svim ostalim apoénima Bosna i Hercegovina ispisana je cirilicom).

Bilo kako bilo, neemitirane novčanice FNRJ za kolekcionare su vrlo zanimljivi primjerci, a iako vrlo skupi, rado su viđeni u kolekcijama. Najveća zagonetka svakako je apoén od 1000 dinara 1.VI 1949, ali zapravo su sve te novčanice svjedoči jednog burnog, i do danas još uvijek tajnovitog povijesnog razdoblja jugoslavenske države.

NUMIZMATIKA VERSUS NOTAFILIIA (TERMINOLOŠKA RASPRAVA)

Zbyšek ŠUSTEK, Slovačko numizmatičko društvo, Bratislava

zbysek.sustek@savba.sk

Svaka grana ljudske delatnosti zah-teva vernu i jezički ispravnu terminologiju. Tvorci i korisnici stručnih termina pritom uvek moraju da traže granicu, nekad vrlo tešku za određivanje, između egzaktnog i opštег, da ne bi iz stručnih termina na jednoj strani postali samo nazivi za pojedinosti, a na drugoj sveobuhvatno uopštene reči. Istovremeno moraju imati u vidu da uvođenje novih, a ne tako retko samo promodnih izraza, sa tim istim ili sličnim značenjem, svakoj grani nauke više šteti nego što koristi.

Brojne publikacije ukazuju da ni istorijske ni sakupljačke discipline u tvenju i korišćenju stručnih termina ne izbežu teškoćama.

Sl. 1. Kineska novčanica od 1 kvana cara Hung-Vu, dinastija Ming (1368-1398)

Jedna od njih je korišćenje reči *notafilija* i njenih tvorevina, kao naziva za proučavanje i sakupljanje papirnog novca, koji treba da predstavlja samostalnu granu numizmatike, ili potpuno samostalnu disciplinu. Reč *notafilija* nastala je u anglo-američkoj jezičkoj oblasti 60-tih godina XX veka. Njenja osnova je prvo bitna latinska reč *nota* (beleška), koja je u engleskom jeziku u XVII veku u formi *note* proširila svoje značenje i na novčanicu. Radilo se o pisanoj belešci ili potvrdi o deponovanju kovanog novca, najpre kod zlatara, kasnije u bankama, koja se koristila kao sredstvo plaćanja, i grčkoj reči *fileón* (volim). Bukvalno *notafilija* znači "ljubav prema papirnom novcu".

Bukvalno značenje reči *notafilija* je, međutim, u suprotnosti s njenom svrhom i korišćenjem. Moramo uzeti u obzir da papirni novac danas, u doba polimerskih supstituta za štampanje novčanica, tačnije "odštampani novac", predstavlja istorijski dokumenat koji je, ili može biti, predmet izučavanja više naučnih i tehničkih disciplina, ali pre svega numizmatike, koja je jasno definisana kao pomoćna istorijska nauka. Nazivi svih nauka ili naučnih grana, ako nisu nastali već u davnoj prošlosti (filozofija, hemija), su stvorene najčešće sufiksima, kao što su: -logija (zoologija), -ika (diplomatika, botanika), -istika (statistika, sfragistika), -grafija (geografija, etnografija), -nomija (ekonomija, astronomija) ili ukupnim opisnim nazivima (nauka o umetnosti, nauka o prirodnoj sredini), ali nikada uz pomoć latinskog

ili grčkog naziva predmeta proučavanja i sufiksa -filia. Iz ovog aspekta izraz *notafilija* nije stvoren korektno i, pre svega u sistemu naziva drugih nauka, po mom mišljenju nije prihvatljiva kao naziv nauke ili jedne stručne oblasti.

Možda će neko, u ovom momentu, prigovoriti da je tvorac reči *notafilija* računao da će se ova reč koristiti samo kao naziv amaterskog sakupljanja novčanica. Ali, po mom mišljenju, činjenica da se neko bavi nekom naukom samo zbog svog interesa i zbog svog zadovoljstva, pa je dakle "samo" amater, a neko ko se ovom naukom bavi radi svoje egzistencije, pa je zato "profesionalac", ne bi trebao biti razlog za cepanje ove oblasti na dve različite grane sa raznim nazivima. Uopšte amaterizam i profesionalizam nisu apriori kriterijumi za ocenjivanje nivoa na kojem se neko bavi ovom naukom. U nekim naučnim granama rade "amateri" koji postižu vrlo uporedive rezultate sa mnogim "profesionalacama", a u nekim slučajevima čak o mnogo bolje. Jasnih granica ovde nema. Osim toga, sakupljač insekata, bez bilo kakve naučne ambicije, ne prestaje biti entomolog; sakupljač minerala će biti uvek mineralog i slično. Verovatno bi se ova čudili, pa možda i uvredili, kada bi neko za njih rekao da su "entomofili", ili "mineralofili". Najzad, osnivač genetike, J. G. Mendel, koji je na principijelni način doprineo razvoju biologije i duboko uticao na mnoge praktične aspekte modernog života, bio je takođe samo "amater", kojeg su čak izbacili sa univerziteta, dok je poštovani

NASTAVAK NA STR. 54

KATALOG ULAZNICA SRPSKOG NUMIZMA- TIČKOG DRUŠTVA

Od oktobra 1997. godine Srpsko numizmatičko društvo izdaje slike ulaznice koje su u međuvremenu postale popularni predmet sakupljanja. U ovom malom katalogu prikazujemo sve do sada izdate ulaznice SND.

Обична улазница SND 1996-1997.

Br. 1. Улазница за редовне сусрете 4. X 1997. 12,5x8 cm

Br. 2. Улазница за 35. сусрете 25. IV 1998. 12x7,2 cm, jednostrana

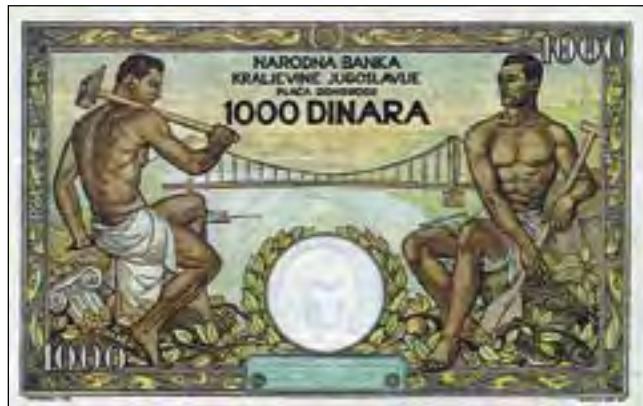
Br. 3. Улазница за редовне састанке 28. IV -19. V 1998. 12x7 cm, na reversu pečat (dole)

Br. 4. Улазница за редовне састанке 26. V - 27. VII 1998. 12x7,2 cm, jednostrana

Revers улазнице бр. 3

Br. 5. Ulaznica za 36. susrete 3. X 1998. 12x7,5 cm

Br. 6. Ulaznica pripremljena za 37. susrete 3. IV 1999. koji nisu održani zbog bombardovanja. 12x8,5 cm

Br. 7. Ulaznica za redovne sastanke 3. VIII 1999. - 27. VIII 2000. 12x8,5 cm

Br. 8. Ulaznica za 39. susrete 20. V 2000. 12x86,8 cm

Sve napred navedene ulaznice dizajnirao je Z. Ilić
ПРИПРЕМО Р.М.
(Nastavak u sledećem broju)

Sl. 2. Švedska banknota iz 1661. godine

"profesionalac" i akademik T. D. Lysenko, bio velika kočnica razvoju genetike, da ne govarimo o mnogim ljudskim tragedijama koje je izazvao.

Reč *notafilija* ima još jedan sporedan, ali praktičan aspekt. Mada internacionalnih reči stvorenih na sličan način ima u stvarnosti mnogo (na primer *frankofilija*, *pedofilija*, *hemofilija*, te vrlo kompleksni termini u ekologiji - *psamofilija*, *xerofilija* i drugi), ovi termini, kao tude i specifične reči, nisu u nekim jezicima suviše česte i koriste se samo u specijalnim tekstovima. Zbog toga mno-

gim, čak i obrazovanim ljudima, nedostaju uzorci kako ih ispravno koristiti i kako iz njih ispravno tvoriti nove reči. Stvarno zadivljuće kreacije možemo da nađemo u nekim češkim ili slovačkim časopisima. Na primer čovek koji se bavi *notafilijom* nije u njima "*notafil*" (analogno terminima *bibliofil*, *biblioefili*) nego "*notafilista*" ili "*notafilik*". Sličnost češkog i slovačkog jezika sa srpskim je dosta velika da bi i srpski čitaoc lako shvatio neispravnost ovih kovanica.

Sl. 3. Britanska novčanica za Istočno Afrički Protektorat, Mombasa 1912.

Iz pomenutih gledišta proizlazi da će, verovatno, biti dobro ako reč *notafilija* odbacimo i zaboravimo. I to bez obzira na činjenicu da нико не може da se uspešno bavi svojom granom bez ljubavi, "filije", prema toj grani.

Kakvo je, međutim, korišćenje reči *notafilija* u svetu i kakve ima alternativе? Očigledno da nju u nekoj meri korište sakupljači u Sjedinjenim Državama. Ali u ogromnom američkom, svake godine dopunjavanom, Websterovem rečniku engleskog jezika, uzalud bi je tražili... Slično tome, nje nema ni u velikim rečnicima iz Velike Britanije. Albert Pick, poznati nemački stručnjak za papirni novac, u svom Leksikonu iz 1978. godine o *notafiliji* piše: "... Izraz se još ne koristi i pitanje je da li će se koristiti". Slično je i sa specijalizovanim nemačkim časopisom *Der Geldscheinsammler* (Sakupljač papirnog novca), gde se taj izraz ne koristi u bilo kojim stručnim člancima, nego samo u nekim reklamama numizmatičkih prodavnica orijentisanih na solventnu američku klijentelu. U Poljskoj ova reč uopšte nije poznata ni korišćena, mada je istraživanje i sakupljanje papirnog novca u ovoj zemlji široko rasprostranjeno i na visokim nivou. Taj izraz takođe ne koriste u Mađarskoj i Rumuniji, gde govore samo o numizmatici. U Srbiji se taj izraz koristi kao naslov jedne iz rubrika časopisa "dinar" i u dve knjige Željka Stojanovića, a u Hrvatskoj se naveliko koristi u jednoj popularnoj numizmatičkoj internet diskusionej grupi; takođe je odomaćen u Bosni i Hercegovini. U Češkoj je 1976. godine izraz *notafilija* počeo da koristi praški Klub sakupljača papirnog novca (filijala Češkog numizmatičkog društva), a posle više diskusija o nazivu predmeta svog interesa i traženju nekih drugih alternativa, uključujući i originalan neologizam jednog svog člana "cedulologija". Taj izraz možda po svom sadržaju nije loš, ali je malo teže izgovorljiv, i osim toga malo kakovoničan. Pod uticajem praškog kluba, reč *notafilija* koristi još jedan lokalni numizmatički časopis u gradu Hradec Králové (istočna Česka). Ali, sa jednim izuzetkom, češki profesionalni ili stručni numizmatičari je ne koriste. Vrlo malo, i to skoro samo u vezi sa delat-

nošću praškog kluba, koristi se u Moravskoj i Slovačkoj, ali tamo najveći specijalisti za papirni novac govore da su samo numizmatičari i da se bave numizmatikom, a ne "notafilijom".

Posebni naziv za istraživanje i sakupljanje papirnog novca nema ni kinski jezik, koji tuđe reči uglavnom ne preuzima, ali ima i tvori ogromne količine sopstvenih sinonimnih reči. Reči "gu" (stari), "bi" (novac) "xüe" (nauka, učenje, učiti se), dakle nauka o starom novcu – numizmatika, se koristi univerzalno, bez obzira da li je predmet proučavanja kovani ili papirni novac.

U zemljama bivšeg Savetskog saveza reč *notafilija* se ne koristi, ali za razliku od drugih zemalja, ovde svi profesionalci i amateri od početka 20. veka, vrlo često koriste analoški izraz *bonistika* i njegove kovanice. A. Pick ga u svom leksikonu ne spominje, a sam izraz je francuskog porekla. On je formalno ispravan i dozvoljava lako stvaranje raznih jezičkih kovanica. Zbog toga, ako neko oseća potrebu da istraživanje ili sakupljanje papirnog novca naziva posebnim terminom, *bonistika* po mom mišljenju predstavlja mnogo bolju alternativu *notafiliji*. Naglašavam da je ovaj izraz samo mnogo bolji, ali – opet po mom mišljenju – nije isključivo najbolji, jer sa njim imaju vezu dva semantička problema.

Prvi deo ove reči – *bon* (francuski dobar) označava preneseno obveznicu, uputnicu, marku, potvrdu, ček i sl. U vremenima kada je evropski papirni novac predstavljao samo svojevrsne uputnice na zlatni i srebrni kovani punovredni novac, i u nekim zemaljama, na primer u Nemačkoj krajem XIX i početkom XX veka, čak nije bio ni zakonsko sredstvo plaćanja, sve je bilo, više ili manje u redu. Ali u modernim vremenima, već nekoliko dekada, papirni novac u celom svetu nije zamenljiv za zlato ili srebro. Zlatnog i srebrnog novca u normalnom opticaju nema; prigodni zlatni i srebrni novac predstavlja u stvarnosti samo državne medalje sa formalnim zakonskim znacima novca. Zbog toga papirni novac predstavlja danas (slično srednjevkovnim kineskim novčanicama) mero-davni deo novca u opticaju i de facto novac u najužem smislu. Zato, iz tog aspek-

Sl. 4. Ruski interni novac (bon) u izdanju GULAG-a
(Glavna Uprava Logora – Главное Управление Северных Лагерей НКВД)

ta, izraz *bonistika* više ne predstavlja savim suštinu pojma (predmeta) koju je prvobitno trebala da označi. Ali ovo ne mora biti najveći problem, jer na primer u današnjem ruskom svakodnevnom jeziku reč "*bon*" postala je sinonimom papirnog novca, mada u ruskom jeziku ima i drugih izraza (бумажные деньги, банкноты, банковские билеты, казначейские билеты, кредитные билеты ili просто билеты) i niko ovu istorijsku razliku ne oseća. Slična pomeranja značenja su česta u razvoju jezika.

Reč "*bon*", u mnogim jezicima, do danas je sačuvao dominantan značaj nekog rezervnog, prinudnog dokumenta plaćanja, ili samo potvrde, a ne stvarnog zakonskog papirnog novca. Možda je baš zato u Češkoj odbijen izraz "*bo-*

nistika", naročito imajući u vidu da je reč "*bon*" u tadašnjoj Čehoslovačkoj bila usko vezana s bonovima valutnih dućana Tuzex, koje u smislu tadašnjih zakona nisu bile novac, nego samo "uputnice za robu", iako su u stvarnosti bile vrlo tražena punovredna paralelna valuta. Istovremeno se u tadašnjoj Jugosalviji izraz "*bon*" najčešće koristio za "interni novac" u kantinama i restoranima raznih preduzeća, najčešće u vidu tzv. *bonova za topli obrok*. zaposlenih.

Takav, vrlo široki značaj reči "*bon*", omogućuje da se značaj reči *bonistika* proširi i na različite metalne vrednosne marke - žetone, a u stvarnosti i na sitni kovani (kreditni) novac bez unutrašnje vrednosti. Čak natpisi BON POUR 1 FRANC i BON POUR 2 FRANCS (bon za

Sl. 5. Novčanica Narodne banke Slovačke, Bratislava 1995.

1, odnosno 2 franka) ili BUN PENTRU 1 LEU i BUN PENTRU 2 LEI (bon za 1, odnosno 2 leja) na sitnom francuskom i rumunskom kovanom novcu početkom 20-ih godina prošlog veka, na to najbolje ukazuje. Na tom primeru vidimo da od prvobitnih težnji terminološki različitih istraživanja papirnog i kovanog novca, dolazimo do izdvajanja dela klasične sadržine numizmatike – različitih formi kovanog novca – iz predmeta ove nauke, pa dolazimo do definisanja *bonistike* kao nauke koja istražuje de facto sve vrste novca bez unutrašnje vrednosti, i numizmatike kao nauke koja se bavi samo novcem od plemenitih metala. Ova salto mortale koncepcija naučne grane i značenja reči *bonistika* nije moja konstrukcija. Preuzeo sam je iz radova najvećih ruskih bonista - prof. Raichilina i inž. Glajzera. Uprkos svojoj prividnoj logičnosti, vidimo kako težnja da se nešto naziva vrlo egzaktno, umesto korišćenja dosta širokih opštih naziva, dovodi na kraju do nečeg potpuno protivnog, i pravobitno do možda neželjenog rezultata – netačnosti, nejasnoće i lutanja u zatvorenom krugu.

Bez obzira na ukazane činjenice i gledišta, morali bismo uzeti u obzir da je predmet numizmatike, u njenoj modernoj i širokoj koncepciji, istraživanje i sakupljanje svih vrsta novčanih znakova i srodnih objekata. Takođe treba uteći u obzir da u sadašnje vreme numizmatika ne može da se razvija kao samostalna izolovana nauka, nego da ima karakter tipične pomoćne nauke koja je u vezi sa mnogim drugim, teoretskim i primjenjenim disciplinama. Osim toga, numizmatika se, doduše, formirala kao nauka u vreme kada je novac, koji je bio poznat Evropljanima, imao samo formu kovanog novca. No, već i u to vreme je numizmatika takođe obuhvatala i medalje koje, kako dobro znamo, imaju sa kovanim novcem zajedničko poreklo. Kasnije, kada su ispitivanja ukazala da su se pre korišćenja kovanog novca koristili (i negde do sada koriste) novčani znaci izuzetno različitih formi i materijala, numizmatika je počela da obuhvata i ove vr-

ste novčanih znakova, bez da bi tražila za njihovo istraživanje posebne nazive. Moderni opšti, naučni ili više manje popularni, priručnici numizmatike ukazuju da je stručno i promišljeno negovana numizmatika uspela da brzo reaguje i na uvođenje papirnog novca, i da će slično reagovati i na bilo koju novu materijalnu formu novčanih znakova, koju će doneti razvoj tehnologije i potreba novčanog opticanja. Mislim da će to biti moguće bez tvorenja nekih novih različito nazvanih grana izučavanja, a koje bi od sebe odvajale istraživanje novčanih znakova. Bez obzira što se oni, doduše, razlikuju po svom izgledu i materijalu izrade, ipak čine jedan integralan sistem novčanih znakova koji se međusobno dopunjavaju.

Literatura

- Gleizer, M. M., 1998: *Bonistika v Petrograde – Leningrade – Cankt-Peterburge*. Sankt-Peterburg, str. 171;
- Káplár, L., 1984: *Ismerjük meg a numizmatikát*. Budapest, str. 443;
- Nohejlová-Prátová, E., 1986: *Základy numismatiky*. Praha, str. 336;
- Pick, A., 1978: *Papiergele Lexikon*, München, str. 416;
- Stojanović, Ž., 1994: *Papirni novac Jugoslavije 1929-1994*, Beograd, str. 268, 315;
- Zvarič, V. & Šust, R., 1998: *Numizmatika, dovidnik*. Ternopil, str. 462.

SUMMARY

NUMISMATICS VERSUS NOTAPHILY

The term notaphily was created in the anglo-american language area as an English name for paper money collecting and even a branch of the numismatics. As numismatics is an auxiliary historical science firmly anchored in the generally accepted system of other sciences, any of its branches should also have a name created in accordance with the principles of creating the names of sciences. Such names (with some excep-

tions like philosophy having originated in the very remote past) consist of name of investigation object of the respective science and particles like -logy (zoology), -ics (diplomatics, mathematics), -istic (statistics, sphragistics), -graphy (geography, ethnography), -nomy (economy, astronomy), but never -phily which means "love". Nature of any science does not change if somebody occupies with that science only as amateur or the professionals. Many examples can be given when an "amateur" has contributed to development of a science more than some professionals and vice versa. Therefore it is unnecessary to distinguish terminologically the amateur and professional form of any branch of human activity. From the reasons briefly characterised above, my opinion is that the term notaphily is to be rejected.

A linguistically much more suitable alternative for notaphily is the old French term "bonistics" which is, for example, used since the 1920-ies in Russian literature and widely accepted as by the amateur as by professional numismatics in all post-soviet countries.

However, there can occur problems with defining of its content as some (Russian) authors enlarge the bonistics' field of interest on coins without intrinsic values and various metallic tokens. Such wide concepts of bonistics clearly shows that sometimes an effort to define something as exactly as possible can give even contra-productive, undesirable results.

The modern numismatics is a typical border-science having close relationships with many social and natural sciences. It also has to involve in its interest many kinds of money of very different form and material nature, which, however, may form an integral system of mutually complementary means of payment. Therefore an artificial splitting of numismatics in different branches and searching special names for them seems to be needless. Examples from some countries show that concept numismatics as a unite science is the best solution.

NOVAC "REPUBLIKE VEVČANI"

Zoran STREZOSKI, Makedonsko numizmatičko društvo, Skopje
strezoski_z@yahoo.com

Na krajem jugozapadu Makedonije, u podnožju planine Jabolnica, nalazi se živopisna opština Vevčani u kojoj žive Makedonci. Vevčanski kraj je pečalbarski, a njeni stanovnici u bivšoj Jugoslaviji bili su poznati kao izvanredni građevinski radnici i preduzetnici. Vevčani su posebno postali poznati u avgustu 1987. godine, kada je na naslovnim stranama svih jugoslovenskih novina osvanula priča o takozvanom slučaju "voda", kada je ondašnja narodna milicija električnim palicama tukla Vevčance. Istinu o ondašnjim događajima u Vevčanima u srpskim, hrvatskim i slovenačkim novinama, otkrio je novinar Žarko Rajković, jer je u Makedoniji ta vest bila pod strogaom cenzurom. Ti su događaji na neki način označili i početak rušenja starog komunističkog sistema u Makedoniji.

Republika Makedonija svoju nezavisnost proglašila je referendumom od 8. septembra 1991 godine. Albanci u Makedoniji 12. januara 1992. godine sprovode svoj referendum za lokalnu autonomiju, takozvanu Iliridu. Kao reakcija tog albanskog referenduma, Vevčanci sprovode svoj, za Republiku Vevčani. Referendum je bio uspešan, glasalo svih 100% Vevčana, a takođe i prijatelji Vevčanca, od kojih se oko 95% izjasnilo za Vevčani Republiku. Obzirom da Albanci ipak nisu proglašili svoju "Iliridu", tako i Vevčanci stavljujaju svoj referendum u stanje mirovanja. Za svaki slučaj, u međuvremenu, Vevčanci su izabrali svoju himnu, dizajnirali grb i zastavu i navedili svoju monetu.

Ovo je bilo drugo u istoriji proglašenje Republike Vevčani. Prvo se dogodilo 1978. godine, zbog rata oko vode koji je vođen sa susednim selom Oktisi, a o čemu je pisala celokupna jugoslovenska štampa, kako je rečeno na početku ovog teksta. Naime, zbog brutalnosti narodne milicije, i zbog svoje upornosti da svoju vodu, sa kojom ovaj kraj inače oskudeva, ne daju nikome, oni su se odcepili i od Makedonije i od Jugoslavije. Kao znak svoje suverenosti, organizovali su i štampanje svog sopstvenog novca, čije je ime bilo LIČNIK. Ta moneta bila je nesumnjivo prvo fantazijsko izdanje papirnog novca na celokupnom prostoru bivše Jugoslavije.

Sl. 1. Novčanica od 50 ličnika sa datumom 3. XI 1978, avers i revers

Jedini poznati apoen koji je izdat, i bio u opticaju u pomenutoj "republici" ima nominalnu vrednost od 50 LIČNIKA (sl. 1), dok se iz tadašnje štampe može videti i nacrt "novčanice" od jednog ličnika (sl. 2). Sam naziv "ličnik" u širem terminološkom značenju je nešto u šta se veruje, što se voli i što se čuva, nešto lično.

Na verovatno neizdatoj novčanici nominalne vrednosti 1 ličnik, na aversnoj strani, prikazana je ruka sa mistrijom, simbol građevinaca – fasadera, u pozadini je zida, a u sredini grb Republike Vevčani. Iznad grba je natpis РЕПУБЛИКА, ispod toga u negativu ВЕВЧАНИ i oznaka vrednosti 1 / ЛИЧНИК. Na desnoj strani je vertikalni natpis БАНКА НА ВЕВЧАНИ. Na reversu je prikazan zid sa prozorom, a preko njega isписан svitak hartije sa starinskim gušćim perom za pisanje. U uglovima su brojke "1", a sa leve strane natpis pisanim slovima ЕДЕН ЛИЧНИК.

Novčanica nominalne vrednosti od 50 ličnika štampana je u plavoj boji na obe strane, dimenzije 145×69 mm. Na aversu, sa leve strane prikazan je lik Mihajla Pupina i godina 1854 – 1935. U sredini je grb, iznad grba natpis РЕПУБЛИКА ВЕВЧАНИ, НАРОДНА БАНКА НА ВЕВЧАНИ, a ispod grba vrednost 50 ЛИЧНИЦИ. Na reversu je crkva u Vevčanima, bor i stilizovna brojka 50 u vinjeti. Na donjoj strani stoji i naziv ГУВЕРНЕР и ВИЦЕ ГУВЕРНЕР. Gore je ponovo naziv НАРОДНА БАНКА НА ВЕВЧАНИ, a na levoj strani vertikalni natpis ГАРАНТИРА БАБАЛАКОН НАШ. Levo od toga ispisano je sitnim slovima ВЕВЧАНИ, 5. XI 1978.

Autor ovih novčanica bio je Simon Lesovski.

Verovatno će se neko zapitati otkud ovde lik Mihajla Pupina? To je jednostavno zato što su preci Mihajla Pupina, početkom XVI-II veka, emigrirali iz Vevčana u Banat. O poreklu predaka Mihajla Pupina piše prof. dr Pavle Mitrevski u knjizi *Mihajlo I. Pupin za Makedonija* (izdanie Društvo za nauka i umetnost, Bitola, 1995), kao i Žarko Rajković: *Vevčani, ko će oprati ruke* (Beograd, 1988.) U svom zaključku citirane knjige dr. P. Mitrevskog, navodi se da je Mihajlo Idvorski Pupin izuzetan pedagog, naučnik i pronalazač na polju fi-

Sl. 2. Nacrt za novčanicu od 1 ličnika, avers i reveers (Vevčanski izvori)

zike i tehnike, bez sumnje svojim delom i radom, pre svega, zadužio svoju domovinu Srbiju, kao i domovinu svojih predaka – Makedoniju. Karakteristični su Pupinovi stavovi u vezi Makedonije. Pozdravlja Prvi balkanski rat i lično se angažuje za pomoć balkanskim narodima u konačnom proterivanju turaka sa Balkana i oslobođenje Makedonije od rostva osmanlijske imperije. Prisutan je na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, i zalaže se za autonomiju Makedonije, da makedonski narod dobije svoju državnost, i postane ravnopravni partner u novoj ujedinjenoj Jugoslaviji. Kao slavan i bogat, Mihajlo Pupin svoj altruizam i human odnos prema Srbima i Makedonacima manifestuje i slanjem velike sume novca u humanitarne svrhe. Značajno i indikativno je da je veliku pomoć dao Makedoniji, posebno Ohridu. U okviru te aktivnosti, on je oformio i poseban fond za školovanje i obrazovanje talentovanih siromašnih dečaka iz Makedonije. Već i ovih nekoliko podataka jasno govore da se Pupin intesovao za Makedoniji kao zemlju svojih predaka. I danas

u Vevčanima postoji porodica koja nosi prezime Pupin, i koja potiče iz iste rodoslovne grane kao i Mihajlo Pupin.

No vratimo se na Republiku Pupinovog rodnog kraja. Jednom rešeni da ostvare svoju samostalnu državu, od te ideje nikako ne odustaju. Ni od štampanja sopstvenog novca. Zato su u toku 2000. godine odštamlali veću seriju svojih sopstvenih banknota. Zove se kao i prethodne - LIČNIK, a imaju tretman suvenir novčanica. To piše na svim apoenima, citiramo: "Со куповањето на овај сувенир го помагате развојот на Вевчани" - Kupovinom ovog svenira pomažete razvoju Vevčana. Izdati su apoeni od 1 ličnik (poznat nam je kao specimen PRIMEROK), te od 2 ličnika i 5, 10, 50, 100, 500 i 1000 ličnici.

Svi nose datum Vevčani, 1. 1. 2000. god, potpis guvernera i zamena guvernera, te cirilični natpis BANKA NA REPUBLIKA VEVČANI. Uz ilustracije svakog apoena, dajemo njihove skraćene opise, izvorno na makedonskom, ali u latiničnoj transkripciji.

Sl. 3. 1 ličnik. Av: Vasil Radinoski - prvi predsedatel na FECC na Makedonija; Rv: Vevčani - spomenik na prirodata.

Sl. 4. 2 LIČNIKA. Av: Sv. Jovan Bigorski; Rv: Natpisot ot trite česmi vo Sv. Jovan Bigorski (Česma je zadužbina monaha Neofita)

Sl. 5. 5 LIČNICI. Av: Mihajlo Pupin (1854-1935); Rv: Semejneto (porodično) stablo na Mihajlo Pupin

Sl. 6. 10 LIČNICI. Av: Sv. Vasilij; Rv: 13. i 14. januari - sekoga godina (Karnevalski dani)

Autor ovih novčanica je Simon Lesoski. One su štampane u štampariji "11 oktomvri" - Prilep. Zamišljeni paritet ličnika je 1:1 u odnosu na nekadašnju nemačku marku.

SUMMARY

CURRENCY OF THE REPUBLIC OF VEVČANI

Vevčani is a center of a borough at the most western part of the Republic of Macedonia. It has already twice "proclaimed independence" under the name of the Republic of Vevčani. It happened first in 1987 as the result of struggle over the water, which they were forced by people's militia to share with the neighboring village of Oktisi. Their response was the decision to establish an independent Republic, which immediately started to issue its own money. That "money" is known as the very first fantasy currency issued in former Yugoslavia. Only one denomination, which did

circulate in that small town, is known - 50 Ličnici (Fig. 1). In the old newspapers clippings we have also found a picture of a sketch for the unissued note of 1 Ličnik. Ličnik in Macedonian language has meaning of something personal, what is precious and dear to every individual - "ličen" means personal, private, own.

On the note of 50 Ličnici portrait of the famous inventor Mihailo Pupin had been depicted, for his ancestor had moved to Serbia from this Macedonian town.

Republic of Vevčani was about to be proclaimed for the second time after their referendum organized on September 8, 1991, as the answer to the referendum of the Macedonian ethnic Albanians for their own republic called Ilirida. As the "project of Ilirida" had not been realized, so Republic of Vevčani also was not founded. However, in year 2000 Vevčani municipal authorities had decided again to issue their own currency, but in a form of the souvenir banknotes. A series of 8 souvenir notes had been issued (Figs. 3-10) which are being distributed by the local authority for purpose of raising funds needed for the town development. Author is Mr. Simon Lesoski.

SI. 7. 50 LIČNICI. Av: Vevčanska nevestinska nosija; Rv: Karta (ploska)

SI. 8. 100 LIČNICI. Av: Dimitar N Daskalov; Rv: Osnovnoto učilište vo Vevčani (Sadašnja škola "Straso Pindžur")

SI. 9. 500 LIČNICI. Av: Vo čest na Naum Poposki - Maliodža; Rv: Turskata tapija - XIX vek (koji je 1835. godine izdejstvovala kod sultana dozvolu za izgradnju crkve)

SI. 10. 1000 LIČNICI. Av: Od ciklusot "Felki" - S. Razmoski; Rv: Stojan J. Razmoski. (slikar iz Vevčana koji živi u Postojni)

VEVČANI, NAJMANJA ZEMLJA U EVROPI

Arnout BRUINS, Holandija
arnoutbruins@tiscali.nl

Objavljeno pod naslovom "Vevcani, het kleinste lande van Europa" na internet sajtu <http://www.geocities.com/arnoutbruins2000/vevcani.htm>. Prevod na srpski objavljujemo uz saglasnost autora. Ilustracije su izostavljene, jer su iste kao u prethodnom članku, a mogu se videti u boji na navedenom sajtu.

Posle raspada Jugoslavije u celoj zemlji je nastupio haos, rat i beda. Jedno malo selo je imalo hrabrosti da se ovome usprotivi: Vevčani. Vevčani se nalaze u Makedoniji, na granici sa Albanijom. Većina od 2500 stanovnika su hrišćani, iako su im najveći susedi muslimani, što je gotov recept za probleme na Balkanu.

Na jednom referendumu 1996. godine, 99% stanovnika je glasalo da se proglaši „Republika Vevčani“. Stoga se selo proglašilo nezavisnom državom. Stanovnici su veoma ponosni na svoju nezavisnost; po njima, to im pomaže da sačuvaju mir, iako je ostatak Balkana u ratnom požaru. „Izgleda kao da smo radikalni, ali mi smo samo protiv da nas bilo ko manipuliše“, kaže Nenad Batkovski, samoproklamovani konzul Vevčana u Skoplju.

Makedonija je ovo izjašnjavanje uvek negirala. Zato je onima koji nisu direktno pogodeni ovim pitanjem veoma teško kazati da li su Vevčani nezavisi ili ne. Stanovnici su se u svakom slučaju naoružali za slučaj da neko to doveđe u pitanje... „To je vrlo tvrdoglav svet tamo“, kaže student prava Vlade Nikоловски iz obližnje Struge, „ali nikom ne smetaju, pa zašto ih onda ne pustiti na miru?“

1997. god. je gradonačelnik Vasil Radinovski bio uhapšen. Posle štrajka glađu i masovnog protesta stanovnika, pušten je iz zatvora. „Naši muslimanski susedi žive u miru sa nama. Oni dolaze ovde u trgovinu i na banjske izvore.“ kaže Vasil Radinovski. I zaista, u poređenju sa dosta propalim selima širom Makedonije, Vevčani zaista izgledaju veoma dobro. „Makedonski političari mogu od nas dosta da nauče: prava demokratija je

zasnovana na slobodi, a ne na etničkoj pripadnosti“, kaže Radinovski.

Svoju nezavisnost Vevčani iskazuju i svojom zastavom, grbom, pasošem i banknotama. Novčana jedinica je ličnik. Ličnik je nazvan po vevčanskom svecu Sv. Spasu, koga stanovnici zovu Ličnik (lep). Turisti mogu da kupe Ličnike kao suvenir. Ima ih u dve varijante: sa i bez reči SPECIMEN na njima. Bez SPECIMEN se prodaju po pola evra po Ličniku. Obe varijante su inače turistima skoro beskorisne: nijedan trgovac ih ne prima kao sredstvo plaćanja. To da bi se izbegli problemi sa Makedonijom. Banknote postoje u apoenima od 1, 2, 5, 10, 50, 100, 500 i 1000 ličnika. Lepe i šarene, one prikazuju istoriju Vevčana.

- 1 ličnik, širina 13,0 visina 6,3 cm. Na aversu je prvi i današnji gradonačelnik Vevčana, Vasil Radinovski. Na reversu je panorama Vevčanskih izvora.
- 2 ličnika, širina 13,2 visina 6,3 cm. Na aversu manastir Jovan Bigorski na reversu kamena tabla koju je u XIX veku napravio vevčanskog monaha Neofit.
- 5 ličnika širina 13,5 visina 6,5 cm. Na aversu je naučnik Mihajlo Pupin čija potroda potiče iz Vevčana; na reversu je crkva Sv. Nikole i porodično stablo Mihajla Pupina.

Gradnja ove crkve je počela 1835. i trajala je do 1862. godine. Zbog Turaka je crkva morala da se izgradi delimično pod zemljom, da ne bi bila viša od mošjeje.

- 10 ličnika širina 13,8 visina 6,5. Na aversu je Sv. Vasilij, mesna Slava, a na reversu je vasilječarka biljka. Trnje ovog čička zaštićuje cvet i to je lepa metafora za Vevčane.

Najveća mesna proslava je svake godine na pravoslavnu Novu godinu, izme-

đu 13. i 14. januara. Ova proslava ima kakvo hirščanske, tako i paganske korene, i na svakom uglu sela se daju male satirične predstave u kojima stanovnici izražavaju politiku i satiru.

- 50 ličnika širina 14,8 visina 6,6 cm. Na aversu je vevčanska nevesta, a na reversu je čutura.
- 100 ličnika visina 15,0 širina 7,0 cm. Na aversu je prvi vevčanski učitelj Dimitar N. Daskalov, a na reversu je osnovna škola. Ovde radi 26 učitelja sa 250 dece.
- 500 ličnika visina 15,3 širina 7,0 cm. Na aversu je Naum Popović-Maliđa, sveštenik koji je, preobučen kao Turčin, išao na razgovor sa sultonom. Na reversu je dokument o vlasništvu zemlje koji je tada dobio od sultana.
- 1000 ličnika visina 16,2 širina 7,0 cm. Na aversu je Stojan Razmoški, poznati slikar iz Vevčana, a na reversu jedna od njegovih slika.

Više informacija o Vevčanima se može naći na internetu: www.vevcani.org.mk

(Prevod sa holandskog: A. N. Brzić)

SUMMARY

VEVČANI, THE SMALLEST COUNTRY IN EUROPE

This is Serbian translation of the article "Vevcani, het kleinste lande van Europa" published in Dutch on the internet site <http://www.geocities.com/arnoutbruins2000/vevcani.htm>. Color illustrations of the banknotes of Vevčani have been omitted, for they are the same as in the previous article.

TAČKICE I DRUGI ROBNI BONOVI OD 1944. GODINE (II)

Đuro VOJNOVIĆ, numizatičar iz Beograda
djurovojnovic@hotmail.com

Sl. 15. Potvrda o prodaji poljoprivrednih proizvoda na 10 dinara, bez kupona

15. Potvrda o prodaji poljoprivrednih proizvoda na 10 dinara, 1948. Ovu potvrdu (sl. 15) izdala je zemljoradnička zadruga svom članu koji je isto "prodao svoje proizode po određenim državnim cenama".

16. Potvrda o prodaji poljoprivrednih proizvoda na 100 dinara, 1948. Ova potvrda (sl. 16) sačuvana je zajedno sa kuponima, u vrednosti od 2 do 10 dinara.

Slična ovoj je i Potvrda o prodaji poljoprivrednih proizvoda na 200 dinara, a koja se

razlikuje po tome što je iznos od 200 dinara upisan ručno, i što priloženi kuponi imaju vrednosti od 1 do 20 dinara. Takođe postoji nešto drugačiji po izgledu obrazac Potvrde na 200 dinara, sa ručno ispisanim delimičnim iznosom koji je ostvaren prodajom (sl. 16b). Na mom primerku sačuvan je samo jedan kupon vrednosti 1 dinar.

Sl. 16a. Potvrda o prodaji poljoprivrednih proizvoda na 100 dinara, sa kuponima (levo)

Sl. 16b. Potvrda na 44 dinara na obrascu od 200 dinara (desno)

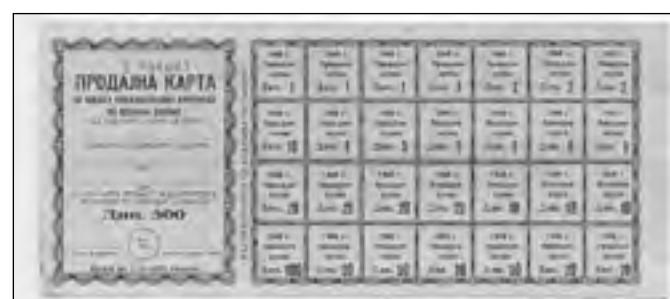
17. Potvrda o prodaji žita. Na ovoj posebnoj Potvrdi o prodaji poljoprivrednih proizvoda, koja je plave boje, narandžastim ("zlatnim") slovima, dijagonalno je isписан назив robe koja je prodata Državi. Ovde se konkretno radi o žitu, a natpis glasi "PŠENICA - RAŽ" (sl. 17). Priloženi kuponi glase na iznose od 1 do 20 dinara.

Na kraju ovog poglavlja, o najranijim posleratnim tačkicama i otkupnim potrvdama, treba navesti i sledeći robno-novčani dokument:

Sl. 17. Potvrda za prodaju pšenice i raži

18. Prodajna karta za prodaju poljoprivrednih proizvoda po vezanim cenama na 500 dinara, 1949. Ova karta (sl. 18) je zelene boje, a uz nju su priključeni bonovi pojedinačne vrednosti od 1 do 100 dinara.

Sl. 18. Prodajna karta po vezanim cenama na Din 500

U toku 1951. godine došlo je do znatne "modernizacije" prizivanju bonova za racionalno snabdevanje i otkup "strateskih" tj. prehrambenih proizvoda. Oni više nisu u vidu kartica i listića sa "tačkicama za seckanje", nego imaju oblik sličan minijaturnim novčanicama. No, pre nego što pređemo na prikaz bonova iz 1951. godine, izvršićemo malu "hronološku diresiju", i opisati dve nedavne pojave izdavanja karata za snabdevanje sa priloženim kuponima, a koji podsećaju na čuvene posleratne tačkice.

19. Prvi slučaj je Karte za snabdevanje "Gradska konferencija potrošača". One su izdate početkom krize u snabdevanju stanovništva naše zemlje nekim važnijim artiklima, krajem 1980-ih ili početkom 1990-ih. godina. Kao i one izdate pre više od 40 godina, i one su glasile na ime, po pravilu "nosioca stanarskog prava" pojedinog domaćinstva. Uz te karte snabdevanja bile su, kao u stara vremena, takođe priključene "tački-

Sl. 19. Moderne karte snabdevanja sa tačkicama
Gradske konferencije potrošača

ce”, i to po tri za sledeće deficitarne artikle: ulje, kafa i deterdžent, plus tri za rezervu. Primerak iz moje kolekcije (Sl. 19) overen je pečatom Mesne zajednice “Stevan Dornjski” - Novi Beograd.

20. Karta za snabdevanje Republike Srpske sa tačkicama. Ovakve karte (nazvane pogrešno “bon”), izdavale su se u periodu nedavnog rata, tačnije 1994. godine. Na koricama primerka iz moje kolekcije (sl. 20a i 20b) navedeno je da je istu izdao

Sl. 20a - Korična strana Karte za snabdevanje
Republike Srpske 1994

Sl. 20b - “Tačkice” navedene karte (bona)

Sekretarijat za privrednu opštine Teslić. Na unutrašnjoj strani karte, koja je plave boje, u formi sličnoj tačkicama, naveeni su deficitarni artikli, koji su se teoretski mogli nabaviti od januara do decembra te godine, u sledećim količinama: brašno 50 kg, šećer 6 kg, ulje 5 l, cigarete 5 štuka (50 kutija), kafa 2 kg i kukuruz 200 kg.

BONOVI IZDATI 1951. GODINE

Sl. 21. Industrijski bon na 1 dinar 1951.

21. Industrijski bonovi. Ovi, tada “savremeni”, bonovi bili su jedinstveni za celu državu, jer je njihov izdavač bio Savet za promet robom Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Tim su bonovima radnici zaposleni u industrijskim preduzećima mogli kupovati namirnice i neka druga materijalna dobra. Izdata su bonovi veličine 82x45 cm, sledećih nominala:

- 1 dinar - plave boje
- 2 dinara - crvene boje
- 5 dinara - ljubičast boje
- 10 dinara - zelene boje
- 20 dinara - sive boje
- 50 dinara - sive boje
- 100 dinara - sivozelene boje
- 500 dinara - ljubičaste boje
- 1000 dinara - plave boje

Svi apoeni imali su dizajn samo na aversu, dok je revers bio prazan.

22. Bonovi za otkup. Dok su radnici proleteri dobijali industrijske bonove, seljacima su za otkup njihovih proizvoda umesto, pravog novca, davali bonove za otkup. Za njih su oni mogli kupovati industrisku robu i razne druge proizvode, pa i namirnice.

Sl. 22. Bon za otkup od 5 dinara

I ove bonove izdavala je vlada FNRJ, bili su nešto veći (90x45 mm), imali su takođe prazan revers, izdati su u istim nominalama kao prethodni bonovi, ali u drugim bojama i to: 1 dinar - braon, 2 dinara - tamnoplavi, 5 dinara - zeleni, 10 dinara - maslinastozeleni, 20 dinara - ljubičasti, 50 dinara - ljubičasti, 100 dinara - plavi, 500 dinara - zelenoplavi, 1000 dinara - crveni.

Sl. 23 - Bon za prehranu na 20 dinara

23. Bonovi za prehranu. Za razliku od prethodnih koji su se mogli koristiti za kupovinu raznih artikala, ovi su se bonovi koristili isključivo za kupovinu hrane.

Ovi bonovi, veličine 95x55 mm, takođe jednostrani, izdati su u manjem broju nominala, i to: 1 dinar - ljubičast, 5 dinara - narandžast, 10 dinara - svetlo ljubičast i 20 dinara - zelen.

Sl. 24. Neizdati bon "Per alimentare" od 50 dinara (Jelinčić 209/6)

24. Iz Kataloga gosp. Jelinčića,* saznajemo da su slični bonovi - **Za otkup i za prehranu / Per alimentare** - bili takođe pripremljeni za teritoriju STT (Slobodne teritorije Trst), ali da nisu izdati.

Kao izdavač navodi se "Vojna uprava J.A. Jugoslovenske zone S.T.T., a bili su pripremljeni sledeće nominale: 1, 2, 5, 10, 20 i 50 dinara. Pored teksta na našem jeziku, na njima je stajalo "Za prehranu" na italijanskom jeziku - PER ALIMENTARE.

25. Bonovi za oficirsku opremu. Sudeći po izgledu, i po stampu jugoslovenskog grbu sa pet baklji, prepostavljam da su

Sl. 25 - Bon za oficirsku opremu JNA od 500 dinara

u isto vreme kao prethodne serije bonova FNRJ, bili izdati i do sad neobjavljeni bonovi za oficirsku opremu JNA. Poznata su mi samo dva primerka ovih apoena - jedan od 100 dinara, zelene boje i drugi od 500 dinara, crveni. Oba imaju po sredini crveni pretisak koso odštampan, a koji glasi ZA OBRAČUN.

(Nastavak u sledećem broju)

SUMMARY

RATIONALIZATION SUPPLY COUPONS AND OTHER RATION CARDS ISSUED SINCE 1944 (Part II)

While the industrial workers had been supplied with rationalization coupons for purchasing different provisions, the villagers were given similar coupons, called receipts, when selling their products to the state (Figs. 15-18). Such receipts had been used predominantly for buying industrial goods. Values on the agricultural receipts had been expressed in money, and the attached small square coupons ("tačkice") had individual value of 1 Dinar and more.

The very similar rationalization supply coupons issued in our time are illustrated on Figs. 19-20. These are the coupons issued by the "City Consumer's Conference" (Gradska konferencija potrošača) issued in Belgrade in early 1980's and in the Republic of Srpska dated 1994, respectively.

In the next Chapter, the new style rationalization coupons, similar to the real banknotes, are described. They had been issued in 1951. There existed three main types of such coupons: Industrial coupons (Fig. 21) issued in 9 different denominations, from 1 to 1,000 Dinars; the redemption coupons (Fig. 22) in the same denominations, and the alimentary coupons (Fig. 23). The similar alimentary coupons had been printed for the Yugoslav part of the Trieste region, having inscriptions in Serbo-Croatian and Italian language (Fig. 24). Finally the special coupons for the military shops (Army supplies) have been also described (Fig. 25).

(To be continued)

* Zmagor Jelinčić, Katalog novčanica jugoslavenskih zemalja, 2. dio - pomoćna izdanja, Ljubljana 1989/90, str. 529-533.

INTERNI NOVAC "REMBASA"

Jugoslav MILETIĆ, Predsednik SND "Idimum" - Resavica

Usastavu rudnika REMBAS-a (Resavsko-moravskog basena), nalazi se i "numizmatički čuvani" Rudnik Sisevac, koji je poznat po tome što se tu, punih 8 godina pre pojave prvog srpskog zvaničnog modernog novca kneza Mihaila Obrenovica, kovao interni metalni novac, a koji je bio preteča budućem sopstvenom novcu obnovljene srpske države. Bili su to "tantuzi", apoeneske vrednosti od 25 para do 10 dinara, kovani 1860. godine, za vreme vladine kneza Aleksandra, sina Karadjordjevog.*

"Numizmatička tradicija" rudara u sastavu sadašnjeg Rembasa, potvrđena je i u najnovije vreme. Ovo je firma koja je, najverovatnije, više nego bilo kojka druga u Srbiji, u nedavnoj prošlosti, izdavala svoj interni novac, odnosno bonove, kako one sa izraženim vrednostima u dinarima, tako i u namirnicama odnosno obrocima za zaposlene.

Takozvana društvena ishrana radnika započela je u Rembasu već 1958. godine, ali najpre samo za rudare, a od 1960. godine i za druge zaposlene. U tom periodu najverovatnije nisu postojali "klasični bonovi" kakvi se kasnije pojavljuju, i to tek početkom 1980-ih godina.

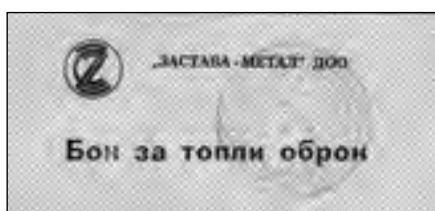
Prva serija "pravih" bonova izdata je 1981. godine, a sastojala se od 2 bona: BON ZA SUVI OBROK (sl. 1) i BON ZA TOPLI OBROK (sl 2.). Oba su izrađena na jednostrano štampanom kartonu, 10×5,5 cm. Bon za suvi obrok je crvenenkaste boje, a dodeljivan je jamskim radnicima (rudarima). Za jedan bon dobijalo se 150 g suhomesnatih proizvoda, 1 hleb i ½ litre mleka. Tadašnje ime firme, navedeno na ovom bonu, glasilo je JP PEU RESAVICA / RMB "REMBAS" / RESAVICA. Pritom, skraćenica JP PEU znači "Javno preduzeće - Podzemna eksploracija uglja", a RMU - Rudnik mr-

Sl. 1. Bon za suvi obrok

Sl. 2. Bon za topeli obrok

Sl. 3. Bon za topeli obrok - Zastava Metal

Sl. 4. Bon Zastave Metal za topeli obrok vrednosti 100 dinara

Sl. 5. Novčani bon Zastave-Rembasa od 1000 dinara

kog uglja. Poznata je i varijanta ovog bona koji je dvobojan. Dok je podloga crvenkasta, kvadrat na desnoj strani je zelenoplave boje.

Bon za topli obrok je identičnog izgleda, sem "oznake vrednosti" i boje - on je zelene boje na svetlozelenkastojo podlozi. Ovaj bon dodeljivao se zaposlenima van jame, a sledovanje, koje se za njega moglo dobiti, bilo je: varivo sa 150 g mesa, salata i ½ hleba.

Druga serija uključuje bonove izdate 1982-1985. godine, a kao njen izdavač navodi se "ZASTAVA METAL" DOO. Naime, u toku 1982. godine jedan od OOUR-a Rembasa (Remontna radionica) izlazi iz sastava Rudnika, i pripaja se Zastavi, a 1985. se izdavaju iz SOUR Zastava i postaje samostalno D.P: (Društveno preduzeća). Poznati su sledeći bonovi: a) BON ZA TOPLI OBROK bez dinarske vrednosti (sl.3), gde se kao izdavač navodi "ZASTAVA-METAL" DOO. Bon je izrađen od hartije braonkase boje, veličine 9,5×4,5 cm; b) Serija bonova za topli obrok sa vrednostima izraženim u novcu. Kao njihov izdavač navodi se D.P. ZASTAVA METAL - RESAVICA, a poznati su nam apoeni od 10 DINARA, 50 DINARA i 100 DINARA (sl. 4). Svi su izrađeni na hartiji plavkaste boje, dimenzije 9,5×5 cm.

Treću seriju sačinjavaju NOVČANI BONOVI u dinarskim vrednostima, izdati 1980-ih godina. Kao njihov izdavač navodi se RESAVSKO-MORAVSKI UGLJENI BASEN / "REMBAS - ZASTAVA" / RESAVICA. Firma po imenu "Rembas-Zastava" formirana je od strane REMBAS-a Resavica i Zastava - Energetika iz Kragujevca. Bonovi su izrađeni od papira dim. 10×5,5 mm, a poznati su sledeći apoeni: 100 DINARA (braon boje), 500 DINARA (tamnosivi) i 1000 DINARA (ljubičasti, sl. 5). Ovim bono-

* v. R. Mandić, *Tokens of the Yugoslav Lands*, izd. Srpsko numizmatičko društvo, Beograd 2001, str. 37 (od 6 poznatih do sada, ovde su opisana 4 apoeni); takođe v. G. Krasnov, Tantuzi Rudnika Sisevac u Istočnoj Srbiji, Numizmatičke vijesti br. 22, Zagreb 1965, str. 17-21. (Opisan samo apoen od 10 dinara).

vima mogla se plaćati hrana u restoranu društvene ishrane, ali su takođe primani i u lokalnim prodavnicama sa kojima je bio zaključen ugovor da ih primaju kao redovan novac.

U četvrtoj seriji, izdati su novčani bonovi čiji je izdavač RESAVSKO-MORAVSKI UGLJENI BASEN / "REMBAS" - RESAVICA. Oni su korišćeni u predinflacionom i inflacionom periodu (1990-1994), a postoje niže sledeći apoeni štampani na kartonu dim. 10,5 cm: 10 DINARA (osnovna boja narandžasta, sl. 6.), 50 DINARA (ljubičasti), 100 DINARA (sivi), 200 dinara (crveni), 100.000 DINARA (braon), 200.000 DINARA (žuti), 500.000 DINARA (krem boje), 500.000 DINARA (braon), 1.000.000 DINARA (tamnoljubičasti), 1.000.000 DINARA (svetlozeleni, sl. 7.), 2.000.000 DINARA (tamnozeleni) i 5.000.000 DINARA (svetlobraon).

Peta serija izdata je 1994. godine, i ona sadrži samo jedan bon. On je po izgledu isti kao bonovi iz prethodne serije, ali mu je apoenka vrednost 1 DINAR tj. novi dinar koji je tada uveden. Izrađen je od kartona iste veličine, a osnovna boja mu je crvena (sl. 8.).

U toku 1994. godine izdata je nova, šesta serija, bonova s imenom izdavača identično kao u I seriji, tj. JP PEU RESAVICA / RMB "REMBAS" / RESAVICA. Izdata su dva VREDNOSNA BONA, vrednosti 1,00 dinara (žute boje, sl. 9.) i 5,00 dinara (plavi). Isovremeno su, kao u prvoj seriji, takođe izdati: BON ZA SVI OBROK (bele boje, sl. 10.) i BONA ZA TOPLI OBROJ (zelene boje). Svi su na kartonu veličine 10×5,5 cm.

Sredinom 1990-ih godina REMBAS postaje deo EPS-a (Elektroprivrede Srbije, a sedištem u Beogradu). Prvi bonovi tako reorganizovanog rudnika, sedme serije, bili su BOBOVI ZA ½ LITRE MLEKA. Kao izdavač se navodi ELEKTROPRIVREDA SRBIJE / JP ŠEU - RESAVICA / RMU REMBAS. Postoje dve varijante ovog bpna: sa malim pečatom (sl. 11) i sa velikim (sl. 12). Takođe je znatna razlika i u serijskim brojevima. Oba su izrađeni na kartonu bele boje, 10×5 cm.

Osma serija Rembasovih bonova izdata je krajem 1990-ih godina, a kao

Sl. 6 . Predinflacijski novčani bon od 10 dinara

Sl. 7. Inflacioni novčani bon od 1.000.000 dinara

Sl. 8 - Novčani bon vrednosti 1 (novog) dinara, 1994

Sl. 9 - Vrednostni bon na 5,00 dinara, 1994.

Sl. 10 - Bon za suvi obrok, 1994.

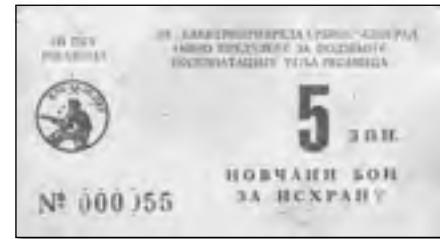
njen izdavač navodi se JP PEU / RESAVICA - JP "ELEKTROPRIVREDA SRBIJE" - BEOGRAD / JAVNO PREDUZEĆE ZA PODZEMNU / EKSPLOATACIJU UGLJA - RESAVICA. Izdati su NOVČANI BONOVI ZA ISHRANU na belom

Sl. 11 - Bon za ½ litre mleka, mali pečat

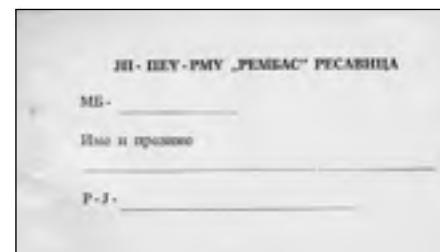
Sl. 12 - Bon za ½ litre mleka, veliki pečat

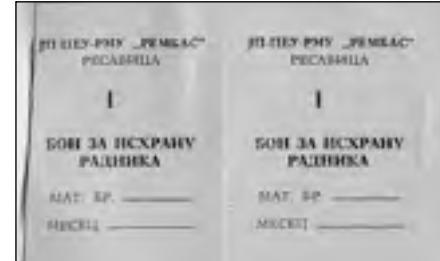
Sl. 13 - Novčani bon od EPS - REMBAS od 5 dinara

Sl. 14 - Rembasov bon iz Budve 2000. godine

Sl. 15 - Korična strana knjižice sa mesečnim kuponima

Sl. 16 - Kupon za ishranu pojedinačnog dana.

kartonu sa zelenom štampom, veličine 9×5 cm. Postoje sledeći apoeni: 1 DINAR, 5 DINARA (sl. 13), 10, 20, 50 i 100 DINARA.. Ove bonove koristili su samo rukovodioci firme, pretežno za plaćanje poslovnih ručkova. Postoji podatak da je od 5000 zaposlenih ove "zelene bonove" koristilo samo 77-oro ljudi.

Za razliku od prethodnih, novčani bonovi **devete serije**, izdati početkom 2000-tih, korišćeni su i još se koriste od strane svih zaposleni. Oni su izrađeni na crvenom kartonu iste veličine, izgleda i apoenских vrednosti (1-100 dinara), a razlikuju se samo po tome što su izrađeni na crvenom papiru u tamnozelenoj štampi.

Pored ovih, postoje i specijalni bonovi Rembasa (uslovno rečeno **deseta serija**). To su bonovi izdati prilikom Radničkih sportskih igara u Budvi 2000. godine (sl. 15). Izrađeni su od kartona 9×4,5 cm, u dve boje - crveni (koji je služio za suvi obrok) i zelenkasti (za topli obrok).

Skraćenica "JP za PEU" znači Javno preduće za podzemnu eksploraciju uglja.

Na kraju treba pomenuti i Rembasove mesečne blokove za ishranu u knjižicama koje imaju po 31 kupon, (sl. 15 i 16) za svaki dan u mesecu po jedan. Oni su se davali monterima kupljene strane i naše opreme i ljudima koji su istu puštali u pogon i obučavali domaće radnike. Postoje knjižice sa kuponima zelenkaste boje (za suvu hranu) i žute boje (za tople obroke).

Ove knjižice sa kuponima nisu bile na donosiocu nego na ime, a njihova dimenzija je 10×5,8 cm.

SUMMARY

INTERNAL CURRENCY OF "REMBAS"

"REMBAS" is the abbreviation for the coal mine complex of Resava. One of the

mines within this "energetic and metallurgical basin", called Sisevac, had been famous for their token issues in 1860's, even before the first Serbian modern coins appeared.

In the new "monetary history" of this mining group of companies, many monetary coupons have been issued since early 1960's up to nowadays. These coupons could be divided in as many as ten series, classified chronologically and by different types. The two main types are the coupons which have its value expressed in meals (including free milk for miners), and in money. The latter ones had been not only used in the canteens of that company, but also have been accepted in local shops as the regular currency. One each coupon from the mentioned series is illustrated, some of them having the astronomic values in Millions of Dinars.

ATRAKTIVNE ULAZNICE DRUŠTVA KOLEKCIJONARA SUBOTICA

Pored Srpskog numizmatičkog društva, koje od 1997. godine izdaje slikovite ulaznice za svoje redovne i međunarodne susrete (do sada postoji 25 raznih motiva), i Društvo kolekcionara Subotica za svoje međunarodne susrete izdaje veoma atraktivne ulaznice, kao i replike novčanica ili deonica koje se daju izlagačima pri naplati stolova.

Ulaznice su u obliku razglednica u boji, sa motivima Subotice i Palića, pa pored svoje osnovne funkcije, imaju i praktičnu vrednost: Koriste se takođe kao suveniri, kao i predmeti kolekcionarstva.

Sl. 1. Lice ulaznice za Međunarodne susrete kolekcionara u Subotici 2. aprila 2005.

Sl. 2. Poledina ulaznice "nominalne vrednosti" 40 dinara

Potvrda uplate za stolove izlagača na Susretima u Subotici 2. aprila o. g. izrađena je na "podlozi" novčanice Kraljevine SHS nominalne vrednosti 5 DINARA / 20 KRUNA (sl. 3 i 4).

Višejezičnost na ovim replikama – srpski, hrvatski, slovenački, mađarski i francuski jezik – vrlo uspešno simbolizuje multietničnost Subotice, prelepog grada na severu Bačke.

Sl. 3. Replika novčanice od 5 dinara sa likom Miloša Obilića

Sl. 4. Naličje "novčanice" sa pri-godnim tekstom subotičkih Međunarodnih susreta 2005.

CENE PAPIRNOG NOVCA JUGOSLAVIJE KOJI NIJE BIO U OPTICAJU

Cene su izražene u evrima

Zoran ILIĆ, Srpsko numizmatičko društvo Beograd

I. Londonska serija

5 dinara, tamno-zelena, 115×55 mm; 10 dinara, crvena, 120×55 mm; 25 dinara, plava, 125×55 mm; 100 dinara, zelena, 156×65 mm; 500 dinara, braon, 166×65 mm; 1.000 dinara, tamno-plava, 176×65 mm;

Ove novčanice se najčešće pojavljuju u kompletu i isključivo u obliku spesimena sa nultom numeracijom.

Cena za komplet: 2.250 - 2.750

II. Serija 1949-1951 (Informbiro-serija)

1 dinar 1950, plava, 80×34 mm.	☒	25	40	75
2 dinara 1950, crvena, 88×37 mm.	☒	25	40	75
5 dinara 1950, svetlo-ljubičasta, 93×40 mm.	☒	15	25	40
10 dinara 1950, zelena, 100×43 mm.	☒	20	30	50
20 dinara 1950, braon, 105×45 mm.	☒	50	80	150
50 dinara 1950, zelena, 113×48 mm.	☒	50	80	150
100 dinara 1950, ljubičasto-plava, 122×53 mm.	☒	125	200	350
500 dinara 1950, ljubičasto-plava, 135×58 mm.	☒	100	150	300

1.000 dinara 1950, braon, 148×64 mm. . . . .
5.000 dinara 1950, zeleno-siva, 148×64 mm. . . . .
10 dinara 1951, braon, 105×45 mm. . . . .
20 dinara 1951, tamno-plava, 108×47 mm. . . . .

400	600	1.200
200	300	500
60	80	120
75	100	150

50 dinara 1950, tamno-zelena, 165×80 mm. . . . .
100 dinara 1949, plavo-crna, 140×68 mm. . . . .
1.000 dinara 1949, zelena, 165×80 mm. . . . .
5.000 dinara 1950, sivo-plava, 166×80. . . . .

500	800	1.500
200	350	650
150	250	500
300	400	700

III.

100 dinara 1990 ???, tamno-zelena, lik J.B. Tita . . . . .
1.000 dinara 1990 ???, žuto-braon, lik J.B. Tita . . . . .
10 dinara 1991, ljubičasta, 139×66 mm. . . . .
50 dinara 1991, crvena, 147×70 mm. . . . .
500 dinara 1991, narandžasto-braon, 159×76 mm. . . . .
100.000 dinara 1994, žuto-braon, lik M. Pupina . . . . .

200	350	500
300	500	850
30	40	75
30	40	75
40	50	100
150	200	300

Naši numizmatičari na medaljama

MEDALJA IVANA NOVINCA

Ranko MANDIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
r_mandic@yahoo.com

Pостоји изузетно мали број медалја наших numizmatičara. Прве за које знамо припадају чуvenим numizmatičарима из породице Vajfert - Ignatu и Đordu. Нjih je детаљно описао Nikola Crnobrnja.¹ Исти аутор у нашем часопису опбјавио је и чланак о две споменице numizmatičara Hinka Ledera.² Трећа, до тада необјавljена numizmatička медалја, издата у част Dimitrije-Mite Petrovića, објављена је у прошлом броју "динара". Медалја коју сада објављујемо мало је позната, а припада истој категорији - **наши numizmatičari na medaljama**. Нju је издао Ivan Novinc, члан Srpskog numizmatičkog društva од 1971. године, па до своје смрти. (članska kartica br. 693/71).

Ivan Novinc, bio је dipl. правник заслужен у RTV Beograd. Рођен је у Beogradу 1941. године, умро у Beogradу 1989. Углавном се бавио фalerističkim kolekcionarством, али и скupljenjem novca, из које обlasti је објавио само један краћи приказ у нашем часопису "Numizmatičar".³

Медалја Ivana Novinca кована је у париској ковници, по његовом властитом нацрту, а сигирана је само иницијалима гравера. Искована је према порудžбини нjenог власника 1979. године (како пиše на ободу медалје), премда се на њој као датум издавања налази 1978. година. Сви натписи на овој медалји дати су на латинском језику⁴

Опис медалје. Наaversu је биста пок. gosp. Novinca, на десно, испод ње ситним словима signatura S.G. FEC (fecit -резао, гравирао); са leve стране је натпис BELGRADI / NATUS (рођен у Beogradу), а са десне ANNO / M.CMXLI (године 1941). Горе је полукруžни натпис у два реда NOVINC IVAN / PHILOSOPHUS, ARTIFEX ET RERUM PUBLICARUM PERITUS (филозоф, уметник и способан јавни радник), а дое у картуши вишередни натпис који гласи EXISTENTIUM ESSENTIAS EQUIREBAT / IMENSA, EXCELSAQUE CONCUPIEBAT / ARTIFICIS OCULIS MUNDUM SPEC- / TABAT. JUVENTUTEM, PULCHRI - / TUDENEM, FLORITIONEM QUE / AMABAT / MCMLXXVIII, што значи: "Истраžивао је суšтину постојања, чењуо за бесконачним и узвишеним, посматрао свет оком уметника и ljubio mladost, лепоту и cvat, 1978."

На reversu медалје је, преko велике figure lava, штит, у ком је горе, у полувенцу од чијка и маслачка обасјани одозго сунчевим зракима иницијали NI. По средини је трaka са натписом DIGNITATE ET VERTUTE (У постојаности и vrlini), а испод тога део глобуса на чијем је централном делу земља Jugoslavija. Са leve и десне стране lava је полукруžни натпис UNIVERSI SECRETUM EST IN REBUS OMNIBUS, што значи "Тајна весеља је у свакој ствари". Испод штита је грб Beograda и празан от

Медалја Ivana Novinca из збирке Народног музеја у Beogradу

сећак, који је кориштен за upisivanje imena особе којој је медалја дodeljена. На две медалје, које се налазе у збирци Народног музеја, ово поље је празно, док су у неким београдским приватним збиркама познати примерци са уgraviranim именом pojedinaca којима је медалја дodeljена.

На ободу је, као што је већ ређено, датум производње, натпис "Bronze" и рог изobilja - ознака париске ковнице. Поред примерака израђених од патиниране бронзе, пречника 68 mm, у збирци Народног музеја налази се и примерак искован у бакру, чија површина није патинирана него sjajna. Posedujemo takođe информацију да је, поред ових, исковано и неколико примерака у сребру.

Премда носи датум "1878", медалја је дodeljivana "на церемонијалан начин" на 40. рођдандан нjenог власника, 21. марта 1981. године. Дodeljivana је у originalnoj crnoj kutiji, на чијем unitrašnjem поклопцу се, на beloj svili, у златотиску налази натпис MONNAIES DE PARIS, док је сама медалја смећена у udubljeno ležište на зеленом somotu.

SUMMARY

NUMISMATIC MEDAL OF IVAN NOVINC

A rare medal of the Belgrade numismatist Ivan Novinc (1941-1989) is described. It had been struck in the Paris Mint in 1979 in bronze, copper, and silver, and has initials of the engraver stated as S.G. FEC (fecit). All the inscriptions on this medal are in Latin language, with bust of late I. Novinc on obverse, and a shield over a huge lion, with coat of arms of the city of Belgrade, and a fragment of a globe showing in central part former Yugoslavia. This medal had been given to the relatives and friends of the laureate on his 40th birthday, on March 21, 1981.

- 1 Nikola Crnobrnja, Spomenice Đorđa Vajferta u kabinetu za novac i medalje Muzeja grada Beograda, Godišnjak grada Beograda, Knj. XXXV, Beograd 1988, str. 119-119. U овој студији укључена је и рођенданска медалја Đorđevog oca Ignata, takođe numizmatičara, dok медалја Đorđevog brata, познатог numizmatičara Huga Vajferta, nije kovana.)
- 2 N. Crnobrnja, Dve spomenice Hinka Lederera, dinar br. 12, Beograd 1999, str. 49-50.
- 3 Ivan Novinc, Rumunske monete i banknote (pričaz knjige), Numizmatičar br. 2, Beograd 1979, str. 245-246.
- 4 Autor zahvaljuje gosp. Kosti Kneževiću za kontrolu ispravnosti latinskih prevoda.

VOJNE PLAKETE U SFRJ

Nenad BELOŠ, falerista i kolezionar iz Pančeva
undying@panet.co.yu

Razni događaji iz života, razni jubileji i drugi događaji, ostali su zabeleženi veštrom rukom majstora medaljera na malom komadu metala raznovrsnog oblika, a koji nazivamo plaketom. Sam naziv "plaketa" datira od francuske reči "plaguete" - u prevodu "ploča sa reljefom", ukoliko je pravougaonog ili četvrtastog oblika i sa predstavom samo na jednoj strani, aversu. Kasnije, za razliku od medalja koje su bile okruglog oblika i na kojima su predstave bile na obe strane, počinje moderna izrada plaketa i u okruglom obliku, na kojima su reljefni motivi prikazani samo na aversu, dok su im reversi ravni i glatki.

PLAKETA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

Pravilnikom o plaketama i značkama Jugoslovenske narodne armije (JNA), koje je propisao Državni sekretar za narodnu odbranu general-pukovnik Nikola Ljubić 5. maja 1969. godine, ustanovljena su priznanja plakete u tri stepena i to: Velika plaketa, Srednja plaketa i Mala plaketa JNA. Ovim je Pravilnikom regulisano da se Velika plaketa dodeljuje saveznim rukovodstvima društveno-političkih i društvenih organizacija kao znak priznanja za saradnju sa JNA i postignute uspehe u jačanju narodne odbrane.

Velika plaketa dodeljivala se i kao znak izuzetne pažnje i priznanja stranim armijama i njihovim najvišim vojnim starešinama za zasluge u razvijanju saradnje sa JNA. Ona je pravougaonog oblika, izrađena od metala srebrno patinirane podloge, veličine 180x230 mm. Na prednjoj strani, u gornjem delu polja, nalazi se znak pripadnosti JNA, veličine prečnika 170 mm, a koji predsta-

vlja pozlaćena zvezda petokraka okružena srebrnim lovoroškim vencem, tako da se gornji krak zvezde nalazi između vrhova lovorošvog venca. U sredini zvezde nalazi se, latinicom ispisana, posrebrenim početnim slovima, skraćenica "JNA", a ispod zvezde su ukršteni mač i puška, tako da vrh puške dolazi između gornjeg desnog kraka, a vrh mača – između gornjeg i levog kraka zvezde. U donjem delu izrađen je pozlaćeni reljef sa oružjem oklopnih i raketnih jedinica i vojnikom u pozadini sa šлемom na glavi. Cela kompozicija je uokvirena, sa leve i desne strane, lovorošvom grančicom, koja je takođe pozlaćena.

Sl. 1. Srednja plaketa JNA

Veliku plaketu dodeljivao je na svečan način državni sekretar za narodnu odbranu, ili lice koje on ovlastio. Ona se mogla dodeliti samo jedanput.

Srednja plaketa dodeljivala se civilnim organima, ustanovama i organizacijama koje su postigle značajne uspehe u saradnji sa vojnim jedinicama i ustanovama i u informativno propagandnoj oblasti o JNA i narodnoj odbrani. Ona se mogla dodeliti vojnim jedinicama, vojnim ustanovama, pojedinim vojnim licima za postignute rezultate u obuci i vaspitanju, i drugim delatnostima koje doprinose jačanju jedinica i ugleda Armije. Mala plaketa se takođe mogla dodeliti i kao znak pažnje za uspomenu, pojedinim vojnim licima stranih armi-

vama, i doprineli ostvarivanju zajedničkih zadataka na jačanju oružanih snaga i narodne odbrane. Ona se mogla dodeliti jedinicama i ustanovama JNA za postignute najbolje rezultate u obuci i celokupnoj delatnosti na jačanju borbene spremnosti i sposobnosti Armije. Srednja plaketa se, takođe, mogla dodeljivati i ustanovama i vojnim ličnostima drugih armija za zasluge u razvijanju i saradnji sa JNA. Ona je pravougaonog oblika, izrađena od metala srebrno patinirane podloge, veličine 100x120 mm, gde znak pripadnosti ima prečnik od 75 mm. Po opisu odgovara velikoj plaketi, stotinom razlikom što se sa leve i desne strane cele kompozicije nalazi okvir od lovorošvih grančica presečenog pravougaonika, koji doseže do sredine kružne podloge sa znakom.

Srednju plaketu dodeljivao je na svečan način načelnik Generalštaba JNA, pomoćnik državnog sekretara za narodnu odbranu, komandant armije, komandant vojnopolarske oblasti, komandant ratnog vazduhoplovstva i protivazdušne odbrane i komandant graničnih jedinica, ili lice koja su ove starešine odredile.

Mala plaketa dodeljivala se civilnim organima, ustanovama i organizacijama, kao i pojedinim građanima, kao znak priznanja za postignute uspehe u saradnji sa vojnim jedinicama i ustanovama i u informativno propagandnoj oblasti o JNA i narodnoj odbrani. Ona se mogla dodeliti vojnim jedinicama, vojnim ustanovama, pojedinim vojnim licima za postignute rezultate u obuci i vaspitanju, i drugim delatnostima koje doprinose jačanju jedinica i ugleda Armije. Mala plaketa se takođe mogla dodeliti i kao znak pažnje za uspomenu, pojedinim vojnim licima stranih armi-

ja, članovima vojnih delegacija, starešinama stranih vojnih jedinica i stranim građanskim licima. Ona je pravougaonog oblika, ozrađena od metala srebrno patinirane podloge, veličine 60x 80 mm, gde je znak pripadnosti veličine 50 mm. Po opisu i izgledu odgovara velikoj i srednjoj plaketi, s tom razlikom što ova plaketa sa svoje leve i desne strane nema kao okvir lоворов venac.

Malu plaketu dodeljivao je komandant divizije, komandant granične brigade odnosno starešina njima ravnog ili višeg položaja, a u inostranstvu vojni izaslanici, šefovi vojnih delegacija i radnih grupa ili lica koja je ovlastio načelnik Generalštaba, odnosno pomoćnici državnog sekretara za narodnu obranu.

Pored napred opisanih plaketa, kao poseban vid priznanja, dodeljivala se i **Značka Jugoslovenske narodne armije**, koja se mogla dodeliti građanskim licima (posebno omladincima i pionirima) i vojnim licima, kao i stranim vojnim i civilnim licima prilikom zajedničkih skupova, susreta, priredbi, sportskih manifestacija, obilazaka pojedinih mesta i ustanova, kako u zemlji tako i u inostranstvu, u znak sećanja na taj događaj.

Značka JNA izrađena je od metala reljefne površine, posrebrena je i patinirana, sa pozlaćenom petokrakom zvezdom, ima prečnik od 11 mm, i u većini slučajeva ona je pozlaćena i smeštena u kutijicu crvene boje, dimenzije 35 x 65 mm, na čijem je gornjem delu poklopca utisnut zlatotiskom znak JNA. Na poleđini značke nalazi se igla pribadača.

Značku JNA dodeljivao je komandant puka, odnosno starešina njemu ravanog ili višeg položaja.

PLAKETA RATNE MORNARICE

U toku jula 1974. godine, Vrhovni komandant oružanih snaga, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, svojom naredbom ustanovio je i plakete i značku jugoslovenske Ratne mornarice, kao znak priznanja za jačanje borbene spremnosti ratne mornarice, za saradnju sa ratnom mornaricom i za uspomenu.

sl. 2. Plaketa ratne mornarice

Plaketa ratne mornarice izrađena je u tri stepena, i to: zlatna, srebrna i bronzana. Osnova za izradu plakete ratne mornarice je metalna ploča kružnog oblika, prečnika 60 mm, na kojoj je reljefno utisнутa petokraka zvezda sa sidrom i okružena lоворовим vencem, tako da se vrh gornjeg kraka zvezde nalazi u sredini razmaka između vrhova lоворовог vence. U sredini, između donjih krakova petokrake zvezde, latinicom je ispisana skraćenica "JRM". Kao podloga plakete služi trouglasto jedro, izrađeno od metala i srebro patinirano.

Zlatna plaketa se dodeljivala društveno političkim i društvenim organizacijama, naučnim, obrazovnim i informativnim institucijama, organizacijama udruženog rada, građanskim licima, vojnim jedinicama i vojnim ustanovama, kao znak priznanja za izuzetne rezultate ostvarene u radu na jačanju ratne mornarice ili za saradnju sa njom. Zlatna plaketa se, kao znak izuzetne pažnje, mogla dodeliti i stranim ratnim mornaricama za zasluge u razvijanju saradnje sa ratnom mornaricom JNA, kao i stranim državljanima, osvedočenim prijateljima ondašnje Jugoslavije.

Zlatnu plaketu dodeljivao je načelnik organizacijske jedinice Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu nad-

ležnog za poslove ratne mornarice, komandant vojnopolomorske oblasti ili lice koje oni ovlaže.

Srebrena plaketa se dodeljivala društveno političkim i društvenim organizacijama, obrazovnim i informativnim institucijama i organizacijama udruženog rada, koje su postigle značajne rezultate u saradnji sa jedinicama i ustanovama ratne mornarice i doprineli njenom jačanju. Srebrena plaketa se mogla dodeliti i jedinicama i ustanovama ratne mornarice i vojnim i građanskim licima na službi u JNA za postignute rezultate u obuci i celokupnoj delatnosti na jačanju borbene gotovosti RM. Plaketa se takođe mogla dodeliti kao znak pažnje za uspomenu istaknutim vojnim licima kako JNA, tako i vojnim licima stranih ratnih mornarica.

Srebrenu plaketu dodeljivao je, kao i zlatnu, načelnik Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu nadležan za poslove ratne mornarice ili komandant vojnopolomorske oblasti, a na svečan način nju je predavao komandant jedinice i načelnik ustanove ratne mornarice rang divizije.

Bronzana plaketa se dodeljivala društveno političkim i društvenim organizacijama, naučnim, obrazovnim i informativnim institucijama, kao i pojedinim građanskim licima, u znak priznanja za postignute uspehe u saradnji sa jedinicama i ustanovama RM. Bronzana plaketa se, kao znak pažnje i za uspomenu, mogla dodeliti pojedinim vojnim licima stranih ratnih mornarica, članovima vojnih delegacija i drugim stranim državljanima. Bronzanu plaketu dodeljivao je, kao i zlatnu i srebrenu, načelnik Saveznog sekretara za narodnu odbranu, nadležan za poslove ratne mornarice, ili komandant vojnopolomorske oblasti.

Značka Jugoslovenske ratne mornarice je izrađena od metala, okruglog oblika prečnika 15 mm. Po motivu i reljefu identična je plaketi RM, s tim što je po površini patinirana i kao podlogu nema trougaono jedro.

Značka ratne mornarice dodeljivala se građanskim licima (posebno omladincima i pionirima), i vojnim licima prilikom zajedničkih skupova, vežbi, susreta, priredbi i sportskih manifestacija, obilazaka pojedinih mesta i ustanova u znak se-

ćanja na događaje. Značku RM najčešće su dodeljivali starešine jedinica i ustanova ratne mornarice ranga puka.

PLAKETA RATNOG VAZDUHOPLOVSTVA I PROTIVVAZDUŠNE ODBRANE

U toku februara 1978. godine naredbom Vrhovnog komandanta oružanih snaga, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, ustanovljena je plaketa i značka Ratnog vazduhoplovstva i Protivvazdušne odbrane kao znak priznanja za doprinos u jačanju borbene gotovosti RV i PVO, i za saradnju kao znak pažnje.

Plaketa RV i PVO izrađena je u tri stepena i to: zlatna srebrena i bronzana. Osnova plakete je okrugla prečnika 85 mm, izrađena od bronce i zavisno od stepena patinirano pozlacenja, posrebređena ili patinirano pobakarisanja. Na aversu plakete je reljefno izražen lovorov venac; u gornjem delu lovorovog venca je petokraka zvezda. Lovorov venac okružuje sliku granica SFRJ, sa maketom aviona i rakete PVO. Sa leve strane prikaza kompozicije ispisana su reljefna latinična slova "RV" (Ratno vazduhoplovstvo), a sa desne strane slova "PVO" (Protivvazdušna odbrana). U donjem delu plakete je godina "1942", koja simbolizuje godinu formiranja RV i PVO.

Zlatna plaketa RV i PVO dodeljivala se za izuzetne rezultate postignute u obuci i celokupnoj delatnosti, u jačanju borbene gotovosti RV i PVO vojnim jedinicama i vojnim ustanovama RV i PVO ranga puka, odnosno brigade i višim,

Sl. 3. Plaketa RV i PVO

kao i vojnim starešinama RV i PVO. Zlatna plaketa se mogla dodeliti i kao posebno priznanje odgovarajućim društveno političkim zajednicama, društveno političkim i društvenim organizacijama, štabovima i jedinicama civilne zaštite, naučnim, raznovrsnim i informativnim institucijama, organizacijama udruženog rada, javnim i kulturnim radnicima, vojnim jedinicama i vojnim ustanovama i vojnim starešinama. Kao znak izuzetne pažnje za zasluge u razvoju i saradnji sa RV i PVO – mogla se dodeliti komandoma, odnosno jedinicama ratnog vazduhoplovstva, protivvazdušne odbrane i protivraketne odbrane stranih zemalja, kao i stranim državljanima, osvedočenim prijateljima tadašnje Jugoslavije.

Zlatnu plaketu RV i PVO, dodeljuje komandant RV i PVO ili lice koje on ovlasti.

Srebrena plaketa RV i PVO dodeljivala se za postignute rezultate u obuci i celokupnoj delatnosti i jačanju borbene gotovosti RV i PVO vojnim jedinicama i vojnim ustanovama RV i PVO, ranga samostalne čete odnosno bataljona i višim, te vojnim licima i građanskim licima na službi u RV i PVO. Kao znak pažnje mogla se dodeliti i jedinicama, ustanovama i istaknutim vojnim ličnostima ratnog vazduhoplovstva, protivvazdušne odbrane i protivraketne odbrane stranih armija.

Srebrenu plaketu RV i PVO dodeljivao je komandant vazduhoplovnog korpusa, odnosno starešina njemu ravnog ranga, ili lice koje oni ovlaste.

Bronzana plaketa RV i PVO dodeljivala se za postignute rezultate u obuci i vaspitanju, kao i drugim delatnostima koje doprinose jačanje borbene gotovosti RV i PVO, vojnim jedinicama RV i PVO ranga samostalnog voda odnosno čete i višim, vojnim licima i građanskim licima na službi u RV i PVO. Za postignute uspehe u saradnji sa jedinicama i ustanovama, i odgovarajućim društvenopolitičkim i društvenim zajednicama. Bronzana plaketa se dodeljivala takođe i starešinama jedinica ratnog vazduhoplovstva stranih armija, vojnim delegacijama stranih armija, i drugim stranim državljanima. Bronzanu plaketu RV i PVO dodeljivao je komandant avijacijskog ra-

ketskog puka, odnosno starešina njemu ravnog ili višeg ranga. U inostranstvu plaketu dodeljuje vojni izaslanik, šef delegacije RV i PVO, ili šef radne grupe. Plaketu mogu dodeliti i lica koje ove starešine ovlaste.

Značka RV i PVO izrađena je od metala i srebro patinirana prečnika 17 mm. Po reljefu identična je sa plaketom RV i PVO. Na zadnjoj strani nalazi se igla pribadača. Značka RV i PVO dodeljivala se vojnim licima i građanskim licima (posebno omladini i pionirima) prilikom raznih skupova, susreta i drugih manifestacija i svečanosti koje organizuju jedinice RV.

Značku RV i PVO dodeljivale su starešine koje su ovlašćene za dodeljivanje plaketa, ili lica koja su oni ovlastili.

SUMMARY

YUGOSLAV MILITARY PLAQUES

The first plaque discussed here is the Plaque of the Yugoslav Army (Fig. 1), founded on May 5th, 1969. There is a big plaque (180x230 mm), a medium one (100x 120 mm), and a small plaque of 60x 80 mm, all of them made out of patinated silver. They had been awarded to the high military and civil dignities, institutions and also to the military personnel of foreign armies and delegations. There is also a special commemorative badge of the same appearance as the plaque.

Plaque of the Yugoslav Navy (Fig. 2) had also been instituted in three classes: gold, silver and bronze. It had been awarded to Yugoslav and foreign maritime institutions and personalities, same as the badge which also existed, same as in the previous case.

Similar to the above is the Plaque and the Badge of the Yugoslav Air Forces and the Anti-Aircraft Forces (Fig. 3). It also had three classes (gold, silver and bronze), and was awarded predominantly to the aircraft officials, including foreign dignitaries.

SPOMEN MEDALJA PROGLASA OBNOVLJENE SRPSKE NEZAVISNOSTI

Ljubomir S. STEVOVIĆ, heraldičar i falerista, Beograd
stevovic@eunet.yu

Srednjevekovna Srbija je u doba velikih župana bila vizantijski vazal u administrativnom i duhovnom pogledu, jer je car postavljao velike župane, a srpske episkopije su bile pod jurisdikcijom Vaseljenske arhiepiskopije u Ohridu. Sveti Sava i njegov brat veliki župan Stefan Nemanjić su se dugo pripremali da Srbiju uzdignu na stepen nezavisne Kraljevine. Za sticanje kraljevskog ranga su bili potrebni blagoslovi cara i patrijarha, i kruna kojom car daruje i postavlja novog kralja.

Dvadesetpet godina vladavine velikog župana Stefana Nemanjića je bilo krunisano kraljevskom krunom – carskom stemom - u Žiči, na Spasovdan, manastirsku slavu, 20. maja 1221. godine, i novom titulom «*Stefan Prvovenčani Kralj Srpski*».¹ Tako je srednjevekovna Srbija postala nezavisna država i ostala sve do turskog osvajanja Smedereva 1459. godine.

Obnavljanje srpske države je počelo posle Drugog srpskog ustanka, kada je Mitrovska skupština narodnih starešina 6. novembra 1817. u Beogradu proglašila Miloša Obrenovića za naslednog «*Verhovnog kneza Srbije*» i 1830. god., kada ga je sultan hatišerifom priznao za naslednog kneza sa novom titulom: «*Miloš Obrenović Knjaz Srbski*», ali je Srbija još bila turski vazal.

Nezavisnost je obnovljena tek posle 419 godina, u doba Milana Obrenovića

IV knjaza srpskog, posle Ratova za oslobođenje i nezavisnost 1876. i 1877/1878. godine. Nezavisnost je zvanično proglašena 10. avgust 1878., na rođendan knjaza Milana Obrenovića. U oči proglaša je bila velika bakljada, zgrada ministarstva spoljnih poslova je bila iskićeno zastavama i velikom parolom «Nezavisnost», a 10. avgusta je napravljen veliki vatromet na Topčiderskom brdu.

Srpske novine su objavile svečanu Knjaževu Proklamaciju Nezavisnosti, koja se završava rečima:

«*Vraćajući se sada poslovima mira, imajmo na umu, da su događaji stvorili Srbiji nov položaj. Ušavši u red nezavisnih država, Srbija je primila na sebe mnogo veću odgovornost, kako za svoje spoljašnje odnosa, tako i za svoj uvutrasjni rad. Nezavisna Srbija mora biti složna, ozbiljna, mora u svima svojim preduzetcima ići izmerenim koracima, kako da se, s jedne strane, potpuno koristi svojim dragocenim tekovinama, a s druge, da sad više no ikad obezbedi sebi simpatije evropskih država, koje su nas primile u svoju sredinu. S polja mudri, unutra čvrsti odnosa — to su jedini putevi, na koji može procvetati Nezavisna Srbija.*»

Najveći državni praznik, «*Narodna svetkovina*», koja se slavila na Svetog Andreja 30. novembra, na dan kad je 18-06. Karađorđe oslobođio Beograd od Turaka, kad je 1830. god. Knjaz Miloš dobio hatišerif kojim su potvrđena nasledna prava Obrenovića, i kada je 1858. god. počela sa radom Skupština koja je vratila dinastiju Obrenovića na presto,² zamjenjen je 20. juna, danom objave Ra-

Sl. 1. Spomen Medalja Nezavisne Srbije

ta za oslobođenje i nezavisnost 1876. godine, pod nazivom „*Opštenarodna svetkovina uspostavljene Nezavisnosti i uvećanja Srbije*“.³

Zatim su, prema novom, nezavisnom položaju Srpske Države, uvedene odgovarajuće titule članovima Knjaževog doma. Titula „*Svetlost*”, koju su imali Knjaz Milan i Knjeginja Natalija, zamjenjena je sa „*Visočanstvo*”, a prestolonaslednik Aleksandar je, umesto „*Knjažević Prestolonaslednik*”, dobio titulu „*Svetlost*”.⁴

¹ Ljubomir S. Stevović; *O kraljevskom krunisanju Stefana Prvovenčanog*, Dinar, br 21, 2003, 64.

² Srpske Novine, br. 16, od 28. novembra 1859.

³ Srpske novine br 177 od 10. avgusta 1878.

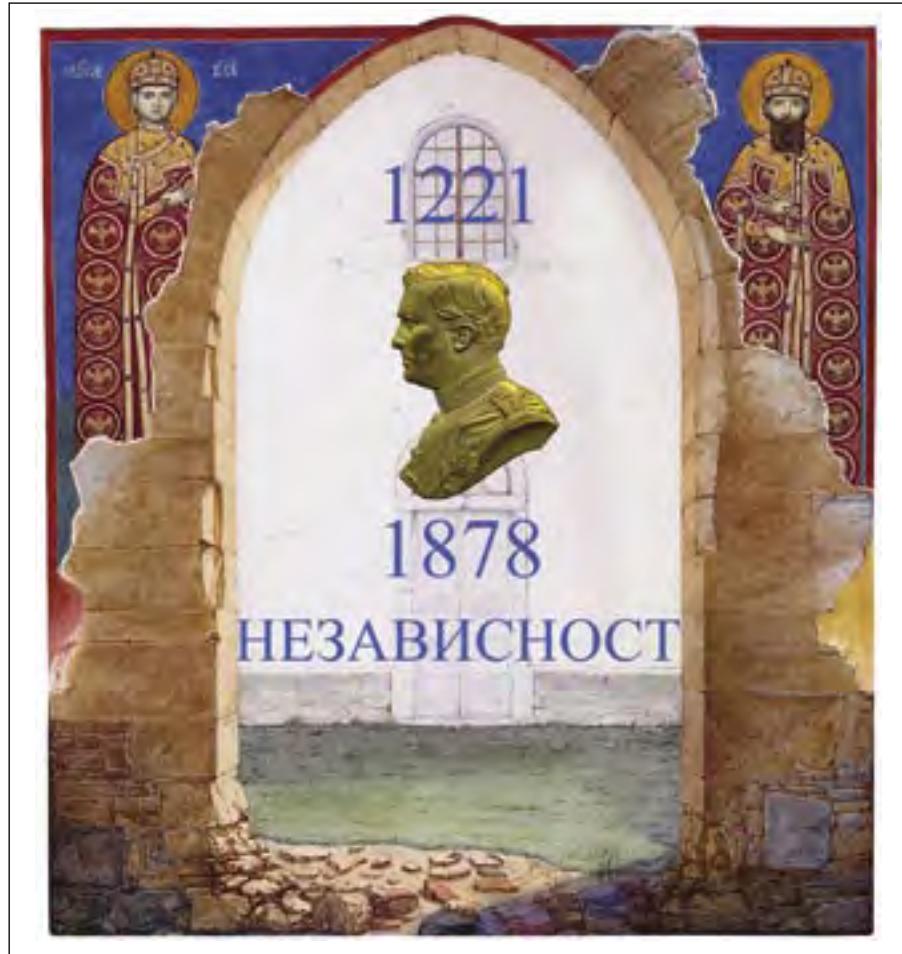
Kao još jedan spomen Obnovljene Nezavisnosti, u velikom broju primera-ka je izdata Medalja Nezavisne Srbije.⁵

Avers medalje, sa levim profilom Knjaza Milana u svečanoj uniformi sa lentom i ordenском zvezdom, rad beć-kog medaljera Antona Šarfa, je preuzet sa Zlatne medalje za hrabrost iz Ratova za Oslobođenje i Nezavisnost 18-76, 1877/1878.⁶ Okolo, u prstenu, se nalazi natpis МИЛАН ОБРЕНОВИЋ IV КЊАЗ НЕЗАВИСНЕ СРБИЈЕ. Ispod biste se nalazi signatura П. и Б., skraćenica radionice bećkog medaljera Wilhelma Pittner-a, gde je medalja kovana. Pittner je vodio svoju medaljersku radionicu od 1856-1898, a kod nas je i pre bio poznat jer je iskovao spomen medalje za Pedesetogodišnjicu Drugog srpskog ustanka, 1865. godine.

Revers medalje je originalan: Jednoglavi orao u poletu, u kljunu drži traku s natpisom НЕЗАВИСНОСТ. Levom kandžom drži snop munja. Ispod trake je ukršten mač, a dole se nalazi Srpski štit; sve na podlozi šesnaestokrake zvezde od kaneliranih krakova. U prstenu okolo gore deviza dinastije Obrenovića: ВРЕМЕ И МОЈЕ ПРАВО. Okolo dole: 10. АВГУСТ 1878.

Prečnik medalje je 33 mm. Kovana je bez ušice, u tri varijante, od cinka, mesinga⁷ i pozlaćenog mesinga.

Na slici 2 je prikazan ulaz u manastir Žiču, kolevku Srpske Nezavisnosti iz 1221, deo akvarela koji je 1873. godine za Srpsko učeno društvo napravio Mihailo Valtrović. Levo od ulaza je Kraljević Radoslav, a desno Kralj Stefan Prvovenčani, obojica sa kraljevskom krunom, u purpurnim kolastim azdijama, sa dvo-glavim orlovima u krugovima.⁸ Između njih je umetnut profil Knjaza Milana Obrenovića sa Medalje Nezavisne Srbije iz 1878. godine.

Sl. 2. Ulaz u manastir Žiču, levo Kralj Radoslav, desno Kralj Stefan Prvovenčani, u sredini Knjaz Milan Obrenović, akvarel Mihaila Valtrovića, 1873

SUMMARY

A MEDAL COMMEMORATING THE RESTORATION OF SERBIAN INDEPENDENCE

The full independence of Serbia had been re-established 419 years after losing its medieval statehood, during the rule of Milan Obrenovich IV, Prince of Serbia, which officially was proclaimed on August 10, 1878. "Srpske novine" (Serbian Newspaper) had published the Declaration of Independence. At that occasion, a special commemorative medal had been issued - The Medal of Independence of Serbia (Fig. 1)

On its obverse this medal shows the profile of Prince Milan facing left, with a circumscription meaning "Milan Obrenovich IV Prince of Independent Serbia". The Cyrillic letters "P" and "V" appear below the bust; they are the ini-

tials of Wilhelm Pittner, the Viennese manufacturer of the medal.

Design of the reverse of the medal is quite original: A single headed eagle is holding in its beak a ribbon with inscription "Independence", while in its left clutch holding a bunch of bolts. Beneath the ribbon is sword, and below is Serbian heraldic shield. All this is on the base of the shape of 16-pointed star. The medal circumscription means "Time and my right" (translation of Latin motto "Tempus et meum ius") and "10th August 1878". The medal is made in three varieties: in zinc, brass and gilt brass.

On Fig. 2 is the picture of the entrance to the Žiča, cradle of the Serbian independence from year 1221. That is an watercolor painting by Mihailo M. Valtrović depicting on the left side king Radoslav, on the right side king Stefan the First-Crowned (Prvovenčani) and between them Prince Milan.

⁴ Srpske Novine br. 185., od 22. avgusta 1878.

⁵ Mila Piletić, Odljovanja, Beograd 1987, 74.

⁶ Srpske Novine br 52, od 7. marta 1878.

⁷ Nada Todorović; Jugoslovenske i inostrane medalje, Narodni Muzej, Beograd 1964, 54.

⁸ Izlozi Srpskog učenog društva, istraživanje srpske srednjevekovne umetnosti 1871-1884, Katalog izložbe, Beograd 1978, 124

PRIZNANJA DRUŠTVA ZA NEGOVANJE OSLOBODILAČKIH RATOVA SRBIJE DO 1918. GODINE (3)

Stevan RADAN, Ranko MANDIĆ i Nenad BJELOŠ
numiserb@yubc.net

Prva medalja Društva za negovanje tradicija oslobođilačkih rata u Srbiji do 1918 godine u novom, XXI veku, izdata je 2002. godine. To je **SPOMEN MEDALJA REGENT ALEKSANDAR KARAĐORĐEVIĆ**, vrhovni komandant srpske vojske u Prvom svetskom ratu (sl. 19). Iskovana je u tri različite varijante - zlatna, srebrna i brončana, prečnika 30 mm. Na aversnoj strani ove medalje prikazan je portret regenta Aleksandra I u uniformi, sa oficirskom kapom na glavi, u profilu, okrenut uлево. Iznad glave portreta isписан је полу-круžни текст: РЕГАНТ АЛЕКСАНДАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ. U donjem desnom uglu kod ramena portreta, nalazi se signatura autora "M" (Mančić). Na reversu medalje predstavljen je amblem Društva - spomenik srpskom vojniku "trećepozivcu", sa datumom "1970", na kamenom postolju spomenika. Okolo je natpis u dva reda: ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИЈА / ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ ДО 1918 ГОД. Ušica, četvrtastog oblika, iskovana je zajedno sa medaljom, kroz nju je provučena pljosnata alka koja spaja medalju sa trougaonom trakom crveno-plavo-bele boje, veličine 40X40X40 mm.

Sledeće medalje Društva izdate su 2004. godine. Prva je **SPOMEN MEDALJA VOJVODA STEPA STEPANOVIĆ**, iskovana od pozlaćenog metala, promera 30 mm (sl. 20). Ona je gotovo identična napred opisanoj medalji, s tim što je na aversu lik pomenutog vojvode srpske

Slobodan Stević (desno), drugi predsednik Društva i An Mari Tranie, unuka Šarla Tranije. Između njih je gosp. Dragoljub Jurišić, sadašnji predsednik.

Sl. 19 - Medalja regenta Aleksandra Karađorđevića, 2002

vojske, okrenut nadesno i natpis **ВОЈБОДА СТЕПАНОВИЋ / ЦЕР 1914.** Revers medalje, ušica i traka, identičan je prethodnoj medalji Regenta Aleksandra.

Druga medalja izdata 2004. godine znatno se razlikuje od prethodnih. To je **СПОМЕН МЕДАЉА ЦЕРСКЕ БИТКЕ** (sl. 21). Zvanično izdanje iskovano je od pozlaćenog metala prečnika 40 mm, a postoji i manji broj nezvaničnih prime-raka od patiniranog srebra. Na aversu ove medalje nalaze se likovi četvorice srpskih vojvoda, koje ćemo sretati i na nekoliko Mančićevih plaketa. U prvom redu stoje, sa leva na desno, vojvoda Stepa Stepanović, vojvoda Radomir Putnik i vojvoda Živojin Mišić, a izmedju njih, u drugom redu, vojvoda Petar Bojović. Na desnoj strani je signature vajara Ljubiše Mančića, slovo "M". Na reversu je kontura spomenika, unutar kojeg je ukomponovan srpski štit sa krunom gore, koji sa strana ima datum 18. VIII - 1914, a dole natpis **ВАША ДЕЛА / СУ БЕСМРТНА.** Sa leve strane spomenika je natpis **ЈАДАР / ИВЕРАК / ЦЕР / ТЕКЕРИШ,** a sa desne godina izdanja, 20-04. Na medalju je nalemljena ušica prstena-nastog oblika, na kojoj je alka, na koju je okačena trougaona traka srpske trobojke, veličine 45x45x45 mm.

PLAKETE

Pored spomen medalja, Društvo za čuvanje spomenika i negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije, izdalo je i brojne plakete.

Prva koja je izdata, bila je **PLAKETA DRUŠTVA** (sl. 22), iskovana 1982. godine u tri varijante: zlatna, srebrna i bronzana. Sve su iste veličine, prečnika 55mm, a iskovane su u Zlatari Majdanpeku. Na sredini plakete je do sada više puta opisivani spomenik srpskom ratniku trećepozivcu, oko koga je natpis u dva reda: друштво за чување споменика и неговање традиција / ослободилачких ратова Србије до 1918 год. Na kamenom postolju spomenika, dole sa leve strane, stoji signature autora, slovo M (Mančić). Revers je prazan.

Motiv na sledećoj plaketi, koje je Društvo izdalo 1984. godine, takođe se više puta pojavljuje na znamenjima

Sl. 20 - Medalja Vojvoda Stepa Stepanović, 2004

Sl. 21 - Spomen medalja Cerske bitke, 2004.

Sl. 22 - Plaketa Društva za čuvanje spomenika i negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije, 1982

Društva: lik čuvenog srpskog izviđača Dragutina (Blagoja) Matića. To je **PLAKETA "ОКО СОКОЛОВО"** (sl. 23), istog autora kao prethodne, izrađena od live-ne bronze, veličine 80 x 65 mm. Ona je, kao i ranije opisana medalja sa likom

istog srpskog izviđača, izdata povodom 75-godišnjice proboja solunskog fronta. Na njoj je lik pomenutog D. Matića prema fotografiji, koja potiče sa Drine iz vremena Prvog svetskog rata, na kojoj je stajao natpis "Око sokolovo, srpski vojnik izviđač sa Drine". U desnom gornjem uglu nalazi se natpis u tri reda, koji započinje i završava sa četiri cirilična slova "S", a glasi: 1914 / СРБИЈА / 1918". Revers je prazan.

Podsetimo se da je Dragutin B. Matić rođen je 1888 god. u selu Kolitincu, ispod Stare planine, srez Starozaplanjski, okrug Niš, a umro 1. januara 1970 godone.

Sl. 23 - Plaketa "Oko sokolovo", 1984.

U toku 1989. godine izdata je PLAKETA 70-GODIŠNICE KOLUBARSKE IČERSKE BITKE (sl. 24). Na njoj su likovi trojice srpskih vojvoda, i to: u prvom redu stoje, sa leva na desno, vojvoda Stepa Stepanović, komandant II armije, pobednice na Ceru i Drini; vojvoda Radoimir Putnik, načelnik Generalštaba srpske vojske i vojvoda Živojin Mišić, komandant I armije, pobednice bitke na reci Kolubari. Izmedju njih, dole, je natpis ЦЕР / КОЛУБАРА / 1914 / 1984 i signatura umetnika, slovo M. Revers je prazan. Plaketa je iskovana u Zlatari Majdanpek od pozlaćenog metalata, prečnika 55 mm, a postoji i manji broj primeraka iskovanih od srebra.

Slična prethodnoj je i PLAKETA ISTAKNUTE VOJSKOVOĐE SRPSKE VOJSKE 1914 - 1918 (sl. 25). Na njoj su likovi napred pomenutih vojvoda, između kojih je, dole u drugom redu, i bista vojvode Bojovića. Iznad njih je polukružni natpis ИСТАКНУТЕ ВОЈСКОВОЂЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914-1918. Plaketa je takođe iskovana u Zlatari Majdanpek, prečnika 40mm.

Na drugom tipu ove medalje prikazani su samo likovi srpskih vojvoda, bez bilo kakvog natpisa (sl. 26). Ona je iste dimenzije, i na reversu ima samo uokvireni natpis ZLATARA MAJDANPEK. Postoje primerci iskovani od po-

zlaćenog metalata i od patiniranog srebra.

PLAKETA OSNOVNE ŠKOLE VOJVODA MIŠIĆ izdata je 1986. godine u saradnji te škole sa Društvom za negovanje tradicija i uspomena na srpske ratove 1912-1918 (sl. 27), povodom proslave 50-godišnjice te škole. Ona je takođe jednostrana, iskovana od pozlaćene bronze, prečnika 55 m. Iznad biste vojvode Mišića je natpis 1936 0. III. BOJBOĐA МИШИЋ 1986, a u donjem levom delu polja je signatura, slovo M. Revers je prazan.

Još jedna vrlo interesantna plaketa, sa likom srpskog izviđača zvanog Oko sokolovo, izdata je prilikom komemoracije na Krfu 1986. godine. To je PLAKETA "OKO SOKOLOVO I KOSTUR SA VIDA" (sl. 28), izrađena od livene bronce, 450x350 mm. U gornjem, četverstom, delu plakete, sa leve strane je lik izviđača Matića, a sa desne strane lik Čede Popovića - Kačamaka, na osnovu fotografije iz 1916. godine. Nije se u početku znalo ko je lik sa te fotografije, pa su ga nazvali "Kostur sa Vida", a francuski lekar koji je lečio ovog srpskog borca na njoj je upisao tekst "Ovaj vojnik je simbol patnje i stradanja srpskog naroda". U gornjem delu polja je tekst na grčkom jeziku ΑΙΩΝΙΑ ΕΥΓΝΩΜΟΝΕΣ / ΣΤΟ ΛΑΟ ΤΗΣ / ΑΔΕΛΦΙΚΝΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Sl. 24-26: Plakete sa likovima srpskih vojvoda

Sl. 27 - Plaketa Osnovne škole "Živojin Mišić", 1986

/ ΝΧΣΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ / ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ. Isti ovaj tekst, ali na srpskom jeziku, ipisan je na medaljonu koji je "priskičen" na četverougaoni deo plakete, i glasi: вечно хвала / народу / братског Крфа / острво спаса и победе. Ispod

tog teksta je minijatura plakete Društva, sa čije desne strane je datum i signatura umetnika tj. 1986 / M.

Čedomir (Čeda) Popović - Kačamak rođen je 28. II 1896. god. u selu Barzilovci, kod Lazarevca, regrutovan u oktobru 1915. god. u II puk Kragujevačkih rezervnih trupa. Prošao je Albansku golgotu i stigao na Krf sa 23 kg težine. Posle kratkog oporavka na Vidu, prebačen je u Bizertu (Tunis) na lečenje i konačan oporavak. Početkom jula 1916. godine stigao je u Solun i borio se u 1 četi 2. bataljona 14. pešadinskog puka Timočke divizije. Umro je u dubokoj starosti, 27. X 1991. godine.

Slede dve plakete Nikole Pašića sa grčkim prijateljima Srbije. Obe su izdate 1988. godine povodom proslave 70-godišnjice završetka I svetskog rata, a koja se održavala na Polikastronu. Prva je **PLAKETA ELEFTERIOS VANIZELOS I NIKOLA PAŠIĆ** (sl. 29), a druga **PLAKETA ARISTID BRIJAN I NIKOLA PAŠIĆ** (sl. 30). Obe su izrađene od livene bronce, veličine 130x110 mm. Na prvoj od ovih plaketa su grčki i srpski predsednici vlada u vreme I svetskog rata, Vanizelos i Pašić, a na drugoj Pašić i francuski državnik i i dobitnik Nobelove nagrade za mir, A. Brijan.

Proslavljujući 80-godišnjicu Kolubarske bitke, Društvo je 1984. godine izdalo **SPOMENICU "KOLUBARSKA BITKA"** (sl. 31) koju ne možemo nazvati plaketom, nego stonom medaljom. (Plakete se razlikuju od stonih medalja po tome što su jednostrane tj. bez dizajna na reversu, i uglavnom su četvrtastog oblika, premda mogu biti i okrugle). Ova medalja iskovana je od bronce, u tehnici politana ploča, prečnika 40 mm. Istovremeno je izdata i identična medalja sa ušicom i trakom, a koju smo opisali i ilustrovali u "dinaru" br. 22, sl. 10. Kao što je tu navedeno, na aversu medalje je predstava srpskog vojnika u stojećem položaju, na kamenom postolju ispod kojeg je godina "1914". Uz ivicu medelje je natpis СПОМЕН МЕДАЉА КОЛУБАРСКЕ БИТКЕ. Na reversu je prikaz crkve Svetog Dimitrija u Lazarevcu i natpis СЛАВА СРПСКИМ РАТНИЦИМА - ЛАЗАРЕВАЦ 1994.

U prošlom broju opisali smo medalje izdate 1998. godine povodom 80-godišnjice proboga Solunskog fronta. Pet godina pre toga, 1993. god., izdata je velika plaketa, prilikom međunarodnog izviđačkog pohoda u povodu 75-godišnjice Solunskog fronta (sl. 32). Na njoj je lik već dobro nam poznatog srpskog izviđača Matića ("Oko sokolovo"), iznad kojeg je javorov list, sa leve i desne strane godišta 1918 - 1988, a naokolo natpis МЕЂУНАРОДНИ ПОХОД ИЗВИЂАЧА СРБИЈЕ - ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА. Plaketa je izrađena od pozlaćene bronce, prečnika 70 mm. Revers je prazan. Plaketa nije signirana, ali pretpostavljamo da je njen autor takođe gosp. Mančić.

Povodom 75-godišnjice smrti kralja Petra I, Društvo je 1996. godine izdalo svoju drugu stonu medalju - **SPOMENICA KRALJA PETRA I KARAĐORĐEVIĆA** (sl. 33), a koja je iskovana u tri varijante: zlatna, srebrna i bronzana, prečnika 60 mm. Na aversu je lik kralja u vojničkoj uniformi i sa kapom na glavi, a u gornjem delu polja je polukružni natpis КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ. Na reversu medalje su četiri srpske vojvode, bez natpisa, kao što je ilustrovano na sl. 26.

Sl. 28 - Plaketa Oko sokolovi - Kostur sa Vida, 1986.

Sl. 29 - Plaketa E. Vanizelos i N. Pašić, 1988

Sl. 30 - Plaketa N. Pađić i A. Brijan

Sl. 31 - Avers stone medalje povodom 80-godišnjice Kolubarske bitke, 1984.

Sl. 32 - Plaketa povodom 75-godišnjice proboja Solunskog fronta, 1993

Sl. 33 - Avers stone medalje Kralja Petra I., sa potpisom autora, 1996.

Sl. 34 - Plaketa Toplički ustanak, 1997

Sl. 36 . Plaketa Cer - Drina - Kolubara, 2004

Sl. 35 - Plaketa Kolubarska bitka - Ljig, 1999

PLAKETA TOPLIČKI USTANAK (sl. 34) izdata je 1997. godine, a na njoj su portreti ustaničkih vojvoda Koste Vojnovića i Koste Pećanca, između kojih je godina "1917". Izrađena je od livene bronce, veličine 155x120 mm.

Do topličkog ustanka došlo je 1917. godine kao odgovor na teror i denacionalizaciju, podstaknut pokušajem regрутације srpskog življa u Bugarsku vojsku. Zahvatio je, pre svega, teritoriju u sливу Zapadne i Južne Morave, Nišave i Timo-ka, na kojoj je sproведен brutalan proces bugarizacije. Na čelu ustanka nalazile su se четničke vojvode Kosta Vojinović i Kosta Milovanović, te crnogorski intelektualci braća Milinko i Toško Vlaho-

vić. Ustanici su uspeli da posle oslobođenja Kuršumlije, Prokuplja i drugih mesta stvore prostranu slobodnu teritoriju u oblasti Toplice i Jablanice.

PLAKETA PETRA I izdata je 1998. godine, povodom 80-godišnjice završetka I svetskog rata, a iskovana je u tri varijante: zlatna, srebrna i bronzana. Ona je po izgledu identična medalji ilustrovanoj na sl. 32. Revers je prazan.

Sledeća je **PLAKETA KOLUBARSKA BITKA LJIG** (sl. 35), izdata 1999. godine. Ona je izrađena od livene bronce veličine 130x65 mm, sa polukružnim gornjim i donjim stranama. Na njenom aversu je srpski vojnik sa uzdignutom levom rukom, dok mu je u desnoj puška.

On stoji na postolju na kojem je natpis ЈИГ / 1914, sa krstom i četiri ocila na desnoj strani. Revers je prazan.

Poslednja do sada plaketa Društva izdata je 2004. godine. To je **SPOMENICA CER - DRINA - KOLUBARA**, ponovo sa prikazom srpskog "Oko sokolovo" izviđača (sl. 36). Iznad njegove figure je natpis pisanim slovima ЦЕР / ДРИНА / КОЛУБАРА, a dole na četvrtastoj pločici godina 1914. Plaketa je izrađena od livene bronce, veličine 80x65 mm.

(Nastavak u sledećem broju)

SUMMARY

INSIGNIAS OF THE SOCIETY FOR CARE OF MONUMENTS AND NOURISHING TRADITIONS OF SERBIAN LIBERATION WARS UP TO 1918 - Part 3

The first three medals described (Figs. 19-20) belong to the series of award medals with ribbons, while the other ones (Figs. 21-36) represent the plaques and table medals. On Fig. 19 the Commemorative medal of Regent Alexander is depicted; while on Figs. 20 and 21 are the medals of Duke Stepa Stepanovic and the Battle of Cer Commemorative medal respectively.

The first plaque issued, is the Plaque of the Society itself, founded in 1982 (Fig. 22); others could be divided in the following groups: Plaques issued in honor of the leaders of the Serbian army in WWI (vojvode), illustrated on Figs. 24-27; King Peter I table medal and plaque (Figs. 33); Commemorative plaques of the Kolubara battle (Figs. 31, 35 and 36); Plaques issued in honor of the famous Serbian WWI scout called "Eye of the falcon" (Fig. 23, 28 and 32); two plaques with portraits of the Serbian WWI prime minister Nikola Pašić with foreign statesmen (Figs. 29 and 30) and a plaque commemorating the Toplica uprising in 1917 (Fig. 34).

(To be continued)

POSTHUMNO ODLIKOVANJE

U okviru obeležavanja godišnjice atentata na premijera Srbije, predsednik Srbije i Crne Gore Svetozar Marović u subotu je posthumno odlikovao Zorana Đindjića Ordenom Nemanje I stepena. Na ceremoniji u Palati federacije, orden je primila njegova supruga, Ružica Đindjić. Obrazlažući odluku, Marović je istakao da je Đindjića odlikovao za "veliki doprinos razvoju demokratije i državničku odlučnost u izgradnji građanskog društva u Srbiji".

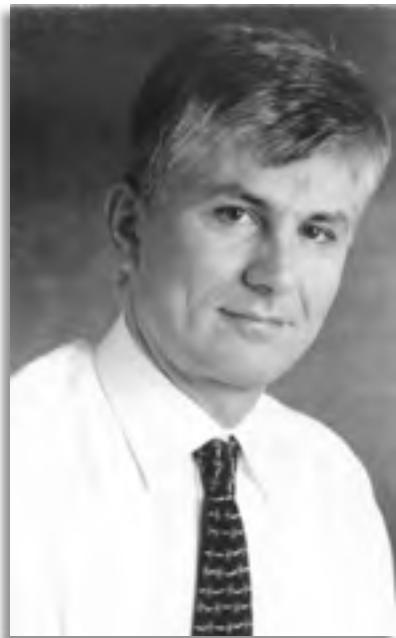
Marović je rekao da ovo priznanje potvrđuje neraskidivu vezu između Đindjića i evropskih ciljeva i budućnosti SCG: "Dok bude Srbije i Crne Gore, koje ne zatvaraju oči pred činjenicama i istinom, i svih onih koji umesto velikih vođa traže konkretna rešenja, umjesto nedodirljivih pojedinaca i ličnih politika, traže pragmatizam i konkretan odgovor na pitanje svojih života, biće i Zorana Đindjića. Dok nas on, tamo gore iz rajske budućnosti čeka da mu se neko od nas pridruži kao prijatelj, sledbenik, ili poštovalec, naša djeca će sigurno ostati sigurna, zadovoljna, slobodna i vesela, zajedno u društvu svojih vršnjaka iz Pariza, Berlina, Londona, Moskve ili Njujorka, jer evropski napredak Srbije i Crne Gore sigurno više niko ne može zaustaviti. I to se vjerovatno zove istorijom, a ljudi koju su svojom ličnom vizijom, energijom, odlučnošću i žrtvom, obilježili taj dio istorije, svakako su istorijske ličnosti."

Ružica Đindjić se zahvalila za odlikovanje, naglasivši da veruje da je njen suprug to priznanje zasluzio, jer su njegove "ideje - zalog i zavet za demokratiju u Srbiji".

"Meni to znači stvarno puno. Znači mi puno zbog moje dece, ali i zbog svih građana ove naše zemlje. Jer, samo ako ovačko budemo čuvali ime, ideju i delo Zorana Đindjića, čuvaćemo upravo ovo zbog čega je on i dobio ovo priznanje. Ja znam kako ću čuvati ovo priznanje. Čuvaću ga kao da je bio zalog i zavet za demokratiju u Srbiji."

Orden Nemanje I stepen

(Vesti B-92,
12. marta 2005.)

Faleristička zanimljivost: Jedan interesantan reklamni oglas iz vremena Kraljevine Jugoslavije

ODLIKOVANJE DVORSKOG MAJSTORA

Radomir STOLICA, istoričar umetnosti iz Beograda

Pred sam početak Aprilskog rata 1941. godine, dvorski majstor, vodoinstalater Velisav Sajić, iz Balkanske ulice u Beogradu, dao je ilustrovani oglas Upravi PTT da mu reklamira firmu u najnovijem godišnjem izdanju *Telefonskog imenika*. Autor oglasa ističe falerističkom ilustracijom garantiju kvaliteta izvedenih usluga. Naime, vlasnik ove firme je od strane vladajuće dinastije Karađorđevića odlikovan Srebnom medaljom za usluge Kraljevom domu, IV stepena.

Ovo odlikovanje dodelio mu je 1922. godine maršal Dvora Jevrem U. Damjanović, brigadni general. Sedište Maršalata dvora se u to vreme nalazilo u ulici Kralja Milana br. 64, u Beogradu, gde je bio i depo ovih odlikovanja svih stepena za vreme postojanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Inače, Medaljama za usluge kraljevom domu raspolagao je isključivo upravnik i maršal Dvora, koji je i potpisivao diplome za ovo odlikovanje izrazito dinastičkog karaktera. Iz tog razloga institucija ovog odlikovanja je posebno izdvojena iz orden-skog sistema. Medalje za usluge kraljevom domu nisu bile u sastavu administracije Kancelarije kraljevskih ordena, čija se adresa nalazila u ulici Kralja Aleksandra br. 22, Beograd. One su u hijerarhiji jugoslovenskih odlikovanja zauzimale najniži rang. Nosile su se na grudima (leva strana) posle ratnih spomenica, a ispred Medalje dobrom strelcu i drugih vojničkih medalja raznih specijalnosti. (Redosled nošenja medalja objavljen je prvi put u "Uredbi o odeći žandarmerije", Zbirka propisa u izdanju Gece Kona, Beograd 1940.)

SUMMARY

DECORATION OF A OF THE ROYAL COURT PLUMBER

Here, an interesting advertisement (Fig. 1) of the Belgrade plumber Velisav Sajić is discussed, because it incorporated in its text picture of the Yugoslav Royal Household Medal of King Peter I (Fig. 2). This is class IV of that medal, struck in silver and it had been awarded to the royal plumber Stajić in 1922 by the Marshal of the court, brigade-general Jevrem U. Dimitrijević.

Information is also given about the rank of the medals worn on the uniforms of gendarmerie, telling us that the rank of Royal Household Medal was above the medals for military marksmanship and skills, like Sharpshooter's Award, Award for Artillery Marksmanship, for Light Machine-Gun Marksman ship etc.

* Primedba urednika: Ovu medalju Romanoff pogrešno pripisuje Kralju Petru II – v. The Orders, Medals and History of the Kingdom of Serbia and Yugoslavia, str. 177.

Sl. 1. Reklamni oglas dvorskog majstora Sajića iz Telefonskog imenika za Beograd, Zemun i Pančevo, 1941. godine, reklamno poglavlje.

Sl. 2. Medalja Kralja Petra I za usluge kraljevom domu IV stepena, avers i revers*

UREDJA O ODEĆI ŽANDARMERIJE

Nošenje odlikovanja i akademskih i drugih znakova

Član 54.

Podoficiri, kaplari i redovi nose pored prednjih odlikovanja i sledeće medalje, koje dolaze posle ratnih spomenica, a po ovom rangu:

- Medalja za usluge kraljevom domu
- Medalja dobrom strelcu
- Medalja dobrom puškomitraljescu
- Medalja dobrom tobđiji
- Medalja dobrom nišandžiji

(Zbirka propisa, sveska 46, Izdanje Gece Kona, Beograd 1940, str. 56-57).

MEDALJA ČASTI

Veliko odlikovanje Savezne Republike Jugoslavije za herojska dela njenih građana

Radomir STOLICA, istoričar umetnosti iz Beograda

Medalja časti ustanovljena je Zаконом о одликовањима СР Југославије од 3. децембра 1998. године у категорији Великих одликовања. Има један степен, а критеријум за додељу овог ексклузивног одлиčја је екстремно висок: "Медалја чести додељује се за дела личног heroјства, изван и изнад захтева dužnosti."

Navedеним Законом предвиђено је (чланом 24) да Медалју чести посље смрти одликованог лица, правни наследници могу предати, zajедно са указом о одликовању, војној музејској установи на trajno čuvanje.

Počетком 1999. године, Savezna kancelarija за припрему предлога статута одликовања СРЈ (са седиштем у Палати federacije) по pozivu је ангажовала одређен бројrenomiranih likovnih umetnika за израду njegovog idejnog rešenja. Између осталих понуђених решења Медалје чести, два аутора су привукла паžњу svojom originalnom kompozicijom. Професор Универзитета уметности у Београду, академски вajar Zorica Janković, је понудила zanimljivo idejno rešenje Медалје чести кružног облика у коме је upisan reljefni krst (grčkog tipa). У центру krsta је utisnut kvadratni medaljon у коме се налази lik slavnog kučkog vojvode Marka Miljanova (1833-1901). На налчију medalje је moralni i životni kredo ovog znamenitog vojskovođe, junaka i pisca: "ЈУНАШТВО ЈЕ БРАНИТИ СЕБЕ ОД ДРУГОГА, А ЧОЈСТВО ЈЕ БРАНИТИ ДРУГОГА ОД СЕБЕ". Пројектована величина medalje (R=50 mm) je требала да se realizuje u tombaku sa odgovarajućom galvanizацијом u zlatu i srebru.

Dруго likovno rešenje predložio је poznati novosadski vajar Vladimir Labat - Rovnjev, koji je autor usvojenih idejnih nacrta za još tri savremena ju-

goslovenska odlikovanja. Njegov idejni predlog Медалје чести (kompjuterски dizajn svih elemenata ovog odličја, sklop u falerističku kompoziciju i izrađen gipsani i metalni model) је prihvачен od strane Savezne vlade, као konacan izgled insignije Медалје чести. Vladimir Labat је ово Veliko odlikovanje projektovao, zbog njegovog visokog granga које ono zauzima u hijerarhiji odlikovanja SRJ, изнад многих ordena, upravo u formi ordenske zvezde. Тако медалја чести по свом originalnom dizajnu osmokrake zvezde, која се носи на traci oko vrata, представља novinu u нашим ordenskim sistemima.

Sl. 1 Veliko odlikovanje Medalja časti

Ovo veliko odlikovanje СРЈ израђено је у технички кованја у Заводу за израду новчаница и кованог новца у Topčideru, у првој половини 1999. године, од pozlaćеног i posrebrenog tombaka, polihromnog transparentnog emajla i zlatnog hrastovog venca, finoće .585. Zlatan venac je imala само prva (ratna)

emisija. Svi kasniji primerци Медалје чести имају ovu aplikaciju u виду kružног hrastovog venca izrađenu od pozlaćenog tombaka. Zlatan venac има utisнута tri žiga i своје listove (за finoći izrade, državne kontrole i proizvođača). Radi isticanja retkosti Медалје чести navodimo da su ukupno само четири примерка ове insignije izrađena sa hrastovim vencem od 14-to karatnog zlata. На reversu ove medalje nalazi se utisnut žig proizvođača - ZIN.

Traka i vrpca Медалје чести израђене су у subotičkoj tkanici "Mladost", од tamnopлаве moarirane svile, на основу идејних nacrta Radomira Stolice, istoričara umetnosti из Beograda. Oni су прилоženi proizvođačу као еталони у технички akvarela за usvajanje i overavanje uzoraka, u odgovarajućoj tonskoj nijansi boje.

Kutija за Медалју чести израђена је код Milana Marušića, beogradskog knjigovesca, од braon kože са natpisom (imenom одликовања) и državniom грбом СРЈ, u zlatotisku.

Статут Медалје чести donela је Savezna vlada 27. jula 2000. godine (objavljen u Službenom listu СРЈ br. 36 od 4. avgusta 2000. godine).

Ovo ексклузивно Veliko odlikovanje СРЈ Jugoslavije u svom kružном medaljonu (ovenčanom hrastovim vencem od zlata) има heraldičке atributiobe "federalne jedinice": krst sa ocilima i lav u hodu. Између njih је dijagonalno postavljen viteški mač, који ukazuje на herojski karakter odlikovanja.

Prvi nosilac Медалје чести bio je потпуковник avijacije, pilot Sreta (Milenka) Malinović. On je odlikovan Указом тадаšnjeg председника Miloševića, од 29. марта 1999. године, како се navodi, "за dela ličnog heroјства u одбрани našeg neba za vreme NATO agresije".

Medalja časti je dodeljena od osnivanja, krajem 1998. do kraja 2001. godine, samo devetorici vojnih lica. Interesantno je istaći da se na spisku nosilaca medalje časti, između oficira i generala Vojске Jugoslavije, nalazi i jedan vojnik. To je Aleksić (Milisava) Branko, desetar, odlikovan ovom medaljom 16. juna 2001. godine. Tako je ova visoka državna nagrada postala dostupna i vojnim licima sa najnižim činovima, što se tumačilo kao "očigledan dokaz demokratičnosti u upravljanju i savremenom rangiranju zasluga naših građana, bez obzira na njihov društveni položaj".

Sl. 2. Lazar Pantelić, direktor Prve niške gimnazije, streljan 21. X 1941. u Kragujevcu, posthumno odlikovan Medaljom časti

Ovo Veliko odlikovanje prvi put je bilo javno izloženo i dostupno likovnoj kritici na Beogradskom sajmu u Hall III na dan 23. X do 29. X 2001. godine, na Sajmu grafičara, gde je učestvovao i ZIN sa svojim proizvodima primenjene umetnosti - medalje, plakete i odlikovanja. Tu je ZIN prvi put prikazao ceo komplet odlikovanja SR Jugoslavije, sa odgovarajućim štampanim reklamnim prospektima i brošurama.

U toku 2002. i 2003. godine Medaljom časti su posthumno odlikovani "legende otpora fašizmu iz vremena II svetskog rata": Aleksandar Belić, poručnik bojnog broda monitora "Drava" i profesor Lazar Pantelić "za svesno opredelje-

42. Медаља части

Медаља части израђена је у облику осмокраке посребрене звезде, пречника 55 mm, чији су краци зракasti у облику сечива мачева. На звездостој основи аплициран је златни храстови венац, пречника 34 mm. У оквиру венца је кружни медаљон подељен на четири поља једнаке величине. Прво и четврто поље покривени су плавим емајлом. На њима је аплициран средњовековни посребренi мач. На другом црвено емајлираном пољу налази се сребрни крст са четири сребрна оцила. На трећем црвено емајлираном пољу налази се златни лав у пролазу. На наличју се налази аплицирана ушица са рељефно утиснутим народним орнаментом кроз који је проувучена трака за ношење.

Врпца медаље израђена је од моарирани свиле тамноплаве боје, ширине 36 mm.

Медаља части носи се на траци око врата.

nje da podje u smrt sa svojim đacima na streljanju u Kragujevcu 21. oktobra 1941. godine.

Interesantno je na kraju istaći da, do kraja 2004. godine, niko od državljava Srbije i Crne Gore nije inaugurišan u dvostrukog nosioca Velikih odlikovanja SR Jugoslavije.

SUMMARY

MEDAL OF HONOUR

This medals belongs to the group of so-called Great Decorations of the Federal Republic of Yugoslavia. It had been instituted on December 3rd, 1998. Vladimir Labat - Rovnjem, a sculptor from Novi Sad, had designed it; ribbon is a masterpiece of Mr. Radomir Stolica, and the case for the medal had been made by the Belgrade bookbinder Milan Marušić.

This medal (Fig. 1) is made in silver, gilt and enamel, in shape of an 8-pointed star with central medallion with a laurel wreath. On the medallion is a sword over four fields (blue – red, red - blue) divided by a cross. In the upper red field is Serbian heraldic cross with four "Serbian letters S", and on the lower red field is heraldic Montenegrin lion.

From 1998 to the end of 2001, only nine people had been awarded this medal. It had also been awarded posthumously to the "legends of resistance to fascism": Lieutenant Aleksandar Belić, commander of the monitoring battle ship "Drava", and to professor Lazar Pantelić (Fig. 2) who was shot by Germans, together with his pupils, in a massacre in Kragujevac, on October 21st, 1941.

KUPUJEM i MENJAM

ORDENJE CRNE GORE

📞 063/227 263

KUPUJEM UMETNIČKE MEDALJE NEBOJŠE MITRIĆA

📞 011/3033-428; 3284-501
r_mandic@eunet.yu

Novi doprinos rusko-srpskoj faleristici

SPOMEN ZNAK “PARTIZAN JUGOSLAVIJE - GRAĐANIN SSSR-a”

Aleksandar MIHAILOVIĆ VELIČKO i Lazar GERIĆ, Tjumen (Rusija)
gericlaza@yahoo.com

Po inicijativi Svesaveznog saveza veterana rata i rada SSSR-a, u čast 45-godišnjice pobede Sovjetskog Saveza u Velikom Otdažbinskom ratu, 1990. godine je predviđeno izdavanje spomen znaka “Partizan Jugoslavije - građanin SSSR-a”, znaka čije su dve osnovne karakteristike: njegova neobičnost i retkost. Neobičan je po samom njegovom nazivu, a retkost mu je određena tiražom, koji je nesrazmerno manji od tiraža sličnih veteranskih oznaka izdavanih za sovjetske vojne jubileje.

Po podacima člana kolektiva proizvođača, polovina predviđenog tiraža od 400 komada je zbog finansijskih teškoća 1990. godine, u vreme početka raspada SSSR-a, prerađena, tako da je konačni tiraž ovog znaka 200 primeraka.

Neočekivanost izdavanja jubilarnog znaka ogleda se u istoriji složnih političkih odnosa između Jugoslavije i SSSR-a tokom više godina posleratnog perioda. Da bi bolje objasnili složenost tih odnosa, neophodno je vratiti se u vreme II Svetskog rata.

Netalentovano rukovodstvo Crvene Armije, iz perioda početka rata, je svojim pogrešnim odlukama prouzrokovalo padanje u nemačko zarobljeništvo stotina hiljada sovjetskih vojnika i oficira. Staljin je, naime, 1942. godine izdao jednu od svojih najsurovijih naredbi. Po toj naredbi svi vojnici i oficiri Crvene Armije, zarobljeni od strane Nemačaca, računali su se kao neprijatelji naroda, a za to zarobljavanje su kažnjavali njihove porodice.

Pod udar tog zakona našao se i zarobljeni sin Staljina Jakov Džugašvili. Nem-

ci su predložili njegovu zamenu za, u Stalingradskoj bici zarobljenog, feldmaršala Fon Paulusa, ali je Staljin smatrao da je trgovina sa neprijateljem nedopustiva, pa nije pristao. Jakov Džugašvili je poginuo u zarobljeništvu, a njegova žena je u SSSR-u uhapšena i poslata u logor. Čudovišna je činjenica da su sovjetske vojнике oslobođene iz nemačkog zarobljeništva, po povratku u otadžbinu, ešalonima otpravljali u logore NKVD (Narodni komesarijat unutrašnjih del).

U Titovoj partizanskoj armiji borio se deo sovjetskih oficira i vojnika, poglavših iz nemačkog zarobljeništva, i njih su takođe po završetku rata u SSSR-u čekala hapšenja. Ukupno u Narodnooslobodilačkoj armiji i partizanskim odredima Jugoslavije borilo se oko četiri hiljade građana SSSR-a; njih 3074 bili su nagrađeni jugoslovenskim odlikovanjima, ali je u SSSR-u, sve do Staljinove smrti, bilo opasno objaviti svoje veze sa jugoslovenskim partizanima. Do razlaza između Staljina i Tita, koji se suprotstavio sovjetskom tutorstvu, došlo je u junu 1948. godine, i posledično Jugoslavija je isključena iz komunističke zajednice, Kominforma. Prilikom “otopljenja”, do kojeg je došlo za vreme desetogodišnje vladavine Hruščeva, nastupio je period izvesnog slobodoumlja. No, ni taj period nije bio bez izvesnih “oblačaka”, od 1960. godine Jugoslaviju u SSSR-u računaju kao sočijalističku državu, ali uz obaveznu primedbu o njenom revizionizmu. I posle niza godina takvih istorijsko političkih sukoba u odnosima između dve države, 1990. godine, u vreme već nagoveštenog raspada SSSR-a, plani-

ralo se izdavanje novog jubilarnog značka, koji bi se uručio svim živim sovjetskim veteranima - učesnicima Jugoslavenske narodnooslobodilačke borbe.

Znak je izrađen od aluminijumske legure, u vidu medalje žetonskog tipa, okačenog o aluminijumsku pločicu. (Sl. 1). On ima formu ovala dimenzija 35x38 mm. U centralnom delu aversa obrazovana je kompozicija koja kopira centralni deo sovjetskog ordena “Otečestvena vojna”; tamnocrvena emajlirana zvezda sa ivicom u čijem je centru belo emajlirani prsten prečnika 22 mm. Naokolo je natpis ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА, dok se u centru nalaze pozlaćeni srp i čekić. Sa leve i desne strane, od vertikalnog kraka zvezde, nalaze se zastave SSSR-a i Jugoslavije, a među njima krakovima, na belo emajliranoj traci, u pozlati je datum “1941-1945”. Leva i desna strana znaka ispod zastava obuhvaćena je pozlaćenim poluvencem od lovorođog lišća.

Revers znaka ima horizontalni natpis u pet redova na ruskom jeziku: “УЧАСТНИК / НАРОДНО / ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ / ВОЙНЫ / ЮГОСЛАВИИ”.

Petougaona aluminijumska pločica o kojoj je okačena ova oznaka, emajlirana je u tamnocrvenoj boji i uramljena u pozlaćenom okviru širine 2 milimetra. Na njoj je natpis u tri reda ПАРТИЗАН / ЮГОСЛАВИИ / ГР. СССР.

Uz znak je dodeljivana potvrda u formi sovjetskih ordenskih knjižica (sl. 2), veličine 8x11 cm, koja u naslovu ima natpis ЗА АКТИВНО УЧАСТИЕ В НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЈНЕ В ЈУГОСЛАВИИ И В ОЗНАМЕНО-

Sl. 1.

ВАНИЕ 45-ЛЕТИЯ ПОБЕДИ НАД ФАШИСТКОЙ ГЕРМАНИЕЙ - Za aktivno učešće u Narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji i obeležavanju 45-godišnjice pobjede nad fašističkom Nemačkom.

Uverenje je datirano 9. maja 1990. godine, i što je čudno, njega je potpisao zamenik podpredsednika Svesaveznog Saveza veterana rata i rada P. I. Kravčenko, a ne sam predsednik. Na um nam dolazi sećanje iz nedavne sovjetske prošlosti kada se potpisivanje važnih dokumenata, sa mogućim skrivenim posledicama, po pravilu, davalо na potpis zamenicima.

SUMMARY

Commemorative Badge "Partisan of Yugoslavia - Citizen of USSR"

Celebrating the 45th Anniversary of the Victory of Soviet Union in the Great Patriotic War, an interesting and quite rare badge had been issued and awarded to the still living Soviet citizens who fought in the Yugoslav partisan forces. Out of those who were taking part in the Tito's liberation army, partisans, 3074 persons had been awarded with high Yugoslav military orders and decorations.

This 1990 commemorative badge was issued in 200 pieces only, instead the originally planned quantity of 400. It had been made in aluminum alloy in oval shape, 35x38 mm (Fig. 1), and has

УДОСТОВЕРЕНИЕ

к памятному знаку
«Партизан Югославии –
гражданин СССР»

1941 – 1945 гг.

Sl. 2.

inscriptions in Russian language meaning "PATRIOTIC WAR" on obverse and "PARTICIPANT OF THE PEOPLE'S LIBERATION WAR OF YUGOSLAVIA" on reverse. On the five-sided aluminum suspension plate there is an inscription in three lines meaning "PARTISAN OF YUGOSLAVIA, CIT. OF USSR".

This badge had been awarded with a Soviet type order certificate in form of a booklet (Fig. 2), and it had been signed not by the President, but by deputy of the Vice-President of the Federal Union of the Soviet WWII veterans, Mr. P. I. Kravcenko. Just a reminder that the old disputes between "revisionist" Yugoslavia and the Soviet block had not been forgotten completely.

JUGOSLOVENSKA MEDALJA UČESNICIMA OKTOBARSKE REVOLUCIJE

Povodom proslave pedesetogodišnjice Oktobarske revolucije 1967. godine, u Jugoslaviji je izdata atraktivna stona medalja. Iskovana je u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Beogradu od posrebrenog mesinga, prečnika 50 mm. Njen autor je akademski vajar Vladeta Petrić (1919-1970).

Na aversu medalje je bista Vladimira Iliča Lenjina, na levo, sa tekstom naokolo "PROLETERI SVIH ZEMALJA UJEDINITE SE". Na reversu je prigodni tekst u sedam redova: "УЧЕСНИКУ / ВЕЛИКАОКТОБРАКЕ СОЦИЈАЛИСТИЧЕСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ / 1917-1967". Medalja postoji sa latiničnim i ciriličnim natpisima, jer je rađena na jezicima i pismima naroda Jugoslavije.

Nije nam poznato koliko je primeraka iskovano, sem da je tada živih učesnika ove Revolucije u Jugoslaviji, kojima je ona bila namenjena, svakako bilo veoma malo.

R.M.

PRIKAZ STUDIJE O VOJNOJ ELITI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Marijan F. KRANJC, general-major u penziji, Ljubljana
marijankr@volja.net

Mile S. Bjelajac, Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941, Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2004, 361 stranica.

Sa ovom knjigom je dr Mile Bjelajac zaokružio svoj opus o vojsci Kraljevine Jugoslavije. Knjiga je luksuzno opremljena, s mnoštvom kvalitetnog fotografskog materijala i argumentovana brojnim primarnim izvorima, pa svakako predstavlja izuzetan doprinos vojnog istoriji Kraljevine Jugoslavije. Knjiga je inače podeljena na dve organske celine, a akcenat je stavljen na nedostajući biografski leksikon o generalima i admiralima vojske Kraljevine SHS – Kraljevine Jugoslavije (strane 115–361).

Za ljubitelje vojnih odličja ova knjiga je izuzetno značajna, jer sadrži za svakog generala i admirala dostupne podatke iz sačuvanih vojnih personalnih dokumenata, koji se nalaze u Arhivu vojno-istorijskog instituta u Beogradu. Pri tome je potrebno napomenuti, da je kod pojedinaca uočljiva razlika između broja odlikovanja koja se navode u dokumentima, od broja odlikovanja koja se nalaze na fotografijama. Objašnjenje sam našao u napomenama, da su se odlikovanja često delila na bojištu ili samo po spiskovima, pa su kasnije pojedinci teško dolazili do njih. Mnogi su odlikovanja kupovali za svaku uniformu posebno, a neki su stavljali i odlikovanja srpske i crnogorske vojske. Tako sam za brigadnog generala Vladimira Skubica u zvaničnim personalnim podacima saznao da je primio ukupno 20 odlikovanja, neka i po dva tri puta, a samo je na jednoj fotografiji, očuvanoj u stričevom albumu u Sloveniji, okićen sa svim odlikovanjima, koja je "zaradio" u srpskoj, a kasnije i u jugoslo-

venskoj vojsci. Želim da kažem, da su se mnogi ratni generali i admirali fotografisali samo sa manjim brojem najvažnijih odlikovanja, pri čemu se oficiri koji su ranije služili u austrougarskoj vojsci, nikada nisu fotografisali sa odlikovanjima te vojske i stranim. Svi su se oni izjasnili kao Jugosloveni, pa na nešto slično nisu ni pomisljali. Verovatno se nije trebalo stideti ordenja, koje je neko "zaradio" na soškoj fronti u borbi protiv italijanske vojske.

Sa dr Bjelajcem sam donekle sarađivao upravo na izboru generala i admirala slovenačkog porekla, jer sam i sam premao monografiju sa naslovom Slovenska vojna inteligencija, koja ovih dana izlazi iz štampe. Na osnovu biografskih i drugih podataka zajedno smo izdvojili grupu od 19 slovenačkih generala i admirala. Za dvojicu, koji su rođeni u Srbiji, nužne genealoške podatke sam uspeo blagovremeno da prikupim samo za brigadnog generala Vladimira Skubica (otac rođen u Črnomlju), dok sam zakašnio za divizijskog generala Milana Plesničara (otac rođen u Ljubljani), pa zato i dr Bjelajac nije spominjao njegovo slovenačko poreklo. Verovatno nije ni pratio reviju ORDEN, u kojoj je gospodin Milan Pešić već 2003. potrdio, da rod njegovog dede potiče iz slovenačke Istre. Ja sam ovih dana uspostavio kontakt sa gospodinom Pešićem i dostavio mu kopiju krštenice, po kojoj je njegov pradeda dr Ivan Plesničar, inače sanitetski poručnik srpske vojske, rođen 1841. godine u Ljubljani. Plesničari inače potiču iz Gorice, dakle iz slovenačkog Primorja.

Sa dr Bjelajcem nismo mogli još potvrditi slovenačko poreklo za kontraadmirala Emila Domanjka, sanitetskog brigadnog generala dr Anteja Hočevara i

generalštabnog brigadnog generala Vilima Klobočara, a obojica smo "propustili" austrougarskog potpukovnika, barona i kasnije generalštabnog brigadnog generala Franju A. Kerčelića (Franz A. Kerchelich), koji je rođen 1870. u Celju, a umro je 1929. kao komandant Moravske divizije.

Dr Bjelajac je pored primarnih istorijskih izvora koristio i brojna sećanja i ratne zapise, a takođe i zanimljive komentare vojno-diplomatskih predstavnika u Beogradu, koji su pažljivo pratili i izučavali stanje među generalima jugoslovenske vojske, o odnosima sa kraljem, inostranstvom i slično. Na kraju knjige su objavljeni razni pregledi i tabele, koji će dobro doći zainteresovanim za traženje odgovora na razna stručna pitanja – komandanti jedinica i ustanova, razmeštaj komandi i jedinica, garnizona, skladišta i slično.

(Lektorisala: Verica Sekulić, Beograd)

SUMMARY

REVIEW OF THE STUDY OF THE MILITARY ELITE OF THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

This is a review of the recently published book *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941* (Generals and admirals of the Kingdom of Yugoslavia) by Mile S. Bjelajac. Discussing the useful information in that book, predominantly for the phaleristic studies, author is here adding some previously unknown information about some Yugoslav royal generals of Slovenian origin.

OZNAKE ARTILJERIJE JUGOSLOVENSKIH PARTIZANA

Preuzeto iz časopisa "Vojnozgodovinski zbornik" - Logatec (Slovenija), br. 5/2000, uz saglasnost izdavača i autora; prevod sa slovenačkog, uz male dopune i izmene.

Nenad BELOŠ, falerista i kolecionar iz Pančeva
undying@panet.co.yu

Pripadnici artiljerije sa znakom iz 1944 godine

Prve dve godine narodnooslobodilačkog rata artiljerija nije imala posebnih oznaka, po kojima bi se razlikovala od drugih rodova vojske. Tokom jeseni 1943. godine, nakon kapitulacije Italije, pojedine jedinice artiljerije počinju nositi poseban znak na levoj strani grudi. Ovaj znak je bio izrađen od deblje vojničke tkanine (čoje) tamno plave boje, promera 5 cm. Oko znaka je bio krug, koji je simbolizovao topovske cevi. Na sredini znaka je bila crvena zvezda petokraka (izvezena crvenim koncem ili izrađena od tkanine crvene boje), njeni kraci su dotali unutrašnje rubove topovske cevi (sl.1). Kasnije, prvom polovinom 1944. godine, na ostrvu Visu, ovaj znak artiljerijskih jedinica biće zamenjen novim znakom. Ove oznake su bile na crnoj čojanoj podlozi u obliku točka sa četiri prečke, preko kojih su se ukrštale topovske cevi. Ove oznake su izvezene, za oficire od zlatnog konca, za podoficire od srebrenog, dok su za borce bile od

crvenog konca. Za razliku od prvobite oznake, način nošenja ovih oznaka predviđao je nošenje na levom rukavu bluze, na nadlaktici (sl.2)

Sasvim slučajno u moju kolekciju je prispela jedna sasvim nepoznata po izradi, oznaka pripadnika artiljerije (sl. 3). Izrađena je od metala (presovanog lima) žute boje i aplicirana na čojanu podlogu tamnopлавe (teget) boje, dimenzije 42 x 42 mm. Amblem je u obliku točka spoljnih dimenzija 34 mm, sa kružnicom prečnika 4 mm, unutar koje su četiri prečke. Preko točka su ukrštene dve topovske cevi, dužine 44,5 mm svaka. Ova oznaka nošena je na levoj strani rukava bluze, na nadlaktici, kao i prethodno opisana. Ovakva oznaka od žutog metalata bila je predviđena za oficire, od srebrnog za podoficire, dok je za borce ostao i dalje izvezeni amblem crvenim koncem. Pred kraj rata ove oznake su nosili svi pripadnici artiljerijskih jedinica, a u Jugoslovenskoj armiji su ostale u upotrebi sve do kraja 1946. godine, kada starešinski kadar dobija novi znak na epoletuškama.

Sl.4. Artiljerijski znak izdat povodom 40-godišnjeg jubileja 1987. godine

Sl. 1. Crtež prvog artiljerijskog znaka jugoslovenskih partizana

Sl. 2. Crtež artiljerijskog znaka iz 1944. godine

Sl. 3. Metalni znak za pripadnike partizanske artiljerije iz zbirke autora (sa Visa)

Pvodom četrdesetogodišnjice jubileja školovanja treće klase artiljerijskih vojnih starešina (Artillerijskog vojnog učilišta), 1987. godine izrađen je poseban jubilarni znak (sl. 4).

Za osnovu ovog znaka uzet je model iz 1944. godine, u obliku točka sa dvema ukrštenim cevima. Na obodu točka ugravirane su godine "1947 - 1987" i skraćenica "AVU" (Artillerijsko vojno učilište), te rimski broj, "III" (treća klasa). Kao podloga znaka uzeta je oficirska oznaka za šapku - petokraka zvezda sa zracima.

Po izgledu je prihvaćen predlog iz 1944. godine, pa je tako za oficire znak bio pozlaćen, za podoficire posrebren, dok je za borce bio od bronce. Znake je izradila zagrebačka kovnica IKOM, i na

njemu se na naličju nalazi zavrtanj sa maticom.

SUMMARY

INSIGNIA OF THE ARTILLERY OF YUGOSLAV PARTISANS

In the first two years of the People's Liberation War, Yugoslav partisans did not have any special insignia for their artillery units. They first appeared by the end of 1943 after the capitulation of Italy. At the beginning, they had been made out of the thick military textile in dark blue color, 5 cm in diameter. Drawing of the first artillery badge of the Yugoslav partisans is depicted on Fig.

1, while on Fig. 2 we can see the second type, from 1944.

There however exists a metal badge in gold color (Fig 3), which was designated for officers. The same badge in silver color was used by non-commissioned officers, while the ordinary soldiers were using the old emblem made in red embroidery. Such badges had been in use by the Yugoslav artillery up to the end of 1946.

At the occasion of the 40th anniversary of the Artillery Military School, in 1987, a special commemorative badge was issued (Fig. 4). The abbreviations "AVU" on that badge stands for "Artillerijsko vojno učilište" ("Artillery War School"), and Roman numeral "III" stands for the Third Class.

RIVISTE STRANIERE

A cura di Andrej Štekar

DINAR, giugno 2004, Makedonska 21, 11000 Beograd, Serbia, www.snd.org.yu, email: numisrb@yubc.net

Dušan Kovačev apre il numero di giugno con un articolo sulle origini della moneta ovvero il codice di Hammurabi (XVIII sec. a. C.) nel quale è descritto, tra le altre cose, anche il tasso d'interesse utilizzato per i prestiti e le misure per l'argento che veniva utilizzato al posto delle monete nell'economia mesopotamica.

mica. Slavoljub Petović presenta le monete dell'imperatore romano Filippo I (204-248 d.C.) coniate in occasione del millesimo anniversario della fondazione di Roma. Rista Miletic è autore di due articoli sulla monetazione romana: nel primo descrive la monetazione dell'imperatore Traiano (98-117 d.C.) mentre nel secondo analizza le contramarche sulle monete romane. Con la presentazione delle monete del re serbo Milutin (regnante tra il 1282 ed il 1321) Ranko Mandić continua la sua serie di articoli dedicati alla monetazione medioevale serba.

Degna di nota è la ricerca firmata da Zbyšek Šustek sulle prime banconote jugoslave del secondo dopoguerra datate 1944. Tali banconote vennero stampate in Unione Sovietica nel poligrafico Gostnak di Mosca. Nello stesso periodo il poligrafico utilizzò cliché prefabbricati per stampare pure le banconote per la Romania, l'Ungheria, la Cecoslovacchia, la Polonia, la Man- ciuria e la Corea. Gli autori delle banconote jugoslave erano dei veri artisti. Infatti, anche se approntate in fretta e

con elementi grafici prefabbricati, le banconote jugoslave risultano diverse da quelle degli altri stati. Però i numeri e vari elementi decorativi utilizzati sulle banconote jugoslave sono visibili anche su zloty, corone, pengo e su altre valute stampate contemporaneamente a Mosca. L'autore della ricerca ha scomposto ogni singolo elemento grafico delle banconote jugoslave facendo capire da quali altre banconote straniere proveniva e come venne composto questo particolare collage.

Cronica Numismatica n° 167
Octobre 2004.

KUPUJEM YU - FALERISTIKU I VOJNE OZNAKE

Kontakt:
013/321-344; 064/128-2150
e-mail: undying@panet.co.yu

OZNAKE NA KAPAMA VOJSKE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1939

Nebojša MILANOVIĆ, falerista iz Paraćina
ninapn@ptt.y

Nakon završetka prvog svetskog rata, i proglašenjem ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u zajedničku državu, Kraljevinu SHS, 1. decembra 1918. godine, u vojsci je neminovno došlo do promene sastava i strukture ljudstva.

Vojska nove države je do prve Uredbe o odeći vojske SHS, koju je potpisao Kralj Aleksandar I Karađorđević 2. marta 1922. godine, bila veoma raznolika. Srpski kadar je zadržao svoje stare uniforme i oznake srpske vojske iz 1911. godine, kao i uniforme sa solunskog fronta francuskog, američkog i engleskog porekla, dok je ljudstvo, koje je pre početka rata živelo na teritoriji tadašnje Austro-Ugarske monarhije, zadržalo svoje uniforme, s tim što su im bile pridodate trobojne ovalne kokarde na kapama i epoletuške srpske vojske, kao i privremene trake – oznake pripadnosti određenim jedinicama.

Oznake na kapama starešinskog kada koprile vojske, od donošenja prve Uredbe iz 1922. godine do 1939. godine, nisu pretrpele značajnije izmene. Raspored boja na ovalnim kokardama bio je istovetan rasporedu boja zastave SHS, odnosno jugoslovenske zastave sa belom bojom u centru i krunisanim monogramom kralja Aleksandra I Karađorđevića, izrađenom od žutog presovanog lima, odnosno krunisanim monogramom prestolonaslednika Petra II Karađorđevića, nakon ubistva kralja Aleksandra I 1934. godine u Marselju.

Radikalne promene uniformi i oznaka na kapama starešinskog kada donela je Uredba o odeći vojske, od 30.

Sl. 1. Uredba o odeći vojske iz 1939 godine

VIII 1939. godine, čiji je inicijator bio Namesnik namesništva maloletnog prestolonaslednika Petra II Karađorđevića, Knez Pavle Karađorđević.

Doduše, promene koje je obuhvatila ova Uredba, delom se oslanjajući na boje i uniformu srpske vojske, početkom druge polovine 19. veka, ipak donosi vrlo značajne novine koje uniformu čine modernom, elegantnom i raskošnjom.

Najznačajnija novina ogledala se u zameni dotadašnje tvrde oficirske šajkače sa šilt suncobranom i podbradnikom, mekom šajkačom, bez šilt suncobrana za svakodnevnu, odnosno, šapkam za službenu, prazničnu i paradnu uniformu, sa novim amblema, posebno za oficire, odnosno, podoficire kao i za pustomce vojne i intendantske akademije.

Oficirski emblem za šapku bio je, vezan ili metalni, krunisani dvoglavi beli

orao, visine 4,5 cm i širine 3 cm. i oko njega vezeni ili metalni venac koji se sastojao od dve grančice, od kojih je jedna bila lovrova, a druga hrastova. Na sredini orla apliciran je monogram vladara P II (Petar drugi), izrađen od žutog presovanog lima.

Orao i venac pričvršćeni su na komadu čoje ili kadife, u istoj boji, i materijala kao jaka na bluzi. Čoja ili kadifa, na kojoj je izvezen amblem prelazi isti za 3 mm. Isto je propisano i za amblem izrađen od metala.

Oficirski amblem za meku šajkaču (svakodnevnu odnosno ratnu) istovetan je ambemu za oficirsku šapku, s tim što je visina orla sa krunom 3,5 cm a širina 2,5 cm. Orao i venac su takođe pričvršćeni na komadu čoje ili kadife, boje jake na bluzi i prelazi isti za 3 mm, a nameštao se na sredini prednjeg šava šajkače. Amblem može biti vezen ili metalni.

Sl. 2. Amblem za oficirsku šapku iz Uredbe 1939 godine

Amblem, odnosno kako je Uredbom regulisan naziv - grb, za podoficire svih klasa, sastojao se od krunisanog belog orla bez monograma vladara, izra-

đenog od belog presovanog lima, visine 4,5 cm i širine 3 cm, bez vanca od lovorove i hrastove grančice. Pričvršćen je na komadu čoje iste boje kao latice na bluzi i to tako da čoja prelazi grb 3 mm. Grb se nameštao na sredini prednjeg šava šajkače, odnosno šapke.

Sl. 3. Meka oficirska šajkača M-1939 sa amblemom (zbirka autora)

Pitomci vojne i intendantske akademije svakodnevno nose meku šajkaču tamno plave boje, bez amblema, osim na prazničnoj šapki, za koju je propisan amblem vezen ili metalni krunisani dvo-glavi beli orao bez vladarevog monograma na grudima, visine 4,5 cm i širine 3 cm, sa vezenim ili metalnim vencem oko njega, koji se sastoji od jedne lovorove i jedne hrastove grančice srebrne boje. Orao i venac pričvršćeni su na komadu čoje, tamnozelene boje, koja prelazi ivice amblema za 3 mm.

Sl. 4. Šapka vojno-policajskog oficira M-1939 sa amblemom (zbirka autora)

Po propisu Br.10844 od 24. IV 1940 godine (aktom kojim je ustanovljena i južna komanda, a isti je praktično predstavljao dopunu Uredbe o odeći vojske iz 1939. godine), propisana je uniforma i oznaka za kapu M-1939/40.

Grb pripadnika jurišnih jedinica sastojao se od krunisanog belog orla od posrebrenog presovanog lima bez vanca, visine 3,5 cm i širine 2,5 cm, pričvršće-

Sl. 5. Grb za podoficirsku šapku i šajkaču iz Uredbe 1939

nog na podlozi od čoje crvene boje. Grb se nameštao na sredini prednjeg dela šava šajkače

Uredba iz 1939. godine zaista je donela mnogo novina, kako u samom kruju uniforme, tako i u označavanju, što je kod jednog dela stareinskog kadra, tačnije kod jedne grupe konzervativnih oficira VKJ, izazvala otpor, posebno u pogledu uvođenja šapke i napuštanju tradicionalne tvrde oficirke srpske šajkače sa suncobranom.

Sl. 6. Oficiri VKJ u letnjim uniformama M-39 (zbirka autora)

Bez obzira na različita mišljenja dela tadašnjih oficira ova Uredba je izgled vojske Kraljevine Jugoslavije približila, ako ne i izjednačila, sa izgledom armija mnogih čak i razvijenijih zemalja Evrope. Nažalost Uredba je doneta pred sam početak Drugog svetskog rata koji nije zaobišao ni Kraljevinu Jugoslaviju, pa izmene u pogledu izgleda tadašnje vojske nisu realizovane u potpunosti.

SUMMARY

CAP BADGES OF THE ARMY OF KINGDOM OF YUGOSLAVIA

After WWI and the foundation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on December 1st, 1918, army of that new state was extremely multifarious, until 1922, when King Alexander I declared the Ordinance on the army uniforms. The new cap badges had been made in the flag tricolors (blue-white-red), with monogram AI up to 1934, and PII afterwards. Another Ordinance was declared in 1939, mostly in order to modernize the army uniforms. The most important change then was the introduction of the new and more elegant caps, including those with rigid shields. Different types had been introduced for the everyday, holiday and parade uniforms.

There existed officer bullion and metal cap badges, having the crowned double-headed eagle within a wreath of laurel and oak branches, with monogram PII (King Peter II) in center. Eagle and the wreath had been fixed on a scarf of the same color as the blouse. Non-commissioned officer's cap badges included only the crowned double-headed eagle, without monarch's monogram, and also without the wreath. Regular caps of cadets of the Military Academy were in blue color, without the badge, while the festive caps included either metal or bullion badges with the crowned eagle and oak and laurel branches, but without the King's monogram.

Still another models of uniforms had been introduced on April 24, 1940, so called M-1939/40. Quite big changes had been made in cut and style of the uniforms, in modernizing caps and introducing King's monogram made in silver plate instead of brass. Such new outfits of the Royal Yugoslav Army could be compared with the most modern uniforms of other European armies, but not for long, for shortly afterwards, the Yugoslav Kingdom ceased to exist.

**Srpsko numizmatičko društvo – Beograd
organizuje**

49.

**MEĐUNARODNI
SUSRET NUMIZMATIČARA**

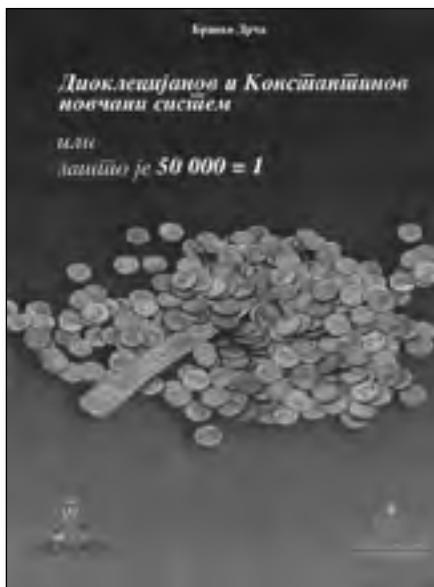

**Beograd, hotel „SLAVIJA”
Subota 7. maj 2005.
od 10 do 15^h**

Svaka ulaznica je istovremeno lutrijski broj tradicionalne nagradne igre u kojoj je glavni zgoditak zlatnik,

DUKAT kralja Aleksandra iz 1931. godine.

Nova numizmatička literatura

Među Arheološkim monografijama, u izdanju Narodnog muzeja u Beogradu, izdata je nova studija Branka Drče. Autor, koji se u svojim do sadašnjim objavljenim radovima bavio novcem Rimskog carstva na početku perioda Dominata, pruža nam jasan model njegovog novčanog sistema, koji je do sada zbog uskog gledanja na stvar ostao nejasno ili pogrešno rastumačen. Ovoj temi autor pristupa multidisciplinarno, tako da posred matematičke analize i merenja (imao je mogućnost ispitivanja brojnih ostava novca datog perioda), u njegovojoj analizi veliku ulogu imaju mišljenja Mantiglija, Bruna, Hendija, Vasića i Harla. Iz Mantiglijevog pristupa crpi legitimitet za upotrebu sopstvene naučne intuicije, na osnovu Vasićevog pristupa koristi socijalne i ekonomski činioce radi objašnjenja pojave koje numizmatika sama unutar sebe ne može da objasni. Navodi i značaj sopstvenog praktičnog istraživačkog rada, kako na polju analize metala, tako i analize sadržaja ostava. Metoda, koju autor primenjuje, može izgledati suviše hipotetična i složena, posebno za ljubitelje rimske numizmatike naviknutenajednostavnost. Međutim, naučna skepsa, koja je autorovu pažnju usmerila na neresenu problematiku nominala Diokle-

DIOKLECIJANOV I KONSTANTINOV NOVČANI SISTEM ili Zašto je $50\ 000 = 1$

Autor: Branko Drča

Izdanje: Narodni muzej, Beograd i Blago Sirmijuma, Sremska Mitrovica 2004.

Ilustrovane kartonske korice u boji, 28 cm. 169 str., ilus.

ISBN 86-84457-02-1

cijanovog i Konstantinovog novčanog sistema, navela ga je da se odvoji od "numizmatičkog Jevandelja" (koj naziva katalog RIC), koji baš na ovom polju ne daje zadovoljavajuće objašnjenje. Iz tog razloga će ova naučna studija sigurno delovati kao "tvrdi beseda" ortodoksnom numizmatičkom načinu razmišljanja. Je li autor u datom pogledu otisao predaleko, ne može se razmatrati na nivou ovako kratkog prikaza.

Sadržaj studije počinje izlaganjem šeme nominala Dioklecijanovog i Konstantinovog sistema nominala u novčanom sistemu, gde izlaze ukratko i merni sistem rimske države iz kog se vidi imperijalna logika sistema, koji koristi prethodne merne sisteme zadržavajući izvesnu fleksibilnost mera. Nakon izlaganja problematike posrebrenog novca i vrlo podrobnog objašnjenja prirode njegovog starenja, upušta se u analizu monetarne politike Rimskog carstva ovog doba, koja je inspirisana nagonmilanim fiskalnim i socijalnim potrebama usled militarizacije i birokratizacije društva. Problematika novčarstva tetrarhije može se razumeti motivacijom javne vlasti da održi vrednost novca stabilnim na ogromnom tržištu carstva opterećenom ograničavanjem cena. Autor uvođenjem naziva "posrebreni novac", kao hipotetičkog naziva za posebnu vrstu nominalne, hoće da pokaže kako su monetarne mere iz doba tetrarhije trebale da stvore stabilan razmenski odnos vrednosti zlatnih, srebrnih i

bronzanih nominala. Posrebravanje bronzanih nominala trebalo bi da podigne vrednost materijala sadržanog u novcu namenjenom za potrošnju na malo, a jedna libra srebra trošila bi se na posrebravanje 50000 komada bronzanih nominala. Autor daje vrlo iscrpan matematički model i reprezentativnim primerima verifikovanu analizu koja treba da dokaže navedenu originalnu tvrdnju. Na žalost, zbog prirode korozivnog procesa teško je empirijski verifikovati autorov model, jer se srebro gubi u korozivnim procesima i drugim činocima koji su ga odvojili od površine matične nominalne. Međutim, mane verifikacije su ovde pre mane pozitivističke nauke, a visok stepen verovatnoće sasvim dovoljan da prihvati autorov model u ovom, inače zamršenom problemu, novčanog sistema Dioklecijana i Konstantina, bar kad se radi o logici posrebravanja.

Otvaranju problematike ka ekonomskoj politici onog doba (koju je u našoj nauci počeo da iznosi Vasić) Drča je svakako dao doprinos. Njegova je ambicija da reši problem posebnosti "posrebrenog novca", o čemu je na nauci da zauzme definitivan stav. Kao poseban kuriozitet treba pomenuti autorov nadahnut, na trenutke očigledno emotivan stil, koji odudara od suvoparne matematičke analize na kakve smo navikli.

Dušan Kovačev

Kovnica srpskog srednjovekovnog novca u Novom Brdu

NOVO BRDO

Autori: Vojislav Jovanović, Sima Ćirković, Emina Zečević, Vujadin Ivanišević i Vesna Radić
Izdavač: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd 2004.

Tvrde ilustrovane korice (boards), 29 cm. 258 str., ilus.

Svi tekstovi su u celosti dvojezični: na srpskom i engleskom.

ISBN 86-80879-32-0

“град је сребрњак вј истиној и злату”

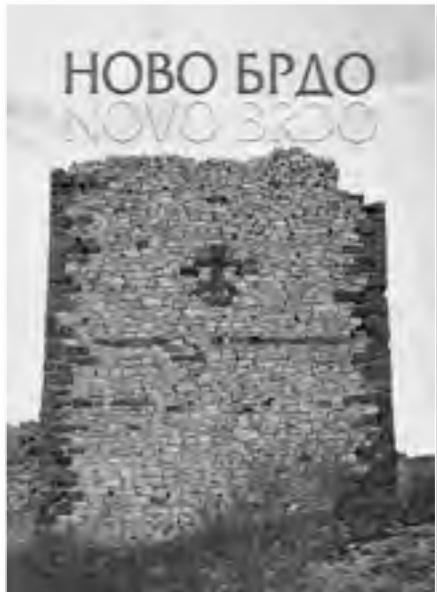
Premda smo u nadnaslovu ovog kratkog prikaza naglasili njeno poglavje, koje je na najdirektniji način vezano za našu osnovnu oblast interesovanja - numizmatiku -, moramo istaći da je ova knjiga u celosti od velikog značaja za izučavanje bogatstva našeg srednjovekovnog nasleđa. U osnovnom delu ove knjige Vojislav Jovanović pod naslovom Novo Brdo srednjovekovni grad na 160 stranica, daje nam obilje podataka o ovom nekada jako značajnom i velikom gradu rudara, zanatlija, trgovaca i ljudi drugih zvanja. Njegov način izlaganja "priče" o Novom Brdu originalan je i zanimljiv; ona ne teče u jednom kontinualnom toku, nego se sastoji od velikog broja malih fragmenata, zasebnih tema, poredanih u niz koji nije strogo povezan, ni hronološki ni tematski. Redaju se naslovi ovih malih fragmenata, kao na primer: Tragovi Varoši; Putevi; Topionice; Rimsko doba; Svedočenja putnika istoričara; Na karti sveta; Multietnički grad; Sasi; Dubrovčan; Grci na Novom Brdu... Takođe: Novobrdsko obilje; Izvoz srebra; Glamsko srebro; Zakon o rudnicima; Zakon Novog Brda; Kovnice; Rudarski poslovi... Daju se takođe sažete biografije pojedinih trgovaca, zlatara, zanatlija, zakupaca carine, pesnika, istoričara, sveštenstva itd. Bogato ilustrovan, ovaj deo knjige uključuje i obilje podataka iz obla-

sti arhitekture, likovnih i primjenjenih umetnosti.

Sledeća je studija Sime Ćirkovića Novobrdske Zakonik despota Stefana Lazarevića iz 1412. godine. Ona je takođe podeljena na kraća poglavlja, uz koja su date izvanredne ilustracije u boji. Suvršno bi bilo ovde prepričavati sadržaj ove Ćirkovićeve studije, naslov iste je samoobjasnijiv.

U trećem delu knjige Emina Zečević obradila je Nakit Novog Brda u periodu XIV i XV veka. Saznajemo ne samo o razvijenom zanatstvu u ovom gradu, posebno zlatarstvu, nego i o razvijenoj međunarodnoj trgovini, kako o uvozu luk-suznih i drugih roba na srpsko tlo, tako i o izvoznim poslovima toga grada i ondašnje Srbije. Nakit, a naročito brojno prstenje koje potiče iz Novog Brda, imao je osobit stilski izraz, a što je izvanredno ilustrovano fotografijama novobrdskog nakita iz Muzeja primenjene umetnosti i Narodnog muzeja u Beogradu.

Numizmatička studija Vesne Radić i Vujadina Ivaniševića, Kovnica srpskog srednjovekovnog novca u Novom Brdu, za nas je najinteresantnija. Obradena je delatnost ove naše čuvene kovnice novca koja je započela sa radom najverovatnije za vladavine kralja Milutina, i potom cara Dušana. Aktivnost novobr-

ske "ceke" mnogo je značajnija u doba kneza Lazara, da bi svoj vrhunac dostigla kovanjima despota Stefana Lazarevića. Nakon njega, ovde svoj novac kuje Đurađ Branković, a nakon potpunog turskog osvajanja, ovde su kovane akče otomanskih sultana. Veruje se da je prva oznaka ove kovnice sigla N-O, koja se javlja na srpskom novcu od kralja Milutina do kralja Vukašina. U vreme kneza Lazara na novcu je pun naziv kovnice – NOVOMONTE, a na novcu Đurđa Brankovića NOVO BRDO. Za turske vladavine ime kovnice navodi se kao Nova Berda i Novar, ispisano arapskim pi-smom.

Sveukupan sadržaj ove knjige u kojoj su sabrani rezultati arheoloških istraživanja započetih na Novom Brdu 1952. godine, između ostalog, kako u pogovoru navodi V. Jovanović, govori i o multi-etničnosti i verskoj toleranciji koji su bili sastavni deo srpske srednjovekovne civilizacije.

Ranko Mandić

Zlatko Viščević
KOVANI NOVAC
REPUBLIKE HRVATSKE
OD OSAMOSTALJENJA DO DANAS
*Coins of the Republic of Croatia
from Independence to the Present Day*

KOVANI NOVAC REPUBLIKE HRVATSKE od osamostaljenja do danas

Autor: Zlatko Viščević

Vlastito izdanje, Rijeka 2005.

Kartonske bele korice, 21 cm. 138 str., ilus.

ISBN 953-99817-0-0

Odlukom Hrvatskog sabora od 26.10. 1993, u Hrvatskoj je kao nacionalna valuta uvedena kuna. Na Dan državnosti 30. V 1994, još uvijek za rata, puštene su u optjecaj

kovanice i novčanice koje su odmah zauzele svoje mjesto u našim novčanicima, srcima i, naravno, numizmatičkim zbirkama.

Prošlo je otada malo više od deset godina. Rat je prestao, zemlja i društvo se obnavlja, izgrađuje, kandidira za članstvo u Evropskoj uniji. Za sve to vrijeme Hrvatska narodna banka uporno nas je, svake godine, darivala novim izdanjima kuna i lipa. Moderna hrvatska numizmatika, stjecajem povijesnih okolnosti, tužno siromašna, obogaćena je velikim brojem raznih izdanja, od redovitih, namijenjenih optjecaju, prigodnih sa istom svrhom, do

luksuznih srebrenih i zlatnih kovanica i kompleta. Kune i lipe su, svojim lijepim dizajnom i zanimljivim izdanjima, posebice optjecajnog novca, stekle popularnost među numizmatičarima širom svijeta. Unatoč tome, sve do danas, nitko se nije sjetio da podatke o svim tim izdanjima sakupi i objavi u jednoj preglednoj cjelini. Hrvatska narodna banka je izdala jednu luksuznu publikaciju koja se bavi samo prigodnim novcem. Na njenim internetskim stranicama također se mogu naći takvi podaci. Hrvatsko numizmatičko društvo, ugledna i stara udruža, nije ništa objavila na tu temu.

Prirodan slijed stvari je da u takvim situacijama vakuum ispune mlađe snage. Jedna mala rasprava na internetskoj numizmatičkoj grupi bila je dovoljna Zlatku Višćeviću, mladom riječkom numizmatičaru, da se uhvati posla, prikupi sve potrebne podatke i da u nekoliko mjeseci rada predal numizmatičkoj javnosti ovaj lijep i temeljit rad. Ovdje ćete naći sve što nosi ime kune ili lipe, u svim

postojećim oblicima i kombinacijama, sve što je Hrvatska narodna banka izdala, a zove se kovani novac. Ali ne samo to, vrijedni Zlatko išao je i dalje, te je popisao i obradio i sve do sada poznate greške, varijante i ostale numizmatičke "specijalitete". Time je ovaj rad izdigao od golog sakupljanja činjenica, te mu je dao i istraživačku dimenziju. Sam katalog podijeljen je, osim uvodne, u još pet cjelina: optjecajni novac, prigodni novac, kompleti optjecajnog novca, kompleti prigodnog novca te varijante, makulature, probe i ostala neredovita izdanja. Vrlo je detaljno obrađen svaki komad, radijlo se o pojedinačnim komadima ili o kompletima, sa svim potrebnim podacima: od metala, kovnice, autora, emisije, do vrlo detaljnih opisa. Svaki je komad, također, i posebno ilustriran. Ilustracije grešaka su uvećane, te su velika pomoć naprednjem sakupljaču. Dodajmo svemu tome kronologiju svih izdanja, pregled svega izdanog po nominalama i dobivamo zaokruženu cjelinu, koja ima

svoju glavu i rep. Autor je dao i prvi pregleđ cijena optjecajnog novca. Možda će zbog toga pretrptjeti i poneku kritiku, jer su cijene pitanje oko kojeg je najteže postići konsenzus. Ali slagali se mi s njima ili ne, činjenica je, da je ovo jedini ozbiljni izvor podataka o cijenama hrvatskog novca, pošto one koje se objavljuju u svjetskim katalozima nisu realne, te se svode na automatizam prepisivanja prethodnih izdanja.

Listajući ovu knjigu, dakle, možemo zaključiti slijedeće: ova stručno obrađena, prepuna podataka i lijepo opremljena knjiga zasluguje svoje mjesto na mnogim policama i, još više, u rukama. Jer tek sad kad je imamo, viđeti ćemo koliko nam je zapravo trebala. Poželimo joj još izdanja, sve dok kunu jednom ne zamjeni euro.

Mirko Bezić

Interesantna knjiga iz oblasti balkanske faleristike:

МАКЕДОНИЈА И БЛГАРСКАТА ФАЛЕРИСТИКА

Autor: Todor Petrov

Izдавач: Voenno izdatelstvo, Sofija 2004.

Kartonske ilustrovane korice u boji, 25,5 cm. 72 str, ilus.

ISBN 954-509-283-1

Faleristički materijal predstavljen u ovoj knjizi dat je hronološko-tematski, tj. sistematizovan je ne samo po tematici već i po redosledu osnivanja ovde prikazanog falerističkog materijala.

Cilj knjige je da upozna čitaoce sa ordenima, medaljama, oznakama i značkama, vezanim za celokupni geografski prostor Makedonije, a koje se dodeljuju više od 100 godina.

Prvo poglavje knjige opisuje oznake nacionalno oslobođilačkog pokreta u Makedoniji - kokarde VMRO-a i spomen značke posvećene makedonskoj mladoturskoj revoluciji. Tu su takođe i ilustracije medalja i značaka raznih sportskih, patriotskih i prosvetnih društava. Poglavlje je ilustrovano poveljama i obiljem fotografija na kojima su nosioci navedenih znamenja.

Druge poglavje predstavlja Makedoniju u ratovima 1912-1918, u bugarskoj

faleristici. Tu su dati opisi nekih medalja i vojnih žetona nama do sada nepoznatih, kao npr. Medalja za oslobođenje Makedonije u izdanju organa Liberalne partije, ili Značka i Medalja za učestvovanje kao dobrovoljac u ratovima 1912-1913.

Treće poglavje proučava faleristički materijal na kome su predstavljene ličnosti koje potiču iz Makedonije. Ovde su i najlepše ilustracije: ogrlica, zvezda i ordenski znak carskog Ordena svetih ravnoapostola Kirila i Metodija. Tu je i opis crkvenog Ordена sv. Kirila i Metodija, u izdanju katoličke crkve u Bugarskoj, Medalja sv. Klimenta Ohridskog i desetine medalja i značaka od kojih su najinteresantnije one sa početka XX veka. Tu su predstavljene biste Goce Delčeva i tadašnjeg prestolonaslednika cara Borisa.

U knizi je opisano preko 40 znamenja, od kojih su 7 državna odlikovanja

(ordeni, medalje, počasni znakovi), 10 su privatna i neslužbena izdanja, preko 10 su oznake za grudi i kape, itd.

Ovu knjigu odlikuje obilje odličnih i vrlo ukusno raspoređenih fotografija, podrobni i precizni opisi potkrepljeni sa mnogoliterature, publikovanih dokumenata i izvora. Mi je iskreno preporučujemo, jer ona predstavlja dragocan izvor za kolezionare koji sakupljaju faleristički materijal vezan za teritoriju Balkana, u ovom slučaju Makedonije.

Dragan Stanislavlević

Aleksandar BRZIĆ, Amsterdam
aleks@brzic.com

NUMIZMATIČKE AUKCije NA KOJIMA SE NUDIO NAŠ NUMIZMATIČKI MATERIJAL U PRVOJ POLOVINI 2004. GODINE

Numismatic Auctions in the first half of 2004 which offered coins and notes of Serbia and Montenegro

I u drugoj polovini 2004 godine se nastavio trend dobre ponude sa jakim rezultatima. Pored ponude našeg materijala, vredno je pomenuti na području moderne numizmatike, i veoma veliku ponudu Austro-Ugarskog zlata kao i nastavljenu ponudu Rusije, tržište koje kao da nema dna: na svakoj aukciji se postavljaju novi rekordi cena i maltene sve što se ponudi nalazi kupce veoma lako. Koliko dugo će ovo trajati, teško je reći. Najveće iznenađenje je da ustvari iznenađenja nema: i pored dosta loše ekonomske situacije u Evropi, numizmatičko tržište i dalje ostaje veoma dobro, na dosta područja čak i izvanredno.

Evo nekoliko interesantnih aukcija sa našim materijalom u drugoj polovini 2004 godine:

Aukcijska kuća **Fritz Rudolf Künker**, iz nemačkog Osnabrika, je na aukcijama početkom oktobra nudila sledeće interesantne komade, cene su u evrima:

- Los 6727. AVNOJ Jahrgangssatz 1968, (Gold und Silber). 25 Jahre Republik. 2000.-
- Los 6728. Mediteranske igre u Splitu. 1000.-

Krajem oktobra je u Cirihu održana jubilarna 300-ta aukcija kuće **Hess-Divo** na kojoj je bilo ponuđeno nekoliko naših rariteta, neki od njih već objavljeni u „dinaru“.

- No: 1200. Alexander I. **Ducat 1932**, Belgrade mint. The famous so-called "Reiter-Dukat" Of the greatest rarity. Nearly extremely fine. CHF 4000.- prodato za 4000.-

- No: 1201. **50 Dinara 1932**. Silver Pattern with lettered edge. Unpublished pattern variety. 22.98 g. CHF 3500.- prodato za 4200.-

- No: 1202. **50 Dinara 1932**. Silver Pattern with milled edge. Extremely rare. Unpublished pattern variety. Lovely patina. The pattern with milled edge usually appears only in copper. This is probably the first silver pattern on the market. Lovely patina. A perfect specimen in FDC CHF 3500.- prodato za 4400.-
- No: 1205. Nikolaus I. **Uniface trial strike for 2 Perpera 1910**, Vienna mint. Edge smooth. 10.02 g. Hauser -; K./M. -; Mandic -. Probably unique. Matte proof uncirculated. CHF 5000.- Nije prodato.
- No: 1261. Milan IV. Obrenowitsch. **5 Dinara 1879**. Proof. FDC. CHF 1500.- prodato za 1900.-
- No: 1262. Petar I. **Lot of six uniface trials for the Serbian coinage of 1904**. All probably unique. Extremely fine CHF 3000.- prodato za 2800.-

Firma **H.D. RAUCH – WIEN**: 8. Fernauktion 1. Oktober 2004. Ponuđeno je nekoliko naših srednjovekovnih novčića, tzv. matapana:

- Lot 967. SERBIEN. **Stefan Dragutin** (1276/1282 u.-1284/1316. Grosso (1,92 g), leichter Doppelschlag s.sch./f.s.sch. € 35

- Lot 969. **Stefan Dragutin** Grosso (1,84 g). Jovanovic:2. s.sch. € 40

- Lot 969. **Stefan Uros II.- Milutin** 1282-1321. Grosso (2,02 g). s.sch. 35.-.

U novembarskoj aukciji švajcarske kuće **La galerie numismati-que**, ponuđeno je dosta našeg ordenja (cene su u švajcarskim francima) :

- 449 SERBIA **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Commander with swords, 2nd type; Neck Badg. 1.200.-

- 450. SERBIA **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Commander - 2nd type. 1.000.-
- 451. **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Commander's Decoration 2nd type. 600.-
- 452. **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Officer's Cross with Swords - 2nd type. 700.-
- 453. **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Officer's Cross - 2nd type. 300.-
- 454. **ORDER OF THE WHITE EAGLE**. Knight's Cross - 2nd type. 550.-
- 455. **ORDER OF TAKOWO**. Commander's Cross. 1.000,00

- 469. **ROYAL HOUSEHOLD MEDAL**. Box for this medal. 50.-
- 295. MONTENEGRO. **ORDER OF DANILO**. Grand Cross; Sash Badge. 1.200.-
- 296. **ORDER OF DANILO**. Officer's Cross. 750.-
- 297. **ORDER OF DANILO**. Officer's Cross. 500.-

- 298. **ORDER OF DANILO.** Knight's Cross (5th class) 400.-
- 300. **SILVER MEDAL FOR BRAVERY.** Type of Austrian production. 300.-
- 554. YUGOSLAVIA. **KINGDOM ORDER OF THE CROWN.** Commander's Cros. 550.-
- 555. **KINGDOM ORDER OF THE CROWN.** Commander's Cross. 400.-
- 556. **KINGDOM ORDER OF THE CROWN.** Knight's Cross (5th class). 100.-
- 557. Fire Brigade Federation (Dunavska Banovina). CROSS FOR UNSELFISH ACTION. 100.-
- 558. **PEOPLE'S REPUBLIC ORDER OF THE ORDER OF THE YUGOSLAVIAN FLAG.** 1st Class - complete Set (Grand Cross). 1.200.-
- 559. **PEOPLE'S REPUBLIC ORDER OF THE ORDER OF THE YUGOSLAVIAN FLAG.** Badge of the Order 5th class. 230.-
- 560. **ORDER OF THE YUGOSLAVIAN STAR,** with the Golden Wreath (Grand Officer). 1.400.-
- 561. **YUGOSLAVIA PEOPLE'S REPUBLIC ORDER OF THE PEOPLE'S ARMY,** with Golden Laurel Wreath (1st Class). 300.-
- 562. **PEOPLE'S REPUBLIC ORDER OF THE PEOPLE'S ARMY,** 3rd class. 100.-

Za gornju aukciju nemamo nažalost listu postignutih cena.

Jedna od "najotmenijih" aukcijskih kuća u Evropi u ovom trenutku je **Numismatica Genevensis**. Na novembarskoj aukciji bilo je i za nas interesantnog materijala (cene su i ovde u francima):

- 946. Nicolas ler. **100 Perpera 1910.** KM 12. Superbe exemplaire. 10'000.- prodato za 15000.-
- 947 **100 Perpera 1910.** KM 13. Superbe exemplaire sur flan bruni. 15.000.- prodato za 26.000.-
- 1330. **YUGOSLAVIE Lot de 3 ESSAIS en BRONZE-ALLUMINIUM (sans le mot ESSAI) 1925** 2 Dinara, 1 Dinara et 50 Para. 8,08g., 4,04g., 1,95g. KM -. Superbes exemplaires. (3) 500.- prodato za 700.-

(Mi smo nažalost mišljenja da je ovaj set u stvari set dobrih falsifikata, koji se često vide u ovom materijalu i u ovoj formi (manja težina, plitko kovanje, porozne površine).)

Po prvi put uključujemo u ovom pregledu aukcije grčke firme **A. KARAMITSOS – Thessaloniki**. Na 196. aukciji ove firme, održanoj u Atini 1. oktobra 2004. pojavila se novčanica «Grčke republike» u Jugoslaviji (u Buljkesu, sadašnji Bački Maglić):

- Lot 2556. **50 ΔΗΝΑΡΙΑ** (Dinars) 1947/8. Very rare & very good to fine. EUR 5000 – Nije prodata.

Ista firma, aukcija 199 od 4. decembra 2004:

- Lot 2382. Silver-nickel Serbian medal of **Prince Michael Obrenovich, 1888**, engraved by Seidan. Almost uncirculate. 60.- Prodato po početnoj ceni.
- Lot 2384. Bronze medal of Milan I King of Serbia – **Representation of the New Constitution of 22-12-1888**, by Burger & Pitner. Uncirculated. 300.- Takođe prodato po početnoj ceni.

Ostale aukcije su imale nekoliko uobičajenih dukata i ostalih zlatnika, koje ovde nismo naveli. Cene se, u odnosu na prošlu godinu, nisu menjale, uglavnom su ostale na istom nivou. Zaključak je i ove godine: dobar kvalitet nađe kupce, za bilo koje pare.

SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO - BEOGRAD
Termin: utorak 15-18 časova
Mesto: Svetog Save 16-18, II sprat
Kontakt: Dragan Pavlović, tel. 011/3221-972, 064/131- 6370

BABUŠNICA - Numizmatičko društvo „Lužnica”
Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 10-12 časova
Mesto: Hotel „Crni vrh”
Kontakt: Zlatibor Ilić

BEČEJ
Termin: ponedeljak 17-19 časova
Mesto: Dom penzionera

BOLJEVAC - Numizmatičko društvo „Aleksandar Sever”
Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 18-20 časova
Mesto: Kulturno obrazovni centar Boljevac
Kontakt: Siniša Đukić, tel. 030/63-224

BOR - Udruženje kolecionara „Vajfert”
Termin: svakog četvrtka 18-22 č.
Mesto: Prostorije dobrovoljnog vatrogasnog društva
Kontakt: Dragan Guševac 030 435-594; 063 777-3892

JAGODINA
Termin: nedelja 11-15 časova
Mesto: kafe „Cezar”

KRUŠEVAC
Termin: ponedeljak 17-19 časova
Mesto: Stara mezulana

LESKOVAC
Termin: nedelja 9-13 časova
Mesto: hotel „Beograd”

NEGOTIN - Numizmatičko društvo „Hajduk Veljko”
Termin: subota 10:30 -13 časova
Mesto: kafana „Separe”
Kontakt: Mića, tel. 063/455-359

NIŠ - Numizmatičko društvo „Mediana”
Termin: petak 15-18 časova
Mesto: Tvrđava, Planinarski dom

NOVI SAD
Termin: nedelja 10-12 časova
Mesto: Galerija bioskopa „Atrium”, Mihaila Pupina, br. 3

PARAĆIN - Numizmatičko društvo „Paraćin”
Termin: svake subote 10-14 časova.
Mesto: M.Z. 11 kongres, ul. Francuska 4.
Kontakt: Svetlan Tomić, 035/565-194

RESAVICA - Numizmatičko društvo „Idimum”
Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 16-19 časova
Mesto: Dom kulture - mala sala
Kontakt: Jugoslav Miletić, tel. 035/627-495

SOKOBANJA - Numizmatičko društvo „Sokograd”
Termin: nedelja 10-14 časova
Mesto: restoran „Splendid”, Kralja Petra I br. 2
Kontakt: Milovan Pantić, tel. 063/476-371

SUBOTICA
Termin: nedelja 9-12 časova
Mesto: restoran „Antikvarnica”, Borisa Kidriča 10
Kontakt: Silvester Gerlović, tel. 024/556-958, 024/44-957

SVRLJIG - Numizmatičko društvo „Timacum Maius”
Kontakt: Slaviša Milivojević, tel. 018/823-682

ZAJEČAR
Termin: sreda 18-21 časova
Mesto: prostorije SOFKE
Kontakt: Zoran Pantić, tel. 019/769-617

ZRENJANIN
Termin: nedelja 9-12 časova
Mesto: Dom penzionera

KNJIŽARA I PAPIRNICA

I Stručna numizmatička literatura

- NUMIZMATIČAR – Raspoloživi brojevi: 1-8 i 10-23
- „dinar” – Raspoloživi brojevi: 6-24
- ORDEN br. 1-3
- MLADI KOLEKCIJONAR br. 1-8
- AUJKCIJE SND - Katalozi 6, 7 i 8
- MEDALJE I PLAKETE IZ ZBIRKE NARODNOG MUZEJA
- N. Omerović, N. Mitrović, D. Pavlović i Z. Ilić: KATALOG AKCIJA - CATALOG OF SHARES
- Vojislav Mihailović: NOVAC SRPSKIH VELIKAŠA IZ VREMENA CARSTVA
- Sergije Dimitrijević: SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC
- Sergije Dimitrijević: NOVE VRSTE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA
- Vujadin Ivanišević: NOVČARSTVO SREDNJOVE-KOVNE SRBIJE
- Ranko Mandić: KATALOG METALNOG NOVCA 1700 - 1994.
- Ranko Mandić: TOKENS OF THE YUGOSLAV LANDS (samo CD rom izdanje)
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918-1941.
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC JUGOSLAVIJE 1944-1992.
- Slavoljub Petrović: NUMIZMATIČKI REČNIK
- Bogdan Koprivica: SVET NUMIZMATIKE
- Branko Drča: OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEKA
- Đorđe Jamušakov: SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE
- Đorđe Jamušakov: NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA
- Ivan Becić: FINANSIJSKA POLITIKA KRALJEVINE SHS
- Goran Nikolić: KURS DINARA I DEVIZNA POLITIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
- KNEZ MILOŠ I SRPSKE VLASTI PREMA STARINAMA I UMETNOSTI 1815-1839.
- Pavle Novaković: PERPER - CRNOGORSKI NOVAC
- Željko Stojanović: NOVČANICE NARODNE BANKE 1884-2004
- Zoran Bošković, Srebrenko Stojičić, Branko Vrtunić: KATALOG TELEKARTI
- SND kompleti opticajnog novca SR Jugoslavije, poslednje godine izdanja: 2000. i 2002.
- Razglednice SND (3. serija)
- Podmetači SND (2. i 3. kolo)
- Notes-blokovi SND (1. i 2. model)
- Univerzalne VIZITKARTE za članove (Tekst prema individualnim porudžbinama)

Literaturu i materijal možete kupiti na svim našim sastancima ili poručiti kod sekretara SND, gosp. Dragana Pavlovića na telefonu: 011 / 3221 972 i 064 / 131 63 70; e-mail: numiserb@yubc.net

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO
osnovano 1956. godine

POPIS REDOVNIH ČLANOVA 2005. GODINE

(zaključno sa 1. martom 2005. Nisu uključeni doživotni članovi, koju listu objavljujemo zasebno)

29/1956 – Mihailović, Vojislav	2482/1987 – Prica, Mihajlo	2997/1996 – Arsenović, Milan	3241/1999 – Ljubisavljević, Slavko
42/1957 – Popović, Nikola	2490/1987 – Horvat, Stevan	2998/1996 – Obrovac, Jure	3247/1999 – Mihajlović, Milan
187/1966 – Milosavljević, Ljubisav	2525/1988 – Dimitrijević Nada	2999/1996 – Rajaković, Živko	3248/1999 – Milosavljević, Toplica
246/1967 – Jovanović, Ljubomir	2527/1988 – Manestar, Vladimir	3001/1996 – Pavlović, Tomica	3251/1999 – Papić, Andrej
305/1968 – Sezović, Jovan	2582/1988 – Vukadin, Mihailo	3003/1996 – Stojšin, Stanislav	3255/1999 – Marković, Miljan
310/1968 – Petrović, Žarko	2587/1988 – Madžarević, Vladimir	3011/1996 – Dimitrijević, Vukadin	3256/1999 – Marković, Mašan
329/1968 – Parlić, Miodrag	2590/1989 – Radić, Branislav	3012/1996 – Furlan, Marjan	3266/1999 – Ristić, Saša
402/1969 – Simeonov, Blagoje	2596/1989 – Kajčić, Svetislav	3014/1996 – Dođinović, Miroslav	3267/1999 – Dimitrijević, Ruža
431/1969 – Vujić, Radisa	2597/1989 – Bralić, Željko	3016/1996 – Simić, Đorđe	3268/1999 – Dimitrijević, Nikola
455/1970 – Gerasimovski, Miroslav	2602/1989 – Laslo Jožef	3017/1996 – Pavlić, Relja	3270/1999 – Arsenijević, Goran
588/1970 – Mihajlović, Mirko	2625/1989 – Čobanović, Ilijा	3030/1996 – Đukić, Boško	3272/1999 – Vasić, Aleksandar
592/1970 – Gorović Miroslav	2663/1989 – Jović, Milivoje	3031/1996 – Miletić, Rista	3275/1999 – Marković, Isidora
791/1972 – Kočev, Aleksandar	2674/1990 – Ujes, Dubravka	3034/1996 – Marković, Zvonko	3276/1999 – Sretković, Cveće
798/1972 – Šarić, Aleksandar	2695/1990 – Kuzmanović, Dobrosav	3034/1996 – Maksimović, Jovan	3282/1999 – Marković, Dragan
822/1972 – Selimović, Šerif	2705/1990 – Borić, Marko	3037/1996 – Simić, Siniša	3283/1999 – Marković, Snežana
825/1972 – Dimitrijević, Relja	2710/1990 – Đorđević-Manić, Slobodanka	3038/1996 – Jovanović, Milica	3284/1999 – Aleksić, Nebojša
923/1973 – Pezenić Petar	2741/1991 – Milović, Nikola	3039/1996 – Hegediš, Josip	3290/1999 – Petrićek, Alexander
981/1974 – Jovanović, Miroslav	2746/1992 – Matić, Zoran	3040/1996 – Čokić, Aleksandar	3291/1999 – Branković, Slaviša
989/1974 – Simić, Vujića	2748/1992 – Biegelgrlić, Miloš	3045/1997 – Bjeloš, Bojan	3292/1999 – Krstić, Aleksandar
1004/1974 – Stojanović, Slobodan	2749/1992 – Radan, Stevan	3051/1997 – Ignjatović, Šreten	3293/1999 – Marić, Miloje
1047/1974 – Đurišić, Milorad	2752/1992 – Mirković, Vojislav	3056/1997 – Šobot, Borislav	3294/1999 – Marić, Nikola
1090/1975 – Lazović, Petar	2758/1992 – Klisura, Borislav	3058/1997 – Fajfrić, Petar	3295/1999 – Čkonojović, Miodrag
1096/1975 – Milosavljević, Miladin	2765/1992 – Janković, Borisav	3060/1997 – Milovanović, Zlatko	3300/2000 – Lučić, Dušan
1136/1975 – Laljić, Ilija	2781/1992 – Ibrahimaj, Muhamed	3064/1997 – Kuhar, Silvester	3301/2000 – Nedin, Savica
1190/1976 – Marušić, Marinko	2788/1992 – Stojaković, Slobodanka	3065/1997 – Dumbelović, Drago	3302/2000 – Dimitrijević, Teodora
1198/1976 – Plakalović, Zoran	2795/1993 – Milićević, Nada	3066/1997 – Stojanović, Andreja	3303/2000 – Mihajlović, Živomir
1229/1976 – Dašić, Milenko	2799/1993 – Golubović, Dragan	3068/1997 – Dašić, Filip	3307/2000 – Plesivčak, Zlatko
1261/1976 – Živanović, Dragan	2809/1993 – Jahno, Aleksa	3069/1997 – Jovanović, Bogdan	3308/2000 – Plesivčak, Stjepan
1310/1977 – Marišavljević, Jovan	2821/1993 – Radovanović, Siniša	3072/1997 – Švajncer, Janez	3309/2000 – Sabolčki, Žolt
1327/1977 – Aleksić, Radislav	2822/1993 – Popović, Aleksandar	3084/1997 – Stajić, Petar	3310/2000 – Popović, Rade
1374/1977 – Avramović, Slobodan	2862/1994 – Stanković, Vladan	3087/1997 – Vasić, Predrag	3311/2000 – Mirković, Toplica
1418/1977 – Medenica, Milovan	2863/1994 – Dimitrijević, Nikola	3091/1997 – Pržuljević, Aleksandar	3313/2000 – Ostojić Slobodan
1430/1978 – Janković, Vlastimir	2864/1994 – Ilić, Ljubiša	3092/1997 – Terek, Stevan	3317/2000 – Šaponja Pavle
1434/1978 – Simeonov, Mitko	2865/1994 – Ilić, Bogoljub	3096/1997 – Žikić, Todor	3318/2000 – Radić, Mladen
1483/1978 – Ridanović, Vukan	2872/1994 – Radovanović, Radomir	3098/1997 – Petrović, Zoran	3319/2000 – Đorđević, Branislav
1532/1978 – Stanković, Živojin	2873/1994 – Popović, Dušan	3102/1997 – Đorđević, Jugoslav	3321/2000 – Guševac Dragan
1546/1978 – Tkalec, Anton	2874/1994 – Stojanović, Željko	3104/1997 – Milosavljević, Bora	3322/2000 – Avgustian, De Besaraba
1630/1979 – Brkić, Vinko	2879/1994 – Janković, Zoran	3105/1997 – Narodna banka Srbije filijala Novi Sad	Mijucan
1685/1979 – Banašević, Božidar	2885/1995 – Sezović, Krsta	3110/1997 – Beuk, Branko	3326/2000 – Bilanović, Ilija
1692/1979 – Vicić, Dragan	2889/1995 – Jovanović, Vojislav	3111/1997 – Jovanović, Živadin	3331/2000 – Čušev, Vladimir
1720/1980 – Ivanović, Dušan	2893/1995 – Kršmanović, Đorđe	3116/1997 – Vučković, Miodrag	3332/2000 – Žerev, Nikola
1730/1980 – Gerić, Lazar	2895/1995 – Kahriman, Ramiz	3119/1997 – Sobolin, Vladimir	3333/2000 – Numizmatičko društvo "Lužnica"
1731/1980 – Marković, Miladin	2896/1995 – Selimović, Sandeј	3122/1997 – Faltin, Andrija	3334/2000 – Rangelov, Jova
1747/1980 – Srećković, Slobodan	2898/1995 – Jovanović, Marko	3123/1997 – Petrušić, Zoran	3335/2000 – Doganov, Dmitar
1761/1980 – Berložan, Grigorije	2900/1995 – Jovanović, Maja	3138/1997 – Laljić, Milan	3336/2000 – Car, Pavle
1789/1980 – Krajnović, Rašan	2905/1995 – Glišić, Branko	3151/1997 – Čokić, Nikolaj	3338/2000 – Bolčić, Josip
1792/1980 – Kovacev, Petar	2919/1995 – Đurović, Radomir	3153/1997 – Damjanov, Vasil Aleksandrov	3340/2000 – Savić, Slaviša
1795/1980 – Jovanović, Nikola	2927/1995 – Popović, Smilja	3154/1997 – Milićević, Jovica	3344/2000 – Serafimović, Dragan
1803/1980 – Turk, Ivan	2928/1995 – Ostojić, Zoran	3159/1997 – Urošević, Ljubiša	3346/2000 – Koprivica, Šrđan
1814/1980 – Mandić, Ranko	2931/1995 – Novaković, Pavle	3169/1997 – Stojnev, Petar Milčev	3350/2000 – Pavlović, Milica
1833/1980 – Bojović, Branimir	2940/1995 – Drobac, Branko	3172/1997 – Radulović, Vukašin	3355/2000 – Urošević, Nenad
1875/1981 – Nojman, Eduard	2942/1995 – Caranović, Bora	3173/1997 – Mihajlović, Vladimir	3356/2000 – Vučković, Predrag
1877/1981 – Krkuleski, Petar	2944/1996 – Kadoljas, Nestor	3183/1998 – Panić, Jovan	3357/2000 – Arsić, Miomir
1955/1982 – Čorić, Branko	2948/1996 – Antonijević, Slobodan	3186/1998 – Narodna bibl. "Vuk Karadžić"	3358/2000 – Bogdanović, Goran
1964/1982 – Ristić, Jovan	2951/1996 – Milosavljević, Ivan	3190/1998 – Farr, A. James	3359/2000 – Bogdanović, Miroslav
2033/1983 – Panjak, Novak	2955/1996 – Vodopivec, Nada	3200/1998 – D. P. "Beograd"	3361/2000 – Živojinović, Kosta
2043/1983 – Pajić, Dragi	2958/1996 – Sindelić, Branislav	3201/1998 – Vojinović, Branislav	3362/2000 – Vuksanović, Jovan
2118/1984 – Milanović, Miroslav	2960/1996 – Paunović, Dobrica	3205/1998 – Pavlović, Dragan	3364/2000 – Bačić, Slobodan
2150/1984 – Stojić, Nenad	2964/1996 – Dodić, Mihajlo	3211/1998 – Peškić, Blagoje	3367/2000 – Roškić, Mile
2160/1984 – Bojović, Nebojša	2967/1996 – Stefanović, Tomislav	3212/1998 – Cakanović, Branislav	3368/2000 – Hristović, Goran
2210/1985 – Molerović, Radomir	2972/1996 – Omerović, Nenad	3214/1998 – Jovanović, Zoran	3371/2000 – Lajoš, Skala
2215/1985 – Laljić, Zoran	2974/1996 – Savić, Petar	3215/1998 – Krupa, Dejan	3372/2000 – Kepčija Dušan
2233/1985 – Stević, Milomir	2975/1996 – Mackić, Milenko	3218/1998 – Petraxyi, Gyula	3376/2000 – Perišić, Veljko
2256/1985 – Dragojlović, Miodrag	2977/1996 – Petrović, Slavoljub	3220/1998 – Slavnić, Slobodan	3377/2000 – Eljšan, Malić
2258/1985 – Antonijević Aleksandar	2981/1996 – Rakić, Aleksandar	3231/1999 – Jašović, Vojislav	3378/2000 – Laketić, Stevan
2345/1986 – Cvejić, Zoran	2982/1996 – Lukić, Bogdan	3232/1999 – Vasiljević, Darko	3381/2000 – Markuš, Milorad
2358/1986 – Jovanović, Srboljub	2983/1996 – Janković, Mirkо	3234/1999 – Stefanović, Ivan	3383/2000 – Pantić, Dražan
2368/1986 – Ninković, Mijat	2986/1996 – Filipović, Miliivoje	3235/1999 – Tomici, Sreten	3384/2000 – Pajić, Stefan
2428/1986 – Lukić, Vidak	2989/1996 – Šordan, Đorđe	3239/1999 – Milanović, Goran	3388/2000 – Marković, Svetislav
2439/1987 – Bošković, Boško	2990/1996 – Stelios, Andreou	3240/1999 – Puhalović, Ilijia	3391/2001 – Prelić, Vladimir
2440/1987 – Hanć, Zejin	2993/1996 – Stojčić, Srebrenko		3392/2001 – Šikman, Željko
2460/1987 – Stanković, Radomir	2994/1996 – Butinar, Milivoje		3393/2001 – Lazarević, Danko
2474/1987 – Putić, Vladislav			

3394/2001 – Negovanović, Jovica
 3395/2001 – Živojinović, Pavle
 3396/2001 – Gerlović, Silvester
 3397/2001 – Eftimoski, Nikola
 3402/2001 – Milanović, Nebojša
 3404/2001 – Petković, Berislav
 3407/2001 – Lukić Nenad
 3410/2001 – Matijević, Dejan
 3412/2001 – Petrić, Zoran
 3415/2001 – Pešić, Mile
 3416/2001 – Grujić, Radiša
 3417/2001 – Andelković, Nebojša
 3423/2001 – Gordić, Mihailo
 3426/2001 – Baničević, Slavica
 3427/2001 – Marić, Tomislav
 3432/2001 – Štrbo, Predrag
 3433/2001 – Narančić, Branislav
 3434/2001 – Popović, Savo
 3436/2001 – Lalić, Mirko
 3437/2001 – Savić, Vladimir
 3440/2001 – Markovski, Živan
 3441/2001 – Palinkaš, Antun
 3442/2001 – Petrović, Dejan
 3443/2001 – Čemerlić Jovan
 3447/2001 – Palić, Milan
 3453/2001 – Rajković, Miljan
 3455/2001 – Janković, Vasilije
 3456/2001 – Dalinitchi, Vladimir
 3457/2001 – Bašić, Dejan
 3458/2001 – Jovan, Mara
 3461/2001 – Jereminov, Marko
 3462/2001 – Zdravković, Zlatomir
 3463/2001 – Milanović, Veljko
 3464/2001 – Lazić, Dejan
 3472/2001 – Mandić, Milja
 3473/2001 – Sretenović, Ratoljub
 3474/2001 – Stevanović, Novica
 3475/2001 – Živadinović, Momir
 3479/2001 – Đurđev, Aleksandar
 3480/2001 – Pejak, Dragomir
 3481/2001 – Mededović, Milenko
 3483/2001 – Jović, Đorđe
 3490/2002 – Simonović, Grujica
 3491/2002 – Milošević, Zoran
 3492/2002 – Branislav, Popović
 3493/2002 – Tasić, Vladica
 3494/2002 – Dostanić, Dejan
 3495/2002 – Jereminov, Nemanja
 3496/2002 – Gerdijan, Milan
 3497/2002 – Stržak, Milan
 3498/2002 – Rakić, Dejan
 3499/2002 – Guteša, Dušan
 3500/2002 – Pavlović, Aleksa
 3501/2002 – Damjanjanović, Branko
 3502/2002 – Maldaner, Aleksandar
 3503/2002 – Kirilo Vražitarov, Vencislav
 3504/2002 – Čosić, Bogdan
 3505/2002 – Đorđević, Budimir
 3506/2002 – Stekić, Dragorad
 3507/2002 – Stanislavljević, Petar
 3508/2002 – Marenović, Slaviša
 3510/2002 – Palić, Predrag
 3511/2002 – Milosavljević, Boris
 3512/2002 – Rajić, Dobrivoje
 3513/2002 – Jovanović, Dragiša
 3514/2002 – Tomić, Svetlana
 3515/2002 – Spasojević, Goran
 3516/2002 – Jovanović, Dragan
 3517/2002 – Janković, Čedomir
 3518/2002 – Kocić, Kostadin
 3519/2002 – Randelić, Nenad
 3520/2002 – Nikolić, Slobodan
 3521/2002 – Končalović, Davor
 3522/2002 – Bošković, Vencislav
 3523/2002 – Krstić, Radomir
 3524/2002 – Božović, Dragiša
 3525/2002 – Spasojević, Rade
 3527/2002 – Antić, Dragoljub
 3528/2002 – Veličković, Stojan
 3529/2002 – Stanković, Dejan
 3530/2002 – Cvetković, Stojan
 3531/2002 – Tasić, Nikola
 3532/2002 – Marićić, Viktor
 3533/2002 – Jelić, Slavko
 3534/2002 – Bleništa, Stefan
 3535/2002 – Mejić, Miroslav
 3536/2002 – Ilić, Bojana
 3538/2002 – Nakrajkućin, Vasa
 3539/2002 – Vidojević, Ivan

3540/2002 – Antić, Milan
 3542/2002 – Golubović, Velibor
 3544/2002 – Ristić, Živojin
 3545/2002 – Fernander, Steve
 3546/2002 – Zavičajni muzej Jagodine
 3547/2002 – Marković, Mile
 3548/2002 – Stojić, Momčilo
 3549/2002 – Todorović, Ivan
 3550/2002 – Tasić, Batica
 3551/2002 – Žuković, Dimitrije
 3552/2002 – Vojnović, Đuro
 3553/2002 – Mišovanović, Marko
 3554/2002 – Dragucanović Draško
 3555/2002 – Jelićić, Mirko
 3556/2002 – Parmaković, Rade
 3557/2002 – Stanić, Obrad
 3558/2002 – Popov, Petar
 3560/2002 – Divjak, Aleksandra
 3561/2002 – Divjak, Slobodan
 3562/2002 – Staničirović, Dragan
 3563/2002 – Antić, Aleksandar
 3564/2002 – Begović, Aleksandar
 3565/2002 – Živojinović, Filip
 3566/2002 – Milošević, Dobrivoje
 3572/2002 – Lisiak, Slobodan
 3573/2002 – Milenković, Dragan
 3574/2002 – Kitanović, Valentina
 3575/2002 – Kitanović, Srđan
 3576/2002 – Mikić, Marko
 3577/2002 – Srbinović, Nevena
 3578/2002 – Sremac, Stevan
 3579/2002 – Kostadinović, Velisav
 3580/2002 – Petković, Nenad
 3581/2002 – Janković, Milorad
 3582/2002 – Radivojević, Vladimir
 3583/2002 – Antić, Dragan
 3584/2002 – Milivojević, Zoran
 3585/2002 – Pantić, Milovan
 3586/2002 – Popivoda, Vuko
 3587/2002 – Jovanović, Stanislav
 3588/2002 – Panajotović, Aca
 3589/2002 – Randelić, Žarko
 3590/2002 – Milenković, Jasna
 3591/2002 – Ristić, Kovilja
 3592/2002 – Bojković, Ivan
 3593/2002 – Stefanović, Toplica
 3594/2002 – Milojević, Petar
 3595/2002 – Aksentijević, Radislav
 3596/2002 – Krstić, Miodrag
 3597/2002 – Igić, Bratislav
 3598/2002 – Vujošević, Vukašin
 3599/2002 – Bojković, Stefan
 3600/2002 – Pantić, Stefan
 3601/2002 – Đorđević, Miroslav
 3602/2002 – Jordanović, Milačko
 3603/2002 – Srbulović, Nenad
 3604/2002 – Kukić, Nenad
 3605/2002 – Krstenanović, Srđan
 3606/2002 – Davidović, Goran
 3607/2002 – Paunjelović, Filip
 3608/2002 – Krstenanović, Saša
 3609/2002 – Petar, Garev
 3610/2002 – Lichtenfuss, Kurt
 3611/2002 – Ibišević, Ljubiša
 3612/2002 – Čolić, Aleksandar
 3613/2002 – Milenović, Zoran
 3615/2002 – Živović, Šrđislav
 3616/2002 – Eganović, Miljan
 3617/2002 – Đukić, Slaviša
 3618/2002 – Gujanica, Borivoje
 3619/2002 – Stojmenović, Saša
 3620/2002 – Matić, Zoran
 3621/2002 – Olujić, Ivica
 3622/2002 – Stojadinović, Bojan
 3624/2002 – Dobrinić, Julijan
 3625/2002 – Stević, Branislav
 3626/2002 – Maksić, Miroslav M.
 3627/2002 – Tušar, Brane
 3628/2002 – Đukanović, Vojislav
 3629/2002 – Đorđević, Milisav
 3630/2002 – Mrkobrada, Ilija
 3633/2002 – Nikčević, Niko
 3634/2002 – Živadinović, Mija
 3636/2002 – Đorđević, Dragiša
 3638/2003 – Jordović, Milan
 3640/2003 – Ljubisavljević, Milorad
 3641/2003 – Šimić, Čedomir
 3642/2003 – Tišma, Nikola
 3643/2003 – Zlatković, Stojadin
 3644/2003 – Stepanović, Zlatko
 3645/2003 – Arandarenko, Mihail
 3646/2003 – Žurkić, Spira
 3647/2003 – Veličko, Aleksandar
 Mihailović
 3648/2003 – Gregurić, Ivan
 3649/2003 – Veličković, Veroljub
 3650/2003 – Nikolić, Dragan
 3651/2003 – Spasojević, Dragoslav
 3653/2003 – Aleksić, Živojin
 3654/2003 – Pavlović, Dušan
 3655/2003 – Kozić, Milan
 3656/2003 – Stojković, Dušan
 3657/2003 – Randelić, Novica
 3658/2003 – Kovačević, Radivoj
 3659/2003 – Branković, Božidar
 3660/2003 – Spasić, Sladana
 3661/2003 – Tošić, Milan
 3662/2003 – Mišić, Milutin
 3663/2003 – Gojković, Tomislav
 3664/2003 – Vidaković, Andelko
 3665/2003 – Gračan, Željko
 3666/2003 – Đurašević, Nikola
 3667/2003 – Jelić, Željko
 3668/2003 – Živojinović, Nikola
 3669/2003 – Bukvić, Rajko
 3671/2003 – Nikolić, Ljubomir
 3672/2003 – Ristić, Dragiša
 3673/2003 – Velimirović, Aleksandar
 3674/2003 – Stevanović, Ljubiša
 3677/2003 – Okulić, Marko
 3678/2003 – Ostrogonac, Marko
 3679/2003 – Brković, Ekrem
 3680/2003 – Kovačević, Ana-Marija
 3681/2003 – Todorović, Miloš
 3682/2003 – Milošavljević, Dejan
 3683/2003 – Milošević, Zoran
 3684/2003 – Dolašević, Stefan
 3685/2003 – Jovanović, Zoran
 3686/2003 – Bulatović, Veselin
 3687/2003 – Todorović, Boris
 3688/2003 – Štiblar, Stanislav
 3689/2003 – Petek, Matijaš
 3690/2003 – Axa, Meyer
 3691/2003 – Klotz, Jürgen
 3692/2003 – Jokić, Jelena
 3693/2003 – Jovanović, Dragan
 3694/2003 – Vučković, Dušan
 3695/2003 – Vučković, Veljko
 3696/2003 – Živić, Dušan
 3698/2003 – Miljković, Milan
 3699/2003 – Pavlović, Milen
 3701/2003 – Maksić, Andrea
 3702/2003 – Adamović, Malisa
 3703/2003 – Čirković, Đorđe
 3704/2003 – Nikolić, Dragiša
 3705/2003 – Pejić, Dragan
 3706/2003 – Androcki, Milan
 3707/2003 – Mitić, Radomir
 3708/2003 – Đukić, Aleksandar
 3709/2003 – Baytchev, Victor T.
 3710/2003 – Beli, Branislav
 3711/2003 – Đorđević, Predrag
 3713/2003 – Vujošević, Slobodan
 3714/2003 – Janačković, Nikola
 3715/2003 – Vujić, Milane
 3719/2003 – Jeftić, Dragoljub
 3720/2003 – Relić, Živorad
 3721/2003 – Dimitrijević, Srđan
 3722/2003 – Zarić, Dragoslav
 3723/2003 – Hajny, Vaclav
 3724/2003 – Marković, Marko
 3725/2003 – Pandrc, Radomir
 3726/2003 – Stefanović, Đorđe
 3727/2003 – Kosanović, Perica
 3728/2003 – Zarić, Kosta
 3729/2004 – Vaccarella, Emanuele
 3730/2004 – Vitković, Milovan
 3731/2004 – Jamušakov Đorđe
 3732/2004 – Atlagić, Jusuf
 3733/2004 – Stanojević, Aleksandar
 3734/2004 – Šterković, Željko
 3735/2004 – Stefanović, Đurđica
 3736/2004 – Nikolić, Tamara
 3737/2004 – Nikolić, Sanja
 3738/2004 – Nešković, Miloš
 3739/2004 – Kitanović, Zoran
 3741/2004 – Tica, Zoran
 3742/2004 – Strainović, Dragoslav
 3743/2004 – Jano, Lazar
 3744/2004 – Tejić, Vera

3745/2004 – Štakić, Nikola
 3746/2004 – Radić, Branko
 3747/2004 – Burić, Denis
 3748/2004 – Begović, Pavle
 3749/2004 – Bilanović, Milivoj
 3750/2004 – Čulibrk, Srđan
 3751/2004 – Damjanjanović, Nenad
 3752/2004 – Stamenković, Tomislav
 3753/2004 – Đorđević, Vlasta
 3754/2004 – Tomšić, Franc
 3755/2004 – Miljković, Dragan
 3756/2004 – Neđeljkov, Lazar
 3757/2004 – Ivanović, Dragan
 3758/2004 – Prodanović, Sava
 3759/2004 – Kačinarić, Štefan
 3760/2004 – Radulović, Dušan
 3761/2004 – Eraš, Emil
 3762/2004 – Lilić, Živorad
 3763/2004 – Mazin, Sergej
 3764/2004 – Mladenović, Dragan
 3765/2004 – Tošić, Branko
 3766/2004 – Nikolić, Nenad
 3767/2004 – Pejić, Branislav
 3768/2004 – Veličković, Slavoljub
 3769/2004 – Šuletić, Živorad
 3770/2004 – Obradović, Vladan
 3771/2004 – Stanković, Dejan
 3772/2004 – Jovanović, Vlastimir
 3773/2005 – Minić, Đorđe
 3774/2005 – Bašić, Aleksandar
 3775/2005 – Murko, Damjan
 3776/2005 – Leskovar, Martin
 3777/2005 – Drakulić, Nebojša
 3778/2005 – Arizanović, Nenad
 3779/2005 – Živadinović, Srećko
 3780/2005 – Tanasković, Sava
 3781/2005 – Antić, Vlasta
 3782/2005 – Eganović, Merima
 3783/2005 – Popović, Milarad
 3784/2005 – Šutović, Petko
 3785/2005 – Grubačić, Boro
 3786/2005 – Tošić, Zdravko
 3787/2005 – Simeon, Branislav Laza
 3788/2005 – Janjić, Branislav
 3789/2005 – Žikić, Slaviša
 3790/2005 – Nešić, Mirjana

DOŽIVOTNI ČLANOVI

- 1 – Ilić, Zoran
- 2 – Mandić, Marko
- 3 – Milošević, Dragan
- 4 – Milošević, Jelena
- 5 – Milošević, Vladimir
- 6 – Milošević, Lea
- 7 – Edrenić, Vukašin
- 8 – Homen, Borivoje
- 9 – Homen, Slobodan
- 10 – Ilić, Miroslav
- 11 – Mitošević, Nebojša
- 12 – Stanislavljević, Dragan
- 13 – Stanislavljević, Gordana
- 14 – Kovačev, Dušan
- 15 – Stevin, Draško
- 16 – Jelinčić, Zmago
- 17 – Ugarković, Martin
- 18 – Mijatović, Slobodan
- 19 – Bjeloš, Nenad
- 20 – Mandić, Sara
- 21 – Radović, Sredoje
- 22 – Paunović, Žikica
- 23 – Kamenović, Milan
- 24 – Stojanović, Milan
- 25 – Brzak, Stojan
- 26 – Dokijanović, Goran
- 27 – Ivanović, Rajko
- 28 – Yovich, George
- 29 – Mudri, Vladimir
- 30 – Rnković, Velibor
- 31 – Stevanović, Nebojša
- 32 – Koprivica, M. Bogdan
- 33 – Koprivica, M. Rastko
- 34 – Kovačević, Svetolik
- 35 – Egerić, Robert
- 36 – Spasić, Vladimir
- 37 – Tošić, Đorđe
- 38 – Živanović, Dimitrije
- 39 – Katić, Milenko
- 40 – Glogovac, Savo

NEKA OSTANE ZABELEŽENO

Rastadosmo se tokom proleća sa rečima: »Vidimo se sa prvim jesenjim kišama...»

Tako se i zabilo, tog 16. oktobra, jer je kiša lila «kao iz kbla» u danu kada se sreću sve epohe na jednom mestu (ali i sve generacije), u danu kada je održan 48. Međunarodni susret numizmatičara, u organizaciji SND iz Beograda.

Bilo bi monotono navoditi šta se sve nalazilo na stolovima izlagača, jer ma koliko se činilo da je isto, isto nije nikada, čak ni ljudi nisu isti ma koliko se mi pozdravljali kao stari znaci sa manifestacija i po drugim gradovima SCG.

Šta se dogodilo između dva susreta?

Pre svega se uočava da članovi, kao i nečlanovi Srpskog numizmatičkog društva, imaju veća znanja nego što je to bilo pre nekoliko meseci. Odgovaralo to nekome ili ne, to ostaje kao činjenica i fakat, jer samo znanje može da dovede do ravnopravnog i pre svega realnog kontakta među kolekcionarima.

Osveženje na ovim susretima su bila mlada lica, ono što bi smo nazvali budućnošću među kolekcionarima i jedina želja je da oni i ostanu kolekcionari, da ova poseta nije samo «ubijanje» vremena ili trenutni hir, već nešto trajno što u budućnosti može biti samo plemenitije i lepše.

Ako izuzmememo nešte «stare» prijatelje iz ostalih gradova i država, moramo napomenuti da je najbrojnija bila ekipa udruženja «Sokograd» iz Sokobanje, ali bilo koga da ste tražili to niste mogli učiniti bez mobilnog telefona, jer je poseta u hotelu Jugoslavija bila takva da je u gužvi samo takva tehnologija funkcionalna.

Ono što je bilo čudno to je da smo svi imali utisak da se sve mnogo, mnogo brzo završilo... Kao da smo bili raspoloženi da ostanemo koji sat duže, kao da su i te tradiocionalne nagrade trebale biti podeljene nešto kasnije...

Ko ih je dobio nije ni bitno... Neko jeste i neka mu je sa srećom... Pa neka se pojavi i naredni put, nikad se ne zna...

Statistika bi bila navođenje broja posetilaca, a mi se ne bavimo statistikom.. Bilo je lepo a na rastanku ipak nostalgично... Ako je neko «fantazirao» sa cenama i kvalitetom to je kratko trajalo, jer, ipak, taj lepi hobi, koji se zove numizmatika, je pre svega stvaran i plemenit...

OSMA AUKCIJA SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA

Najadekvatniji izraz za ovu manifestaciju bi bio DOSTOJANSTVENA. Pre svega za kratko vreme su razbijene dileme da li će biti održana ili ne, ali tradicija i ne samo tradicija je, i ovoga puta ispoštovana, i 12. decembar 2004 god. je bila EVROPA u Beogradu.

Šta znači baviti se statistikom? Broj onih koji su prisustvovali (nažalost ne i svi članovi UO SND), broj lotova po katalogu, broj izlicitiranih lotova.... Nepotrebno. Katalog je pre svega bio višebojan tamo gde je to i najpotrebnije, i to više ni nije samo katalog već sada prelazi u domen stručne literature. Nadmetanje je bilo u pravom smislu te reči upravo to.

Srpsko numizmatičko društvo, autori kataloga, organizatori su sebe nadmašili ovoga puta, i prezentirali kako dobar materijal, tako i smisao za poslovnost, ali i emocije kod licitiranja.

Lot 251: 1000 dinara / 4000 kruna 1919. I kvalitet.

Početna cena 1.260, a postignuta 5.020 evra

Dovoljno je napomenuti, da su prvi put od kada traju aukcije, svi lotovi antike i srednjeg veka našli nekog novog vlasnika dok je ostatak bio veoma blizu onoj nezamislivoj trocifrenoj brojci. Bilo šta da kažemo drugo ponavljali bi se. Zašto i vi niste bili tu kada je već Evropa bila prisutna?

Doviđenja, uz nestrpljenje, do sledeće.

R. Miletić

IZLOŽBE

DVA MILENIJUMA KROZ NOVAC....

Оvo je samo jedan od naslova iz dnevnih medija u Kovinu kojim je propraćena izložba numizmatike, u biblioteci «Vuk Karadžić», u ovom našem gradu, krajem decembra meseca 2004 godine.

Mora se napomenuti da je ova izložba zamišljena još pre dve tri godine, na nekim neformalnim razgovorima u Jagodini a na inicijativu direktora biblioteke gosp. Dušana Milića i predsednika udruženja «IDIMUM» gosp. Jugoslava Miletića kojima je prisustvovao i autor ovog prikaza.

Izložba je bila izuzetno koncipirana, sa obiljem numizmatičkog materijala, koji su za ovu priliku ustupili i naši članovi iz Bačke Palanke (gosp. Jamušakov i dr.) tako da su posetioци mogli da uživaju u novcu svih epoha. Poseta je bila koncipirana na isti način, jer je akcenat dat pre svega na učenike srednjih i osnovnih škola u Kovinu, mimo onih posetilaca i kolekcionara koji takve manifestacije ne propuštaju, što je bio pravi način animiranja budućnosti numizmatike kroz «tamo neke nove klince».

Ono, što se retko inače događa tokom same izložbene manifestacije, je održano predavanje na temu: »Drevni Rim, car Julijan Apostata, njegovo vreme i novac» koje je održao član UPRAVNOG ODBORA SND iz Beograda. Najinteresantnije pitanje na tom predavanju je svakako bilo: »Gde je sahranjen BIĆ BOŽIJI Atila?»

Ovakve manifestacije i ovakva popularizacija numizmatike su zaista neophodni i ona «prava stvar», ako nećemo da se na našim susretima pojavljuju samo, ili skoro samo, oni koji imaju više od šest decenija.

Čestitke organizatorima, a numizmatički karavan «IDI-MUM» nastavlja svoj put

NOVE PROSTORIJE SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA

Palata „Srbija” u kojoj su nove prostorije SND – ugao
ul. Kneza Mihaila i Kralja Petra I

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO
Knez Mihailova 49/I
11000 Beograd
Novi tel. 011 / 30 34 595; fax 328 22 62
e-mail: numiserb@yubc.net
<http://www.snd.org.yu>